

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİNDE
TÜRKİYE MASON LOCALARI VE KAPATILMA SÜRECİ (1923-1935)

Hazırlayan
ESRA TÜRE

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İSMAİL ÖZER

ORDU 2016

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 16/05/2016 tarihinde yapılan sınav ile Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. İsmail ÖZER

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ömer ERDEN

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

26...105/2016

Doç. Dr. Gökhan ÖZSOY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

16 05/2016

Esra TÜRE

ÖZET

Mason kelimesinin anlamı “duvar ustası” anlamına gelen meslek örgütlenmesidir. Bu meslek grubu Masonluğun operatif dönemini oluşturmaktadır. 17. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise Masonluk içerisine meslekten olmayanları da kabul ederek spekülatif döneme geçmeye başlamıştır. 1813 yılında İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın kurumasıyla da evrensel Masonluk oluşturulmuştur.

Masonluk Osmanlı Devleti'nde 1700'lü yıllardan itibaren görülmektedir. Hükümdar dahil birçok devlet adamını Mason locaları içerisinde görmekteyiz. Ancak bu durum Masonluğun rahat bir şekilde yayılma imkanına sahip olduğu anlamına gelmemelidir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmaya çalışılmışlardır. Bu nedenle Türkiye Masonluğu Anadolu topraklarından ziyade Abdülhamit'in etki alanının daha dar olduğu Makedonya bölgesinde gelişme imkanı bulmuştur. İttihatçıların çoğu Makedonya bölgesinde özellikle Selanik Mason locaları içinde yer alarak hızlı teşkilatlanma imkanına sahip olmuşlardır. Masonlar bunun sayesinde yeni devletin kadrolarında yer bulma imkanına sahip olmuşlardır. Bu gelişime paralel olarak Türkiye'de milli Masonluk da kurulma sürecine girmiş ve 1909 yılında Türkiye Yüksek Şurası ile Türkiye Büyük Maşrıkı'nın kurulmasıyla süreç tamamlanmıştır. Masonlar toplumsal faaliyetlerde de bulunmuş, özellikle yardım konusunda etkin olmaya çalışmışlardır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Masonluğun gelişiminin yavaşlamaya başladığı görülmektedir. Yıllık açılan loca sayısı Osmanlı Dönemi'ne göre azalmaya başlamıştır. Bunun sebepleri arasında localar içerisindeki çekişmelerin artması ve Rıza Tevfik aracılığıyla siyasetin Masonluğa sirayet etmesi görülmektedir. Aynı zamanda Mahmut Esat Bozkurt ve Recep Peker'in propagandaları da gelişmeye çalışan Masonluğu olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle 1930'lu yıllara gelindiğinde sadece Türkiye'de değil Avrupa'da bir Mason aleyhtarlığı söz konusuydu. Birçok yerde Masonluk yasaklanmaya başlamıştı. Türkiye de bu sert havanın dışında kalamamış ve Mason Localarının faaliyetlerine 1935 yılında son verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Mason, Farmason, Loca, Mahmut Esat Bozkurt, Cemiyet.

ABSTRACT

Mason which means “stonework master” is a occupational organisation. This organisation consists the operative period of Masons. Masonry, entered the speculative period at the end of the seventeenth century by accepting people out of the occupation. Universal Masonry was constituted with the establishing of United Grand Lodge of England in 1813.

Masonry occurred in Ottoman Empire from 1700’s. Many statesman including the Sultan were in the Masonry lodges. However, it does not mean that Masonry had a convenient expanding opportunity. Especially during the Abdülhamit II era, Masonry was tried to brought under a tight control. Because of this, Turkish Masonry has found improvement opportunity in Macedonian region, where Abdülhamit’s impact was weak rather than Anatolian region. Most of the Union and Progress members were able to find the opportunity to organize by getting involved in the lodges of Macedonian especially lodges of Thessaloniki. Due to this, they were able to find places at the new governmental positions. In Turkey, National Masonry entered the establishment period in parallel with this and in 1909 this process was completed with the foundation of the High Council of Turkey and Grand Orient Lodge of Turkey. Turkish Masons got involved in social and philanthropic activities.

In the Republic of Turkey period, the improvement of Turkish Masonry started to slow down. Compared to the Ottoman Era in the Republic of Turkey period, number of lodges which opened annually decreased. Increasing dispute between the lodges and enuring’s of the politics on the Masonry via Rıza Tevfik, are considered as reasons for this. At the same time, Mahmud Esat Bozkurt and Recep Peker’s propagandas affected the improvement of Masonry in a negative way. Especially in the 1930’s, there was a strong opposition against Masonry not only in Turkey but also in Europe. In a lot of places, Masonry became forbidden. Also in Turkey, activities of the Masonry Lodges terminated in 1935.

Keywords

Mason, Freemason, Lodge, Mahmut Esat Bozkurt, Society.

ÖNSÖZ

Osmanlı'dan günümüze kadar çok sayıda dernek kurulmuş, bazıları günün koşullarına göre faaliyetlerini sonlandırmış bazıları ise halen varlığı korumaktadır. Bu dernekler birçok araştırmacı için çalışma alanı oluşturmuştur. Ancak bazı dernekler geriplanda kalmış ve bunların toplumsal yönü anlaşılamamıştır. Bu derneklerden biri olan Mason Derneği uzun yıllardır Türkiye topraklarında var olmasına rağmen diğer derneklere göre daha kapalı kalmıştır. Mason Derneği çalışmalarındaki bu eksiklik beni bu konuyu çalışmaya yönlendirmiştir. Şunu belirtmeliyim ki Mason Derneği günümüzde Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Derneği, Özgür Masonlar Büyük Locası Derneği ve Kadın Mason Büyük Locası Derneği olmak üzere üç ayrı dernek olarak teşkilatlanmış bulunmaktadır. Bu çalışma 1935 yılına kadar olan gelişmelerle sınırlı olduğu için bu dönemde var olan tek dernek Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Derneği'dir. Bu nedenle çalışma ve incelemeler bu dernek ile ilişkili olarak yapılmıştır. Ancak bu çalışmadaki en büyük sıkıntılardan biri hem Mason Derneği arşivlerinin hem de devlet arşivlerinin kısıtlı olmasıdır. Büyük Üstat yardımcılığı görevinde bulunmuş olan Celil Layiktez ile yaptığım görüşmede kendisi de aynı sıkıntıyı dile getirmiştir.

Tez çalışmam süresince bilgilerini ve desteklerini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail Özer'e, sayın Yrd. Doç. Dr. Ömer Erden'e, sayın Prof. Dr. Bünyamin Kocaoğlu'na, sayın Doç. Dr. Sadullah Gülten'e, Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası kütüphane sorumlusu sayın Selvişah Yapıcı'ya ve evinin kapılarını açan eski Büyük Üstat Yardımcısı sayın Celil Layiktez'e katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Esra TÜRE

Nisan 2016

KISALTMALAR

a.g.e. Adı geçen eser

a.g.m. Adı geçen makale

Bkz. Bakınız

BCA. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

ev. Çeviren

İÜİFD. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakóltesi Dergisi

No. Numara

OTAM. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

S. Sayfa

TBMM. Türkiye Büyük Millet Meclisi

TOD. Tarih Okulu Dergisi

Y.A.RES. Sadaret Resmi Maruzat Evrakı

Y.E.E. Yıldız Esas Evrakı

Y.PRK.TKM. Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimlięi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
MASONLUĞUN TANIMI, ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	21
OSMANLI DEVLETİ'NDE MASONİK FAALİYETLER	21
1. Osmanlı Devleti'nde Masonluğun Gelişimi	21
1.1. Mason Localarının Kurulması	22
1.1.1. İstanbul'daki Mason Locaları	22
1.1.2. Anadolu'daki Mason Locaları.....	25
1.1.3. Rumeli'deki Mason Locaları.....	26
1.1.4. Mısır'daki Mason Locaları.....	30
1.1.5. Osmanlı Devleti'nin Diğer Bölgelerinde Mason Locaları	30
2. Osmanlı Yöneticileri ve Masonlar	32
2.1. V. Murat ve Masonluğu.....	32
2.2. II. Abdülhamit ve Masonlarla Olan İlişkisi	35
2.3. II. Abdülhamit'in Yaveri Müşir Nusret Paşa'nın Masonlar Hakkındaki Raporu	38
2.4. Yeni Osmanlılar ve Masonlar.....	45
2.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Masonlar	47
2.5.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Masonluğun Çatışması.....	54
2.6. Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Derneği Yayın Organı Tesviye Dergisine Göre Mason Listesi	56
3. Türkiye'de Milli Masonluğun Kurulması	60
3.1. Türkiye Yüksek Şurasının Kuruluşu	60
3.2. Türkiye Büyük Maşrık'ının Kuruluşu	63
3.3. Konvan, Uluslararası Masonluk Birliği (A.M.I.) ve Türk Masonlarının Katıldığı Uluslararası Masonik Konvanlar	67

İKİNCİ BÖLÜM.....	70
CUMHURİYET DÖNEMİNDE MASONLUK.....	70
1. 1923-1935 Yılları Arasında Türkiye’de Masonluğun Durumu	70
1.1. Tesviye Dergisine Göre Mason Vekiller Listesi (1923 - 1935)	71
1.2. Masonların Yer Aldığı Hizmetler ve Masonik Gelişmeler	73
1.2.1. Himaye-i Etfal Cemiyeti	73
1.2.2. İkmal-i Tahsil Cemiyeti	75
1.2.3. Hilal-i Ahmer Cemiyeti.....	75
1.2.4. Yunus Çimento Fabrikası.....	76
1.2.5. 1932 Yılı Gelişmeleri.....	76
1.2.6. 1932 Konvansı	77
1.2.7. 1933 Yılı Gelişmeleri.....	78
1.2.8. 1934 Yılı Gelişmeleri.....	81
2. Kapanışa Giden Süreç: 1928-1932 Olayları	83
2.1. 1928 Yavuz-Havuz Olayı	83
2.2. 1930 Seçimi, Necat ve Etoile D’orient Mahfillerinin Kapatılması	83
2.3. Daimi Heyet ve Büyük Üstad’ın İstifaları	87
2.4. 1932 Azim Olayı	87
3. Mason Localarının Kapatılma Süreci (1935).....	91
3.1. Mahmut Esat Bozkurt ve Basında Mason Aleyhtarlığı	92
3.2. Türkiye’de Mason Localarının Kapatılması.....	113
4. Atatürk Ve Masonluk.....	125
SONUÇ	129
EKLER.....	132
KAYNAKÇA.....	155

GİRİŞ

MASONLUĞUN TANIMI, ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Mason kelimesi Fransızca “duvar ustası” anlamındaki “maçon”dan gelmektedir. Masonlara Farmason veya Franmason da (franc-maçoniere: serbest duvarcı) denir¹. Masonik tarzda yapılanmış kuruluşların milattan önceki dönemlere kadar dayandığı, ayrıca bunlara ait çalışma şekilleri ve sembollerin bulunduğu bilinmektedir. İnsanların klan halinde yaşadığı dönemde dahi benzer fikirlere sahip insanlar kapalı ve inisiyatik gruplar meydana getirmişlerdir. Hititler, Kalde, Elam ve Sümerler gibi pek çok medeniyette de bu şekilde grupların olduğu belirtilmektedir. Hatta Masonluğun ortaya çıkışıyla ilgili efsanelerden biri olan Süleyman Mabedi'nin mimarının ve ustalarının Hitit soyundan geldiği de iddialar arasındadır.

Masonluğun son iki yüz yılı hakkında bazı bilgiler varsa da daha önceki dönemi sırlar ve efsanelerle örtülüdür. Masonluğun doğuşuyla ilgili en dikkat çeken efsane Süleyman Mabedi'nin inşası ile ilgili olandır. Bu efsane Halliwel tarafından British Museum'da krallar kitaplığında bulunan, 1427 ile 1445 yılları arasında derlenmiş bir belgede hikâye edilmektedir². Buna göre Masonlar tarafından her türlü olgunluğu kendinde toplayan üstatları olarak kabul edilen ve dul bir kadının oğlu olan Hiram iyi bir mimar olduğu için Hz. Süleyman tarafından tapınağın yapımı için görevlendirilmiştir. Hiram yanında çalışanları yeteneklerine göre çirak, kalfa ve usta olarak ayırmıştır. Bunlardan her birinin kendilerine ait meslek sırları bulunmaktaydı. Tapınağın bitmesine az bir süre kala üç kalfa usta olabilmek için Hiram'ın tapınağa yalnız girdiği bir anı gözleyerek orada sırları öğrenmeye çalışmışlar, öğrenemeyince ellerinde bulunan cetvel, gönye ve çekiç darbeleriyle Hiram'ı öldürmüşlerdir. Bu öyküdeki üç hain cahilliği, yalanı ve hırsı temsil etmektedir. Hiram'ın ölümünden sonra tapınak hemen tamamlanamamış, ancak bir süre sonra bilim, fazilet ve alçak gönüllülüğün egemen olmasıyla tapınağın tamamlanması mümkün olmuştur. Bu nedenle bilim, fazilet ve alçak gönüllülük Mason ustalarının özellikleri olarak kabul

¹Azmi Özcan, “Masonluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2003), s. 95.

²İlhami Soysal, *Dünyada ve Türkiye’de Masonluk ve Masonlar* (İstanbul: Der Yayınları, 1988), s. 161.

edilmiştir. Mason localarında ustalığa geçiş töreninde bu hikâyeye mutlaka anlatılmaktadır³. İlerleyen sayfalarda üzerinde durulacağı üzere Hiram efsanesinde adı geçen işaretler, isimler ve kelimeler Masonluk sembolizminde önemlidir. Masonların kullandığı semboller, kıyafetler, merasimler, dereceler, yardım şekilleri Hiram efsanesinden gelmektedir. Yine Masonik çalışmalar Hiram efsanesine uygun sözlerle açılıp kapanmakta ve derecelerdeki terfilerde efsane canlandırılmaktadır⁴.

Başka bir efsaneye göre Masonluk Haçlı Seferleri döneminde Filistin topraklarının korunması için 1118'de Kudüs'te kurulan Tamplier Şövalyeleri arasında doğmuştur. Bunlar hızlı bir şekilde kaleler, kiliseler, yollar ve köprüler yapmaya başlamışlardır. Doğu'da o bölgelerdeki mimari dernekleriyle ve Müslüman loncalarıyla işbirliği kurmuşlardır. Kudüs krallığının Hıristiyanları bunların her birinden örnek alarak yapıcı toplulukları kurmuştur. Daha sonra Batı Avrupa'da Tamplier'lerin yapı işleri yaptıkları her yerde yayılmış ve Avrupa'nın her yerindeki zanaat derneklerinde önemli rol oynamışlardır⁵. Başka bir kaynağa göre ise Tamplier Şövalyeleri Kudüs'te diğer dinlerin etkisinden korunmak için gizli cemiyetler kurmuşlar, kendi aralarında gizli işaretler ve semboller kullanmışlardır. Bunun yanında Rose Croix, Ilumine, Ördre Tetonic gibi tarikatlar da benzer özelliklere sahiptir. Bu tarikatlara ait düşüncelerin Avrupa'ya aktarılmasıyla Avrupa'da gizli, siyasi ve hürriyet fikrine sahip tarikatlar ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Bunlar arasında en avantajlısı ise Masonlar olmuştur. Onların siyasi bir güç olarak görülmemiş olması, bahsedilen diğer tarikatlara cephe alan krallık ve kilise tarafından korunmalarını sağlamıştır⁶.

Masonluğun kökenine dair efsanelerden biri de İslam dünyasında esnaf teşkilatı olarak bilinen Ahiliktir. Bu bağlamda İlhami Soysal'a göre Masonluk zenginlik mesleği olup Mason olabilmek için insanın bir şeye sahip olması gerekir. En eski dönemlerden beri bir şeyleri olan insanlar esnaf ve zanaatkârlardır. Batı dünyasında esnaf ve zanaatkârlar eski Yunan ve Roma dönemlerinden beri örgütlenmişlerdir⁷. Bu örgütlere girmenin bazı yol, yöntem ve törenleri olduğu gibi aynı zamanda her sanat

³ Soysal, a.g.e., s. 103, 104.

⁴ İzzet Nuri Gün ve Yalçın Çeliker, Masonluk ve Masonlar (İkinci Baskı. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1978), s. 14.

⁵ Paul Naudon, Tarihte ve Günümüzde Masonluk, Çeviren: Samih Tiryakioğlu, (Üçüncü Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1990), s. 22, 23.

⁶ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 17.

⁷ Soysal, a.g.e., s.151.

örgütünün yardımlaşma kutusu ve kasası mevcuttu. Burada toplanan gelirler ihtiyacı olan başka bir üye ve ailesine, çırak eğitimine, emeklilik giderleri gibi durumlar için harcanmıştır. Bugün Masonlukta olduğu gibi bu gruplar içinde çırak, kalfa, usta dereceleri, dereceler arasında geçiş kuralları, sınavları ve törenleri vardı. Doğu dünyasında Abbasiler döneminde ortaya çıkan ve özellikle Selçuklular ile Osmanlılar döneminde gelişimini tamamlayan fütüvvet ya da yaygın adıyla Ahilik kurumu hem yukarıda bahsedilen Yunan ve Roma dönemlerinde mevcut olan esnaf ve zanaat teşkilatına hem de Mason teşkilatına benzer özellikler göstermektedir⁸.

Ahilik teşkilatının tüzüğü kabul edilen Fütüvvetnamelerde yer alan görenek ve kurallar Mason ritlerinde⁹ olduğu gibi gizlidir¹⁰. Fütüvvetnamelerin girişinde onlara aktarılan bilgileri sır olarak kabul edecekleri ve başkalarına aktarmamaları yönünde sıkı tembihler bulunmaktadır¹¹. Bu eserlerde esnaf tarikatına girecekler için uygulanacak yöntem şöyle anlatılmaktadır: Tarikata alınan mürid traş edilir, neler yapıp yapmayacağı anlatılır. Yeteneği görülürse şed bağlanır, tuğ ve bayrak verilir ve seccadeye geçilir, böylece kişi ustalık derecesine ulaşmış olur ki, bu ritüellerin benzerleri Masonlar tarafından da uygulanmıştır. Ahi loncaları disiplinli yapısıyla uzun yıllar Anadolu esnafı arasındaki dayanışmanın sürmesini sağlamıştır. Ahi loncalarında iş alanında insan yetiştirmekten ziyade yetişmiş insanların çoğalması için uğraşılır, iyi ahlaklı, iyi davranışlı, yardımsever olmak öğretilirdi. Masonlukta olduğu gibi ahilikte de “mertebe” denilen dokuz derece bulunmaktaydı. Bir kişinin Ahi örgütüne girebilmesi için ustasının “şehadet” etmesi gerekirdi.

Ahilikte de bir yardım sandığı bulunmaktaydı. Burada toplanan para, ihtiyacı olan veya işini genişletmek isteyen esnafa verilir ve çeşitli yardım işlerinde bağış olarak kullanılırdı. Burada da harici ve dahili kavramları vardır. Ancak buradaki harici Masonlukta olduğundan farklı bir anlama sahiptir. Harici, ustayken emekli olan ya da yaşlılıkları nedeniyle işlerini yerine getiremeyip kalfaları aracılığıyla işlerini yürütenleri

⁸ Soysal, a.g.e., s. 152.

⁹Rit, Masonlukta ilk üç derecenin efsanesinin ve öğretisinin devamıdır ve Masonik eğitimin bir parçasıdır. Spekülatif Masonluğun kabul edilmesinden sonra oluşmaya başlamıştır. Ritler, Masonik gelişimin devamını sağlamak için tarihten, dinlerden, tarikatlardan ve özellikle şövalyelikten alıntılar yaparak üyelerine sunmaktadır. Bkz: Hazer Akın, “Ritler, Oluşumları ve Spekülatif Masonlukta Yerleri”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 115, (2000), s. 27.

¹⁰ Soysal, a.g.e., s. 154.

¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynaklar”, *İÜİFM*, Cilt XI, S. 1-4'den ayırbasım, (1950), s. 73.

ifade etmektedir. Dahili kabul edilenler de yamak, çırak, kalfa ve ustadan oluşmaktaydı. Bu dereceler arasında da geçiş törenleri yapılmaktaydı¹². Abdi İpekçi'nin Büyük Üstat Hayrullah Örs ile yaptığı röportajda Hayrullah Örs, Doğu kelimesi ile özellikle Irak'ın kastedildiğini belirterek Ahi teşkilatının burada doğduğunu ve Haçlı Seferleriyle Avrupa'ya geçtiğini ifade etmiştir. Avrupa'da oluşan Masonlukla Ahi teşkilatı arasındaki bu benzerliğin tesadüf olamayacağını savunmuştur¹³.

Bu çerçevede kimin kimden etkilendiği konusunda Türk Masonları arasında farklı görüşler vardır. Mason Üstatlarından olan Mithat Gürata, Masonluğun kaynağını Doğu'ya yani İslami düşünceye, hatta Orta Asya Türklerine kadar dayandırmaktadır. Bir diğer Büyük Üstat Necdet Egeran ise bunun tam tersine bir görüş ileri sürerek Masonluğun kaynağının Batı ve Hıristiyanlık dünyası olduğu kanaatinde¹⁴. Yine Mason olmayan İlhami Soysal da Masonluğun Batı kaynaklı olduğunu ve ithal edilerek Türkiye'ye geldiğini, temellerinin yabancılar tarafından atıldığını görmezlikten gelinemeyeceğini ifade etmektedir. Bu nedenle, o Türkiye'ye ve Türklere özgü bir Masonluk olmadığını, yabancı uyruklu bir Masonun da Türkiye'deki bir locada biraderlik yapabildiğini söylemekte ve Türk Masonluğu yerine Türkiye Masonluğu ifadesini teklif etmektedir¹⁵.

Masonlara göre masonluğun en eski belgesi "Regius manzumesi" veya "Halliwell manüskri" adıyla bilinen 794 satırdan oluşan İngilizce bir şiirdir. Şiirde Masonluğun Mısır'da doğduğu ve 924 yılında İngiltere'ye geçtiği anlatılmaktadır¹⁶. Bunun dışında yazılı olarak kayıtlara geçmiş Masonik biçimdeki ilk topluluğun Como gölü kıyısında Ortaçağda oluşmuş olan Collegialar olduğu belirtilmektedir. Bunların zanaatkârlardan oluştuğu, hareketlerinin, tanışma şekillerinin gizliliğe ve bir ritüele bağlı olduğu yönünde bilgilerin olduğu belirtilmiştir. Collegialar Avrupa'ya ve İngiltere'ye yayılmaya başlamışlar, İngiltere'de Guild adı ile teşkilatlanmışlar ve aşağıda hakkında bilgi verilecek olan Opreatif Masonluğu oluşturmuşlardır. Bunlar hem meslek sırlarını korumuşlar hem de kendi bilgilerini yükseltmişlerdir. Gotik sanatın

¹² Soysal, a.g.e., s. 155 - 158.

¹³ Abdi İpekçi, "Her Hafta Bir Sohbet", *Tesviye Dergisi*, S. 6, (Nisan 1993), s. 5.

¹⁴ Soysal, a.g.e., s. 167.

¹⁵ M.C., "Masonlar ve Masonluklar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart – Nisan – Mayıs 1934), s. 33.

¹⁶ Hazım Atıf, "Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 6, (Nisan – Mayıs 1932), s. 13-15.

bunların eseri olduğu ifade edilmektedir. Harici¹⁷ âlemde din baskısı nedeniyle ifade edemediklerini bu teşekküllerde ifade edebilmişlerdir. XI. ve XII. yüzyıllardan itibaren gittikçe yayılmışlar ve bunlara ek olarak bilim ve zanaat topluğu olan Confrerieler de kurulmuştur. Confrerie üyelerine Franc-Master yani Hür Mason denilmiştir¹⁸.Masonlara ait bazı kurumların varlığından daha açık bir şekilde 1292'ye doğru haberdar olmaktadır. Çalıştıkları yerleri loca¹⁹ olarak isimlendirmişlerdir. Ancak 1360 yılında İngiltere'de dikkat çekici bir kanun yayınlanmış ve taşçılar, duvarcılar, doğramacılar gibi esnaf arasında her türlü anlaşma menedilmiştir. 1450'ye gelindiğinde ise İngiliz Kralı IV. Henry tarafından Mason localarına ilişkin bir kanun onaylanmış ve Mason Cemiyeti'ne arma verilmiştir. Bu localar duvarcı ve taş işleyen kişilerden oluşmaktaydı²⁰.

Operatif dönemlerde yani fiili çalışmaların olduğu dönemlerde Masonlar localarda mesleki konular üzerine görüş bildirirler ve tartışırlardı²¹. Operatif Masonluk, Katolik kilisesinin büyük kilise binalarını ve diğer önemli yapıları inşa ettirme girişimleriyle başlamıştır. Bu önemli projeleri gerçekleştirmek için çeşitli sanat kolları örgütlenmeye başlamış bunlar arasında en önemlileri taş yontucuları ve duvarcılar olmuştur. Bu kişiler yapacakları işler için şantiyedeki localarda toplantılar yapmışlar ve zamanla üstün bir sınıf durumuna gelmişlerdir²².Türk Masonlarından olan Zühtü Velibeşe de operatif dönemde locaların inşaat şantiyelerinde kurulduğunu ve burada çalışanların çıraklıktan kalfalığa kadar yetiştirildiğini belirtmiştir. İnşaat sonunda loca dağılır başka bir şantiyede yeniden kurulurdu. Her loca kendi kendine, hiçbir izne mecbur kalmadan kurulur ve dağılırdı. Locaların kendilerine özgü işaretleri, tanışma şekilleri ve remizleri olduğu için birbirlerinin localarına kabul edilirler, yardımlaşır ve merasime katılırlardı²³.Reform dönemine kadar büyük gelişme gösteren bu grup,

¹⁷ Ezoterik nitelikli bir ekol, örgüt, kurum ya da topluluğun bakış ve değerlendirme açısından kendi üyesi olmayan kişiyi betimler. Bu nedenle Masonlukta da "Mason olmayan kişi" anlamına gelir. Bkz: <http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/harici-profani.html>, (09.04.2016).

¹⁸ Abdürrahman Erginsoy, "Dünya Masonluğunun Oluşumu", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 14, (1974), s. 7 – 11.

¹⁹ Operatif Masonluk döneminde bir inşaatın yapıldığı yerde kurulan şantiye binası, günümüzdeki Masonlukta, simgesel derecelerde çalışan Mason birimlerinin toplantılarını yaptıkları yer. Bkz: <http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/loca-mahfil.html>, (09.04.2016).

²⁰ Atıf, "Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar", S. 6, s. 13-15.

²¹Bahri Ercan, Çınar Yaprakları (Yayın no 1. Ankara: Çınar Muhterem Locası 2003), s. 57.

²²Soysal, a.g.e., s. 169.

²³Türkiye Mason Derneği Türkiye Yüksek Şurası Birinci Derece Çalışma Usulü Çalışma Rehberi, BCA.,010.09/70.214.1.

Roma kilisesinin dinde reform hareketini başlatması ve bunun sonucu olarak yapı işlerini yavaşlatması neticesinde olumsuz etkilemiş ve zayıflamaya başlamıştır. Bu sırada onların varlıklarını sürdürebildikleri tek ülke İngiltere olmuştur²⁴. Bu zor durumdan kurtulabilmek ve örgütlerini güçlendirmek için aralarına mesleklerinden olmayan dönemin aydınlarını almaya başlamışlar, 17. yüzyıl sonuna gelindiğinde meslekten olmayanların sayısı giderek artmıştır. Sonradan dahil olan bu kişilere “Kabul Edilmişler” denilmiş ve zamanla bunların örgüt içinde ağırlıkları ve etkileri artarak Masonluğa yön vermeye başlamışlardır. Bu durum locaların adına da yansımış ve 1682’den sonra localar “Hür ve Kabul Edilmiş Masonların Locası” olarak isimlendirilmiştir. İlerleyen yıllarda ise locaların temelini oluşturan sanat erbabının sayısı oldukça azalmıştır²⁵.

Zamanla eski Masonlarla kabul edilmişler arasında çatışmalar başlaması üzerine²⁶ 1717 tarihinde Operatif Mason olmayan fakat operatif dönemden kalmış olan dört loca güçlerini pekiştirmek amacıyla bir araya gelmiş ve İngiltere Büyük Locasını kurmuştur. Diğer taraftan bu tarih Spekülatif Masonluğunda başlangıcı olmuştur. Spekülatif Masonluk ile Masonluk, duvarcı mesleği olmaktan çıkmış her meslek grubundan olan kişilere açık hale gelmiştir. Özellikle aydın insanların katılması Masonluğun fikri bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Spekülatif Masonluk, günümüzde var olan çağdaş Masonluğu karşılamaktadır. İngilizler tarafından kurulan bu modern Masonluk eski müessesenin kalıbı içerisinde kurulmuştur. Yani sembolleri, resimleri, an’aneleri, gibi eski şekiller aynen devam ettirilmiştir. Eğer bu şekillerde en ufak bir değişiklik olursa müessesenin Mason vasfından uzaklaşacağına inanmışlardır²⁷. Operatif dönemden kalan bu dört loca 1722’de Anderson Nizamnamesi adında ilk tüzüklerini oluşturmuşlardır. Bu nizamnamede dikkati çeken en önemli husus ise Mason olma şartları arasında Tanrı’ya inanmanın açıkça beyan edilmesidir²⁸. Sonradan Anderson yasalarında birtakım çatlaklar oluşmaya başlamış ve bazı Masonlar Büyük Loca’ya katılmayı reddetmiştir. Büyük Locanın, reformcu bir özellik taşıyan Spekülatif Masonluğun dinsel özelliğini yok ederek özgürlük anlayışını abarttıklarını

²⁴ Soysal, a.g.e., s. 170.

²⁵Ercan, a.g.e., s. 57.

²⁶ Soysal, a.g.e., s. 171, 172.

²⁷Türkiye Mason Derneği Türkiye Yüksek Şurası Birinci Derece Çalışma Usulü Çalışma Rehberi, BCA.,010.09/70.214.1.

²⁸Ercan, a.g.e., s. 58.

söylemişlerdir. Bunlarla aynı fikirde olan Masonlar,1753'te örgütlenmeye başlamışlar ve 1755'te Eski Masonlar Büyük Locasını, diğer adıyla Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Loca'sını kurmuşlardır²⁹.

İki büyük loca arasındaki çekişmeler 1813 yılına kadar sürmüş ve evrensel Masonluğun ana locası olarak kabul edilen İngiltere Birleşik Büyük Locasını kurmuşlardır³⁰. 1717'de kurulan loca Hıristiyan öğeleri taşımakta ve yemin kürsüsünün üzerinde sadece İncil bulunmaktaydı. Masonluğun diğer bölgelerde gelişmeye başlamasıyla 1912'de tüzüklerinde yer alan "İncil" yerine "Kutsal Kitap" tabiri getirilmiştir. Locanın kapılarını tüm dinlere açması ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır³¹. Bugünkü Masonluğun başlangıcı ister 924'e ister 1717'ye dayandırılınsın, gelişimi uzun bir zamana yayılmış olan fikirler ve duyguların sonucudur³². Paul Naudon Duvarcılarının amacının daha operatif dönemden itibaren spekülâtif olduğunu ve benliğinde bugünkü örgütün bütün niteliklerini taşıdığını belirtmiştir. Yani duvarcılar beden ve el çalışmasının yanı sıra, kafa ve fikir çalışmaları da yapıyorlardı³³.

Bu süreç içerisinde Masonlar için zorlu dönemler de olmuştur. Masonlar Papalık makamının öfke ve kını ile karşı karşıya gelmiş, 1738 ve 1751 yıllarında iki kez aforoz edilmiştir. Bu dönemden sonra Masonluk, kilisenin hüküm ve nüfuzunu yıkmaya çalışmış ve bir fikir hareketi cemiyeti halini almıştır. Katolik mezhebinin zorunlu olduğu Avrupa'nın güney ülkelerinde gizli, yasak ve kovuşturmaya maruz kalan bir cemiyet olmuştur. Buralarda Kilise aleyhinde düzenlemelerde bulunmuş ve kendisine sadece mutlakiyet ve ruhban ile çarpışan inkılâpçı partiler arasında yer bulabilmiştir. Bunlar arasında yer alanlardan biri Rusya Çarı I. Aleksandır idi. Fakat Avusturya başvekili Metternich, Mason localarının tehlikelerinden bahsederek 1815'te Rus Çarını ıslahat teşebbüslerinden vazgeçirmiş, 1822'de Rusya'da Masonluğu yasaklamıştır. Aynı tarihlerde Napoli'de Karbonari Cemiyeti Fransız inkılâpçıları ve Masonlarla Manastıra girmiştir. 1830'lardan sonra Masonların yardımıyla Almanya, İtalya ve Lehistan'da Cumhuriyet ve Hürriyet Partileri kurulmuştur³⁴.

²⁹ Soysal, a.g.e., s. 177.

³⁰Ercan, a.g.e., s. 58.

³¹"Merak Ettikleriniz", *Tesviye Dergisi*, S. 28, (Nisan 1997), s. 20, 21.

³²Atıf, "Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar", S. 6, s. 14.

³³Naudon, a.g.e., s. 15.

³⁴ Fuat, " 1935 İsat Merasiminde Söylenen Nutuklar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 19, (Nisan - Mayıs 1935), s. 14 - 17.

Masonluk günümüzde Fransız özelliklerini taşıyan İskoç ve Anglo-Sakson özelliklerini taşıyan York geleneği şeklinde iki kola ayrılmıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda Anglo-Sakson Masonluğu, İngiltere Krallığı'nın himayesinde Amerika, Kanada, Hindistan, Afrika ve Kuzey Avrupa'da, daha laik ve siyasi içerikli olan Fransız kolu ise Avusturya-Macaristan, İspanya, Portekiz, İtalya, Ortadoğu ve Latin Amerika'da yayılmıştır. 19. yüzyıl sonunda bu iki kol arasında Tanrı'ya inanç konusunda tartışmalar meydana gelmiştir. Fransa'daki Mason locaları, Fransa'nın yaşadığı siyasi ve toplumsal tartışmalardan uzak kalamamış ve bu meseleye dahil olmuşlardır. Onların Katoliklikle mücadeleleri bazen dine hücum şeklini almıştır. Bu durum Mason locaları evrakından "Kainatın Ulu Mimarı Şanına" cümlesinin çıkarılmasına ve localardan kutsal kitapların kaldırılarak bunlar üzerine yemin edilmesinden vazgeçilmesine neden olmuştur. Anglo-Sakson Masonluğu ise rejimler ve kurumsallaşmış dinlerle iyi ilişkilere önem vermiştir³⁵.

Masonlar Masonluğun bütün okulların ve mesleklerin de üzerinde felsefi bir öğreti ve insanın hayatının her döneminde ona rehber olacak, eğitecek bir eğitim kurumu olduğuna inanmaktadırlar³⁶. Bu kurumda herkes kendisinin hocası, eğiticisi ve yaratıcısıdır. Kişinin kendi gelişimini sağlamaya çalışması başkasının da gelişimini, olgunlaşmasını sağlamaktadır³⁷. Bununla beraber Masonluk, kişiden başlayarak cemiyetin gelişmesine ve devamında bütün insanlığın uyum içinde yaşamasına hizmet eden bir meslek olarak görülmektedir. Bu mesleğin okulu da Mahfiledir³⁸. Mason olmak isteyen kişiler meslekte ilerlemek için Mahfile devam etmek zorundadırlar.

Masonlar, amaçlarının insanın üzüntülerine son vermek, maddi çıkarlar peşinde koşanları manevi bir ideale bağlamak, milliyet duygularına zarar vermeden insanlar arasında kardeşlik ve yardımlaşma duyguları oluşturmak, cehaletle mücadele etmek olarak açıklamaktadırlar. Böyle geniş bir düşünce sistemine sahip olduğu için de Masonluğun amaçlarına ulaşmasının kolay olmadığını düşünmektedirler³⁹.

³⁵ Özcan, a.g.m., s. 96.; Türkiye Mason Derneği Türkiye Yüksek Şurası Birinci Derece Çalışma Usulü Çalışma Rehberi, BCA., 010.09/70.214.1.

³⁶ Muhiddin Osman, "Masonluğumuzun Ülküsüyle Cumhuriyet Hükümetimizin Umdelerinin Uygunluğu", *Büyük Şark Dergisi*, S. 12, (Eylül – Teşrinievvel 1933), s. 6 – 7.

³⁷ Mim Kemal Öke, "Mason İdeali Nedir?", *Büyük Şark Dergisi*, S. 14, (Ocak – Şubat 1934), s. 2, 3.

³⁸ Loca ile aynı anlama sahiptir. Bkz: <http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/loca-mahfil.html>, (09.04.2016).

³⁹ K.N., "Milliyet ve İnsaniyet", *Büyük Şark Dergisi*, S. 3, (Haziran 1931), s. 4.

Genelde Masonlar ve özelde Türk Masonları topluma ne katkınız var sorusu karşısında ağırlıklı olarak eğitim alanında katkı sağlamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bunu okullar yaparak, burs imkânı sağlayarak gerçekleştirmişlerdir. Kuruluşunda yer aldıklarını ifade ettikleri kurumlar arasında Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Veremle Savaş, Yeşilay, Cüzzamla Savaş, Kanserle Savaş, Kalp Vakfı, Sev Vakfı, İnsanlık Vakfı, Ankara Trafik Hastanesi yer almaktadır. Bunların dışında doğal afetler nedeniyle zor durumda kalanlara, sağlık hizmetlerine, milli savunmaya dönük vakıflara, şehit ailelerine yardım elini uzattıklarını ifade etmişlerdir⁴⁰.

Mason olmayan kişiler Masonluğun amacını daha farklı bir şekilde değerlendirmektedirler. Yapılan eleştiriler özellikle Masonluğun dinsiz bir teşekkül olduğu ithamları üzerinden yürütülmüştür. Örneğin 1889'da Paris'te toplanan Birinci Uluslararası Mason Kongresinde Üstad-ı Azam Amiable'nin Masonluğun amacının demokrat bir dünya cumhuriyeti kurmak ve bu nedenle Mason birliğinde kozmopolitliğin esas olduğu, hedeflerinin Allahsız ve dinsiz bir hükümet kurmak olduğu şeklinde açıklama yaptığı iddiası, anti Masonlar için Masonlara buldukları ithamlar hususunda dayanak oluşturmaktadır⁴¹. Bu şekilde kanıt olarak gösterilebilecek örnekleri çoğaltmak mümkündür; Mason yüksek meclisi genelgesinde "İnsan tabiatın ve ahlakın kanunlarını Allah'ın yardımına muhtaç olmadan bulur." ifadesinin ve Maşrik-ı Azam genelgesinde din ahlakıyla rekabet edecek bir ahlak yaratmanın çok gerekli olduğu ifadesinin yer aldığı iddiaları yine eleştiri konusu olmuştur⁴². Masonların Güney Amerika'da yayınlamış oldukları talimatnamede "*Farmasonlar, Farmasonluk tarafından verilecek kararlar üzerinde kendi bayan ve çocuklarını dini inançlardan ve akidelerden uzak tutmakla sorumludur.*" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir⁴³. Fransız hatibi Franklin'in ise bir kongrede "*Gün gelecek milletler din ve saltanat bağlarını koparacaklardır. Bu gün uzak değildir, o gün milletlere ve ülkelere Mason kardeşliğini bağışlar, maksadımız: Umum dünya Mason kardeşliği şafağını yakınlaştırmaktır.*" şeklinde bir ifadede bulunduğu, yine aynı kongrede Masonların hedefinin Allahsız ve dinsiz bir hükümet kurmak olduğu şeklinde konuşmaların yapıldığı belirtmiştir⁴⁴. Ancak Türkiye Büyük Locası Localar Genel Tüzüğü'nün 4. maddesine baktığımızda "*Localarda*

⁴⁰ "Türk Masonluğunun Yüce Milletimize Açıklaması", *Tesviye Dergisi*, S. 20, (Şubat 1996), s. 5.

⁴¹ Atılhan, a.g.e., s. 19.

⁴² Atılhan, a.g.e., s. 25.

⁴³ **TBMM Tutanak Dergisi, Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma**, s. 308.

⁴⁴ **TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci birleşim 30.04.1951 Pazartesi**, s. 366.

her şey araştırılabilir ve müzakere edilebilir. Ancak din, mezhep ve politika konularında, üyelerin inanç ve kanaatlerini rahatsız edecek şekilde konuşulması ve tartışmalar yapılması kesinlikle yasaktır."⁴⁵beyanını görmekteyiz ve üyeler Allah'ın varlığına inanmakla birlikte dini inançlarında serbest olduklarını, din, mezhep, ırk, dil, inanç ve sosyal durum farkı gözetmediklerini belirtmektedirler⁴⁶.

Masonlar tüzüklerinin 4. maddesinde de belirttikleri üzere Masonluğun siyasi bir oluşum olmadığını savunurlar. Çünkü Masonluk insanlarda sabit olan değişmeyen esaslara dayanır, siyaset ise günden güne değişiklik gösterir. Bu durum Masonlar arasındaki dayanışmayı engellediği için siyasi tartışmalara girmediklerini ifade etmişlerdir⁴⁷.Ancak kimi Masonlar Masonluk siyasetle uğraşmaz derken Mason olan E. Baykal dünya barışını sağlamak için Masonların birçok siyasi müessese üzerinde etkiye bulunduğunu ifade ederek bugünkü Milletler Cemiyetinin kuruluşunda Masonluktaki düşüncelerin etkili olduğunu söylemiştir⁴⁸.

Masonlar özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkelerini temel alarak Fransız Devrimi'nin baş mimarları olduklarını belirtmektedirler. İngiltere'de ilk Büyük Üstatlardan olan Şövalye Andrew Michael Ramsay önemli Mason, bilim, sanat ve zanaat adamlarını Liberal Sanatlar ve Faydalı Bilimler Evrensel Lügatı için bir araya getirmiştir. Aydınlanma çağının temellerinin atıldığı bu dönemde amaçlanan bilimde, sanatta, felsefede ve özgür düşüncede bağınazlıktan kurtulmak olmuştur. Bu yöndeki amaçların gerçekleşmesinde önemli rol oynayan Les Noeuf Soeurs Locasının ünlü Masonlarına baktığımızda Voltaire, Diderot ve Benjamin Franklin sayılmaktadır. Aydınlanma çağının getirdiği ortamla beraber Fransa'da büyük bir devrim hareketi başlamıştır. Bunda da etkin olan ünlü Masonlar arasında Robespierre, Danton, Marat, Camille Des Maulin, Montesquieo gibi kişilerin yer aldığı ifade edilmiştir. Yine aynı locanın Büyük Üstadı olan Benjamin Franklin temel özgürlükler ve insan haklarına dayanan Amerikan anayasasının baş mimarı olarak görülmektedir. Bu loca tarafından yazılmış olan Ahlak İlkeleri Beyannamesi, İnsan Hakları Beyannamesi'nin de oluşumuna etki etmiştir.

⁴⁵ Türkiye Büyük Locası Localar Genel Tüzüğü, s. 6.

⁴⁶ Ünlü Yakaruç, "Ataürkçülük, Laiklik Ve Masonluk Üzerine", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 41, (1981), s. 124.

⁴⁷ Hazım Atıf, "Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 10, (Mart – Nisan 1933), s. 6.

⁴⁸ E. Baykal, "1935 İsat Merasiminde Söylenen Nutuklar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 19, (Nisan - Mayıs 1935), s. 20.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunda etkili olan Masonların bu beyannameden etkilendikleri söylenmektedir⁴⁹.

Masonlar milliyetçilik konusunda milliyet aleyhtarı olmadıklarını ifade etmektedirler. Masonluk için millet, aynı tarihi gelişimi yaşayan, aynı dili konuşan, aynı toplumsal geleneklere bağlı olan bir topluğu ifade eder⁵⁰. Mim Kemal Öke bir konuşmasında: “*Biz nasıl her Masonun kendi milliyetine karşı kalbinde taşıdığı duygu ve hürmete müdahale etmiyorsak ve bunun evrensel Masonluk prensipleriyle ters düşmediğine inanmış isek, herkesin de bizim bu şuurlu hareketimize hürmet etmesini isteriz.*” sözleriyle milliyetçiliğe olan bakışını ifade etmiştir⁵¹.

Masonlara göre her ülkenin Masonluğu kendi içinde millidir. Millilik vasfı iki esasta belirir: Birincisi her memleket içinde bulunan Mason müesseselerinin o memleket Masonluğu teşkilatına bağlı olması gerekir. İkincisi ise her memleket içinde bulunan Mason merkezleri kendi iç işlerinde hür ve bağımsız, kendi milli amaçları üzerinde kendince uygun göreceği tarzda çalışmakta özgürdür⁵². Masonluğun milliyet kavramını önemseydiğini gösteren delillerden birisi olarak da Türkiye’de yabancı obediyanlara bağlı Mahfillerin Türk Büyük Maşrıkı’na katılmaları için gösterdikleri çaba örnek gösterilmektedir. Türk Masonları, Türk Masonluğunun var olması için uğraşmışlardır⁵³.

Türk Masonları kendilerini tanımlarken şu ifadeyi kullanmaktadır: “*Biz Türk Masonları halkçı, milliyetçi, laik, demokrat ve liberal bir cumhuriyetin mesut ve bahtiyar evlatlarıyız. Masonluğun ilk şartı memleket kanunlarına herkesten ziyade itaat ve hürmettir.*”⁵⁴Türk Masonlarından Fuat Hulusi Demirelli “Medeni Ülkümüz” adlı

⁴⁹ “Aydınlanma Çağının Başlangıcı ve Masonlar”, *Tesviye Dergisi*, S. 58, (Nisan 2003), s. 9, 10.

⁵⁰ K.N., a.g.m., s. 1, 3.

⁵¹ Mim Kemal Öke, Büyük Üstad, “22/04/1932 Tarihinde Heyeti Umumiye Fevkalade İçtıması”nda İrat Ettiği Nutuk, *Büyük Şark Dergisi*, S. 6, (Nisan – Mayıs 1932), s. 2.

⁵² Türk Masonlarının belirttikleri kadarıyla milli amaçları topluma fayda sağlamaktır. Bu amaçla öğrencilere burs imkanı sağlamış, okullar yaptırmış, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Veremle Savaş, Yeşilay, Cüzzamla Savaş, Kanserle Savaş, Kalp Vakfı, Sev Vakfı, Ankara Trafik Hastanesi gibi kuruluşların temelinde yer almış, ihtiyaç sahiplerine yardım etmiştir. Bkz: “Türk Masonluğunun Yüce Milletimize Açıklaması”, *Tesviye Dergisi*, S. 20, (Şubat 1996), s. 5.

⁵³ Kazım Nabi, “Siyasiyat Hakkında Bir Mülâhaza”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs – Temmuz 1933), s. 9.

⁵⁴ M.C., “Nizamlarımız Değiştirilirken”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 17, (Sontışrin – İlkkanun 1934), s. 39.; İ.N., “Türk Masonluğunun Mahiyeti”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 1-2, (Nisan – Mayıs 1931), s. 23.; Muhiddin Osman, “Türk Masonluğunun Ülküsü”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 12, (Eylül – Teşrinievvel 1933), s. 5.

şiiirine “*Türküüz medeni ölkümüz insanlığa şandır*” dizesiyle başlamakta ve bitirmektedir.⁵⁵ Büyük Üstat Hayrullah Örs verdiği röportajda her locanın milli olduğunu ve önce kendi milletine hürmet ettiğini ifade etmiştir⁵⁶.

Mason olabilecek kişiler Localar Genel Tüzüğünün 59. maddesi ile şu şekilde ifade edilmiştir: “*Masonluğa yalnız medeni haklara sahip, yirmi bir yaşını doldurmuş, hür, iyi ahlaklı, namuslu, şerefli ve aydın erkekler kabul edilebilir. Bu niteliklerden herhangi birisini kaybedenler Masonluktan çıkarılırlar.*”⁵⁷ 1723 Anderson Anayasasının Hür Masonun yükümlülükleriyle ilgili bölümünde “*Bir locaya üye olarak alınacak kimselerin iyi ve doğru erkekler, hür doğmuş, ergin yaşta ve sır saklayabilir olmaları, köle, kadın, ahlaksız ve şaibeli erkekler olmamaları, fakat iyi şöhret sahibi olmaları gerekir*” ifadesi yer almaktadır. Kendi kaynaklarına göre bir Mason dışarıdan gelecek yardıma güvenmeden önce kendini yüceltmeye, geliştirmeye çalışmalıdır⁵⁸.

Yine bunlara ek olarak kimseye muhtaç olmaksızın Masonik görevlerini yerine getirebilecek bir gelire sahip olmak, localardaki çalışmalara düzenli olarak katılabilecek bir yerde ikamet etmek de Mason olma şartları arasında almaktadır. Fakat bazı Mason karşıtları, Mason olma şartları içerisinde cinsiyet ayrımı yapılmasını eleştirmişlerdir. Çünkü cemiyetler kanuna göre Türk vatandaşları arasında eşitlik mevcuttur ve üyelikte kadın erkek ayrımı yoktur⁵⁹.Yine bazı Mason karşıtları fiziksel engeli bulunan kişilerin Masonluğa kabul edilmediklerini iddia etmişlerdir. Masonlar ise fiziksel engeli bulunan kişilerin de Mason olabildiklerini ifade etmektedirler. Operatif Masonlukta yani yapı işlerinde çalışan işçilerin ve ustaların fiziksel bir engelinin olması yapacakları işe engel teşkil ettiği için fiziksel engeli bulunanlar Masonluğa kabul edilmiyordu. Ancak Spekülatif Masonluk düşüncel bir boyutta olduğu için fiziksel bir engel Masonluk için engel olarak görülmemektedir. Görme engelliler için İngilizce ve Fransızca dillerinde bray alfabesi ile basılmış tüzük ve ritüeller bulunmaktadır⁶⁰.

Mason olmak isteyen kişi locaya müracaat eder, fakat kendi kendine müracaatta bulunanların sayıları azdır. Genel olarak bir kişi Mason olmak istediğinde birkaç Mason

⁵⁵ Fuat Hulusi Demirelli, “Medeni Ölkümüz”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 19, (Mayıs – Nisan 1935), s. 1.

⁵⁶İpekçi, “Her Hafta Bir Sohbet”, s. 13.

⁵⁷ Türkiye Büyük Locası Localar Genel Tüzüğü (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1972), s. 26.

⁵⁸ Tanju Koray, “Erkeklerle Mahsustur”, *Tesviye Dergisi*, S. 1, (Mayıs 1992), s. 20, 21.

⁵⁹ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 82.

⁶⁰ “Masonluk Hakkında En Çok Sorulanlar”, *Tesviye Dergisi*, S. 58, (Nisan 2003), s. 39.

tarafından kendisi yokken loca üstadına takdim edilir ve hakkında bilgi verilir. Kişi hakkında araştırma yapılır, sonuç olumlu ise resmen teklif yapılır ve üstat derecesindeki üç Mason adayı locaya davet eder. Yapılan bazı oylamalar neticesinde talepname alınan hariciye Masonluk hakkında bilgilendirme yapılır ve talepnamesi imzalatılır. Sonrasında locada bu durum görüşülür. Dört ve üzerinde muhalif oy çıkarsa soruşturma yenilenir, ikinci oylamada da dörtten fazla muhalif oy çıkarsa Masonluğa giriş işlemi bir sene durdurulur. Oylar olumlu olursa kişinin Masonluğa giriş merasimi yapılır. Son olarak kişi tekris yemini eder ve Mason olduğu ilan edilir⁶¹. Tekris merasiminin bazı aşamaları bulunmaktadır. Aday ilk olarak üzerindeki madeni eşyalar çıkartılarak “Tefekkür Hücresi” denilen karanlık bir odaya alınır. Bu odada kurukafa, ekmek, su, testi ve yazı yazmaya yarayan aletler bulunur. Adaya vasiyetnamesi imzalatılır. Aday Tefekkür hücrelerinden elbiselerinden bir kısmını çıkartarak çıkar. Gözleri bağlı ve boynuna bir ip geçirilmiş vaziyette dar bir koridordan geçirilir ve merdivenden çıkarılarak locaya getirilir. Adaya ilk yemininin ardından üç seyahat yaptırılır. Her seyahatin sonunda aday ateş, su ve toprak denemelerine tabi tutulur. Ateş cesareti, su kötülüklerden temizlenmeyi ifade etmektedir. Toprak ise Masonik hayattaki doğumu, yeni bir kişi yaratılmasını ifade etmektedir. Yeminden sonra adayın gözleri açılır, kıyafeti düzeltilerek Mabedin dışına çıkarılır ve 3 defa olacak şekilde kapıya vurma şekli öğretilir. Önlükle kuşatılan aday uygun olarak Mabede girer ve Mason olduğu ilan edilerek çıkartmış olduğu madenler iade edilir⁶².

Türk edebiyatçısı Mahmut Yesari İstanbul’da vapurdayken Mason olan arkadaşlarından birinin kendisine onu aralarına almak istediklerini söylemesiyle Mason olma sürecinin başladığını belirtmektedir. Mason olacak kişiye önce teklif yazısı imzalatıldığı, hakkında soruşturma yapıldığı, soruşturmanın sonucu temiz olan kişiye vasiyetname yazdırılarak imzalatıldığını ifade etmektedir. Vasiyetname imzalatılmasından sonra kişi Mason olacağı yere götürülür. Mahmut Yesari gittiği binanın dar, karanlık olduğunu, küf kokulu bir bölümünden geçtiklerini yazmaktadır. Üzerindeki madeni eşyalar alınarak burada bir oyuğa oturtulur ve kapı üzerine kilitlenir. Oyuğun içerisindeki duvarlar siyah astarlarla kaplanmış, masa üzerinde bir kafatası ve iki kemik, siyah duvarlarda yazılar içeren levhalar yer almaktadır. Bu oyuğun adı

⁶¹ Türkiye Büyük Locası Localar Genel Tüzüğü, s. 27, 28.

⁶² Sahir Erman, “Tekrisin Anlamı”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 64, (1987), s. 17-20.

“hücre-i muzlim”dir ve kişi buraya düşünmesi için bırakılır. Kapı tekrar açılır, okunup imzalanması için vasiyetname uzatılır. Masonlarda üç rakamı önemli olduğu için vasiyetname de üçgen şeklinde bir kağıttır. Kişi buradan gözleri bağlı olarak çıkarılır. Bir süre bu şekilde org sesiyle yürünür. Bu yürüyüş sırasında bazı noktalarda durulur ve sorular sorulur. Göğse kılıç dokundurulur bunun ne olduğu sorulur, kişi verdiği yeminden dönerse kılıcın göğsüne dayanacağı söylenir. Adayı ateşle karşı karşıya getirirler. Yemini bozarsa ateşle karşı karşıya kalacağını ifade etmek isterler. Son olarak da toprağa dokundurulur ve Mahmut Yesari bunu toprakla tehdit olarak ifade etmektedir. Bunların ardından taassup nedir, içki içer misin, kumar oynar mısın, bir düşmanına burada da düşman gözüyle bakar mısın, vicdan nedir gibi değişen soru şekilleri faslına geçilir. Bunlardan sonra bul kutusu gezdirilir. Bul kutusu iki kutudan oluşur ve birinin içinde siyah diğerinin içersinde beyaz bilyeler bulunur. Beyaz bilye lehte, siyah bilye aleyhte oy kullanmayı ifade etmektedir. Kişi Masonluğa kabul ediliyorsa hep bir ağızdan Nur ve Ziya üstad-ı muhterem diye bağırılır ve kişinin gözleri açılır. Mahmut Yesari gözleri açıldıktan sonra bulunduğu odayı şöyle tasvir etmektedir: Yüksek tavanlı, kapıdan girilince sağ duvarda büyük bir ayna, sol tarafta siyah perdelerle örtülü bir pencere, tavan mavi renkte olup yıldızlar yer almakta ve tavanın ortasında bir lamba bulunmaktadır. Odanın içinde iki tane sütun vardır. Sütunların karşısında büyük bir koltuk ve etrafı ışıktan oklarla süslü bir göz bulunmaktadır. Koltuğun önünde Üstad-ı Muhteremin makamı olan masa vardır. Yanında derecelerine göre Masonlar oturmaktadır. Onların sağ ve sol duvarlarındaki sıralarda da küçük dereceli Masonlar yer almaktadır. Masonluğa girişte son olarak önlük takılmasıyla tören tamamlanmış olmaktadır⁶³.

Gizlilik konusuna gelince Masonlar kendilerinin değil, çalışmalarının gizli olduğunu kabul ederler ancak bu gizliliğin sadece hariciler için değil, Masonluk içerisinde de her derecenin anlayış olgunluğu farklı olduğu için dereceler arasında gizlilik olduğunu ifade etmektedirler⁶⁴. Sır ve sır saklama erdeminin eski felsefi düşüncelere dayandığını ifade ederek ve Hz. Süleyman’ın hikâyelerinde ağız tutumlunun önemini anlatan fıkralara dikkat çekmektedirler. Sır saklama, insanları birbirlerine yakınlaştıran bir durum olduğu için Masonlukta da sır tutmanın insanları

⁶³ Soysal, a.g.e., s. 111–130.

⁶⁴ Atuf Zühtü, “Mason Mesaisi Neden Gizlidir?”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart – Nisan – Mayıs 1934), s. 8.

birbirine yaklaştırdığı ve sevdirdiği belirtilir. Onlara göre mabetlerde geçen olayları, tartışmaları yaymak ahlak dışıdır ve insani değildir⁶⁵.

Masonlukta gizlilik vardır ama bu gizlilik alışılmış merasimle bazı işaretlerdir. Bunlar Masonların birbirini tanımasını sağlar ve derecelerini tanıtır. Her derecenin işaretleri farklıdır. Yeni başlayanlar sadece birinci derecenin işaretlerini bilirler bir üst dereceye geçmeden diğer işaretleri öğrenemezler. Bu işaretler bir geleneğin ürünüdür ve bağlılık söz konusudur. Masonlar arasında dahi böyle bir gizlilik varken harici birisinin bunları bilmesi mümkün değildir. Zaten bu işaret, sembol ve merasimlerin manevi yanının hariciler tarafından anlaşılamayacağını ve onlar için tuhaf ve gülünç gelebileceğini savunmaktadır⁶⁶.

Masonlara göre Maşrık-ı Azam mimardır, büyük mabedi inşa etmek için çalışır ve Masonlar da o mabedin taşlarıdır. Üstat Masonları yontarak onları mabette kullanılacak hale getirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Masonluğun sembolleri inşatta kullanılan araçlardır. Bu araçlar aktif ve pasif olarak ikiye ayrılmıştır. Aktif olanlar ruhu temsil eden Pergel, Çekiç, Şakül ve Cetveldir. Pasif aletler ise maddeyi temsil eden Gönye, Keski, Tesviye ve Maniveladır. Mala herhangi bir gruba dahil değildir. Bunların localardaki anlamları da şu şekildedir: Pergel davranışlarda ölçüyü, gönye fiilde isabeti, keski araştırmada fark edişi, şakul görmede derinliği, tesviye bilgilerin tam olarak uygulanmasını, cetvel uygulamada açıklığı, manivela irade ve kudreti, mala herkese karşı şefkatli olmayı temsil etmektedir⁶⁷.

Mason olan kişiler zamanla derece derece yükselmektedir. Önceden tespit edilmiş şekilci bir merasimle tekrise varmayı amaçlayan yöntem olan rit kavramı Masonik dilde aynı yönetime bağlı ve bütünleşen dereceler sistemini ifade etmektedir⁶⁸. Bu dereceleri incelersek; birinci derece çıraklıktır. Masonluğa yeni girecek olan kişiye bazı sorular sorulur ve vatanına, insanlığa olan görevleri hakkında düşüncelerini yazması istenir. Masonluğa uygun görülen aday üzerindeki madeni eşyalar çıkartılarak gözleri bağlanır ve tekrar sorgudan geçirilir. Buradaki amaç adayın Mason olma konusunda ne kadar istekli olduğunu görmektir. Kişinin isteğine ikna olunduktan sonra

⁶⁵Kemal Şakir, "Masonlukta Sır", *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs – Temmuz 1933), s. 2.

⁶⁶ Hazım Atıf, "Mason Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar, Mason Sembolizmi", *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs – Temmuz 1933), s. 10, 11.

⁶⁷ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 94.

⁶⁸ "Merak Ettikleriniz", *Tesviye Dergisi*, S. 11, (Nisan 1994), s. 31.

gözleri açılır ve Mason olduğu ilan edilir. Ardından Üstat o kişiye beyaz bir eldiven verir ve beyaz bir kuzu derisi önlük takar. Beyaz eldiven ellerini kirli işe sokmaması gerektiğini, beyaz deri ise masumiyeti ifade etmektedir⁶⁹.

Çırağın iş araçları cetvel, küskü ve çekiçtir. Cetvel 24 bölümden oluşur ve zamanı bölmek için kullanılır. Sekiz saat Tanrı'nın ve sıkıntıda olan bir Masonun hizmetine, sekiz saat mesleki çalışmalarına, sekiz saat de dinlenmelerine ayrılır. Çekiç ve küskü Operatif Masonlukta ham taşı yontmada kullanılırken, Spekülatif Masonlukta akli ve ruhu kötü düşüncelerden arındırmayı temsil eder. Bu bilgilerden sonra çırak Masona ilkeler söylenmektedir. Masonlukta üç rakamı önemlidir ve pek çok şey için katlarıyla belirtilir. İlkeler üç tanedir: özgürlük, eşitlik, kardeşlik. Bunlardan sonra Masonluğun felsefi yönü yani elementler denilen konu anlatılmaya başlanmaktadır. Bildiğimiz bu dört element arasında ateş, su ve hava insanlara zarar verebilecek özelliklere sahip olduğundan insanlığın dostu olan element toprak olarak görülmektedir. Tüm bu aşamalardan sonra çırak için “eriştirme söylevi” denilen nutuk okunur ve çıraklığı tamamlanmış olur⁷⁰.

Masonlukta ikinci derece kalfalık olup kalfanın iş araçları gönye, tesviye ve şaküldür. Şakül Tanrı ve insanlar önünde dik başlılıkla yürümeyi sağlayan, gönye hareketlerini faziletlerle çevreleyen, tesviye de eşitlikle sonsuz aleme gidişi temsil eden sembollerdir. Kalfalık derecesine gelen Mason Operatif Masonlukla Spekülatif Masonluğun neler olduğunu araştırır. Kalfalık derecesinin süs unsuru “küre”dir. Yer küre ve gök küre olmak üzere iki tanedir. Kendi ifadelerine göre Masonlar bu küreleri gördükçe Tanrı'ya karşı büyük saygı duymaktadırlar. Kalfalık derecesinde mimari düzen dikkat çekmektedir. Mimari düzenden kasıt bütün unsurların orantılı olması ve sütunlarla duvarlar üzerindeki süslemelerdir. Masonlara göre “Mimari düzen toplumsal düzendir, güzel sütunlar, başlıklar ve süslü bağlantılar da toplumsal faziletlerin sembolleridir. Topluluk düzenini kurmada ve korumada, toplumsal faziletleri uygulamada mimari düzen Masonların yükümlülüklerini sürekli anımsatır.” Masonlar çıraklık döneminde kişisel ahlak üzerine çalışırken kalfa derecesine geldiğinde toplumsal faziletler üzerinde çalışmaktadır. Bir Mason bu noktaya geldikten sonra geçiş söyleviyle kalfalık dönemini tamamlamış olmaktadır.

⁶⁹Soysal, a.g.e., s. 89.

⁷⁰Soysal, a.g.e., s. 93 – 96.

Üçüncü derece Masonluğun en yüksek mertebesi olan ustalık ya da üstatlık denilen evredir. Locadaki tüm araçlar üstadın iş araçlarıdır. Ancak bunlar arasında en çok “mala”yı kullanır. Mala, Operatif Masonlukta taşları birbirine bağlamak ve mimari şekil vermek için kullanılırken Spekülatif Masonlukta insanları birbirine kardeş sevgisiyle bağlamayı temsil etmektedir. Usta derecesinin dokuz sembolü vardır. Bunlar üç basamak, bohurdan, arı kovanı, ana tüzük, kılıç, göz, gemi ve demiri, Öklid’in 47’nci geometri problemi ve kum saatidir. Bunların temsil ettikleri anlamlara sırayla bakarsak; üstat, oturduğu yer olan doğu sahanlığına üç basamakla çıkmaktadır. Bu basamaklar hayatın üç dönemi olan ergenlik, gençlik ve olgunluğu ifade eder. Bohurdan temiz kalbin, arı kovanı çalışkanlığın sembolüdür. Ana tüzükte Masonluk kuralları yer alır ve Masonlar tarafından kutsal kitap olarak görülmektedir. Kılıç insanlara karşı hassas ve yardımsever olmayı temsil eder. Burada bahsedilen göz kalp gözüdür ve bazı şeylerin gözle görülmesi bile kalp gözüyle görülebileceğini ifade eder. Gemi zorluklarla dolu bir hayat denizinde yolculuğu temsil ederken demir de barış içinde bir limana demir atılabileceğini temsil etmektedir. Öklid’in 47’nci problemi Masonluğun bilim ve sanatla olan ilişkisini, kum saati ise zamanın hızlı geçtiğini olgunluk yolunda ilerlemeleri gerektiğini hatırlatmaktadır⁷¹.

Masonluktaki dereceler yukarıda belirtilen üç taneyle sınırlı olmayıp toplam 33’tür. Bunlardan 4. derece: Sır Üstadı, 5. derece: Mükemmel Üstat, 6. derece: Mahrem Katip, 7. derece: Nazır ve Hakim, 8. derece: Bina Emni, 9. derece: Dokuzların Seçilmiş Üstadı, 10. derece: Onbeşlerin Seçilmiş Hakimi, 11. derece: Yüce Seçilmiş Şövalye, 12. derece: Büyük Mimar Üstadı, 13. derece: Royal Arş Şövalyesi, 14. derece: Yüce Üstat veya Mukaddes Kubbe Büyük Seçilmiş, 15. derece: Doğu veya Kılıç Şövalyesi, 16. derece: Kudüs Prensi, 17. derece: Doğu ve Batı Şövalyesi, 18. derece: Ros-Kurva Şövalyesi, 19. derece: Büyük Pontif veya Yüce İskoçyalı, 20. derece: Muntazam Locaların Büyük Muhterem Üstadı, 21. derece: Noaşit veya Prusya Şövalyesi, 22. derece: Krali Balta veya Lübnan Prensi, 23. derece: Tabernakl Şef’i, 24. derece: Tabernakl Prensi, 25. derece: Tunç Yılan Şövalyesi, 26. derece: Merci Prensi veya Trinitar İskoçyalı, 27. derece: Kudüs Mabedinin Hakim Emiri, 28. derece: Güneş Şövalyesi, 29. derece: Sen-Andre Büyük İskoçyalısı, 30. derece: Büyük Seçilmiş Kadoş

⁷¹ Soysal, a.g.e., s. 98 - 102.

Şövalyesi veya Beyaz Siyah Kartal Şövalyesi, 31. derece: Büyük Müfettiş Kumandan, 32. derece: Mukaddes Sır Yüce Prensi, 33. derece: Hakim Büyük Genel Müfettiş'tir⁷².

İlk üç derece Remzi Mahfiller adını alır ve Büyük Locaya bağlıdır. Büyük loca ilk üç derecenin idaresini yürütmektedir. 4. dereceden 14. dereceye kadar olan dereceler Tekemmül Mahfilleri olarak adlandırılmıştır. Burada 14. dereceye gelmiş en az dokuz Mason olmalıdır. 15. dereceden 18. dereceye kadar olanlar Şapitr adını almıştır. Burada da 18. dereceye gelmiş en az dokuz Mason bulunmalıdır. 19. dereceden 30. dereceye kadar olanların adı Areopajdır. Bunun oluşabilmesi için 30. dereceye ulaşmış on iki Mason bir araya gelmelidir. 31. derece üyelerinden meydana gelen birlik Yüksek Haysiyet Divanı adını almıştır ve üyelerinin sayısı 72'yi geçemez. 32. dereceye ulaşmış üyelerin karargahına Konsistuar adı verilmiştir. Konsistuar Yüksek Şura tarafından kurulmuştur ve üye sayısı 45'i geçemez. Son olarak 33. derece üyelerin oluşturduğu topluluk Yüksek Şuradır. Bunların sayısı da 33'ü geçemez⁷³.

Masonlar için bazı rakamlar ve sayılar ayrıca önem taşımakta ve bunlar çeşitli derecelerde kullanılmaktadırlar. Bu rakamlar arasında özellikle 3, 5, 7, 10 ve 12 çok önemlidir. 3 rakamı vuruş, alkış ve yürüyüşte kullanılmaktadır. 3 ile birlikte 3'ün katları da önemlidir. 5 rakamı eski mimari ile ilişkilendirilmektedir. Eski katedrallerin inşasında yapı beş temel nokta üzerine dayandırılmaktaydı. 7 rakamı üçgen ve dikdörtgenin birleşmesinden meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra Masonlara göre güneşin 7 rengi vardır. Musikide 7 nota, bir haftada yedi gün bulunmakta ve ilk keşfedilen yıldızlar 7 tanedir. 12'nin kutsallığı ise 3, 4, ve 5'in toplamından gelmektedir. Geometrideki en önemli şekillerden biri onikigendir. 9 rakamı Masonluğun faziletini işaret ederken, 33 en yüksek dereceyi ifade etmektedir. 15. derecede 10 ve 11 sayılarına önem verilmektedir. 10 sayısı İsrail'in kurtulacağı on haftalık sürenin sonunu, 11 de İsrail sembolüne göre kurtuluşu ifade etmektedir. Bunlara benzer birçok sayının Masonlarca anlamı bulunmaktadır⁷⁴.

Masonlar harflere de kutsallık yüklemişlerdir. En önemli olanı G harfidir. G'nin birçok anlamı vardır. Geometrinin ilk harfi, Allah anlamına gelen God'ın ilk harfi, Evrenin Ulu Mimarı ifadesinin ilk harfi (Grand...), coğrafya ve jeoloji kelimelerinin ilk

⁷²Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 88, 89.

⁷³Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 90, 91

⁷⁴ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 96, 97.

harfi G'dir⁷⁵. Bunun dışında F, C, E, V H harfleri de kutsal kabul edilmektedir. Masonların kullandıkları işaretlere gelince bunlar iki çeşittir. Birinci kişinin hangi derecede Mason olduğunu göstermeye yarayan işaretler, diğeri de birbirleriyle tanışmak için yaptıkları hareketler olan Lemslerdir. Derecelere göre bunların şekilleri de değişmektedir⁷⁶. Bunlar dışında dikkati çeken semboller şu şekildedir:

Urgan Boyu: Locasına “Urgan Boyu” mesafede bulunan bir Mason locasının çalışmalarına katılmak zorundaydı. Bu mesafe 3 kara mili olarak kabul edilmiştir.

Yirmi Dört Bölümlü Cetvel: Bu cetvel günün saatlerini ve insanın fani olduğu anlamını taşımaktadır.

Aslan Pençesi: Ortaçağ Operatif Masonların tanınma işaretidir ve Hiram Efsanesinde yer almıştır. Bulduğu bölgelere göre farklı anlamlar ifade etmiştir⁷⁷.

Kolluklar: Operatif Masonların el, bilek ve kollarını korumak için dirseklerine kadar gelen deri eldivendir.

Önlük Üstündeki Güller: Güllerin Masonik bir tarihi bulunmamaktadır. Tamamen günün modasına uyma amaçlı tasarlanmış ve devam ettirilmiştir⁷⁸.

Mavi, Mavi Loca, Mavi Masonluk: Mavinin Masonluk için ne zamandan itibaren karakteristik bir renk olmaya başladığı belli değildir. Fakat çok eski çağlardan beri mavinin nazara karşı kullanılmış olması, ölümsüzlüğü, sonsuzluğu, sadakati, dürüstlüğü simgelemesi dikkat çekici olmuştur. Mabetlerin tavanı gök kubbeyi temsilen mavi renk olmuştur. Masonluk için evrensel kardeşliği simgelemiştir⁷⁹.

İki Sütun: Sütunlar kapının iki yanında durmakta ve bir mekanın sınırını, bir sonraki mekanın başlangıcını, bir dünyadan diğerine geçişi simgelemektedir⁸⁰.

Mala: Operatif Masonluk döneminde duvarcı ustaları taşları birbirine bağlamak amacıyla malayı taşların arasına harcı koymak için kullanılmışlardır. Taşdığı sembolik

⁷⁵ Celil Layiktez, “G Harfi”, *Tesviye Dergisi*, S. 62, (Ocak 2005), s. 59.

⁷⁶ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 98.

⁷⁷ “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 6, (Nisan 1993), s. 26.

⁷⁸ “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 8, (Eylül 1993), s. 27.

⁷⁹ “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 9, (Kasım 1993), s. 26.

⁸⁰ “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 10, (Ocak 1994), s. 30.

anlam ise Masonlar arasında kıskançlık duygusunun bulunmaması ve Masonları kardeşlik duygusuyla birbirine bağlaması gerektiğidir⁸¹.

Kum Saati: Ömrün hızla akıp gittiğini ve durdurulamadığını ifade etmektedir. Masonlar Masonluğa girişten ölüme kadar geçen sürede insanlık için yapmaya söz verdikleri Ülkü Mabedini oluşturmaya gayret etmeli, zamanı değerlendirmesini bilmelidir.

Azrail'in Elindeki Tırpan: Her canlının bir gün ölümü tadacağını ve bunun kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir.

Tabut: Ölümü ve öteki dünyada yeni yaşam için açılan kapıyı temsil etmektedir.

Akasya: Ruhun ölümsüzlüğünü sembolize etmektedir⁸².

Göz: Tanrı'nın her şeye kadir, kerim ve hayırsever olduğunu ifade etmektedir. Ve bu göz her şeyi görmektedir⁸³.

Altı Köşeli Yıldız: İlahi koruyuculuğu, rehberliği ve Davud'un kalkanını sembolize etmektedir.

Kalbe Yöneltilmiş Kılıç: Düşünceler, sözler, hareketler insanın gözünden saklı kalsa da her şeyi gören gözden gizlenemeyeceği ve adaletin yerini bulacağını ifade etmektedir.

Kuru Kafa ve Kemikler: Ölümü ve ölümsüzlüğü sembolize etmektedir.

Önlük: Operatif Masonluk döneminde ustaların kullandıkları önlük takma geleneğinin devam ettirilmesidir.

Tesviye: Eşitliği ifade etmektedir.

Tokmak: Zamansız ölümü ifade etmektedir.

Beş Köşeli Yıldız: Kardeşliğin beş noktasını sembolize etmektedir.

Güvercin: Erken Masonlukta Nuh'un mesajcısını temsil etmektedir⁸⁴.

⁸¹ "Merak Ettikleriniz", *Tesviye Dergisi*, S. 13, (Ağustos 1994), s. 30.

⁸² Tamer Ayan, "Masonluk Ve Zaman", *Tesviye Dergisi*, S. 16, (Mart 1995), s. 16 – 18.

⁸³ Cevad Güner, "Nedir, Ne Değildir?" *Tesviye Dergisi*, S. 67, (Mart 2006), s. 49.

⁸⁴ Cevad Güner, "Bir Sembolizma Çalışması", *Tesviye Dergisi*, S. 68, (Mayıs 2006), s. 32, 33.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE MASONİK FAALİYETLER

1. Osmanlı Devleti'nde Masonluğun Gelişimi

Osmanlı topraklarında Meşrutiyet öncesinde Türklere özgü milli bir Mason teşkilatı bulunmamasına rağmen İngiliz, Fransız, İtalyan, İspanyol, Yunan, Polonya, Mısır Büyük Maşrıkı'na veya Büyük Mahfillerine bağlı çok sayıda Mason locasının faaliyet gösterdiği bilinmektedir⁸⁵. Hem Osmanlı topraklarında hem de Osmanlı toprakları dışındaki Mason localarıyla ilişki halinde bulunan Osmanlı Türkleri ise zamanla Türklere özgü Mason localarını kurmaya başlamışlardır. Türk Mason localarının geç dönemde açılmış olması Türk Masonluk tarihine dair tarihi belgelerin az ve yetersiz olmasına neden olmuştur. Özellikle 1909 öncesinde locaların yabancı obediyanlara bağlı bulunması, belgelerin Türk Masonlarına intikal etmesini engellemiştir. Osmanlı topraklarında açılan ister yabancı ister Türk Mason locaları olsun tepki ile karşılanmış, bunun sonucunda da açılan localar kısa sürede kapanmışlardır. Bu yüzden Masonlara ait yeteri kadar belge mevcut değildir⁸⁶.

Belgelerin yetersizliği pek çok konunun yeteri kadar aydınlatılmasını da engellemiştir. Bu durum ilk Türk Masonunun kim olduğuna dair pek çok farklı iddianın ortaya atılmasına zemin hazırlamıştır. Mason kaynaklarında ilk Türk Masonunun Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Sait Çelebi olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca Humbaracı Ahmet Paşa adıyla bilinen Comt de Bonneval ile Tophaneli Yusuf Çelebi'nin adı da ilk Masonlar olarak geçmektedir⁸⁷. Yukarıda isimleri belirtilen kişilerin Masonluğuna dair açık bir belgenin bulunmadığını belirten Orhan Koloğlu, bunlarının birer iddiadan öteye geçmediğini ve bu durumun ünlü bir Mason deyimi olan

⁸⁵ Kemalettin Apak, *Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi* (İstanbul: Türkiye Mason Derneği Yayınları, 1958), s. 17.

⁸⁶ Suha Umur, "V. Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 18, (1976), s. 19.

⁸⁷ Apak, a.g.,e., s. 18, 19.

“Kime yenilikçi düşünceleri sebebiyle gavur denmişse aynı zamanda Mason da denmiştir.” ifadesiyle açıklamaktadır⁸⁸.

1.1. Mason Localarının Kurulması

1.1.1. İstanbul’daki Mason Locaları

İlk Türk Masonunun kimliği ve Masonluğun Osmanlı topraklarına ne zaman ve hangi şartlarda girdiği üzerine yapılan bu tartışmalar ve belirsizlikler Osmanlı topraklarındaki Mason localarının faaliyetleri hususunda da kendini göstermektedir. Öncelikle devletin başkenti İstanbul’da kurulan Mason localarına bakılacak olursa, bir iddiaya göre İstanbul’da ilk Mason Locası III. Ahmet’in hükümdarlığı zamanında açılmıştır. İsmi belli olmayan bu loca Fransız obediyanına bağlı olup III. Selim zamanına kadar faaliyet göstermiş 1789 sonrasında kapanmıştır⁸⁹.

Osmanlı döneminde Mason Locaları’nın birkaç defa kapatıldığı dikkat çekmektedir. Papa XII. Clemente, Masonları dinsizlikle suçlayarak Masonları aforoz etmiştir. Osmanlı uleması da Papa’nın bu hareketinin bir dayanağı olduğu düşüncesiyle I. Mahmut’u etkilemiş ve neticede I. Mahmut da 1748 yılında Masonluğu yasaklamıştır. Papa’nın ve padişahın yasağına rağmen Masonlar İstanbul’da İngiltere Büyükelçiliği’nin tercümanına ait evde toplanmaya devam etmişlerdir. Katolik ve Ortodokslar Masonların toplanmalarından duydukları rahatsızlığı İngiliz, Fransız ve Osmanlı yetkililerine yazdıkları birer mektupla iletmişlerdir. Mektuplarda Mason localarına girenlerin büyücü oldukları ve kara büyü yoluyla I. Mahmut’u tahttan indirmeye çalıştıkları iddia edilmiştir. Bunun üzerine kolluk kuvvetleri Mason Locası’nı basmış, fakat İngiliz Büyükelçi’sinin baskın haberini önceden haber vermesi nedeniyle Masonların kayıtlı olduğu liste bulunamamıştır. Bunun üzerine İngiltere Büyükelçisi Sadrazama yazdığı mektupta İngilizlerin büyüünün ne demek olduğunu bilmediklerini ve böyle şeyler yapmadıklarını ifade etmiştir. Belirtilen bu hususlar ve şikâyet mektupları I. Mahmut’un Mason localarını yasaklamasında etkili olmuştur⁹⁰.

24 Mayıs 1738 tarihli Londra’da çıkan bir İngiliz gazetesi olan Saint James Evening Post Türkiye’de bu tarihlerde Masonların faaliyet gösterdiğini ve yüksek

⁸⁸ Orhan Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar (Üçüncü Baskı. İstanbul: Eylül Yayınları, 2011), s. 27.

⁸⁹ Mesut Tunçel, “Masonlar ve Beşinci Sultan Murad”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 66, (1987), s. 4.

⁹⁰ Celil Layiktez, “1748’de I. Mahmud’un Masonluğu Kapatma Nedenini Açıklayan Üç Mektup”, *Tesviye Dergisi*, S. 75, (Eylül 2008), s. 38 – 40.

kademelerdeki Türklerin Masonluğa kabul edildiklerini iddia etmiştir. Ayrıca Almanya’da yayınlanan 1787 tarihli bir gazetede Türkiye’deki loca sayısının 9 olduğu ifade edilmiştir. Alman ve Fransız Mason ansiklopedisinde 1788 yılında Almanya’yı ziyaret eden bir Tunuslu firkateyn kaptanının Masonluğu kabul ettikten sonra İstanbul’a döndüğü anlatılmaktadır. Müslüman locaların öteki locaların ritüellerine göre çalıştıkları, dört kutsal kitabın yemin kürsüsünde yer aldığı ve bunlar üzerine yemin ettirilerek tekris edildikleri de yazının devamında yer almaktadır⁹¹.

İstanbul’da adını bildiğimiz ilk Mason locası “Saint Jean de Levant” tır. III. Mustafa zamanında 1783’te açılmış ve Cenova Büyük locasına bağlanmıştır. Alman kaynaklarına dayandırılarak belirtilen diğer bir loca da I. Abdülhamit zamanında kurulan Polonya Maşırıkına bağlı “Auor de Tsarigrade” dir⁹². İstanbul’daki ilk Türk locasının 1820’lerde Ortaköy’de eski Büyükelçilerden Ferruh Efendi tarafından kurulduğu da diğer bir iddiadır. Bu locanın ömrü çok uzun olmamış, Yeniçerilerin kaldırılması sırasında loca Bektaşilikle itham edilerek 1826’da II. Mahmut tarafından kapatılmıştır⁹³.

Sultan Abdülmecit döneminde Masonluk belirgin bir şekil kazanmış ve özellikle Kırım Savaşı’ndan sonra büyük bir gelişme göstermiştir. İngiliz ve Fransızlarla yapılan ittifak aydınlar arasında da fikri ve toplumsal anlaşmalar meydana getirmiş, bu da Masonluk üzerinde etkisini göstermiştir. Bu dönemde İstanbul’da kurulan İngiltere locasına önde gelen İngiliz vatandaşları ve Koca Reşit Paşa’nın güvendiği İngilizce bilen bazı Türk aydınları katılmıştır. Bu nedenle İngiliz locası aristokrat bir nitelik taşıyordu. Fransız locaları ise demokratik bir zihniyetle açılmıştır. Avukat, doktor, mühendis gibi serbest meslek sahiplerinin idaresinde sanatla uğraşanların da bir arada toplanması için çalışmıştır⁹⁴.

Sultan Abdülaziz döneminde Masonik faaliyetler hızlanmıştır. Yurt dışına çıkan ilk padişah olan Abdülaziz, Mason kaynaklarına göre Fransız ve İngiliz Mason devlet adamlarıyla görüşmüştür. 1869 yılında Abdülaziz’in yaveri Rauf Bey ve mabeyincisi Cemil Bey, Sakız Valisi Mehmet Remzi Efendi, Sadrazam İbrahim Ethem Paşa, Mısır Prensi Mustafa Fazıl Paşa, Albay İbrahim Hilmi Bey gibi birçok ismin L’Union

⁹¹ Tunçel, a.g.m., s. 5.

⁹² Apak, a.g.,e., s. 20.

⁹³ Tunçel, a.g.m., s. 4.

⁹⁴ Apak, a.g.,e., s. 22.

d'Orient Locasına kabul edilmiş olması padişaha yakın olan bu kişilerin ondan habersiz Mason oldukları düşüncesini zorlaştırmaktadır⁹⁵. 1868'de İtalyan Büyük Doğusuna bağlı olarak La Fenice, La Sperranza ve La Sincerita adında üç loca kurulmuş, bunlar daha sonra birleşerek Aziziye adını almıştır. Osmanlı sultanının adıyla anılan bu loca oldukça dikkat çekmiş ve Doğu-Batı kaynaşmasında kaydedilmiş bir aşama olarak yorumlanmıştır⁹⁶.

Avrupa'da eğitim görmüş aydın Ermeniler de İstanbul'da "Ser" adında bir loca kurmuşlardır. Yüksek tabakadan birçok Türk de bu locaya girmiş, ancak sarayın kovuşturması neticesinde 1892'de loca dağılmak zorunda kalmıştır. Bu locaya mensup isimler arasında Keçecizade Fuat Paşa, Mithat Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Tunuslu Hayrettin Paşa, İbrahim Hakkı Paşa, Namık Kemal Bey, Ziya Paşa, Şinasi, V. Murat'ın kardeşleri Şehzade Nurettin ve Kemalettin Efendiler, Sultan Mecit ve Sultan Abdülaziz'in mabeyincisi Bestekar Ali Haydar Bey gibi pek çok önemli kişi sayılmaktadır⁹⁷.

II. Abdülhamit zamanında da Masonik faaliyetler devam etmiştir. Bu dönemde İstanbul'da İtalia Ria adında İtalyan Büyük Maşrıkı'na ve Proodos adında Yunan Maşrıkı'na bağlı birer loca bulunmaktaydı⁹⁸. Fakat bunlar Abdülhamit'in kovuşturması neticesinde faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır⁹⁹. Meşrutiyetten bir sene önce İtalyan Büyük Maşrıkı'na bağlı Bizansyo-Rizorta ve Calcedonia isimli iki loca kurulmuştur. Bunlardan Bizansyo-Rizorta locası Türkiye Yüksek Şurasının ve Türkiye Büyük Maşrıkı'nın kurulmasına yardım etmiş olması nedeniyle, Calcedonia locası ise içerisinde çok sayıda Türk yer almasıyla önem taşımaktadır. Bu locadaki Türk Masonlar milli Mason teşkilatı kurulunca buradan ayrılarak Ziyayı Şark Mahfilini kurmuşlardır. Ayrıca bu dönemde biri İspanyol Obediyansına diğeri Mısır Büyük Maşrıkı'na bağlı iki loca daha kurulmuştu. Bunlar Meşrutiyet ilan edildikten sonra Türkiye Büyük Maşrıkı'na katılmışlardır¹⁰⁰.

⁹⁵ Celil Layiktez, "Türk Masonluğunun Özet Tarihi", *Tesviye Dergisi*, S. 39, (Nisan 1999), s. 15.

⁹⁶Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 58.

⁹⁷ Apak, a.g.e., s. 24.

⁹⁸ Apak, a.g.e., s. 26.

⁹⁹ İsmail İşmen, "1875 Yılında Alınan Bir Masonik Bina Belge Ve Planı", *Tesviye Dergisi*, S. 32, (Ocak 1998), s. 16.

¹⁰⁰ Apak, a.g.e., s. 30, 31.

Bahsettiğimiz locaların yanı sıra Alman locası da kurulmuştur, fakat bir süre sonra Fransız Büyük Maşrıkı'nın etkisi altına girmiştir. İstanbul'da kurulan locaların yabancı obediyanlara bağlı olması onlar üzerinde baskı kurulmasına ve kovuşturmalara neden olmuştur. Fakat II. Abdülhamit yine de onların Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerine son verememiştir. Hafiyelerin bol olduğu böyle bir ortamda bile 1883'de Tepebaşı'nda bir Mason balosu düzenlenmiştir. Böyle bir baskı karşısında İstanbul'da bazı locaların varlığını koruyabilmesi, sarayın ve Babı Ali'nin yabancılardan çekinmesi ve onlara fazla karışmamasının bir sonucu olarak yorumlanmaktadır¹⁰¹.

1.1.2. Anadolu'daki Mason Locaları

Masonların faaliyetleri sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış, onlar Anadolu, Balkanlar ve imparatorluğun diğer yerlerine de dağılmışlardır. Anadolu'da özellikle İzmir'de Masonik faaliyetler etkin olduğu görülmektedir. Türk Masonluk tarihine ışık tutan kaynaklardan biri olan 1745 tarihli Papalık belgelerinde Franc-Massons yani Hür Duvarcılar topluluğundan temsilcilerin İzmir'e geldiği ve üye toplamak için çaba harcadığı belirtilmektedir¹⁰². Fransız Milli Kütüphanesinde bulunan bir belgede ise bölgedeki ilk locanın 1760'lı yıllarda İzmir'de kurulan "Les Nations Reunies" (Birleşmiş Milletler) Locası olduğu belirtilmiştir¹⁰³. Yine III. Selim zamanında da Cenova Maşrıkı'na bağlı olduğu ve İtalyanca çalıştığı belirtilen Victorie isimli locadan başka hakkında yeterli bilgi bulunmayan Orhaniye isimli bir başka locanın daha İzmir'de açılmış olduğu belirtilmektedir.

İzmir'de dikkat çeken localardan biri de Kırım Savaşı'ndan bir yıl sonra 1857'de kurulmuş olan Grande Loge de Turquie locasıdır. Bunun ilk Türkiye Büyük Locası olduğu bildirilmektedir. Büyük olasılıkla İngiltere Büyük locası tarafından kurulmuş ve bu locaya altı loca bağlanmıştır. Fakat bunlar hakkında bilgi yoktur. Yukarıda bahsedilen Orhaniye isimli locanın buna bağlı localardan biri olabileceği tahmin edilmektedir. İzmir'deki diğer localar Fransız Maşrıkı'na bağlı Melese locası ve İngiliz Obediyanına bağlı Homer Lodge Mahfili'dir. Toplamda 10 loca var olmuş ve meşrutiyetten sonra da açılmaya devam etmiştir. Melese locası Abdülaziz döneminde kurulmuş ve üç sene sonra uykuya girmiştir. Homer Lodge Mahfili de Abdülaziz

¹⁰¹ Apak, a.g.e., s. 32.

¹⁰² Sahir Erman, "Türk Masonluk Tarihi ile İlgili Papalık Belgeleri", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 34, (1980), s. 9 – 13.

¹⁰³ Hikmet Turat, "Türkiye'de Masonluğun Kuruluşu", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 14, (1974), s. 26, 27.

döneminde faaliyet gösterdiği ve düzenlediği balolara haricilerin de katıldığı ifade edilmektedir¹⁰⁴.

İzmir dışında da faaliyet gösteren Masonlar Abdülhamit döneminde Ankara’da iki, Kayseri’de de bir loca daha açmışlardı. Kayseri’deki locanın adı Hakiki Kardeşler olup hangi obediyanısa bağlı olduğu bilinmemektedir. Ankara’daki localardan birinin adı Veritari Consciata’dır ve İtalyan locasına bağlı olarak Türkçe çalışmıştır. Üyeleri arasında ilk Mebusan Meclisinde Ankara milletvekili olan lise öğretmenlerinden Kasım Nuri Bey, Ankara’nın saygın insanlarından Tüccar Yağcızade Mesut Efendi, Nasip Efendi, Öğretmen Uzun Mehmet Efendi, Doktor Sadrettin Kasım bulunmaktaydı. Amerikan ve Fransız ansiklopedilerinde ise Erzurum’da 1818 yılında Pers Felsefi Riti adı altında yabancı bir obediyanısa bağlı Masonluğun kurulduğuna yer verilmiştir¹⁰⁵.

1.1.3. Rumeli’deki Mason Locaları

Sarayın baskısı İstanbul’da ve Anadolu’da Masonluk faaliyetlerini olumsuz yönde etkilerken, Rumeli ve Makedonya’da özellikle Selanik ve civarında Mason locaları canlılık içindeydi. Rumeli ve Makedonya bölgesindeki ilk loca III. Selim zamanında Selanik’te açılmıştır. Adı bilinmeyen bu locanın İngiliz locası olduğu rivayet edilmektedir. Abdülhamit dönemine kadar bölgede bilenen loca yoktur¹⁰⁶. Burada büyük gelişme gösteren bir burjuva kitlesi, yaygın bir eğitim ağı, önemli bir aydın kitlesi, kolay ulaşım imkânı sağlayan deniz ve demir yolu hatları, her çeşit cemiyetin oluşmasına ve cemaatler arası tartışmalara zemin hazırlamıştı¹⁰⁷.

1855 yılında Londra’da yayınlanan Cassell’s Illustrated Family Paper adlı dergide yer alan yazıda Masonluğun Osmanlı topraklarında kesin olarak yerleştiği görüşüne yer verilmiştir. Yazıda o tarihlerde Farmason olan bir tüccarın Belgrat’ta bulunduğu zaman Hıristiyan bir profesör tarafından Türk locasına tanıtıldığı ve kardeşçe duygularla karşılandığı, Türk Farmasonların kendilerini “Derviş” olarak isimlendirdikleri, Müslüman olmalarına rağmen Avrupa Farmasonlarının kullandığı işaretleri ve törenleri kullandıkları, insanlığın hayrına yönelik amaçları olduğu yer almıştır. Belgrat’taki bu locanın adı Ali Koç locasıdır ve yetmiş üyeden ibarettir.

¹⁰⁴ Apak, a.g.e., s. 41, 42.

¹⁰⁵ Tunçel, a.g.m., s. 4, 5.

¹⁰⁶ Apak, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁷ Oktay Gündoğdu, “Masonik Tarihimizden Kesitler”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 111, (1999), s. 20.

Locanın üstadı olan Cani İsmail Çolak Mehmet Said'in aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa'daki Localarının da büyük üstadı olduğu belirtilmiştir. Derginin ifadesine göre bu üstadın Türkiye İmparatorluğu'ndaki bütün localarla olduğu gibi İran ve Arabistan'daki localarla da ilişkisi vardır¹⁰⁸. Ayrıca British Museum kitaplığında 15 Aralık 1865 tarihli Türkiye Büyük Locası toplantısında büyük üstadın yaptığı bir konuşmaya dair bir belge bulunduğu belirtilmekte ve bu üstat 1850'den sonra Türkiye'de Masonların sayısının oldukça arttığını belirtmektedir¹⁰⁹.

Makedonya bölgesinde Masonluğun gelişmeye başlaması bazı çevreleri rahatsız etmiştir. 25 Ağustos ve 4 Eylül 1894 tarihli padişaha yazılan mektuplarda Preveze'de Ömer Paşa dergahının şeyhi olan Sabri namında birinin Mason cemiyetine üye olup şeyhliği kullanarak halkı karıştırmakta olduğu Yanya vilayetine yazı ile bildirilmiş ve adı geçen kişinin Masonlara mahsus kıyafetli bir resmi, mektupla birlikte gönderilerek bu gibi dinsiz ve fesadın orada kalmasının uygun olmadığı belirtilmiştir. Adı geçen kişinin Trablusgarp dahilinde sahile uzak bir yere sürülmesinin gerektiği belirtilerek son karar padişahın emrine bırakılmıştır¹¹⁰.

Bu dönemde Selanik'te İtalyan Büyük Maşrıkı'na bağlı Makedonya-Rizorta locası, Fransız Büyük locasına bağlı L'Avenir de l'Orient locası, Perseverantzia isimli İspanyol locası, Lobor-Lux isimli İtalyan locası, Fransız Büyük Maşrıkına bağlı Veritas locası, Atina Maşrıkı'na bağlı Promete locası ve Makedonya locası, Aristotelis isimli Yunan locası bulunmaktaydı. Bu localardan en önemlileri Makedonya, Makedonya-Rizorta ve Veritas localarıdır. Makedonya locası o dönemde Yunan komitelerine hizmet etmekteydi. Bunu gören Türk aydınları bu locaya girmeye başlamışlar ve burada çoğunluğu sağlayarak locanın zararlı faaliyetlerine engel olmuşlardır. Bu locaya girenler arasında İzmir'de ticaretle uğraşan Zihnalı Sait, Serez eşrafından Cevdet, mahalli yargı azasından Süreyya Akif Bey yer almaktadır. Makedonya- Rizorta locasına giren Türkler arasında ise Talat Paşa, Kazım Paşa, Mithat Şükrü Bleda, Muş Milletvekili Binbaşı Naki, Manyasizade Refik, Kolağası Kazım Nami, Drama Jandarma Kumandanı Hüseyin Muhittin, Maliye Müfettişi Albert Ferit Aseo yer almaktadır.

¹⁰⁸ Yavuz Selim Ağaoğlu, "Derviş Masonlar", *Tesviye Dergisi*, S. 67, (Mart 2006), s. 32, 33.

¹⁰⁹ Turat, a.g.m., s. 28.

¹¹⁰ BOA.,Y.A.RES., Dosya No: 88, Gömlek No: 91.

Veritas locasında da Türklerin çoğunluğu sağladığı görülmektedir. Sonradan Osmanlı Mebusan Meclisinde Selanik milletvekili olan Emanoel Karasso bu mahfilin üstadı olmuştur. Bu locaya girenler arasında Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Faik Süleyman Paşa, İsmail Canbolat, Modyano, Mustafa Doğan, Nesim Mazelyah, Kolağası Doktor Faik, Mustafa Necip, Hoca Fehmi Efendi bulunmaktadır. Talat Paşa ve Naki Bey burada da görev almıştır¹¹¹. Mason karşıtları, Masonların Rumeli’de örgütlenmelerini düşmanla işbirliği olarak değerlendirmektedirler. Çünkü onlara göre bu localar Yunan komitacılarının emrinde olup Türkiye aleyhtarı faaliyetlerde bulunmaktaydılar. 31 Mart Vakası, Hareket Ordusunun İstanbul’a yürüyüşü, Yıldız Yağması Masonların Osmanlı aleyhinde gerçekleştirdiği olaylardan sadece birkaçıydı¹¹².

Mason kaynaklarında II. Meşrutiyet’in ilanı konusunda Makedonya locasının azalarından olan Serez mutasarrıfı Reşit Paşa’nın II. Abdülhamit’e telgraf çektiği “*İki saate kadar Meşrutiyet ilan edilmediği ve cevap verilmediği takdirde ahali tebdil-i biat edecektir.*” dediği ve telaşa kapılan II. Abdülhamit’in de cevabı temize bile çektiremeden İkinci Meşrutiyetin ilanını herkese bildirdiği iddiası yer almaktadır¹¹³. Selanik’te meşrutiyetin ilanından iki üç gün sonra bunu kutlamak için geçit töreni düzenlenmiş ve buna çeşitli milletlere mensup cemaatler, İttihat ve Terakki Cemiyeti azaları ve Masonlar katılmışlardır. Masonlar bu törene kordon ve önlüklerini takarak bayraklarıyla birlikte katılmışlardır. En önde Veritas locasının Üstadı Emanoel Karasso yer almış ayrıca bir de konuşma yapmıştır¹¹⁴. Meşrutiyetin ilanından sonra Padişahın darbe yapma tehdidi karşısında Emanoel Karasso ve beraberindeki Masonlar Dahiliye Nazırına telgraf göndererek tehditte bulduklarını, hürriyet sağlanmazsa halkın isyan edeceğini ve 3. Kolordunun İstanbul’a yürüyeceğini bildirmişlerdir. Hükümet buna dair bir güvence vermeyince askeri birliklerle yüklü trenler İstanbul’a doğru yola çıkmıştır. Iacovella’nın ifadesiyle devrim hareketi localardan yönetilmiş ve Jön Türkler gericiliği sonlandırmak için padişahı tahttan indirmiştir. Yani II. Abdülhamit’in, tümü Mason olan bir komite tarafından tahttan indirildiği savunulmaktadır¹¹⁵. Bu zamana kadar

¹¹¹ Apak, a.g.e., s. 35-38.

¹¹² Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 33.

¹¹³ Apak, a.g.e., s. 39.

¹¹⁴ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 34.

¹¹⁵ Celil Layikteş, “Freemasonry Universal Kent Henderson & Tony Pope Türkiye Bölümü, *Tesviye Dergisi*, S. 47, (Kasım 2000), s. 22.

faaliyetlerini gizli yürüten Masonlar İttihat ve Terakki'nin de yardımıyla Türkiye'de söz sahibi olmuşlardır¹¹⁶.

İlerleyen sayfalarda hakkında detaylı bir şekilde durulacağı üzere, Selanik'teki Makedonya Rizorta ve Veritas locaları İttihat Terakki Cemiyetinin gelişmesinde ve Meşrutiyetin ilanında önemli bir rol oynamış, İttihat ve Terakki Cemiyeti bu localardan destek almıştır. Bu localara gerekli özellikleri taşıyan kişiler alınmış ve bu kişiler tecrübe sahibi olduktan sonra İttihat ve Terakki Cemiyetine geçmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin o zamanki bazı yazışmaları bu localar aracılığıyla sağlanmıştır. Buralarda çok sayıda önemli konulara karar verilmiş, genç ve aydın Türkler hürriyet ve meşrutiyet için görüşmeler ve tartışmalar yapmıştır. Yani bu localar onlar için buluşma yeri olmuştur. Memleket meseleleri bu localarda serbest ve açık bir şekilde tartışıldığı, istibdat idaresine karşı mücadele edildiği için Mason Locaları İttihat ve Terakki Cemiyetini desteklemiştir¹¹⁷.

Tarık Zafer Tunaya da büyük ihtilal ve devrim hareketlerini gerçekleştiren önderlerin çoğunun Mason olduklarına dikkat çekmektedir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk hürriyetçi ve meşrutiyetçi akımların kalkış noktası olarak Mason örgütlerinin bulunduğunu tarihsel bir gerçeklik olarak değerlendirmektedir. Buradan hareketle Mason locaları Osmanlı Devleti'nde istibdat aleyhtarı olan ilk gizli siyasal örgüt olmakla birlikte birçok siyasi derneğe ideolojik ve eylemsel program olarak model olmuştur¹¹⁸. Selanik, Yanya ve Serez'deki bu locaların çoğu Meşrutiyetin ilanından uzun bir süre çalışmalarına devam etmiştir. Rumeli ve Makedonya bölgesindeki locaların hepsi yabancı obediyanlara bağlı olmasına rağmen genç Türk aydınlar bu localarda güçlü olmuş ve Makedonya facialarına engel olmuşlardır. Masonluk bölgede nasıl İttihat ve Terakki Cemiyetine hizmet ettiyse Türk Masonluğunun gelişmesi için de aynı şekilde hizmet etmiştir¹¹⁹.

¹¹⁶Angelo Iacovella, Gönye ve Hilal İttihad - Terakki ve Masonluk, Çeviren: Tülin Altınova, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), s. 43.

¹¹⁷ Apak, a.g.e., s. 38, 39.

¹¹⁸ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler (Birinci Cilt, İkinci Baskı, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988), s. 381.

¹¹⁹ Apak, a.g.e., s. 40.

1.1.4. Mısır'daki Mason Locaları

Türk nüfusun az olduğu yerlerde de Mason locaları kurulmuş, özellikle 1856-1876 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde localar yayılmıştır. Mısır bu bölgeler içinde en çok dikkat çeken yerdir. 1845'e kadar locaya sadece yabancılar üye olmuşken 1845'te İskenderiye'de ilk kez Müslümanları da kabul eden Fransız locası kurulmuştur. Buradaki Masonlar hidivlerin seçilmesi hususunda da etkili olmaya gayret göstermiştir. 1863'te Mısır valisi olan İsmail Paşa, Sultan Abdülaziz ve Sadrazam Fuat Paşayla iyi geçinerek valiliğin kendi oğlundan devam etmesini ve hidiv unvanı almasını sağlamıştır. Ancak hidivlik üzerinde hak iddiaları oluşmaya başlamıştır. Bu isimlerden İstanbul'da bulunan Mustafa Fazıl Paşa bu olay üzerine sadrazam tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Mısır içerisinde hidivlikte hak iddia eden Prens Halim Paşa Fransa'da eğitim görmüş ve 1845'te orada Mason olmuştur. Mısır'da aktif hale gelen Fransız Büyük Doğusu ile yakın ilişkisi olan Prens Halim Paşa onların desteğini almaya çalışmıştı. 1867'de İngiliz Locasına bağlı Mısır Büyük Locası kurulmasıyla Halim Paşa, Büyük Üstatlığa getirilmiştir. Bundan rahatsızlık duyan İsmail Paşa ise onu Mısır'dan sürmüştür. Halim Paşa bu olay üzerine İstanbul'a yerleşmiş, Fransız Büyük Doğusuna bağlı olarak Şurayı Ali Osmani adında bir loca kurmuş ve Mustafa Fazıl Paşa ile birlikte burada çalışmıştır¹²⁰. 1876'da Cemalettin Afgani de Mısır'da Mason olan kişilerdendir. Fransız Büyük Doğusuna bağlı bir loca kurmuş ve büyük ilgi görmüştür¹²¹.

Masonluk bu bölgede ilerleme gösterirken ilerleyen yıllarda burada bir İngiliz sömürgecilik metodu haline gelecektir. 1893 yılında Paris'te yayınlanan Revue Britannique isimli dergide çıkan yazıda Farmasonların İngilizlere hizmet ettiği belirtilmiştir. Yazıya göre İngiltere'nin Mısır'ı zapt edip orada durabilmesi Masonluğun yardımı sayesinde olmuştur¹²².

1.1.5. Osmanlı Devleti'nin Diğer Bölgelerinde Mason Locaları

Suriye-Lübnan bölgesine bakıldığında burada ilk loca 1862'de Beyrut'ta kurulan Filistin locasıdır. Suriye valisi olan Raşit Paşa'nın da Mason olması locaların gelişimini hızlandırmıştır. Filistin'de ilk loca 1873'te kurulmuş, bölge 1918'den sonra İngilizlerin

¹²⁰ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 68-71.

¹²¹ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 152.

¹²² BOA., Y.PRK.TKM, Dosya No: 27, Gömlek No:11.

kontrolüne geçince localarda gelişme görülmeye başlanmıştır. Irak'ta Osmanlı dönemine ait bir locaya rastlanılmamaktadır. Burada 1918'den itibaren İngilizlerin yerleşmesiyle localar gelişmiştir. İran'da Masonluğun kurulmasında etkili olan kişi Paris'te Mason olmuş Ermeni kökenli Malkum Han'dır. Malkum Han bazı girişimleri neticesinde Türkiye'ye sürülmüş olmasına rağmen Masonluk İranlı diplomatlar arasında yayılmıştır. Hindistan'da ise 1730'lardan itibaren localar oluşmaya başlamış, İngiliz kontrolünün artmasıyla localar da artmıştır¹²³.

¹²³Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 72 - 74.

2. Osmanlı Yöneticileri ve Masonlar

Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye başlayan Masonlar hem hanedan mensupları hem de üst düzey yöneticiler arasında etkili olmaya başlamış ve pek çok kişiyi teşkilatın içine dâhil etmişlerdir. Bunlar arasında özellikle V. Murat, Yeni Osmanlılar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri yer almaktadır.

2.1. V. Murat ve Masonluğu

V. Murat'ın daha şehzade iken Mason yapıldığı bilinmektedir. Sultan Aziz'in 1867 yılında Avrupa'ya yaptığı seyahate katılan V. Murat, İskoçya Büyük Locası Üstadı olan İngiltere veliahdı Edward ile tanışmıştır. Hem burada Edward ile yaptığı görüşme hem de Avrupa'ya gitmeden önce Namık Kemal ve Ziya Paşa ile yaptığı görüşmeler Masonluktan etkilenmesini sağlamıştır. V. Murat Türkiye'ye döndükten sonra da Edvard'dan Mason olması yönünde bir mektup almıştır. Bu mektubun ardından da loca üstadı gelerek kendisine 18. derecenin verilebileceğini söylemiş, V. Murat bunu kabul ederek¹²⁴ 1872 yılında Proodos (İlerleyiş) locasında Mason olmuştur. Louis Amiable'nin¹²⁵ evi Mason lokali haline getirilerek V. Murat'ın tekrisi burada gizli bir şekilde Ziya Paşa tarafından yapıldığı iddia edilmektedir.

V. Murat'ın tekris celsesi zaptında yer alan bilgilere göre 20 Kasım 1872 tarihinde Kadıköy'de Louis Amiable'nin evinde bulunan Masonların listesi şu şekildedir: Üstad-ı Muhterem Kleanti Skalyeri, 1.Nazır vazifesinde Ragıb Efendi, 2.Nazır vazifesinde Hilmi Efendi, Hatip vazifesinde Louis Amiable, Sekreter vazifesinde Ahmet Bey, Muhakkik vazifesinde Seyit Bey, Merasim Üstadı vazifesinde Josef Makaryos, Nuri Bey, Tevkif Bey, Jan Skalyeri ve Jorj Plati adında Masonların yer aldığı belirtilmiştir. V. Murat'ın Mason olması Masonlar arasında sevinçle karşılanmış, Kleanti Skalyeri, Fransız Grand de'Orient Teşkilat Konseyi Başkanı de St. Jean'e yazdığı mektupta V. Murat'ın Mason olması karşısında çok duygulandığını ifade etmiştir¹²⁶. Fransa Maşrıkı Azamı Genel Sekreteri de V. Murat'a mektup yazarak bu

¹²⁴ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 29.

¹²⁵ Louis Amiable 1863 – 1874 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde Masonluğun yayılması için liderlik yapmış Fransız avukattır. Bkz: Stefano Taglia, *Intellectuals And Reform In The Ottoman Empire: The Young Turks On The Challenges Of Modernity* (London and New York: Roudledge, 2015), s. 33.

¹²⁶ Umur, a.g.m., S. 18, s. 22 - 27.

durumdan duyduğu memnuniyeti iletmiştir. Fransa Maşrıkı Azamı Genel Sekreteri'nin mektubu şöyledir:

“Şehzade Murat Efendi hazretlerine

Çok muhterem birader

Fransa Maşrıkı Azamı, İstanbul Maşrıkının Proodos, Fransız locasına Masonik tekrisinizi büyük bir memnuniyetle öğrenmiştir. Sizi ayıran nitelikler; terkisin üç derecesinden geçmekteki istekliliğiniz, bunların sembolik manasının tarafınızdan anlaşıldığını göstermektedir ve eminiz Masonluk sizin şahsınızda en ateşli ve münevver taraflarından birini bulacaktır.

Doğumunuz sayesinde tahtın basamaklarında yer alan siz, bir gün, hakkında en samimi alakayı ifade ettiğiniz bir halkın başına geçeceksiniz. Sizin büyük bir misyonu yerine getirmeniz gerecektir ve en eski geçmişten beri asırlar boyunca gelişmelerine tarihin tanıklık ettiği o güzel ülkelerde medeniyetin gelişimini teşvik eden hareketlere kurumumuzun ilkelerinin yabancı olmayacağını düşünerek sevinmekteyiz. Temin ederiz ki, Çok Muhterem Birader, Fransız Maşrık-ı Azamına mensup biraderlerimizin en ateşli temennileri bu insani çabanızda daima yanınızda olacaktır.”

Şehzade V. Murat bu mektuba karşı duyarsız kalmamış ve cevap vermiştir:

“1 Mayıs 1873 tarihli biraderane mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım. Kendim ve Masonluğa girmem hakkındaki asil ve biraderane düşünceleriniz için samimi şükranlarımı ifade etmek isterim.

Fırsat olduğu anda güzel kurumunuzun bana gösterdiği görevi yerine getirmem konusundaki isteğinizi gerçekleştirmek için çabalayacağıma sizi temin ederim. Bunu yaparken insanlığın yükselmeye doğru bu büyük adımının ancak bu ilkelerden kaynaklanabileceğini ve dinler ile milletler tarafından şu anda bölünmüş olan Doğu halkımızın ancak birbirleriyle kardeşlik duyguları içinde gerçek yükselmenin yolunda ilerleyebileceklerini göz ardı etmeyeceğim.”¹²⁷

V. Murat'ın saltanat yılları çok uzun sürmemiş, kısa süren hükümdarlık döneminden sonra Çırağan Sarayı'nda hapis hayatı yaşamıştır. Masonlar bu süreçte V.

¹²⁷ Edhem Eldem, “Genç Osmanlı Döneminde Masonluk ve Siyaset Üzerine İzlenimler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 33, (Eylül 1996), s. 20.

Murat'ın II. Abdülhamit tarafından öldürülmemesi yönünde bazı tedbirler almışlardır. Sultan V. Murat'ı tekrar hükümdar yapmak için Abdülhamit aleyhinde yapılan ilk hareket Ali Suavi Efendi'nin V. Murat'ı kaçırmak için yaptığı Çırağan Sarayı baskınıdır. Fakat yanlış zamanlama nedeniyle başarılı bir sonuç alınamamıştır. Bu olaydan bir buçuk ay sonra 1878'de yine V. Murat'ı hükümdarlığa getirmek için Mason cemiyetine üye oldukları belirlenen Kleanti Skalyeri-Aziz Bey komitesi tarafından ikinci kaçırma eylemi yapılmıştır¹²⁸. Bu amaçla komiteye dâhil olanlardan Şurayı Devlet muavinlerinden Ali Şefkati Bey¹²⁹ ve arkadaşları Sultan V. Murat'ın annesiyle yazışmışlar, Çırağan Sarayı'nın geniş su yolundan gizli bir şekilde girerek Sultan V. Murat ile görüşmüşlerdir¹³⁰. Bu görüşmede kendisine tekrar saltanata geçmesi temennilerine karşılık olarak V. Murat: “*Benim gelip zincirlerimi kırmak, beni cani gibi buraya hapsettiren millete düzer bir vazifedir; fasılaya uğrayan saltanatımın bana iade olunmak lazım gelip gelmeyeceğini millet bilir.*” cevabını vermiştir¹³¹. Kleanti Skalyeri-Aziz Bey komitesi Aksaray'da Aziz Bey'in evinde toplandıkları sırada kendi içlerinden birinin ihbarıyla basılmış ve komite dağılmıştır¹³². 29 Mart 1892 tarihinde Nation gazetesinde çıkan bir haberin tercümesinde de Masonların V. Murat'ın durumunu yakından takip ettikleri anlaşılmaktadır. Habere göre V. Murat'ın İskoçya Meclisi Âlisi tarafından Farmasonluğun en büyük rütbelerinden birini almış, Masonların Osmanlı'da hamiliğini yapmış ve onun zamanında Masonların etkisi artmıştır. Hapis olduğu dönemde V. Murat'ın hastalığının tetkik edilmesi ve onun hakkında bir kamuoyu oluşturulması için bir komitenin teşkil edilerek Beyoğlu'nda toplandıkları ve toplantıya katılan Mason ileri gelenlerinin büyük devletlere mektup yazdığı belirtilmiştir¹³³.

¹²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “V. Murad'ı Tekrar Padişah Yapmak İsteyen K. Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi”, *Bellekten*, Cilt VIII, S. 30, (Nisan 1944), s. 245, 247.

¹²⁹ Mason kaynaklarında *Ali* isimli bu kişinin hangi Ali olduğuna dair belirsizliğin var olduğu belirtilmekle birlikte II. Abdülhamit'e karşı mücadele eden bir hürriyet kahramanı olarak bahsedilmekte ve cenazesinin Paris'te Jön Türkler tarafından kaldırıldığı bilgisi verilmektedir. Bkz: Kemal Sahir Sel, “Masonluk Aleminin Meşhur Meçhulleri”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 18, (1975), s. 40.

¹³⁰ Umur, “V. Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler”, s. 32 - 33.

¹³¹ Uzunçarşılı, “V. Murad'ı Tekrar Padişah Yapmak İsteyen K. Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi”, s. 268.

¹³² Umur, “V. Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler”, s. 32 - 33.

¹³³ BOA., Y..PRK.TKM, Dosya No: 24, Gömlek No: 45.

2.2. II. Abdülhamit ve Masonlarla Olan İlişkisi

V. Murat'ın tahttan hal edilerek yerine Abdülhamit'in geçmesiyle Masonlar da bu yeni duruma karşı pozisyon almışlar ve yeni padişaha karşı uyumlu olmaya yönelmişlerdir. İstanbul'daki Avrupalı gözlemciler Abdülhamit'i dinine bağlı ve Masonlukla ilgisi olmayan ama Masonluğa da karşı olmayan bir kişi olarak değerlendirmişlerdir¹³⁴. Sultan II. Abdülhamit'in mabeyincisi Vefalı Galip Paşa'nın iddiasına göre Abdülhamit Mısır gezisi sırasında Grand Orient locasında Mason olmuş ve Masonlar tarafından büyük himaye görmüştür. Ancak bu bir iddiadan öteye geçmemiştir. Bu yöndeki bir diğer iddia ise Abdülhamit'e Masonlar tarafından üyelik teklifi yapıldığı onun ise reddettiği yönündedir¹³⁵. Abdülhamit'in Masonluk oluşumuna fazla ses çıkartmadığı fakat takibi de bırakmadığı görülmektedir. Kendisini tahttan indirmeye yönelik komploların olabileceğini her zaman düşünen padişaha bağlı hafiyeler birçok locaya sızmıştır¹³⁶. Buna karşılık Abdülhamit bazı Masonlara karşı oldukça yumuşak davranmıştır. Özellikle siyasete karışmamış kişiler Abdülhamit tarafından taltif görmüştür. Bunlardan Masonluğu bilinen Ethem Paşa, Mithat Paşa'dan sonra sadrazamlığa getirilmiştir. Donanmanın başına getirilen kişiler arasında yer alan Hobart Paşa ile Wood Paşalar da hem İngiliz hem de Masondu¹³⁷.

Abdülhamit'in Mason localarına karşı bu ılımlı tutumunun iki sebebi olduğu üzerinde durulmaktadır. İlki Masonlar tarafından gerçekleştirilen yardım faaliyetleri, ikincisi ise Masonların çoğunluğunun üst tabakayı oluşturması nedeniyle büyük devletlerin koruması altında olmalarıydı. Kapitülasyon maddeleri yabancıların toplantılarına müdahaleyi önlemekteydi. Ayrıca Avrupalı birçok hükümdarın, ülkelerindeki Mason örgütünün başında bulunması da onlara müdahaleyi engellemekteydi. Onun Masonlara karşı göstereceği tepki Avrupa'da aleyhinde başlayan propagandayı artırabilirdi. 1894 yılında Rum Mason locaları hakkında soruşturma yapılmasını isterken çok dikkatli olunmasını istemesinin sebebi buydu. Buradaki amaç locaların sınırlarını aşır aşmadığının kontrol edilmesidir. Abdülhamit'in Masonlara karşı yumuşak tavrı onların Abdülhamit aleyhine çalışmalarını önlemiştir¹³⁸.

¹³⁴ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 123.

¹³⁵ Apak, a.g.e., s. 25.

¹³⁶ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 192, 193.

¹³⁷ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 129.

¹³⁸ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 166.

Abdülhamit'in Masonlarla olan ilişkilerini korumaya çalıştığı belirtilse de onu tedirgin eden durumlar mevcuttu. Bunlar Rum Masonlarının Bizans devletini canlandırmak istemeleri, Ermeni Masonların yeni bir siyasi ve kültürel kaynaşma içerisine girmeleri¹³⁹ ve Masonların yardımıyla V. Murat'ın tekrar tahta dönmesiydi. II. Abdülhamit'in V. Murat ile imzaladığı ileri sürülen bir Maslak Senedinden bahsedilmektedir. Bu senet V. Murat'ın sağlığına kavuşması durumunda Abdülhamit'in tahttan çekilip tekrar V. Murat'ın tahta geçmesini öngörüyordu. Ancak iddiaya göre bu senet kaybolmuş ve Abdülhamit kendini güvenceye almak için hem bu senedi hem de V. Murat'ın Mason olduğunu gösteren belgeleri aratarak onu toplumun gözünde düşürmek için uğraşmıştır. V. Murat'ın Masonlarla bağlantısını koparabilmek için de doktoru Mason Kapoleone'yi görevden uzaklaştırmıştı¹⁴⁰.

V. Murat'ın Ali Suavi ve Masonlar tarafından kaçırılma teşebbüsleri Abdülhamit'i oldukça tedirgin ermiştir¹⁴¹. V. Murat yanlısı bir kampanya sürdüren Skaliyeri bu olaylardan sonra Masonluk sıfatını kullanarak Abdülhamit'e karşı açıkça savaşını sürdüren tek kişi olmuştur¹⁴². Ayrıca 1880'lerin sonunda Abdülhamit'e savaş açan ve V. Murat'ı tahta çıkarmak için kampanya başlatan P. A. Desjardin adında bir doktor kitap yayınlarak V. Murat'ın sultanlık hakkını savunmuştur¹⁴³.

Abdülhamit'e karşı bu girişimler onun Masonlarla arasının açılmasına neden olmuştur. O, Masonları İngilizler için çalışan ve kendine düşman olan kişiler olarak görmeye başlamıştır¹⁴⁴. II. Abdülhamit elindeki tüm olanakları kullanarak Masonluğa savaş açmış, Farmasonların gizli törenlerinin arkasında yabancı çıkarlarının bulunduğunu düşünmüştür¹⁴⁵. Örneğin Beyrut ve Suriye'de kurulan locaların devlet aleyhinde buldukları belirtilerek 1896'da araştırma yapılması istenilmiştir.

¹³⁹ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 185 – 187.

¹⁴⁰ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 127. Kaynaklarda Maslak Senedi değil, Maslak Görüşmesi'ne dair bilgiler mevcuttur. Nitekim yapıldığı iddia edilen Maslak Görüşmesi de II. Abdülhamit ile V. Murat arasında değil, Mithat Paşa ile tahta çıkmadan önce II. Abdülhamit arasında yapıldığı düşünülmektedir. Maslak Görüşmesi'nde şu üç hususun kararlaştırıldığı ileri sürülmektedir: 1. Kanun-i Esasi'nin ilanı, 2. Devlet işlerinde yalnız yetkili müşavirlerin reylerinin alınması, 3. Sultan V. Murat zamanında ayrı ayrı memurluklarla saraya alınmış olan Sadullah, Ziya ve Namık Kemal Beylerin bundan sonra da görevlerinde bırakılmaları. Bkz: Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyet'in İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, S. 1, (2006), s. 258.

¹⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "V. Sultan Murad'ın Tedavisine ve ölümüne ait Rapor ve Mektuplar 1876-1905", *Belleten*, Cilt X, S. 38, (Nisan 1946), s. 319.

¹⁴² Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 145.

¹⁴³ Eldem, a.g.m., s. 21.

¹⁴⁴ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 151.

¹⁴⁵ Iacovella, a.g.e., s. 24.

Abdülhamit'e göre Masonluk İngiliz politikasının aracı haline gelmeye başlamıştır¹⁴⁶. Saltanatının ilk sekiz yılında İngiliz elçisini dört defa değiştirmesi onun İngilizleri sevmediği şeklinde yorumlanmıştır. İngiliz bir Mason gazeteci de İngiliz elçilerinin Türkiye'ye ve Abdülhamit'e karşı iyi niyetli olmalarına rağmen, sultanın onları düşman saydığını belirtmiştir¹⁴⁷.

1876-1882 yılları arasında meydana gelen Rus yenilgisi, Balkan topraklarının, Kıbrıs, Tunus ve Mısır'ın kaybı, V. Murat'ı kaçırma teşebbüsleri, sıkıntıya girmiş olan mali durum gibi olaylar bazı Masonların Abdülhamit'e karşı eylemde bulunmaktan kaçınmalarına neden olmuştur. Hatta 1884'te Mithat Paşa'nın boğdurulmasına dahi tepki göstermemişlerdir. Bu dönemde Abdülhamit'in de Masonlara çok fazla tepki göstermesine engel olan durumlar olmuştur. Örneğin 1877-1878 Rus Savaşı sırasında Masonlar "Anadolu'da Açlıkla Mücadele Komitesi"ni kurarak yardım kampanyalarında bulunmuşlardır. İtalia Risorta, Etoile de Bosphore, Ser ve Proodos locaları birlikte hareket ederek 7 Mart 1882 tarihinde İstanbul belediye tiyatrosunda Mason olmayanların da katıldığı bir ziyafet düzenlemişlerdir. Masonlar bu yemekte, 1865 yılında İstanbul'da meydana gelen kolera salgınında para topladıklarını, doktor ve eczacılarla hastaların yardımına koştuklarını açıklamışlardır.

1883 yılında yine Etoile de Bosphore, Ser, İtalia Risorta ve Proodos locaları yemek düzenlemiş, bu yemekte Osmanlı milli marşı çalınmış ve Sultanın şerefine kadeh kaldırıldığı belirtilmiştir. İtalia Risorta locası 1886 yılında balo düzenlemiş ve toplanan parayla ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi kararlaştırılmıştır. Balo gelirinin 600 lira olduğu ve Sultan Abdülhamit'in de yaveri ile 100 lira gönderdiği belirtilmektedir. Yine ihtiyaç sahiplerine ekmek ve kömür dağıtıldığı, kolera salgınında 10.000 lira yardım toplandığı ifade edilmiştir. Hasköy yangınında zarar görenler ve evsiz kalanlar için 1887 yılında Bulwer ve İtalia Risorta locaları yardımda bulunmuşlardır¹⁴⁸. Aslında bu yardımlar Osmanlı-Rus savaşıdan önce de mevcuttu. Örneğin 1864'te İtalya locasının balosunda fakirler için bağış toplanmış, 1866'da yine İtalya locası kolera salgını olduğu dönemde hasta taşıma servisleri kurmuş ve hastalara bedava ilaç dağıtmış, aynı yılda çıkan yangınlarda zarar görenler için iki kere bağış toplamıştır. 1866'da Doğu Birliği

¹⁴⁶ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 190.

¹⁴⁷ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 132.

¹⁴⁸ Reşat Atabek, "1880 – 1890 Yılları Arasında İstanbul'da Dışa Dönük Masonik Faaliyetler", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 56, (1995), s. 4 – 8.

locası balo düzenleyerek gelirini Masonların yaptırmış olduğu okula vermiştir. 1867’de İzmir’de Stella Ionia locası muhtaçlara yardım amaçlı balo düzenlemiştir. 1868’de Menemen’de su baskınında zarar görenler için balo düzenlenmiştir. Bu balolar toplumun da dikkatini çekecek şekilde yapılmıştır. Hayır için balo düzenlenmesi ve Masonluk artık özdeşleşmiş bir hal almıştır. Bu gibi faaliyetler 1882 sonrasında localarda gelişmeye neden olmuştur. Bu karşılıklı iletişim bir süre devam etmiş, Masonlar Abdülhamit’e bağlılık ve saygı mesajlarını iletmişlerdir. Abdülhamit’in de kendilerini koruduğunu belirtmişlerdir¹⁴⁹.

2.3 II. Abdülhamit’in Yaveri Müşir Nusret Paşa’nın Masonlar Hakkındaki Raporu

Masonların Osmanlı Devleti’ndeki faaliyetlerinin yakından takip edildiği onların amaçları, hangi devletlerle ne tür ilişkiler kurdukları ve kim olduklarına dair ayrıntılı raporlar hazırlandığı anlaşılmaktadır. Fakat hazırlanan bu raporlardan yalnızca 15 Ağustos 94/ 31 Ağustos 1878 tarihli Nusret Paşa tarafından hazırlanan ve padişaha sunulan rapor elimizde mevcuttur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu mezkur için “Mithat Paşa ve arkadaşları aleyhinde Abdülhamit’e verdiği jurnallarla hükümdarı tahrik eden ve korkunç hafiyelerin başında gelen Çerkes Nusret Paşa” ifadesini kullanmaktadır¹⁵⁰. Raporunda Osmanlı üst düzey Masonların kim oldukları ve özellikleri dışında kimlere hizmet ettikleri, amaçları ve onlara karşı alınması gereken tedbirler de yer almaktadır. Mithat Paşa ile hareket eden kişiler hakkında verilen bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Raporunda aşağıda isimleri belirtilen kişilerin ileri gelen Masonlar olduğuna dair verilen bilgiye bakılırsa ikinci ve üçüncü derecedeki Masonlar hakkında da bu tür raporların tutulduğu anlaşılmaktadır. Listede sadrazamlar, nazırlar, valiler, şura-yı devlet azaları ve sefirler gibi pek çok görevli yer almaktadır. Raporunda bahsedilen kişilerin Mithat Paşa’nın yetiştirmeleri ve taraftarları olduğu belirtilirken tamamının devletin aleyhinde çalıştıkları ifade edilmiştir. Bunlarla ilgili acilen önlemlerin alınması, bunların dinine ve devletine sadık insanlar olmadıkları, dinine ve devletine sadık olmayanlardan ise hayırlı bir işin hasıl olmayacağı uzun uzadıya anlatılmıştır (Ek 1).

¹⁴⁹ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 67.; Atabek, “1880 – 1890 Yılları Arasında İstanbul’da Dışa Dönük Masonik Faaliyetler”, s. 4 – 8.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak’ası”, *Belleten*, Cilt VIII, S. 29, (1994), s.72.

Raporda Mithat Paşa ve avanesinin 20 seneden beri hanedan ve İslam aleyhinde faaliyette buldukları, bundan dolayı Mason olmak suretiyle Avrupa lehine çalıştıkları, Payitaht-ı İslam'da onları durdurabilecek hiçbir sahib-i ilim ve cemiyetin zuhur etmediği, etmiş olsalar bile makam-ı saltanata kadir olamadıkları ve bu yüzden de başarılı olamadıkları vurgulanmıştır. Çok güçlü duruma gelen Masonların hanedan mensuplarına kadar ulaştıkları hatta Murat Han'ı etkilemek suretiyle Mason teşkilatına dâhil ettikleri ifade edilmiştir. Fakat Mason Cemiyetinin Avrupa'da zuhur ve teşekkülünün sebebinin hanedan yönetimi ile din ve diyaneti kaldırmak olduğu raporda yer alan başka bir husustur.

Özellikle Mithat Paşa'nın oynadığı role dikkat çekilen raporda onun Osmanlı ülkesini ve Hindistan'ı ele geçirmek isteyen İngilizlerin yanında olduğu vurgulamaktadır. Bu yüzden Mithat Paşa, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmayı başarmıştır. Rusya da İngiliz politikasına uygun olarak Balkanlarda faaliyet göstermiş ve Rus gemileri Boğazlardan geçerek İstanbul'a kadar gelmiştir. İngiltere, Akdeniz'de üstünlük mücadelesine girerek Hindistan'daki sömürgeciliğini sürdürebilmek için 60 seneden beri İskenderun ve Halep yoluyla Basra'ya kadar Arap yarımadasını ve Irakıye'nin her köşesini araştırmaktadır. Dahası bölgeye inşa edilecek demir yolu ağı ile bölgenin tamamen İngiliz hakimiyetine girmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden layihalar ve haritalar takdim kılınarak daima bunun istihali çaresi aranmakta ve Osmanlı'nın bölgede güçlenmesinin önlenmesi amacıyla devamlı suretle Rumeli eyaletlerinde ihtilal çıkarılmakta, Rusya ve Avusturya ile aynı doğrultuda çalışılmaktadır. Hatta Hersek vakasıyla Girit ihtilalinin asıl sebebi İngilizlerin bu politikasına hizmet etmektir. Devleti Aliyeleri öyle bir hale getirilmişti ki Rusya kapının önünde ve İngiltere donanması İstanbul sahilinde bulunmaktadır. Bu yüzden Anadolu, Arabistan ve Irak'ta Osmanlı Devleti'nin muktedir olması söz konusu bile değildir.

Bu durum İngiltere'nin yetiştirmiş olduğu zevatın yani Mithat Paşa ve isimleri aşağıda verilecek olan kişilerin eseridir. Uzun zamandan beri devletin içinde yer alan ve dinsizlikleri ile bilinen bu kişiler İngiliz Mason locaları tarafından desteklenmiştir. Bunların diğer amaçları arasında padişahın köşesine çekilerek Hint hükümdarlarına yapıldığı gibi yıllık bir maaş ödemek, çoğunluğu Ermeni olan Anadolu Hıristiyanlarının hallerini ıslah bahanesiyle bölgeye yerleşmektir. Bu yüzden zaman müsait ve fırsat elde iken bu Mason kumpanyasını dağıtıp yerlerine sadık ve İslami anlayışı yüksek kişilerin

ikame edilmesi geleceğin emniyet altına alınması için şarttır. Hatta bütün bunların hemen ve derhal yapılması gerekmekte olup bu durum farz-ı ayn hükmündedir. Esasen bu durumdan kurtulmak kolay olup yapılacak olan asıl iş hala padişah hazretlerine bağlı olan halkın desteğini alarak şariat-ı Muhammediye'ye bağlı olmaktır. Ayrıca Müslüman olduğunu söyleyip de İslamiyet'ten hariç bulunanların ve Mason olanların asla istihdam olunmamasından başka mülkün dâhilinde bile ikametlerine ruhsat verilmemesi, Hıristiyanlardan dahi dinine riayet etmeyenlerin devlet işlerinde kullanılmaması alınması gereken tedbirler arasındadır. Halkın bu gibi dinsizlere itaat etmelerinin asıl sebebi halkın padişaha bağlılıklarından ve sadakatlerindedir.

Raporda isimleri geçen ve haklarında bilgi verilen Masonlar şunlardır:

Dönemin sadrazamı Safvet Paşa: İslam ve Osmanlı karşıtı olduğu, devletin İslam anlayışı ve Osmanlı hanedanı ile devam etmeyeceği kanaatinde olduğu bildirilmektedir. Dahası onun böyle düşünen Masonların başını çektiği ve Mason hamisi olduğu da belirtilmiştir.

Eski sadrazamlardan Edhem Paşa: Onunla ilgili malumat Safvet Paşa'nınki kadar geniş olmayıp onun Mithat Paşa'ya bağlı olduğu ve dinle ilgisinin bulunmadığı ifade edilmiştir.

Mısırlı Halim Paşa: Mason locası reislerindedir.

Ahmet Vefik Paşa: Paşanın ileri gelen Masonlar arasında olduğu, İslam topraklarını İngiltere'ye teslim etme taraflısı olduğu vurgulanmaktadır. O da Mithat Paşa'nın adamları arasındadır.

Rüşdü Paşa: Mithat Paşa taraftarlarının hamisidir.

Sadık Paşa: Masonri şirketinden olmasıyla bittabi Mithat Paşa ile aynı fikirdedir.

Damat Mahmud Paşa: Mısırlı Halim Paşa'ya yakın olan bu kişi sonradan Redif Paşa ile de yakın ilişki kurmuştur. Mithat Paşa taraftarıdır.

Şura-yı Devlet Reisi Ali Paşa: Mithat Paşa'nın yetiştirmesi ve dinsiz bir Masondur.

Mithat Paşa: Muhtemelen Mithat Paşa'nın adaşı olan bu kişi ile ilgili açıklama yapılmamış olup sadece isminin bile mürdet (dinden dönen) olduğunu gösterdiği belirtilmiştir.

Bursa Valisi Said Paşa: İslamiyet'ten dönmüş ve Mason olmuştur. Mithat Paşa taraftarıdır.

Adana Valisi Ziya Paşa: Saltanatın imhası yönünde çalışmaktadır. Mithat Paşa'nın taraftarı ve oldukça tehlikeli biridir.

Halep Valisi Kamil Paşa: Kıbrıs Kıptilerinden olan paşa Mısır'ın istilasından sonra Mısır'a giderek pek çok dil öğrenmiştir. Dinsizliğinin yanında Mısırlı Kamil Paşa ve Mithat Paşa taraftarı ve İngilizlerin hizmetkarıdır.

Selanik Valisi Rıfat Paşa: Mithat Paşa'nın yetiştirmesi ve hizmetkarıdır.

Kosova Valisi Latif Paşa: Mithat Paşa'nın hass-ı bendelerindedir.

Adliye Nazırı Esbak Asım Paşa: Masonlar takımındadır.

Hariciye Müsteşarı Save Paşa: Mithat Paşa taraftarıdır.

Petersburg Sefiri Şakir Paşa: Mithat Paşa'nın uşağı makamında yetiştirmiş olup Diyanet-i İslamiyye'yi inkâr edenlerdendir.

Yanya Valisi Ahmet Rasim Paşa: Dinsizlikte yekta ve Mithat Paşa taraftarıdır.

Süleyman Paşa: Mithat Paşa'nın hass-ı bendesi ve saltanat-ı seniyyenin düşmanıdır. Sultan Murat'ın tahttan indirildiği gece söylediği kötü sözler ve sultana karşı aşağılayıcı konuşmalar canlılığını korumaktadır.

Redif Paşa: Dinsizliği ve saltanat-ı Osmaniye aleyhtarlığı bilinmektedir.

Ahmet Eyüp Paşa: Masondur.

Trablus Valisi Sabri Paşa: Mithat ve Sadık Paşaların has taraftarıdır.

Bağdat Valisi Kadri Paşa: Mithat Paşa taraftarı bir Masondur. Ayrıca İngiliz casusu ve hizmetkârıdır.

Girit Valisi Kostal Adosidi Paşa: Avni ve Mithat Paşa taraftarı bir Hristiyandır.

Kani Paşa: Masondur.

Trabzon Valisi Yusuf Paşa: Dinsiz olup Redif ve Avni Paşaların taraftarıdır.

Diyarbakır Valisi Abdurrahman Paşa: Aslen Kütahyalı olan paşayı Mithat Paşa yetiştirmiştir. Mithat Paşa onu Anadolu'daki işlerinde kullanmayı düşünmektedir.

Kara Todori Aleksandır Paşa: İhanetinin tarifi olmayan bu kişi devletin imhası için çalışanların başında yer almaktadır.

Şeyhülislam Esbak Hayrullah Efendi: Mithat Paşa taraftarıdır.

Eşref Paşa: Avni ve Mithat Paşa'nın adamıdır ve Masondur.

Abdi Paşa: Avni ve Redif Paşalar hanedan-ı Osmaniyye hakkında ne düşünüyor ise aynısını düşünmektedir.

Maarif Nazırı Münif Efendi: Masondur ve Mithat Paşa taraftarıdır.

Ticaret Nazırı Ohannis Efendi: Mithat Paşa'nın hass-ı bendelerindedir.

Nafia Müsteşarı Odyan Efendi: Mithat Paşa'nın taraftarıdır.

Şura-yı Devlet Azasından Kamil Paşa: Mithat Paşa'nın taraftarıdır.

Şehremini Emin Paşa: Mithat Paşa'nın yetiştirmesi ve hass-ı bendesidir.

Kemal Bey: Mason ve Mithat Paşa'nın en ziyade taraflısıdır.

İngiliz Ali Bey: Mason şirketine dahil olarak o yola hizmet edenlerdendir.

Teşrifat-ı Hariciye Kamil Bey: Eski Masonlardandır.

Şura-yı Devlet Azasından Sahib Bey: Mithat Paşa taraftarı ve Masondur.

Mevaliden Ramiz Efendi: Mithat Paşa'nın yetiştirdiklerindedir.

Baş Katib-i Sabık Lebib Efendi: Mason şirketine dahildir.

İkinci Katip Sabık Süleyman Bey: Masondur.

Üçüncü Katip Nuri Bey: Saltanat aleyhtarı olup Ziya Paşa ve Kemal Bey refikasındandır. Mithat Paşa'nın başlıca taraftarıdır.

Şura-yı Devlet Azasından Edip Efendi: Hassaten Mithat Paşa'nın yetiştirmesi ve taraftarıdır.

Şura-yı Devlet Azasından Mithat Bey: Mason şirketindedir.

Şura-yı Devlet Azasından Yanko Efendi: Mithat Paşa'nın bendesi ve neşriyat memurudur.

Şura-yı Devlet Azasından Tırnavalı Fazlı Bey: Mithat Paşa'nın bendesi ve neşriyat memurudur.

Şura-yı Devlet Azasından Mahmud Bey: Mithat Paşa'nın yetiştirmesidir.

Berlin Sefiri Sadullah Bey: Dinsiz olup Vefik ve Mithat Paşa taraftarıdır.

Viyana'da Sefir Esad Efendi: Sadık Paşa ile Hayri Paşa'nın adamı olup Mithat Paşa'nın taraftarlarındandır.

Namıkpaşazade Cemil Paşa: Mason ve Mithat Paşa'nın taraftarıdır.

Beyrut Mutasarrıfı Raif Efendi: Mithat Paşa'nın uşağı takımındandır.

Harput Mutasarrıfı Tosun Paşa: Mithat Paşa'nın akıl kethüdası meşhur kavas Tosun ağadır.

Maliyede Süleyman Sudi Efendi: Masonlukla şöhret kazanmıştır, dinsizlerdendir.

İstinaf Reisi Vasif Efendi: Masonri şirketindedir.

Ferid Paşazade İzzettin Bey: Masonri şirketindedir.

Ferik Fazlı Paşa: Redif ve Avni Paşa takımından ve Masonri şirketindedir.

Ferik Selami Paşa: Avni Paşa'nın yetiştirdiği ve Mithat Paşa taraftarlarındandır.

Ferik Necip Paşa: Diyanetten habersiz olup hal' gecesi Avni Paşa istihdam etmiştir.

Travnik Mutasarrıfı Abdullah Efendi: Mithat Paşa'nın uşaklarındandır.

Bosna Vilayeti Müsteşarı Kotsan Paşa: Mithat Paşa'nın fikirlerini yayanlardandır.

Adliye Nazırı Server Paşa: Masondur.

Kastamonu Mutasarrıfı Tevfik Paşa: Mason ve Vefik Paşa'nın hass-ı bendelerindendir.

Suriye Vilayeti Cevdet Paşa: Mason ve Fuad Paşa taraftarıdır.

Bahriye Ferikanından Arif Paşa: Hüseyin Avni avanesinden ve Mithat Paşa takımındandır.

Aksaraylı Mehmet Paşa: Masonri şirketindendir ve Murat Han taraftarıdır.

Bahriye Ferikanından Salih Paşa: Halis bir Masondur.

Bahriye Reisi Mimar Ahmet Paşa: Masonlar şirketinden ve Mithat Paşa ve İngiliz taraftarıdır.

İlmiye Azasından Menfi Mahmud Paşa: Hüseyin Avni ve Mithat Paşa avanesindendir.

Fuad Paşa: Merhum Fuad Paşa ile Mithat Paşa taraftarı olan paşanın askerliği dahi şarlatanlığından ibarettir. Bununla beraber aslı Çerkes olmakla iyilik gördüğüne canını vermekten çekinmez. Terbiyesine dikkat ettirilirse adam olur zan olunur.

Mehmet Ali Paşa: Bu adam zaten Müslüman olmayıp ecnebilere hoş görünmek için Devlet-i Aliyye'nin elinden geleni yapmaktadır. Mason ve Mithat Paşa efkârındandır. Avrupa her ne gösterse ona tabidir, ham ve korkaktır.

Ahmet Muhtar Paşa: Bursalı olmak münasebetiyle Hüseyin Avni ve Redif Paşa avanesindendir.

Ağah Efendi: Şakir Paşa'nın karındaşı olup Kemal Bey, Ziya Paşa ve Nuri Bey'e yakındır. Mason ve Mithat Paşa'nın has taraftarlarındandır.

Ahmet Mithat Efendi: Mithat Paşa'nın yetiştirmesi ve taraftarıdır¹⁵¹.

2.4. Yeni Osmanlılar ve Masonlar

1900 yılına gelindiğinde Selanik'teki subayların ihtilalci eylemlere yönelmeleri Abdülhamit'i tedirgin etmeye başlamış hafiyelerin sayısını arttırmıştır. Özellikle 1908'e yaklaşırken Selanik'e gönderilen polis ve müfettiş sayısında artış olmuş¹⁵² şüpheler iyice artmış ve soruşturma yapılması için emir verilmiştir. Abdülhamit esasen Masonlardan değil, subayların ihtilalci eylemlere yönelmesinden tedirgin olmuştur¹⁵³. Bu sıralar Rumeli ve Selanik'te dil bilen, Batı'ya açık askerlerin görev yapması bu bölgenin kültür hayatının gelişmesine zemin hazırlamış, adeta bölgeyi küçük bir Avrupa kenti görünümüne sokmuştur. Bunlara ilaveten burada nüfusun önemli bir kesimini bankerler, sanayiciler, subaylar, memurlar ve çiftlik sahipleri oluşturuyordu. Çok sayıda da işçi bulunmaktaydı. Bunlar Abdülhamit rejimine rağmen grevler düzenleyebilmiş, ilk sendikaları kurmuşlardır. Ayrıca Yahudiler bu bölgenin ekonomisinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktaydı. Kendileri de bu durumlarını koruyabilmek için Osmanlı varlığının devam etmesini istemişlerdir. Buradaki Yahudilerin Siyonizm propagandasından dahi çok az bir kısmının etkilendiği ifade edilmektedir¹⁵⁴.

1800'lü yıllarda Osmanlı Devleti'nde gelişmeye başlayan İttihad-ı Anasır fikri bu zeminde daha da hız kazanmaya başlamış, tüm dinlere eşit mesafede durmaya çalışan, din kavramı yerine laik sistemi savunan bir yapı geliştirilmeye çalışılmıştır. Masonluk da bu şekilde bir nitelik taşıdığı için dikkat çekici olmuştur. Fransız Büyük Doğusuna bağlı olarak 1863'te kurulan Doğu Birliği Locası da İttihad-ı Anasır fikrini ön planda tutmuş ve Rum, Musevi ve Ermenileri Masonluğa alınmıştır¹⁵⁵. Sadrazam Ali Paşa da ülkenin ve toplumun çıkarlarına zarar vermedikçe, İttihad-ı Anasırı destekledikleri sürece Masonlara hoşgörü göstermiştir¹⁵⁶.

Dönemin aydınları olarak nitelendirilen isimler Padişahın hakimiyetinden Meşrutiyet yönetimine geçilmesini, yani yasama yetkisinin halk tarafından seçilen

¹⁵¹ BOA., Y.E.E., Dosya No: 79, Gömlek No: 60.

¹⁵² Orhan Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar (İkinci Baskı. İstanbul: Eylül Yayınları, 2002), s. 68.

¹⁵³ Layiktez, "Freemasonry Universal Kent Henderson & Tony Pope Türkiye Bölümü", s. 22.

¹⁵⁴ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 15 - 19.

¹⁵⁵ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 40- 45.

¹⁵⁶ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 87.

ulusal bir mecliste toplanmasını istiyorlardı. Bu doğrultuda Yeni Osmanlılar isimli bir cemiyet kurulmuştu. Cemiyet üyeleri fikirlerini iktidara taşıyabilmek için 1867 yılında Bab-ı Âlinin basılmasına karar vermişlerdi. Baskın sonucunda Trablusgarp Valisi Mahmut Nedim Paşa sadaret mevkiine getirilecek ve Kanun-i Esasi ile Meşrutiyet ilan edilecekti. Fakat bu baskın fikri cemiyet kurucuları arasında yer alan Subhi Paşazade Ayetullah Bey'i rahatsız etmiş ve Subhi Paşazade Ayetullah Bey bu durumu babasına anlatmıştır. Babası Sadrazam Ali Paşa'yı bu hususta bilgilendirmesi üzerine Yeni Osmanlılara baskın düzenlenmiş, onlar ise kurtuluşu Avrupa'ya kaçmakta bulmuşlardır. İstanbul'dan kaçışlarında Mason olan Courier d'Orient gazetesi sahibi Jean Pietri'nin desteği olduğu belirtilmektedir. Paris'e vardıklarında ise onları Hidiv İsmail Paşa'nın kardeşi ve Mason olduğu belirtilen Mustafa Fazıl Paşa karşılamış, Yeni Osmanlıların tüm masraflarını karşılayarak onları maaşa bağlamıştır. Bu sırada İtalya'da mutlakiyete karşı mücadeleye başlayan Karborani ile Yeni Osmanlılar arasında bir ilişki kurulmuş, bu ilişki Mason Ganesco aracılığıyla sürdürülmüştür. Mustafa Fazıl Paşa tarafından Genç Osmanlı Cemiyeti'nin kuruluşuna dair yazılan mektup şu şekildedir:

GENÇ OSMANLI CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

(1867 yılında kurulan Genç Osmanlı Cemiyeti, üç ayrı şehirde faaliyet içinde olacaktır. Bunlar İstanbul, Paris ve Londra'dır.)

Madde 1. Genç Osmanlı Cemiyeti'nin kuruluş amacı, Mustafa Fazıl Paşa'nın yazdığı mektupta yer alan reform hareketlerinin tümünü kapsamaktadır. Yani rejime son vermek ve Osmanlı İmparatorluğu'nu yiyip bitiren ihtiras sahibi egoist ve soyguncu kişilerden temizlemek gerekmektedir. Türkiye'deki Hıristiyanların sorunlarına ivedi çözüm getirilmek suretiyle Rusya'nın Doğu'daki etkisi yok edilmelidir.

Madde 2. Genç Osmanlı Cemiyeti'nin başkanı, komite şefi, sivil ve askeri görevlileri oluşturulacak ve bir merkez tespit edilecektir.

Madde 3. Genç Osmanlı Cemiyeti'nin başkanı Mustafa Fazıl Paşa'dır.

Madde 4. Paris ve Londra'da görev alacak üyeler şunlardır: Ziya Bey, Agah Efendi, Kont L. Plater, Kemal Bey ve Simon Deutsch. (Kont L. Plater Masondur ve Karbonari örgütünün üst dereceli görevlilerindedir.)

Madde 5. Ziya Bey ve Agah Efendi doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunlarıyla ilgileneceklerdir.

Madde 6. Cemiyetin uluslararası ve diplomatik çalışmalarına yönelik sorumluluk Kont L. Plater ve Simoan Deutsch tarafından üstlenilmiştir. Diğer ülkelere atanacak görevliler bu yöneticiler tarafından seçilecektir.

Madde 7. Komite başkanlığı için Paris ve Zürih'te bürolar kurulacaktır.

Anayasa görüşmeleri ve ordunun modernleştirilmesi gibi konular bu bürolar tarafından planlanacaktır.

Madde 10. İstanbul'daki yöneticimiz M. Bonnal olacaktır. (M. Bonnal bir Fransız bankerdir. Çalışmalarını Beyoğlu'nda sürdüren bir Mason locasına kayıtlıdır.) Cemiyet çalışmaları gerekli kılersa, Mustafa Fazıl Paşa İstanbul'a yerleşecektir. Bu konuda Padişah'tan gerekli izin bizzat Mustafa Fazıl Paşa tarafından alınacaktır.

Madde 12. Mustafa Fazıl Paşa'nın hedefe ulaşmadan ölümü durumunda veliaht Murat, Halil Bey, Ziya Bey ve komitenin İstanbul'daki diğer üyeleri birlikte yürüteceklerdir. Bu çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu iç ve dış düşmanlardan temizlenene dek devam edecektir.

Madde 13. (Gizlidir): Bu taslağa imza koyan ben, Komite Başkanı Mustafa Fazıl Paşa, Genç Osmanlı Cemiyeti'ne her yıl üç yüz bin Frank para yatırmayı taahhüt ederim.

Paris, 30 Ağustos 1867

MUSTAFA FAZIL¹⁵⁷.

2.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Masonlar

Genç Osmanlılardan sonra aynı amaç doğrultusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, Askeri Tıp Okulu öğrencileri olan İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti ve Çerkez Mehmet Reşit tarafından 1889'da "İttihad-ı Osmani" adıyla gizli bir örgüt olarak kurulmuştur. 1902 kongresinde ise Prens Sabahattin ve Ahmet Rıza Bey şeklinde iki ayrı kanat oluşmuştur. Ahmet Rıza Bey'in temsil ettiği

¹⁵⁷ Can Kapyalı, "Yeni Osmanlılar ve Masonlar", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 122, (2001), s. 80-83.

kanat 1906'da Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşerek Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adını almıştır. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucu ve üyelerinin büyük çoğunluğunu 3. Ordunun subay ve askerleri oluşturmaktaydı. Ayrıca kurucu ve üyelerinin büyük bir kısmı da Mason localarına ve çeşitli tarikatlara üyeydi. Mason localarına üye olmalarının sebebi olarak Masonluğun dinler arası hoşgörü içeren liberal bir yapı olması görülmüştür. Sina Akşin bu dönemin Mason localarını feodalizmin, mutlakiyetin, dinsel bağnazlığın karşıtı liberal, pozitivist, ileri seçkinci bir örgütlenme olarak tanımlamıştır. Kazım Nami Bey ise *“Hiçbir sahada birleşememiş, daima çekişmiş, didişmiş olan bizdeki muhtelif ırk, milliyet ve dinler Mason çatısı altında tam anlaşma halinde idiler.”* ifadesiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Mason localarıyla olan ilişkisini belirtmiştir. İttihat ve Terakki'nin temel politikası olan İttihad-ı Anasır, Mason locası çatısı altında gerçekleştirilmiş gibi görülüyordu¹⁵⁸.

Türkler, III. Ordu içinde yandaşlar bulmaya ve örgüt kurmaya başlayınca Makedonya Rizorta locasının Büyük Üstadı Emanoel Karasso, Yahudi localarına kapılarını Türklere açmaları konusunda istekte bulunmuştur. İçlerinde Talat, Cavit, Bahattin Manastırlı, Dr. Nazım'ın da bulunduğu birçok Jön Türk'ün Mason olduğu bildirilmiştir¹⁵⁹. İttihat ve Terakki ile Masonluğun bağına kuran kişiler Talat Paşa, Emanoel Karasso ve Manyasizade Refik Bey'ler olmuştur. Karasso'nun Makedonya locasını cemiyetin gizli yazışmalarını saklamak için sığınak olarak kullanılması teklifinde bulunmasıyla Talat Paşa ve Karasso'nun, locayı Jön Türk karargahı olarak kullanmaya başladıkları ileri sürülmektedir. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyetine giriş için Mason localarının kullanıldığına dair kanıt bulunmamaktadır. Mason olan İttihat ve Terakki mensuplarının anlattıklarına göre cemiyete giriş törenleri evlerde yapılmıştır. Yani cemiyete girişle Masonluğa giriş aynı şeyler değildi ve bu dönemde Mason olanların sayısı da azdı¹⁶⁰.

Osmanlı kolluk kuvvetleri de ilk başta buralar yabancı Masonların malı olduğu için giriş yapamıyordu¹⁶¹. İttihat ve Terakki Cemiyetinin gizlilik esasları Masonluktaki gizlilik geleneklerine benziyordu. İbrahim Temo, Brindizi ve Napoli'ye giderek

¹⁵⁸Satılmış Gökbayır, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3.1, (2012), s. 62 – 70.

¹⁵⁹ Celil Layikteş, “31 Mart Olayı”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 89, (Eylül 1993), s. 28.

¹⁶⁰ Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, s. 52, 54.

¹⁶¹ Iacovella, a.g.e., s. 41.

Farmason localarını ziyaret etmiş, İtalyan Mason teşkilatı tarihi ve bunların örgütlenmelerine ilişkin bilgi toplamıştır. Ayrıca İtalya'daki Karborani kulübünü gezmiş ve Brindizi'de Mason locasına kaydedilmiştir¹⁶². Avukat Manyasizade Refik Bey, Talat Paşa'nın teklifiyle Mason olmuş ve Selanik'te İttihatçıların lideri durumuna gelmiştir. Talat Paşa Meşrutiyet'in ilanından bir süre sonra Farmasonların özellikle İtalyan Farmasonluğunun desteklerini aldıklarını, kendileri için sığınak teşkil ettiklerini açıkça ifade etmiştir. Karasso ile İttihatçıların nasıl bu şekilde anlaşabildiklerine baktığımızda İttihatçıların siyasi eylemler için güvenli bir yer arayışı, Selanik Yahudi cemaatlerinin ise Slav ve Yunan tehlikesine karşı Türklerin denge sağladığına inanmaları etkili olmuştur¹⁶³. Renaissance Locası kurucuları da Jön Türklerle Masonların aynı safta bulunması gerektiğine, bu birlikteliğin siyasi bağ ve tarihi süreç içinde Masonlarla Jön Türkleri bir arada tutacağına inanmışlardır¹⁶⁴.

Makedonya'daki hareketin yayılmasına olanak sağlayan kanallardan biri de Melami tarikatı olmuştur. Bu tarikat mensuplarının çoğu Masonluğa girmiştir. Bu bahsettiğimiz kanalların etki alanları yöreden yöreye farklılık göstererek İttihat ve Terakki hareketinin gelişimini hızlandırmıştır. Örneğin İttihat ve Terakki'nin Selanik Ocağı'nın gelişmesinde Mason locası etkin olurken, Manastır Ocağının gelişmesinde Melami tarikatı etkin olmuştur¹⁶⁵.

1900 yılında İtalyan Masonluğunun Büyük Üstad Yardımcısı olan Ettore Ferrari Türkiye'ye gelmiş ve onun gelişiyle Selanik'teki Makedonya locası Türkiye'de Macedonia Risorta adıyla çalışmaya devam etmiştir. Iacovella'ya göre İttihat ve Terakki Cemiyeti İtalyan Masonluğunun yardımı sayesinde Osmanlı Devleti içerisinde gizlice çalışabilme olanağına sahip olmuştur. Ettore Ferrari de "Masonluk ve Türk Devrimi" konulu konferansında bunu doğrulayıcı nitelikte konuşmalar yaparak Abdülhamit'in ülkede özgürlüğe yer vermediğini ancak hürriyet hareketinin şeflerinden bazılarının Macedonia Risorta locasına gelerek kendilerini tanıttıklarını ve onlardan yardım talep ettiklerini ifade etmiştir. Yardım talep eden kişiler aynı zamanda tekris de edilmişlerdir.

¹⁶² Durdu Mehmet Burak, "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 14, (2003), s. 297.

¹⁶³ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 57 - 61.

¹⁶⁴ Eric Anduze, *Osmanlı Türkiye'sinde Masonluk 1908 – 1924*. Çeviren: Can Kapyalı (İstanbul: Omnia Yayınları, 2012), s. 43.

¹⁶⁵ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Doğuşu* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003), s. 54.

Makedonya locasının canlanmasıyla İttihat ve Terakki Cemiyetinin doğuşu paralellik göstermiştir¹⁶⁶.

20 Ağustos 1908 tarihli Paris’te yayınlanmış olan “le Temps” gazetesi İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin, 1905 ile 1908 yılları arasında İtalyan Masonluğunun manen destek olduğu, cemiyeti koruduğu, kendilerine sığınak olduğu şeklindeki ifadelerine yer vermiştir. Haberin devamında ise cemiyet, üyelerinin çoğunun Mason olduğunu belirtilerek teşkilatlanmak için Mason localarına gittiklerini ifade etmiştir. İstanbul, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin davranışlarından şüphelenip hafiye gönderdiğinde Selanik’teki İtalyan localarının İtalyan Grand Orient’inden yardım istediği belirtilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti gazeteye verdiği bu röportajda Masonluğun yardımını inkar etmediğini ama sadece bu kadardan ibaret olduğunu eklemiştir¹⁶⁷. Bu çerçevede İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde yer alan herkesin Mason olmadığı söylenebilir. Bu durum kendi içlerinde bir sorun da yaratmamıştır. Sadece isimlendirmede bir fark çıkmış, Mason olanlar “liebeveynden” (anne ve babadan), Mason olmayanlar “liebden” (sadece babadan) olarak adlandırılmıştır. Bu durum hiçbirinin sahip olduğu önemi azaltmamıştır. Örneğin Mason olmayan Enver Paşa cemiyetin hem Manastır merkezinde çalışıyor hem de Selanik’te Umumi Merkez İdare Heyeti üyesi olarak yer alıyordu¹⁶⁸.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kurucu ve üyelerinin çoğu Mason olmasına rağmen cemiyetin etkin isimlerden Ahmet Rıza Mason olmamıştır. Celal Bayar da anılarında İttihat ve Terakki mensuplarının çoğunun Mason olduğunu belirtirken Ahmet Rıza ve Dr. Nazım Bey’in Mason olmadıklarını, yine Enver Paşa ve Mustafa Kemal’in de Masonlukla hiçbir ilgilerinin olmadığını ifade etmiştir. Celal Bayar Dr. Nazım Bey ile yaptıkları sohbette kendisinin Mason olması yönünde teklif aldığını ve Nazım Bey’in bu konuda ne düşündüğünü bilmek istediğini belirtmiştir. Dr. Nazım Bey de “*Parti içinde memlekete hizmet etmek sizi tatmin etmiyor mu? Ben görüyorum ki ediyor. O halde Mason olmaya ne lüzum vardır?*” cevabını vermiştir¹⁶⁹. Mason kaynakları da bunu doğrular nitelikte olup Ahmet Rıza Bey’in aslında Fransa’daki Mason ileri

¹⁶⁶ Iacovella, a.g.e., s. 37, 38.

¹⁶⁷ Reşat Atabek, “İttihat ve Terakki’nin Kuruluşu ve Masonluk”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 60, (1986), s.10.

¹⁶⁸ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 45.

¹⁶⁹ Celal Bayar, Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş, (İkinci Cilt. İstanbul: Sabah Kitapları, 1997), s. 67.

gelenleriyle görüştüğünü ve masonluk teklifi aldığını, ancak Ahmet Rıza Bey'in cevap olarak 1892 tarihli mektupta Mason düşüncelerinden daha net ve açık olan bilimsel gerçeğe inanmakla kendini daha özgür hissettiğini belirtmiştir¹⁷⁰.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Masonlukla olan ilişkisinin büyük bir tehlike olduğu yönünde yorumlar da mevcuttur. Hikmet Tanyu'nun aktardığına göre Bahriye Nazırı olan İhsan Bey 1907 tarihli bir anısında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş olan Miralay Sadık Bey'in Farmasonların Türklere ve Müslümanlara tuzak kurmuş olduğunu, bunu engellemeye çalıştığını fakat başarılı olamadığını ifade etmiştir. Sadık Bey bir de İttihat ve Terakki Cemiyetine “Siyonistlik ve Farmasonluk” aleyhinde bir layiha göndermiştir. Bu layihada Talat, Cavit, Cahit ve Ahmet Rıza Beylerin Farmasonların ve Siyonistlerin aleti haline getirilmeye çalıştıklarını söylemiş ve bunların cemiyetten kovulmalarını istemiştir¹⁷¹.

Kazım Karabekir de Masonluğun ilmi ve insani prensiplermiş gibi gösterilerek sömürge için maske olarak kullanıldığı fikrindedir. Ona göre Mason teşkilatına giren Türk aydınları da Türklere ayrılmak ve onları mahvetmek için büyük devletlerle birlikte gözü kapalı yürüyorlardı. Bu şekilde hem Osmanlı Devleti'ni hem de Türklüğü tehlikeye düşürüyorlardı. Bu durumu fark eden Almanlar II. Abdülhamit'e İslam Birliği İdealini telkin etmişler ve Masonların Osmanlı Devleti'ni parçalayacak bir güç olduğunu ifade etmişlerdir¹⁷².

Kazım Karabekir Meşrutiyetle birlikte Osmanlı topraklarında Masonluğun artış göstermesinin iki sebebi olduğunu belirtmiştir: Birincisi İtilaf Devletlerinin Mason olmayan devlet adamlarına ve hariciye mensuplarına soğuk davranması, ikincisi ülke içinde Türk olmayan unsurların elinde bulunan locaların Türkleştirilmesinin ülke çıkarlarının bir gereği olduğu düşüncesidir. Bu propagandalara kapılan İttihat Terakki de Masonluğa girerek içte ve dışta itibar kazanacağını sanmıştır¹⁷³.

Bu olumsuz değerlendirmelere rağmen 1906 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Selanik ve İstanbul'da birçok mevkide yer almaya başlamıştır. Umumi

¹⁷⁰ Tamer Ayan, “Meclis-i Mebusan ve Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'in Kendisine Yapılan Masonluk Teklifine Karşı Mektubu, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 134, (2004), s. 37.

¹⁷¹ Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler* (Birinci Cilt. İkinci Baskı. İstanbul: Bilge Yayınları, 1979), s. 455, 456.

¹⁷² Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik* (İkinci Cilt. İstanbul: Emre Yayınları, 1994) s.87-89.

¹⁷³ Karabekir, a.g.e., s. 95 – 97.

müfettişin, Rumeli'deki valilerin ve komutanların çevresini sarmışlar, haber alma ağını ele geçirmişlerdir. Yüksek makam sahipleri cemiyete katılmış, İstanbul'daki sadrazam katibinden Yıldız Sarayı'nın telgrafçısına kadar taraftar toplamışlardır. Böylece hafiyelerin etkisi azaltılmıştır¹⁷⁴. 1908 yılına gelindiğinde Makedonya locasında tekris edilen Türk sayısı 42'dir. Bunlar arasında Fazlı Necip, Mehmet Talat Paşa, Midhat Şükrü, Rıza Ali, Edib Mustafa, Hasan Cafer, Mehmet Nazım, Hüseyin Muhiddin, Servet Kamil, Manyasizade Refik, İsmail Canbolat, Cemal Paşa gibi önemli isimler yer almıştır¹⁷⁵.

1909 yılındaki taht değişikliğiyle Sultan II. Abdülhamit yerine V. Mehmet gelmiştir. Fakat yönetimde etkin olan İttihat ve Terakki olmuş, İttihat ve Terakki'nin bu başarısı birçok devlet tarafından takdir edilmiştir. Ancak İtalya bu başarıda payı olduğunu düşündüğü için en çok sevinen taraf olmuştur. Çünkü İttihat ve Terakki'nin güçlenmesi Selanik'teki Macedonia Risorta Locasında olmuştu ve bu loca İtalya Maşrik-ı Azamına bağlıydı. Büyük üstadı Emanoel Karasso idi¹⁷⁶. 1908'e kadar kapsamı dar olan Masonluk 1908 Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte artık gün ışığına çıkmaya başlamıştır. Meşrutiyet'in ilanı Masonlar arasında da sevinç yaratmıştı¹⁷⁷. Tarık Zafer Tuna'ya da hürriyetin ilanında Selanik Mason Localarının ve Büyük Üstad Emanoel Karasso'nun etkin rolleri olduğunu ifade etmiştir¹⁷⁸. Mason Cemiyeti üyelerinden olan İsmail Kenan, Masonların Türkiye'de Meşrutiyet'in ilanı sırasında en büyük görevini yerine getirdiğini ve ülkeye Namık Kemal'i, Ziya Paşa'yı kazandırdığını belirtmiştir¹⁷⁹. Fakat Meşrutiyet'in ilanı sırasında geçtiği iddia edilen bir konuşma vardır ki Masonların desteğinin nasıl bir şekilde alındığı konusunda bizleri düşündürmektedir. Bu dönemde Fransa ve Londra kamaralarının Türkiye Milletvekillerinden bir heyet istediği ve bu heyette Rıza Tevfik, Süleyman Bostani, Amasya Milletvekili sarıklı aydınlarından bazıları ve belki Hüseyin Cahit'in de yer aldığı belirtmiştir. Süleyman Bostani İngiliz Avam Kamarası'nda bir konuşma yapmış ve alkışlarla karşılanmıştır. Heyetten bazıları Süleyman Bostani'ye İngilizleri bu derece keyiflendirecek ne söylediğini sormuşlardır. Süleyman Bostani'nin de ben onların can

¹⁷⁴ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 41.

¹⁷⁵ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 26, 27.

¹⁷⁶ Iacovella, a.g.e., s. 7.

¹⁷⁷ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 89.

¹⁷⁸ Tunaya, a.g.e., s. 558.

¹⁷⁹ "Masonluk Artık Aşık Bir İş Oldu" Başlıklı Gazete Haberi, BCA.,490.01/611.123.3.

alıcı noktalarını bilirim diyerek şu konuşmayı yaptığı iddia edilmektedir: “*Bakınız şu dünyaya, İngiliz memleketleri semalarında güneş batmıyor. Dünyada siz nelere kadir değilsiniz? Şu dünyaya Musa gibi bir katil, İsa gibi bir piç, Muhammet gibi bir yetim geliyor, bunlar asırlardan beri icra ettiği halde siz nelere kadir değilsiniz?*”¹⁸⁰

Hareket ordusunu düzenleyenlerin içinde yer alan İttihatçı Mason ve milletvekili olan Albert Karasso yayınladığı makalede Türkiye’de Masonluk için şu ifadeleri kullanmıştır: “*Baskının attığı yerde özgürlükler konusunda konuşabilmek için gerekli ortamı Masonluk sağlamaktadır. Örgütün şemsiyesinin altındaki gizlilik ve art düşüncelerden arınmış şekilde konuşup dinleme olanağı güven sağlıyordu. Türkiye’de de böyle olmuştur. Ancak burada ırkların ve siyasal çeşitliliğinin Mason çalışmaları için aşılabilir bir engel olduğu sanılıyordu. Özellikle Avrupa Türkiyesi Mason sızmasına reaksiyoner görünüyordu. Türkler, Yunanlılar, Arnavutlar, Bulgarlar, Valaklar, Sırlar vb. ırkların ortak yanları bulunmasına karşılık, her birinin dinden ve siyasal amaçlardan doğan ve durmadan tazelenen kendine özgü karakteri, birbirinden koparan düşmanlıkları, nefretleri, korkuları vardı... Oysa Masonluk ırk ve din farkına rağmen insanları birleştirmeyi amaçlıyordu. Bütün bunlara rağmen 1903’te Makedonya’da sultanın baskısına tepki gösteren Jön Türklerden bazı Masonlar Selanik’te partilerinin genel merkezini kurmayı başardılar. Jön Türk komitesinin propagandası Selanik’ten ülkenin her köşesine, vatanseverlikle dolu beyannameler yağdırdı ve gerçek Osmanlıları ülkeyi meşrutiyetçi bir rejime kavuşturmak için, gerekirse yumruklarıyla savaşıma çağırırdı. Gayrimemnunların ellerinde dolaşan bu bildirimler sayesinde ağır gittikçe sıklaştığı fark edildi ve sonunda 24 Temmuz 1908’de ihtilal patlak verdi.*”¹⁸¹

Yukarıda aktarılan satırlardan da anlaşıldığı üzere Mason locaları İttihat ve Terakki’nin teşkilatlanması için uygun ortam sağlamış İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesinde, 31 Mart isyanının bastırılmasında ve Abdülhamit’in tahttan indirilmesinde önemli rol oynamıştır. Fransız tarihçi Thierry Zarcone 1908–1918 dönemi Türkiyesi için “Mason Devleti” ifadesini kullanmıştır. Mason Osmanlı milletvekilleri Fransa, Macaristan ve İtalya’yı dolaşarak Osmanlı Devleti’ne demokrasinin geldiğini ilan etmişlerdir¹⁸². Mason kaynaklarında İttihat ve Terakki iktidarının Masonluğu dış

¹⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma, s. 311.

¹⁸¹ Celil Layiktez, “Türkiye Büyük Locası Kuruluşu Öncesi Osmanlı Türkiye’sinde Masonluk”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 94, (1994), s. 22.

¹⁸² “Cumhuriyet ve Masonluk Paneli”, *Tesviye Dergisi*, S. 56, (Aralık 2002), s. 46.

ilişkilerde oldukça yoğun olarak kullandıkları belirtilmektedir. Masonlardan oluşan diplomatik heyetler Masonluk bağlarını kullanarak Avrupa’da Osmanlı Politikası yararına çalışmalarda bulunmuşlardır¹⁸³.

2.5.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Masonluğun Çatışması

Masonlar ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında gelişen bu iyi ilişkiler zamanla bozulmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Arnavutlar tarafından eski hükümet gibi duyarsız kalmakla suçlanmış, Nikola Ivanaj önderliğinde ayaklanmışlardır. Osmanlı Devleti’nin onlara karşı olan tepkisi, Osmanlı yönetiminin otoriter bir yola girdiği düşüncesine sebep olmuştur. İtalya Büyük Üstadı Ferrari de aynı düşüncüyü taşıyanlar arasındadır. İtalya Arnavutluk Dostları Komitesi’nde Ferrari de yer almış, Nikola İvanaj’a destek olacaklarını açıklamıştır. Ferrari böyle davranmasına rağmen İtalyan Masonluğu olaya çekimser yaklaşmıştır. Onlar hem Türk Masonluğu ile ilişkilerine hem de Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğüne zarar verecek bir girişimi desteklemek istememişlerdir¹⁸⁴.

Trablusgarp Savaşı ise Mason aleyhtarı havanın esmesine neden olan olayların başında gelmektedir. İttihat ve Terakki için büyük bir önem taşıyan Emanoel Karasso’nun tavrı Masonları hayal kırıklığına uğratmıştır. Karasso, savaş açan İtalyan hükümeti gibi para karşılığında Libya’nın terk edilmesi fikrini savunması, Karasso’nun İttihat ve Terakki ile ters düşmesine neden olmuştur. Karasso daha ileri giderek İtalyan vatandaşı olma talebinde de bulunmuştur¹⁸⁵. Büyük din alimi eski Afyon Milletvekili Kamil Miras, İtalyanlar Trablusgarp’ı işgal ettiği sırada Talat Paşa’nın meşhur Farmason Karasso’nun boğazını sıcak kadar hiddetlendiğini ifade etmiştir. Onu hiddetlendiren İtalyan Mason kardeşlerin seslerinin çıkmamasıydı. Talat Paşa’nın onların Masonluğunun maskeden ibaret olduğunu söyleyerek Karasso’nun yüzüne tükürdüğünü söylemiştir¹⁸⁶. Trablusgarp’ta savaş başladıktan sonra İtalyan Maşrıkı ile Türk Maşrıkı karşıt cephelerde yer almıştır. İtalya Maşrık-ı Azamı Masonlara “*Vatanın renkleri (bayrak) Trablusgarp’a doğru yelken açıyor... Masonluğun görevi sivil egemenlik ve insancıl gelişme mücadelesinde görev alan üç renkli bayrağımızın zafer*

¹⁸³ Layiktez, “Türk Masonluğunun Özet Tarihi”, s. 16.

¹⁸⁴ Iacovella, a.g.e., s. 47 – 50.

¹⁸⁵ Orhan Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar (Beşinci Baskı. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2013), s. 31,32.

¹⁸⁶ Atihan, a.g.e., s. 63.

güneşiyle kucaklaşmasını umarak, dingin bir ruh ve sağlam bir vicdanla olayların gelişmesini beklemektir...” açıklamasında bulunmuştur. Türk Masonları Ferrari’ye mektup yazarak meydana gelen bu çatışmadan rahatsızlığını dile getirmiş, iki Mason ailesinin yakın beraberliğinden bahsetmiştir. İtalya Maşrık-ı Azamı ise cevap olarak ülkenin çıkarlarına zarar verebilecek bir girişimde bulunamayacaklarını, sadece ölülerin ve yaralıların ailelerine yardım yapmakla yetineceklerini belirtmiştir¹⁸⁷.

Cevat Rifat Atilhan, Farmasonların vatana alçakça bir oyun oynadıklarını, İtalyanların amaçlarına Siyonistler ve Farmasonların yardımıyla ulaştıklarını belirtmiş ve olayı şöyle anlatmıştır: “33. dereceli Mason ve Yahudi Metr Salem İtalya’ya gitti. Roma belediye başkanı da 33. dereceli Mason ve koyu Yahudi Nathan idi. Bu iki Farmason baş başa vererek planlar hazırladılar. İtalyan hazinesi Metr Salem’e on binlerce altın ödedi. O da İstanbul’a dönünce Trablus’taki silahları tamir bahanesiyle buraya getirtmeye hükümeti ikna etti. Ayrıca Mason kardeşlerin ortak hıyanetiyle Trablus’taki askerler de Yemen’e gönderildi ve silahsız, hazırlıksız güzel yurt parçası İtalyanların eline geçti. Trablus milletvekilleri Meclis-i Mebusan’a tahkirler vererek kürsüye çıkararak kıyamet kopardılarsa da bu feryatlar Farmason demir perdesi önünde boğuldu... Ve nihayet Talat Paşa iş işten geçtikten sonra bu gerçeği anladıysa da yazık!”¹⁸⁸ İtalyan Masonluğunun savaş zamanındaki tavırları bu şekildeyken iddiaya göre Ouchy Antlaşması’nın imzalanmasında etkin rol oynamıştır¹⁸⁹.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Mason localarının faaliyetlerinde yavaşlama görülmektedir. Birçok Mason cepheye gitmiş ve bu nedenle hükümet locaların faaliyetlerini bir süre tatil etmiştir. 1916 yılında tekrar faaliyete geçmişlerdir¹⁹⁰.

1919-1922 yılları ise Rıza Tevfik tarafından Masonluğa siyasetin sokulduğu bir dönem olmuştur. Rıza Tevfik Masonluğa yabancı localardan bağımsız, ulusal ve felsefi nitelik taşıyan bir nitelik kazandırmak istemiş ve bu konuda Talat Paşa ve diğer İttihatçılarla anlaşmazlığa düşmüştür. Bu dönemde Rıza Tevfik Osmanlı Büyük Maşrık’ının Büyük Üstadı olmakla birlikte Masonluğu İttihatçılardan temizlenme yoluna gitmiştir. Rıza Tevfik Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na geçtikten sonra dahi İttihatçılara karşı yürüttüğü mücadelesini devam ettirmiş, bu durumu loca içerisine de

¹⁸⁷ Iacovella, a.g.e., s. 54.

¹⁸⁸ Atihan, a.g.e., s. 63.

¹⁸⁹ Iacovella, a.g.e., s. 55.

¹⁹⁰ Layiktez, “Türkiye”, s. 71.

taşımıştır. Dönemin Şeyhülislamı ve loca arkadaşı olan Musa Kazım Efendi'nin Masonluğunun mecliste tartışıldığı sırada, sunulan önergede “*Sakalından utanmaz Farmason kafiri*” deyimini kullanarak imza atan beş kişi arasında Rıza Tevfik de yer almıştır. Bunu yapmasındaki amaç Musa Kazım Efendi'nin şeyhülislamlığını kamuoyunda istismar ederek İttihatçılara karşı tepki uyandırmaktı. Bununla da yetinmeyen Rıza Tevfik Mason İttihatçıların listesini polise ve basına vererek ihbarda bulunmuş, bunun sonucunda birçok locanın arşivine el konulmuş ve birçok Mason da sürgün edilmiştir¹⁹¹.

Bunların dışında Rıza Tevfik dikkatsiz konuşmalarıyla da olaylara neden olmuştur. Hiç çekinmeden Siyonist olduğunu ilan etmiş, Masonlukla Siyonizmi özdeşleştiren kadrolarla iş birliği yapmıştır. Sahip olduğu özgürlük anlayışına dayanarak dinci partileri de kabul edeceğini belirtmiş ve eski arkadaşlarıyla ters düşmüştür. Bu olay onun İttihatçılar tarafından “*din ve meşrebi anlaşılmaz bir adam*” olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Böyle bir süreçten sonra da Rıza Tevfik İttihatçı düşmanı olarak Sevr'i imzalamaya kadar gitmiştir. Ayrıca Masonluğu siyasete sokan kişi olarak kalmıştır. Bu olumsuz olaylarla birlikte Rıza Tevfik döneminden 1935'e kadarki sürede Masonluğun etkinliğinin azaldığı gözlemlenmiştir¹⁹². Nitekim Osmanlı Dönemi için yapılan değerlendirmelerde Masonluk, İttihat ve Terakki Fırkası içinde yer alan, Filistin'i ele geçirmek için Abdülhamit'i tahttan indiren, Trablusgarp'ın elden çıkmasına ve devletin parçalanmasına neden olan siyasi bir teşekkül olarak görülmüştür¹⁹³.

2.6. Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Derneği Yayın Organı Tesviye Dergisine Göre Mason Listesi

Devlet adamları ve politikacılar arasında;

V. Murat (Osmanlı Padişahı), Şehzade Kemaleddin Efendi (V. Murad'ın kardeşi, 1875 Proodos Locası), Şehzade Nureddin Efendi (V. Murad'ın kardeşi, 1873 Proodos Locası), Ahmed Seyid (V. Murad'ın Başmabeyincisi), Koca Mustafa Reşit Paşa (Sadrazam), Ali Paşa (Sadrazam), Keçeci Zade Fuat Paşa (Sadrazam), Tunuslu Ethem Paşa (Sadrazam), Hayreddin Paşa (Sadrazam), Mithat Paşa (Sadrazam), Ahmet Vefik

¹⁹¹ A. Can Kutay, “Büyük Üstad Rıza Tevfik”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 83, (1992), s. 16.

¹⁹² Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 296.

¹⁹³ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci birleşim 30.04.1951 Pazartesi, s. 368.

Paşa (Sadrazam ve yazar), İbrahim Hakkı Paşa (Sadrazam ve yazar), Talat Paşa (Sadrazam), M. Raşit Erer (Maliye, Maarif ve Evkaf Nazırı, 1907 Macedonia Rizorta Locası), Cemal Paşa (Bahriye Nazırı, Macedonia Rizorta Locası), Cavit Bey (Maliye Nazırı), Tevfik Bey (Maliye Nazırı), Ahmet Nesimi Sayman (Hariciye Nazırı), Ali Münif (Nafia Nazırı), Kirkor Agaton (Posta Nazırı, 1859 Fransız Locası), Ethem Pertev Paşa (Devlet adamı ve yazar), Prens Mehmed Abdülhalim Paşa (Devlet adamı), Prens Aziz Hasan Paşa, Süleyman Asaf (Devlet adamı ve şair), Damat Ahmet Nami Bey (Şam Valisi, Abdülhamid'in damadı), Reşit Paşa (Ankara Valisi), Mithat Şükrü Bleda (İttihat ve Terakki Fırkası umumi katibi, Vatan Locası), Faik Süleyman (Maliye müsteşarı), Cevdet Maşuk (Temyiz mahkemesi azası), Ali Şefkati (Hürriyet kahramanı, 1872 Prodos Locası), Abdullah Macid Bey (Matbuat-ı Dahiliye Müdürü, 1868 L'Union d'Orient Locası), Azmi (Polis Müdürü), Bedri (Polis Müdürü), Bahattin Şakir (İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi Azası), Ebu Bekir Hazım (Politika adamı), İbrahim Temo (Politika adamı, 1909 Resne Locası), Resneli Niyazi (Hürriyet kahramanı, Mahfel-i Ekber-i Vatan-ı Mısri Locası), Suphi Hayrettin Paşa (İstanbul Şehremini), Cemal Paşa (Devlet adamı ve kumandan), Refet Bele (Siyaset adamı ve asker, 1922 Meşrutiyet Locası), Kazım Özalp (Büyük Millet Meclisi Reisi, Macedonia Risorta Locası), Bekir Sami Daça (Dışişleri Bakanı, 1919 Muhibban-ı Hürriyet Locası), Tevfik Rüştü Aras (Dışişleri Bakanı), Mehmet Cemil Uybadın (İçişleri Bakanı, Murat Mahfili), Şükrü Kaya (İçişleri Bakanı, 1924 Resne Locası), Vasıf Çınar (Milli Eğitim Bakanı), Mustafa Necati (Milli Eğitim Bakanı, 1925 Resne Locası), Lütfi Kırdar (Milletvekili, 1924 Güneş Mahfili), Hasan Saka (Devlet adamı, Aydın Mahfili) ve bunların dışında listede çok sayıda milletvekili yer almaktadır.

Askerlerin yer aldığı listede;

Humbaracı Ahmet Paşa (Comte de Bonneval), Gazi Osman Paşa (Plevne Kahramanı), Faik Süleyman Paşa (I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde şehit oldu), Hobart Paşa (İngiliz Amirali, Türk Müşiri), Namık Paşazade Hüseyin Cemil Paşa (Abdülaziz'in Başmabeyincisi, 1864 L'Union d'Orient Locası), Fuat Paşa (Müşir), Mehmet Rauf Paşa (Abdülaziz'in Başyaveri, 1864 L'Union d'Orient Locası), Ali İhsan Sabis Paşa (Birinci Ordu Kumandanı), Ali Kemal Sarıay Paşa (Jandarma Umum Kumandanı), Yümni Üresin Paşa (Hava Kuvvetleri Kumandanı) sayılmaktadır.

Bilginler ve profesörler arasında;

Hasan Cemil Çambel (T.T.K. Başkanı, Biznasio Rizorta Locası), Münif Paşa (Mehmet Tahir, Bilgin ve devlet adamı, 1968 L'Union d'Orient Locası), M. Kemal Öke (Tıp profesörü, 1925 Muhibban-ı Hürriyet Locası), Besim Ömer Akalın (Tıp profesörü, Rektör, Milletvekili), Burhanettin Toker (Hekim, Ord. Prof.), Fahri Arel (Hekim, Ord. Prof.), Cevat Memduh Altar (Müzikolog), Enver Ziya Karal (Tarih Profesörü, T.T.K. Başkanı), Hayrullah Örs (Eğitimci, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü), Hasan Ali Yücel (Milli Eğitim Bakanı, 1925 Vefa Locası) belirtilmektedir.

Şairler ve yazarlar arasında;

Şinasi, Ziya Paşa, Teodor Kasap (1865 l'Union d'Orient Locası), Namık Kemal (1830 Risorta Locası), Güllü Agop (1873 Bulwer Locası), Mehmet Emin Bey (1873 Proodos Locası), Ahmet Rasim (1924 Vefa Locası Matrikül No 134), Kazım Nami Duru (1906 Macedonia Rizorta Locası), Mehmet Emin Yurdakul (1930 116/27 Şura Nosu ile 32. dereceyi almıştır), Rıza Tevfik, Hüseyin Cahid Yalçın, Ziya Gökalp, Fazıl Ahmet Aykaç (1921 Muhibban-ı Hürriyet Locası), Mithat Cemal Kuntay (1910 Resne Locası), İbrahim Necmi Dilmen (1920 Selamet Mahfili), Ahmet Emin Yalman, Reşat Nuri Güntekin (1921 Muhibban-ı Hürriyet Locası), Agah Sırrı Levnd, Yunus Nadi Abalıoğlu (1923 Muhterem Locası) gibi çok sayıda isim yer almaktadır.

Din adamları listesinde ise;

Mahmut Esat Efendi (Müderris), Musa Kazım Efendi (Şeyhülislam), Hayri Efendi (Şeyhülislam), Mustafa Hafız Şükrü (Berlin Sefareti Baş İmamı, 1910 Muhibban-ı Hürriyet Locası Matrikül No 31), Haşim Veli (Sefaret İmamı) yer almaktadır¹⁹⁴.

Ancak bazı Mason kaynakları Musa Kazım Efendi'nin Mason olduğunu belirtirken Orhan Koloğlu kitabında farklı bir yoruma yer vermiştir. Musa Kazım Efendi 1911 yılında kendisine Masonluğuyla ilgili yapılan eleştirilere karşı bir beyanname yayınlamıştır. Burada açıkça Masonluğa değinmemiş fakat İslama karşı olan bütün düşünceleri reddettiğini belirtmiştir. Bu üstü kapalı açıklamasıyla Masonluğu da reddettiği yorumlanmaktadır. Kendisi reddetmesine rağmen ondan

¹⁹⁴ Layiktez, "Türk Masonluğunun Özet Tarihi", s. 18 – 23.

bahseden çoğu kişi Mason olduğunu söylemektedir. Kimi Mason araştırmacılar Resne locasında, kimisi Meşrutiyet locasında tekris edildiğini belirtmektedir¹⁹⁵.

Basın dünyasına baktığımızda Cumhuriyet gazetesi kurucusu ve başyazarı Yunus Nadi, Vakit gazetesi başyazarı Asım Us, İleri gazetesi başyazarı Celal Nuri İleri, Akşam gazetesi başyazarları Necmettin Sadak, Münir Berik, Salip Ragıp Emeç gibi çok sayıda gazete sahipleri ve yazarların Mason olduğu bilgisi verilmektedir¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 277.

¹⁹⁶ Soysal, a.g.e., s. 27.

3. Türkiye’de Milli Masonluğun Kurulması

3.1. Türkiye Yüksek Şurasının Kuruluşu

18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nin çeşitli bölgelerinde Mason locaları çalışmaktaydı. Masonların tabiriyle bunlar arasında organik bir bağ bulunmamakta olup bunlar İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika ve İspanya gibi yabancı büyük localara bağlıydı¹⁹⁷. Türk aydınlarının bu localara girmesiyle sayıları gittikçe artıyordu. Bu yüzden milli bir Mason teşkilatının kurulması zorunlu haline gelmeye başlamış, bu amaçla Meşrutiyetin ilanından bir ay sonra Türk Masonluğunun milli teşkilatını kurmak için Beyoğlu’nda ilk hazırlık toplantısı yapılmıştır. Daha öncesinde İstanbul, Rumeli ve Makedonya’daki yabancı localara mensup kişiler de bu toplantıda yer almıştır¹⁹⁸.

Müşir Fuad Paşa etrafında bir araya gelen Türk Masonları, Türkiye’de büyük bir locanın kurulma önerisini kabul etmişler, bu kararı diğer ülkelere duyurmak için Avrupa’ya gitmişlerdir¹⁹⁹. Aslında Osmanlı Devleti’nde Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti Yüksek Şurasının ilk kuruluş tarihi 1861’dir. Kurucusu Abdülhalim Paşa olan Yüksek Şuranın bu tarihteki adı Kadim ve Makbul İskoç Riti Şura-ı Ali-i Osmani’dir²⁰⁰. Ancak bu Yüksek Şuranın varlığı bir yıl sürmüştür²⁰¹. Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti üzerine yüksek şura kurulabilmesi için mevcut olan başka bir yüksek şuraya dayanmak ve sonrada diğer yüksek şuralara bildirilerek onay almak gerekmektedir²⁰². Ekosizm²⁰³ kuralına göre de bir Yüksek Şura kurulabilmesi için 33 dereceli dokuz Masonun bir araya gelmesi gerekmektedir²⁰⁴. Neticede İtalya, Fransa, Mısır, Belçika, İsveç Yüksek Şuralarının onayı ile Türkiye’de yüksek şura kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun için Mısır Yüksek Şurası ve azalarından Üstat Prens Aziz Hasan Paşa görevlendirilmiştir²⁰⁵.

¹⁹⁷ Sahir Talat Akev, “Doksanıncı Yıl Ve Sonrası”, *Tesviye Dergisi*, S. 39, (Nisan 1999), s. 3.

¹⁹⁸ Apak, a.g.e., s. 49, 50.

¹⁹⁹ Iacovella, a.g.e., s. 45.

²⁰⁰ Layiktez, “Türk Masonluğunun Özet Tarihi”, s. 15.

²⁰¹ Ali İhsan Gülcü, “Masonlar da Şeffaflaştı”, *Tesviye Dergisi*, 40. Sayıya Ek, s. 23.

²⁰² Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 119.

²⁰³ Masonluğun yüksek derecelerindeki en eski ve en yaygın çalışma şekli. Bkz: <http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/ekosizm.html>, (10.04.2016).

²⁰⁴ Celil Layiktez, “Yüksek Şuranın Yeniden Kuruluşu” *Tesviye Dergisi*, S. 74, (Mayıs 2008), s. 48.

²⁰⁵ İsmail İşmen, “Türkiye’de Masonluğun Kurulmasına Dair Bir Belge” *Tesviye Dergisi*, S. 14, (Kasım 1994), s. 23.

3 Mart 1909'da yapılan toplantıda Dahiliye Nazırı ve Sadrazam olan Mehmet Talat Paşa, Milletvekili Mithat Şükrü Bleda, Maliye Nazırı Mehmet Cavit, Milletvekili Dr. Rıza Tevfik, Milletvekili Mehmet Arif, Tüccar Michel Noradunkyan, Sigortacı Davit J. Kohen, Avukat Osman Adil, Hakim Fuat Hulusi Demirelli, Mebusan Meclisi Başkatibi Asım Bey, İzmir Valisi Rahmi, Hüseyin Cahit Yalçın, Avukat Osman Talat, Jandarma Umum Kumandanı Galip Paşa, Tüccar Sarım Kibar, Katipzade Sabri, Milletvekili Emanoel Karasso, Dr. Miralay Mehmet Ali Baba, Fırka Kumandanlarından Faik Süleyman Paşa'ya Yüksek Şuranın kurulabilmesi için gereken 33. derece verilmiştir (Ek 2)²⁰⁶. Böylece 3 Mart 1909 tarihinde Türkiye Yüksek Şurası (Şurayı Ali-i Osmani) kurulmuştur.

Başta Belçika olmak üzere bütün yüksek şuralardan tebrik mesajları gelmiş, ancak İngilizler sessiz kalmışlardır. Türkiye Yüksek Şurası, kendilerini ilk tanıyan Belçika Yüksek Şurası Reisi Comte E. Goblet d'Alviella'ya Türkiye Yüksek Şurasının fahri Amiri Hakimi Azamlığını vermiştir. Türkiye Yüksek Şurasının kuruluşu 3 Mart 1909 olmasına rağmen İskoç Riti Nizamati Umumiyesi'nde kuruluş tarihi 24 Haziran 1909 olarak kaydedilmiştir. Fakat Servet Yesari yaptığı bir konuşmada kuruluş tarihinin 3 Mart 1909 olduğunu belirtmiş olup birçok Mason da bu tarihi kabul etmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi genel Mason tarihlerinde Türkiye Yüksek Şurasının kuruluş yılı 1861 olarak geçmiş, 1909 yılı ise bir uyanış olarak görülmüştür²⁰⁷. Şura son genel heyet toplantısını 7 Eylül 1935'te yapmıştır. Bu toplantıda Masonluk aleyhinde yaşanan durumlar görüşülmüş ve Yüksek Şuranın bütün Mahfillerinin uykuya girmesi kararlaştırılmıştır²⁰⁸. Kemalettin Apak tarafından Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi adlı kaynaktan nakledilen bilgiye göre 1909 ile 1935 yılları arasında 33. dereceye çıkarılan Yüksek Şura üyeleri şunlardır:

1910: Dr. İbrahim Müslim

1920: Tüccar Viktor Algranti, Moiz Fresko, Şehir Emaneti Şirketler Komiseri Saim Hüsnü Onat, Divan-ı Muhasebat Reisi Tevfik Hamdi, Gümrükler Umum Müdürlüğü erkanından Arsen Arsenyan, Ziraat Mühendisi İsmail Faik Başar, Dr. Miralay İlyas Modyano, Dr. İsmail Hurşit, Temyiz üyelerinden Servet Yesari, Avukat

²⁰⁶ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 36.

²⁰⁷ Apak, a.g.e., s. 54, 55.

²⁰⁸ Apak, a.g.e., s. 60.

Degan, Dr. Besim Ethem, Şehir Emaneti erkanından Halit Habbab, Polis Okulu Müdürü Zeki Derviş, Tüccar Moris Mayer.

1921: Dr. Jak Suhami

1925: Tüccar Alber Benezra, Baytar Profesör İhsan Abidin, Dr. Fuat Süreyya Paşa, Diş Hekimi Eli Hoşyan, Dr. Kimyager Arif Ethem, Dr. Hanri Aboaf, Hukuk Okulu Dahiliye Müdürü Rauf Rıza, Tüccar Jak Yakoel, Haliç Şirketi Müdürü Moris Benkiyat, Dr. Fehmi İsmail, Dr. Fikret Takıyettin, Bahriyeli Necmettin Tahsin Erol, Dr. Hakkı Şinasi Paşa, Dr. Nurettin Ramih, Bankacı Muhittin Osman Omay, Polis Müfettişi Muhip Nihat Kuran.

1926: Washington Büyük Elçisi Muhtar Tahsin, Milletvekili Edip Servet.

1928: Dr. Sadrettin Kasım.

1929: Şükrü Kaya, Hasan Saka, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Mehmet Cemil Uybadın.

1930: Dr. Rasim Ferit Talay, Devlet Şurası Reisi Mustafa Reşat Mimaroglu.

1931: Kazım Özalp Paşa, Emniyet Sandığı Denetçisi Raşit Reşat, ashab-ı emlaktan Tevfik Amir, Avukat İsmail Ratip, Tahran Sefareti Müsteşarı Safa Feyzi İksel.

1932: Amatör Abraham Barzilya, Avukat Yusuf Cemal Molla, Avukat Kenan Ömer Öner.

1934: Üniversite Umumi Katibi Ferit Zühtü Örucü, Milletvekili Süleyman Asaf, Profesör Kimyager Mustafa Hakkı Nalçacı, Kızılay erkanından Haydar Ali Kermen, Dr. Orhan Tahsin, Dr. Esat Cimcoz, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Miralay Halil İbrahim, Avukat Feyzi Menahim, eski Ziraat Müsteşarı Timoleon Agatopulos, Dr. Operatör Mim Kemal Öke, Amiral Mehmet Ali Paşa, Haberleşme Miralay Hasan Hilmi, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ yer almıştır²⁰⁹.

Türkiye Mason derneğinin kökü Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti olduğu için Türkiye'nin oradaki Maşrık-ı Azamdan emir aldığı iddia edilmektedir²¹⁰. İngiltere'nin İskoç Riti'ne dair hazırladığı bir genelge İsviçre'deki Corporation gazetesinde de aynen yayınlanmıştır. Genelge şu şekildedir:

²⁰⁹ Apak, a.g.e., s. 58 – 60.

²¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci birleşim 30.04.1951 Pazartesi, s. 366, 367.

1. “Her Mason kendisini laikliğin bir misyoneri addetmelidir.
2. Farmason kendi bayan ve çocuklarına Masonluğun esas prensiplerini öğretmek mecburiyetindedir.
3. Farmason, Masonluk tarafından verilecek karar üzerine kendi bayan ve çocuklarını dini inançlardan, ibadetlere iştirakten uzak tutmakla mükelleftir.
4. Masonlar, milli hareketleri laiklik istikametine doğru sürüklemekle mükelleftirler.
5. Masonlar, halka Masonluk fikrine karşı sempatik bir muhit vücuda getirmek için basın, radyo ve mecmualardan istifade etmekle mükelleftirler.
6. Masonlar bilhassa kolayca boşanmak, meşru ve gayrimeşru çocukların bir tutulması, kiliselere vergi tarhi, ilk mekteplerde din derlerinin baskı altında bulundurulması hususunda tesirlerde bulunmakla da vazifelidirler.”²¹¹

3.2. Türkiye Büyük Maşrik’inin Kuruluşu

Yüksek Şura, kuruluşundan dört ay sonra yani 9 Temmuz 1909 tarihinde bütün localara Türkiye Büyük Maşrik’inin kurulması için davette bulunmuştur²¹². Iacovella’ya göre daha 2 Şubat 1908 tarihinde İstanbul’daki Bisanzio Risorta Locasının, İtalya Maşrik-ı Azamından bir Maşrik-ı Azam-ı Osmani kurulmasını talep edeceği görüşülmüştür. İtalya zaten Türkiye’de böyle bir oluşumun engellemeyeceğini söylemiş ve kendi obediyanına bağlı olması koşuluyla olaya sıcak bakmıştır²¹³. 13 Temmuz 1909’da Fransız, İtalyan ve İspanyol Obediyanlarına bağlı 14 Mason bir araya gelerek Türkiye Büyük Maşrik’inin kurulmasını uygun görmüşlerdir. Bu konu için bir genelge hazırlanmış neyin nasıl yapılacağı belirtilmiştir²¹⁴. 14 Masondan sadece bir tanesinin Türk olması da dikkati çeken bir nokta olmuştur²¹⁵. 1 Ağustos 1909’da “Maşrik-ı Azam-ı Osmani” kurulmuş ve Büyük Üstat olarak Meclis-i Mebusan başkanı Mehmet Talat Paşa seçilmiştir. Masonlar 1 Ağustos 1909 tarihini Milli Türk Masonluğunun kuruluş tarihi olarak kabul etmektedirler²¹⁶.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Ellinci İnikat 28.03.1956 Çarşamba, s. 1344.

²¹² Apak, a.g.e., s. 62.

²¹³ Iacovella, a.g.e., s. 63.

²¹⁴ Apak, a.g.e., s. 65.

²¹⁵ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 37.

²¹⁶ Akev, a.g.m., s. 3.

Türkiye Büyük Maşrıkı Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin kanunlarına uyan, İskoç birliğine dahil Yüksek Şuralar tarafından tanınmış olan Mason teşkilatından başka diğer güçlerle ilişkisi olmayan, Türkiye Yüksek Şurasının himayesinde olan bir kuruluş olarak var olmuştur. Yüksek Şura ve Büyük Maşrık arasında anlaşma imzalanarak Yüksek Şura ilk üç derecenin otoritesini Büyük Maşrık'a devretmiştir. İki arasında münasebetler 1935 yılına kadar devam etmiştir. 1909 yılı Türk Masonluğunun teşkilatlanma yılı olmuştur denilebilir. Bu tarihten itibaren Masonluk sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur²¹⁷. Yüksek Şura ve Büyük Maşrık'ın kurulmasıyla Türkiye'de milli Masonluk da oluşmuş bulunmaktadır²¹⁸.

Türkiye Büyük Maşrıkı'nın kuruluş amacı ilk üç derece üzerine çalışacak locaların ayrı bir teşkilat altında toplanması ve hukuki bir kimliğe sahip olmasıdır. 3 Mart 1909 tarihinde yapılan ilk toplantıda Yüksek Şuraya bağlı kurulmuş olan "Vatan", "Muhibbani Hürriyet", "Vefa", "Şafak" isimlerinde dört loca bulunuyordu. Mısır Obediyansına bağlı olan "Resne" locasının katılımıyla beşe çıkmıştı. Daha sonra 1 Ağustos 1909'da Beyoğlu'nda Türk ve çeşitli yabancı localara mensup 29 kişi bir araya gelerek ikinci toplantıyı yapmışlardır. Bu toplantıda Nadra Muthan üstadı bulunduğu "Uhuvveti Osmaniye" locasının Mısır Obediyansından ayrılıp Türkiye Obediyansına geçmeye karar verdiğini açıklamış ve yine David J. Kohen Rönesans locasından ayrılan bazı Masonların "Terakki ve İttihat Hakiki Muhipleri" unvanıyla Türkiye Obediyansına geçmek istediklerini bildirmişlerdir. Bu iki locanın katılımıyla loca sayısı yediye yükselmiştir²¹⁹. 1909 – 1935 yılları arasındaki Üstad-ı Azamlar sırasıyla şunlardır;

Birinci devre (1909-1912): Talat Paşa (sonradan Faik Süleyman Paşa), Yardımcısı Miralay Galip.

İkinci devre (1912-1915): Dr. Mehmet Ali Baba, Yardımcısı Mişel Noradunryan.

Üçüncü devre (1915-1918): Faik Süleyman Paşa (sonradan Mehmet Cavit), Yardımcısı Tefik Hamdi (sonradan Nail Reşit).

Dördüncü devre (1918-1921): Dr. Rıza Tefik (sonradan Fuat Hulusi), Yardımcısı Fuat Süleyman (sonradan Mois Fresko).

²¹⁷ Apak, a.g.e., s. 71 - 76.

²¹⁸ Turat, a.g.m., s. 31.

²¹⁹ Apak, a.g.e., s. 68.

Beşinci devre (1921-1924): Dr. Besim Ömer Paşa, Yardımcısı Dr. Viktor Galimidi. Ömer Paşa bu dönemde 1923 yılında İstanbul'da faal olarak 500 Mason olduğunu belirtmiştir²²⁰.

Altıncı devre (1924-1927): Servet Yesari (sonradan Dr. Fikret Takiyiddin), Yardımcısı Moris Benkyat (sonradan İhsan Abidin).

Yedinci devre (1927-1930): Edip Servet, Yardımcısı Kenan Ömer (sonradan Servet Yesari).

Sekizinci devre (1930-1933): Servet Yesari (sonradan Mim Kemal Öke ve Profesör Kimyager Mustafa Hakkı Nalçacı), Yardımcısı Mim Kemal Öke (sonradan Mustafa Hakkı Nalçacı ve Raşit Erer).

Dokuzuncu devre (1933-1935): Muhittin Osman Omay, Yardımcısı Mehmet Ali Haşmet²²¹.

Türkiye Büyük Maşrık'ı daha öncede bahsettiğimiz gibi 1 Ağustos 1909'da kurulmuştu ve Yüksek Şura yedi locayı buraya devretmişti. Bu tarihten itibaren Büyük Maşrika bağlı localar açılmaya devam etmiş ve 1935 yılına gelindiğinde loca sayısı 65'i bulmuştur. Bunlar sırasıyla; Vatan (İstanbul), Muhibbani Hürriyet (İstanbul), Vefa (İstanbul), Şafak (İstanbul), Resne (Mısır), Terakki ve İttihat Hakiki Muhipleri (Fransa), Uhuvveti Osmaniye (Mısır), Meşrutiyet (İspanya), Ziyayı Şark (İstanbul), Hilali Osmani (Beyrut), Bizansiyo Rizorta (İtalya), İ'tidal (Lübnan), Hürriyet ve İ'tidali (Lübnan), Ennasıra (Mısır), El Felah (Mısır), El Mürüvve (Mısır), Nur-ül Mahabbe (Mısır), Şem-ül Maşrık (Mısır), ElVadet-il Osmaniye (Şam), Halep Mahfili, Mabed-i Süleyman (Kudüs), İttihad-ül Halit (Humus), Merc-i Uyun-il Osmani (Beyrut), Tulu' (Yanya) Cebell-Le Montagne (Beyrut), Sulh Pax (Mersin), El kemal (Mısır), La Fidelite (Mısır), Nur-ül Hüda (Mısır), Nevzadı Hürriyet (İzmit), Vezne (Sivas) Işık (Malatya), Nemci Terakki (Elazığ), Sebat (İstanbul), Necat (İstanbul) Selamet (İstanbul), İntibah (İstanbul), Güneş (İzmir), Murat (İstanbul) Etoile d'Orient (İstanbul), Aydın (İstanbul), Tulu-u Hakikat (İstanbul), İstanbul Mahfili, Ehram (İzmir), Gençlik (İstanbul), Vedad (İstanbul), Reveil (İstanbul) Cumhuriyet (Ankara), Merih (İzmir), Zuhul (İzmir), Azim (İstanbul)

²²⁰ Celil Layiktez, "Türkiye", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 75, (1990), s. 71.

²²¹ Apak, a.g.e., s. 77.

Cenub Yıldızı (Gaziantep), Kemal (İstanbul), Işık (Samsun), Nevzad-ı Hürriyet (İzmit), Cumhuriyet Yıldızı (İstanbul), Saturne (İzmir), Ülker (Manisa), Nilüfer (Bursa), İnkılap (İstanbul), Ege (İzmir), Homere (İzmir), Özkardeş (İstanbul), Nara (Bursa), Renaissance (İstanbul) Mahfilleridir²²².

Adını verdiğimiz bu localardan bazıları ön plana çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kuruluşunda yer aldığı belirtilen Necat Mahfilidir. Bu Mahfile Himaye-i Etfal Cemiyeti konusunda ayrıca değinilecektir.

Güneş Mahfiline bakarsak, İzmir'in yeni geri alındığı dönemde bu Mahfilin kurucularından olan Dr. Şükrü Osman Şenozan'a Sağlık Müdürlüğü görevi verilmiştir. İzmir valisi kıyıya yaklaşan bir vapur görmüş ve Şükrü Osman Bey'e bildirmiştir. Bu vapur ilk ticaret vapuruydu ve İzmir valisi vakit kaybedilmeden giriş işlemlerinin yapılmasını istemiştir. O dönemin şartları nedeniyle kıyıda motorbot veya sandal yoktu, vapura gidilemiyordu. Durum böyle olunca bir filika ile vapurun doktorunun kıyıya ulaşılması sağlandı. Doktor, Şükrü Bey'e Masonca selam verince Şükrü Bey'de aynı şekilde karşılık vermiş sarılıp öpüşmüşlerdir. Bu vapurun adı Türk dostu olan Piyer Loti'dir ve yeni hükümetin ilk giriş çıkış izni verdiği vapurdur. İzmir'in geri alınmasından sonra İzmir'e ilk ayak basan yabancının da onu ilk karşılayanın da bu şekilde Mason olduğu ileri sürülmektedir²²³.

Maaşlarını Güneş Mahfilinin sağladığı okul hizmetlileri, okul müdürleriyle anlaşarak göreve başlamışlardır. Mahfil tarafından sağlanan sefer tasları her akşam belirli evlere bırakılmış sonraki gün alınarak öğrencilere dağıtılmıştır. Bu uygulama altı ay boyunca devam etmiş ve Masonların bu hareketi takdir edilmiştir. Masonlar sadece yakın çevredeki ihtiyaç sahipleriyle değil uzak noktalarda olanlar da ilgilenmeye çalışmışlardır. Uzak çevrelerden yürüyerek gelen fakir çocuklara tramvay ve tren pasoları, elbise, ayakkabı sağlanmış, hasta olanlar için doktor Masonlar gönderilmiş ve ilaç masrafları karşılanmıştır. İşi olmayan öğrenci aileleri için iş olanakları araştırılmıştır. Şeker Bayramı'nda çocuklar iyi kumaşlardan dikilmiş elbiselerle ve kaliteli deriden yapılmış ayakkabılarla giydirilmiştir²²⁴.

²²² Apak, a.g.e., s. 83 – 133.

²²³ Apak, a.g.e., s. 102.

²²⁴ Apak, a.g.e., s. 118.

Zuhal Mahfili ise yaptığı yardımlarla dikkati çekmiştir. İzmir Karşıyaka'daki okulları incelemek için üyelerden bazılarını görevlendirmiştir. Yaklaşık 1200 okulun yüzde onunun zor durumda olduğu, öğrencilerin yemek ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Masonlar bu duruma dikkat çekmek için kendi içinde ve harici çevrede propaganda başlatmışlar, durumu iyi olan insanların evlerinden yemek alınarak ihtiyacı olan öğrencilere ulaşmasını sağlamışlardır. Karşıyaka'daki 23 Nisan Çocuk Bayramı her türlü masraflarıyla Zuhal Mahfili tarafından karşılanmıştır²²⁵.

Homere Mahfili 1933 yılına kadar Fransız Büyük Maşrık'ına, bu tarihten sonra ise Türkiye Büyük Maşrık'ına bağlı olarak çalışmıştır. İzmir'in işgalinin devam ettiği süreç içerisinde Türk Masonlar da bu Mahfilde görev almışlar, bunaltıcı ortam içerisinde ferahlık aramışlardır. Mason kaynaklarına göre Homere Mahfili de işgal kuvvetlerinin baskısını azaltmak için oldukça çaba harcamıştır. Aynı şekilde İzmir geri alındıktan sonra da Türk Masonlar yabancı Masonlara yardım ve kolaylık sağlamıştır²²⁶.

Ziyayı Şark Mahfili'ne baktığımızda üyeleri arasında ordu komutanlarından İzzet Paşa, Mahmut Muhtar Paşa, Dr. Abdullah Cevdet, Muhittin Osman Omay, İbnürrefik Ahmet Nuri, Hıfzı Tevfik gibi isimlerle birlikte, Abdülhamit tarafından Manastır'daki karışıklıkları önlemesi için gönderilen ve Şemsi Paşa'yı öldüren Bigalı Atıf da yer almaktadır²²⁷. Ayrıca iddiaya göre V. Murat'ın oğlu Şehzade Selahattin Efendi burada Mason olmuş ve Hoca Mahmut Efendi başında sarığı ile burada Masonluk ve İslamiyet konulu bir konferans vermiştir²²⁸.

3.3. Konvan, Uluslararası Masonluk Birliği (A.M.I.) ve Türk Masonlarının Katıldığı Uluslararası Masonik Konvanlar

Konvan ya da kongre, çeşitli millet ve ülkelere mensup Masonların bir araya gelerek yaptıkları toplantıdır. Büyük Localar buraya ya kendileri bizzat katılır ya da bir heyet göndererek kendilerini temsil ederler. Bu kongrelerin birincisi 1842'de Washington'da düzenlenmiştir. Uluslararası nitelik kazanması 1845 yılından itibaren

²²⁵ Apak, a.g.e., s. 117.

²²⁶ Apak, a.g.e., s. 129.

²²⁷ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 43.

²²⁸ Dünder Erendağ, "İdeal Muhterem Locasının Tarihi", *Tesviye Dergisi*, S. 11, (Nisan 1994), s. 13.

başlayan kongrelerle Avrupa Masonlarını birbirlerine yakınlaştırma amacı ile sağlanmıştır²²⁹.

A.M.I.'nin kuruluş fikri İsviçre Alpina Büyük Locasına aittir. Davet üzerine aralarında Türkiye Büyük Maşrıkı'nın da bulunduğu 12 obediyan katılmıştır. 1921'de Cenevre'de yapılan toplantı sonucunda Uluslararası Mason Birliği kurulmuştur²³⁰. A.M.I. daimi bir şansölyelik²³¹, iki yılda bir toplanan konvan ile icrai ve istişari olmak üzere iki komiteden oluşur. Konvanlar her defasında başka memlekette ve o memleketin Üstad-ı Azamının başkanlığında toplanır. Maşrık veya Mahfil-i Kebirler konvana delegeler gönderirler ve her toplantı farklı şehirlerde yapılır. İlk defa 4 Aralık 1933'te bir Türk Mason icra komitesinde yer almıştır²³².

A.M.I.'nin kuruluş nedeni, obediyanlar arasındaki ilişkileri geliştirmek ve yeni ilişkiler kurmaktır. Ancak kendini bütün Masonik örgütlenmelerden üstün gören İngiltere Birleşik Büyük Locası A.M.I.'ye karşı çıkmış ve katılmamıştır. Kendisine bağlı olan obediyanların da A.M.I.'den çıkmalarını gerektiğini, aksi takdirde aforoz edileceklerini belirtmiştir. Bunların yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması, Nasyonalizm, Komünizm gibi otoriter rejimlerin Masonluk üzerinde uyguladıkları baskılar nedeniyle A.M.I. dağılmıştır²³³.

Türk Masonlarının katıldığı konvanlar sırasıyla:

Birinci konvan 1921'de Cenevre'de yapılmış ve delege olarak Profesör Muslihiddin Adil katılmıştır.

İkinci Konvan da 1923'te Cenevre'de yapılmış, delege olarak Edvar Löbe katılmıştır.

Üçüncü konvan 1924'te Brüksel'de yapılmış, delege olarak Raşid Erer ve Faik Sabri Duran katılmıştır.

²²⁹ Mehmet Ali Haşmet, "Mason Konvan ve Kongreleri ve A. M. I.", *Büyük Şark Dergisi*, S. 7, (Haziran-Ağustos 1932), s. 38.

²³⁰ "Üstad-ı Azam'ın Açma Nutku", *Büyük Şark Dergisi*" Sayı no 8 – 9, (Kanunusani – Şubat 1933), s. 12.

²³¹ Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin bazı yüksek derecelerinde sekreter. Bazı obediyanlarda, sadece dış işleri yürütmekle görevli olan büyük sekreter. Bkz: <http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/sansolye.html>, (09.04.2016).

²³² Raşit, "Harici Münasebatımız Hakkında", *Büyük Şark Dergisi*, S. 12, (Eylül – Teşrinievvel 1933), s.14, 21.

²³³ Soysal, a.g.e., s. 181.

Dördüncü konvan 1925'te yine Brüksel'de yapılmış, Türkiye Büyük Maşrık'ını Charles Magnette temsil etmiştir.

Beşinci konvan 1926'da Belgrat'ta yapılmış, Dr. Fikret, İhsan Abidin, Sercet Yesari ve Raşid Erer katılmıştır.

Altıncı konvan 1927'de Paris'te toplanmış, Edip Servet, Raşid Erer, İbrahim Necmi Dilmen katılmıştır.

Yedinci konvan 1930'da Brüksel'de yapılmış, Türk Masonluğu Servet Yesari ve Edip Servet tarafından temsil edilmiştir.

Sekizinci konvan 1932'de İstanbul'da yapılmış, Üstad-ı Azam Mustafa Hakkı Nalçacı, Raşid Erer, İsmail Ratip, Mehmet Ali Haşmet ve Feridun Dukakin Türkiye Büyük Maşrık'ını temsil etmişlerdir. Bu konvana 23 millet katılmıştır. A.M.I.'nin yeni icra heyeti seçimleri yapılarak Türkiye de üyeliğe seçilmiştir.

Dokuzuncu konvan 1934'te Lüksemburg'ta yapılmış, Muhittin Osman Omay ve Raşid Erer katılmıştır²³⁴.

²³⁴ Apak, a.g.e., s. 149 – 153.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MASONLUK

1. 1923-1935 Yılları Arasında Türkiye’de Masonluğun Durumu

Osmanlı döneminde başlayan Mason faaliyetleri Türkiye Cumhuriyetinin kurulması sırasında da devam etmiş, daha önce Mason localarına katılan Türk aydınları Masonlarla ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Birinci Büyük Millet Meclisi ve özellikle hükümet üyeleri içinde ve idarede söz sahibi olanlardan pek çoğu Mason localarına üyeydi. Fakat Türkiye’nin henüz yeni bir milli mücadeleden çıkmış olması nedeniyle kökü dışarıda olan yapılanmalar halka sıcak gelmiyordu. Bu yüzden bu dönemde Masonluk faaliyetleri çok büyük bir gelişme gösterememiştir.

1919-1935 yılları arası Türkiye’deki Masonik faaliyetler açısından yeniden yapılanma olarak da algılanabilmektedir. Bu nedenle daha sonra üzerinde duracağımız gibi Masonluğun kendi içinde çalkantıları ve çatışmalarının olduğu bir dönem olmuştur²³⁵. Masonlara göre bu dönemde, mecliste ve bakanlar kurulunda Masonlar önemli bir temsil gücüne sahipti. Bu kişiler Atatürk’ün yanında yer alarak demokrasi ve laiklik temelli yasaların meclisten geçmesi için çalışmışlardır²³⁶. 1935 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık görevinde bulunmuş olan Kazım Özalp ve Mustafa Abdülhalik Renda yüksek dereceli bir Masondular. Ayrıca Bakanlar kurulunda da çok sayıda Mason bulunmakta olup İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Masondu. Yine Ankara, İstanbul, İzmir valilerinin yanında müsteşar, genel müdür, polis müdürü, jandarma komutanı gibi yüksek kademeye mensup pek çok devlet görevlisi Masondu²³⁷. Bu isimler dışında Atatürk’ün Cumhuriyetçi kadrosu içerisinde yer alan Masonlar arasında Fethi Okyar, Rauf Orbay, Refet Bele, Ali İhsan Sabis Paşa, Başbakan Hasan Saka, Dışişleri Bakanları Bekir Sami Kunduh, Sağlık Bakanları Rıza Nur, Adnan Adıvar ve Behçet Uz, Milli Eğitim Bakanları Reşit Galip ve Hasan Ali Yücel, Ekonomi Bakanı Sırrı Bellioğlu, Milletvekilleri Cevat Abbas, Atf Bey, Edip Servet Tör, Yunus Nadi, Reşit Saffet Atabinen, Memduh Şevket Esendal, Hilmi Uran,

²³⁵ Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar, s. 39.

²³⁶ “Cumhuriyet ve Masonluk Paneli”, *Tesviye Dergisi*, S. 56, (Aralık 2002), s. 48.

²³⁷ Soysal, a.g.e., s. 308.

Tevfik Fikret Sılay, Ahmet Ağaoğlu, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Belediye Başkanı Süleyman Asaf İlbay, İstanbul Valileri Muhittin Üstündağ, Lüfü Kırdar, Danıştay Başkanı Mustafa Reşat Mimaroğlu, Jandarma Genel Komutanı Galip Paşa, İstiklal Mahkemesi Başkanı Necip Ali Küçaka, Amiral Mehmet Ali Paşa sayılmaktadır²³⁸. Bu dönemde hükümette yer alan Mason isimlere bakarsak:

1.1. Tesviye Dergisine Göre Mason Vekiller Listesi (1923 - 1935)

Birinci İnönü Hükümeti 30.10.1923 – 06.03.1924

Dahiliye Vekili Ahmet Tek
 Maliye Vekili Hasan Fehmi Ataç
 Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Özalp
 Maarif Vekili İsmail Safa Özler
 Nafia Vekili Ahmet Muhtar Cilli
 Nafia Vekili Süleyman Sırrı
 Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Refik Saydam
 Mübadele, İmar İskan Vekili Mustafa Necati Uğural

İkinci İnönü Hükümeti 06.03.1924 – 22.11.1924

Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Özalp
 Dahiliye Vekili Ahmet Ferit Tek
 Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Ziraat Vekili Şükrü Kaya
 Adliye Vekili Mustafa Necati Uğural
 Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Refik Saydam
 Nafia Vekili Süleyman Sırrı

Fethi Okyar Hükümeti 22.11.1924 – 03.03.1925

Dahiliye, Mübadele, İmar İskan Vekili Mehmet Cemil Uybadın
 Hariciye Vekili Şükrü Kaya

²³⁸Emre Avşar, Cumhuriyeti Kuran Masonlar (İstanbul: Noktakitap Yayınları, 2007), s. 84, 85.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Maarif Vekili Mehmet Şükrü Saraçoğlu
 Ziraat Vekili Hasan Fehmi Ataç

Üçüncü İnönü Hükümeti 03.03.1925 – 01.11.1927

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras
 Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Sıhhiye Vekili Refik Saydam
 Maarif Vekili Mustafa Necati Uğural
 Ziraat Vekili Mehmet Sabri Toprak

Dördüncü İnönü Hükümeti 01.11.1927 – 27.09.1930

Müdafaa-i Milliye ve Bahriye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Dahiliye Vekili Şükrü Kaya
 Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras
 Maliye Vekili Mehmet Şükrü Saraçoğlu
 Maarif Vekili Mustafa Necati Uğural
 Sıhhiye Vekili Refik Saydam

Beşinci İnönü Hükümeti 27.09.1930 – 04.05.1931

Milli Müdafaa Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Dahiliye Vekili Şükrü Kaya
 Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras
 Maliye Vekili Mehmet Şükrü Saraçoğlu
 Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda
 Sıhhiye Vekili Refik Saydam

Altıncı İnönü Hükümeti 04.05.1931 – 01.03.1934

Adliye Vekili Mehmet Şükrü Saraçoğlu
 Dahiliye Vekili Şükrü Saraçoğlu
 Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras
 Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Renda

Maarif Vekili Zeynel Abidin Özmen
Sıhhiye Vekili Refik Saydam

Yedinci İnönü Hükümeti 01.03.1935 – 01.11.1937

Adliye Vekili Mehmet Şükrü Saraçoğlu
Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp
Dahiliye Vekili Şükrü Kaya
Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras
Maarif Vekili Zeynel Abidin Özmen
Sıhhiye Vekili Refik Saydam²³⁹.

1.2. Masonların Yer Aldığı Hizmetler ve Masonik Gelişmeler

1.2.1. Himaye-i Etfal Cemiyeti

Genel olarak kaynaklarda Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da kurulduğu belirtilmektedir. Kuruluş amacı, Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda ortaya çıkan sıkıntılar neticesinde şehit çocuklarının ve diğer çocukların bakımı ve korunmasıdır²⁴⁰.

Mason kaynaklarına göre ise Himaye-i Etfal Cemiyeti Necat Mahfili tarafından 1917'de İstanbul'da kurulmuştur. Amblemi kırmızı bir yıldız içerisinde beyaz bir aydır. Cemiyetin sembolü olarak kabul edilen ağlayan çocuk resmi Necat Mahfili üyesi ressam Ali Sami Boyar tarafından yapılmıştır²⁴¹. Cemiyetin kurucular kurulu Reisi İsmail Canbulat Bey, Reis-i Sani Muhtar Bey, Katib-i Umumi Celal Derviş Bey, Muhasebeci Osman Tevfik Bey, Muhasebeci Kemal Derviş Bey, üyeler: Adnan Bey, Servet Efendi, Nesim Mezalyah Efendi, Haralambidi Efendi, Doktor Rasim Ferid Bey, Mustafa Reşat Bey, Ahmet Emin Beylerden oluşmaktaydı ki bunların tümü Masondu²⁴². Hükümet cemiyetin kurulmasına onay verdikten sonra kurucular kuruluna katılan sekiz üyeden olan Emanoel Karasso Efendi ve Noradunkyan Efendi de Masondur. Kurucu üyeler

²³⁹ Reşit Ata, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mason Vekiller", *Tesviye Dergisi*, S. 55, (Mayıs 2002), s. 19, 20.

²⁴⁰ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 34, (Erzurum, 2007), s. 322.

²⁴¹ Suha Umur, "Yanlıklar Ve Doğrular", *Tesviye Dergisi*, S. 22, (Mayıs 1996), s. 13.

²⁴² Cüneyd Okay, *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917 – 1923* (İstanbul: Şule Yayınları, 1999), s.15, 16.

arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinin de yer alması bu siyasi fırka ile cemiyet arasında bir bağ olduğunu göstermiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Necat Locası tarafından kurulduğu Mason olmayan kişiler arasında da kabul görmektedir. Fakat Masonlar bu tarz yardımlaşma cemiyetlerinin arkasında gizlenerek ve halka yardımsever görünerek faaliyetlerini kamufle ettikleri şeklinde bir eleştiri ile karşılaşmaktadırlar²⁴³.

Mütareke döneminde cemiyet başkanlığına Dr. Besim Ömer Bey getirilmiştir. Fakat bu dönemde Anadolu'daki şubelerle iletişim gittikçe kaybolmuştur. 1921 senesinde yine Mason olan Dr. Fuat Umay'ın cemiyetin tekrar oluşturulması için adım atmasıyla cemiyet tekrar kurulmuş²⁴⁴, İstanbul'daki ilk cemiyetin tüzüğü kabul edilmiş ve İstanbul'daki cemiyet Ankara'ya bağlı bir şube haline getirilmiştir²⁴⁵. Cemiyetin tekrar kurulduğu bu savaş yıllarında ülke içindeki yardımlar yetersiz kalmakta, yurt dışındaki Türk ve Müslümanların da yardımına ihtiyaç duyulmaktaydı. Washington İmamı Mehmet Ali Efendi ve New York'ta bulunan Türk Yardımlaşma Cemiyeti ile yapılan görüşmeler neticesinde Fuat Bey'in üyesi olduğu TBBM. tarafından ABD.'ye gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Fuat Bey Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa ile görüşerek onların da tavsiyelerini almıştır. Fuat Bey'in çıkacağı seyahatte milli mücadele ruhunu temsil etmesi açısından başında kalpakla çıkması uygun görülmüştür. Fuat Bey çıktığı seyahatte on yedi şehir gezmiş, Amerika'da cemiyetin şubelerini kurmuş, 100.000 dolar bağış toplamış ve uzun yıllar yardımların sürekliliği sağlanmıştır. Dikkati çeken noktalardan biri Musevi topluluklarının da katkı sağlamış olmalarıdır. Elde edilen bu bağışlarla bakım evleri, çocuk yuvası, çocuk hastanesi, iki okul, bir hemşire okulu açıldığı belirtilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Dr. Fuat Bey'in çocuklar yararına olan bu çalışmalarından dolayı kendisine, Türk mitolojisinde çocukları koruyan dişi ruh Umay Ana'dan esinlenerek, 1935 yılında "Umay" soyadını vermiştir²⁴⁶.

²⁴³ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 42.

²⁴⁴ "Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Altın Çağı '1921 – 1950' Dr. Fuat Umay", *Tesviye Dergisi*, S. 71, (Nisan 2007), s. 28.

²⁴⁵ "Necat Mahfil-i Muhteremi ve Himaye-i Etfal Cemiyeti", *Tesviye Dergisi*, S. 70, (Ocak 2007), s. 29, 30.

²⁴⁶ "Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Altın Çağı '1921 – 1950' Dr. Fuat Umay", s. 31.

1.2.2. İkmal-i Tahsil Cemiyeti

Mason kaynaklarında Selamet Locasının 1927 yılında başarılı olan öğrencilere yurt içinde ve yurt dışında yardım amacıyla İkmal-i Tahsil Cemiyetini kurduğu belirtilmektedir. Kurucular arasında loca üyelerinden Necmettin Tahsin, Halit Habbab, İhsan Abidin, Mustafa Zühtü, Ahmet Vefik, İsmail Hakkı, Nazmi Duhani, Yusuf Ziya, Ganem Ferit, Halil ve Ali Haydar Emir yer almıştır.

Merkezi Beyoğlu'nda bulunan cemiyetin, resmen kurulmadan dahi uygun gördüğü öğrencilere para yardımında bulunmaya başladığı ifade edilmektedir. Cemiyetin üye sayısının ve yardımlarının artırılabilmesi için milletvekillerinin de aralarında bulunduğu kişilere çok sayıda mektup yazılmıştır. Cemiyete sonradan üye olan Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras bu mektuplara verdiği cevapta cemiyetin başarılarının devamını temenni etmiştir. Ancak 1928 yılının sonlarında Ankara'da yine amacı yardıma muhtaç öğrencilere destek olmak olan Türk Maarif Cemiyeti kurulmuştur. Masonlar bu cemiyetin üyeleri arasında da yer almış ve İkmal-i Tahsil Cemiyetinin kapatılmasını kararlaştırmışlardır²⁴⁷.

1.2.3. Hilal-i Ahmer Cemiyeti

Kızılay Derneği'nin kuruluş süreci 1860'lı yıllara kadar dayanmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar 1877 yılında başarılı olmuş ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet II. Meşrutiyetin ilanına kadar sürekli olarak çalışmamıştır. Bu nedenle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra cemiyetin yeniden kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar Bab-ı Ali tarafından da uygun görülünce altı kişiden oluşan heyet Besim Ömer Paşa'nın evinde toplanarak ilk nizamnameyi hazırlamışlardır. 1923 yılında cemiyetin adı Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. Besim Ömer Paşa uzun yıllar cemiyette görev almış, başkanvekili olarak cemiyetin Milletlerarası Kızılhaçla olan ilişkilerini idare etmiştir. Ayrıca Türk kadınları arasında Kızılay'ın teşkilatlanması ve hemşireliğin meslek olarak kabul edilmesi için çaba harcamıştır²⁴⁸. Bu amaçla Kadırga'daki hastanede altı ay gönüllü hastabakıcılık kursları gerçekleştirilmiş ve Balkan Savaşı'nda kadınlar hastanelerde çalışmaya

²⁴⁷ Suha Umur, "Selamet Mahfil-i Muhteremi ve İkamal-i Tahsil Cemiyeti", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 23, (1977), s. 73 – 78.

²⁴⁸ Mesut Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914–1925) (İkinci Baskı. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2010), s. 11-13, 24, 25.

başlamışlardır²⁴⁹. Türk Masonları Kızılay'ın kuruluşu ile ilgili olarak bu kurumu kurmadıklarını, sadece 1923'te isim değişikliği sırasında Büyük Üstat Besim Ömer Bey'in Kızılay'a emeğinin geçtiğini ve bu kuruluşun başında yer aldığını ifade etmişlerdir²⁵⁰.

1.2.4. Yunus Çimento Fabrikası

1927 yılında Fransa'da ve Almanya'da faaliyet gösteren çimento fabrikası Türkiye'de de yatırım yapmak istemiştir. Samsun Milletvekili Nusrat Sadullah Bey, İstanbul'daki Belçika Bankası'nın Müdürü Alfret Pelagrino, Kopenhag'da yaşayan mühendis Pol Larsen, Brüksel'de bulunan Iorj Habekar ve Arvers'te bulunan Masonlarbu şirketin ortağı olmuşlardır. 1927 yılında Belçika'da yaşayan Masonların da ortaklar arasında bulunduğu bir grup İstanbul'da çimento fabrikasının kurulmasına karar vermişler ve fabrika 1929 yılında kurulmuştur²⁵¹.

1.2.5. 1932 Yılı Gelişmeleri

Cumhuriyetin ilanından kapanışa kadar mahfillerini birkaç değişik isim altında tescil ettiren Masonlar, cemiyetler kanuna göre ilk resmi tescillerini İzmir'de Yetimlere Yardım Cemiyeti adı altında gerçekleştirmişlerdir. Daha sonra İstanbul'daki Büyük Maşrık hepsini kapsayan bir tescil teşebbüsünde bulunmuş ve 1927'de Tekamül-ü Fikri Cemiyeti adı altında kayıtlarını yaptırmışlardır. 1929 yılında yine İstanbul'da Türk Yükselme Cemiyeti, 1932 yılında "Türkiye Yüksek Masonluk Cemiyeti", 11 Ocak 1933 tarihinde ise Türk Yükselme Cemiyeti – Türkiye Büyük Maşrıkı" olarak tescil edilmiştir²⁵².

14 Nisan 1932'de Büyük Maşrık Daimi heyeti azları ile Yüksek Şura'nın İdare Heyeti Tokatlıyan'da bir yemekte bir araya gelmiş ve bundan sonra yakın temaslarda bulunarak iki heyet artık birlikte hareket edeceklerini bildirmişlerdir.

İstanbul'da çalışan Fransa Maşrık-ı Azamına mensup Rönessans ve İzmir'de çalışan Homer Mahfilinin 1937 yılından itibaren Türkiye Büyük Maşrıkı emri altına girmeleri kabul edilmişti. Ancak bunlardan Homer Mahfili, kabul edilen tarihten daha

²⁴⁹ "Yüz Yıllık Masonluğumuzda İz Bırakanlar" *Tesviye Dergisi*, S. 68, (Mayıs 2006), s. 12.

²⁵⁰ Umur, "Yanlıklar Ve Doğrular", s. 13.

²⁵¹ Osman Balcıgil, "İki Satır ve Bir Masonik Hayat Hikayesi Yunus Çimento ve Yunus Kardeş", *Tesviye Dergisi*, S. 66, (Aralık 2005), s. 54, 55.

²⁵² Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 44, 45.

erken olarak 1933'te Türkiye Büyük Maşrıkı himayesi altına girmek istemiş ve talebi kabul edilmiştir. Böylece Türkiye'de bulunan yabancı Mahfiller Türkiye Maşrık-ı Azamı emri altına girmiş ve bir merkeze bağlanmışlardır²⁵³. Selamet Mahfili 1932 Eylül ayı içerisinde bir tönüblanş oturumu düzenlemiştir. Bu oturumla yılda bir kereye mahsus olmak üzere Mason aileleri davet edilir, bu Mahfil ve diğer Mahfiller tarafından okutulan çocuklar için evlat edinme töreni yapılır ve çocuklar aileleri ile tanıştırılır²⁵⁴.

1.2.6. 1932 Konvanı

Uluslararası Mason Birliği yedinci Konvanı İstanbul'da düzenlenmiştir ki bu konvan Türkiye Masonları için çok büyük bir önem arz eden gelişmedir. Türkiye açısından gelişmelere baktığımızda Türkiye Maşrık-ı Azamı ile Fransa Maşrık-ı Azamı arasında daha önce bahsedilen İstanbul'daki Rönessans ve İzmir'deki Homer Mahfillerinin Türkiye Maşrık-ı Azamına bağlanması resmen onaylanmıştır²⁵⁵. Konvana katılan ülkelerin yazarları günlük gazetelerinde övgülerle birlikte Türk Masonluğunun olgunluğunu, Türk misafirperverliğini anlatarak Türkiye'nin ve Türklüğün tanınmasına hizmet etmişlerdir²⁵⁶. Yine dikkati çeken konulardan biri Lehistan delegesinin Türk milletine karşı dile getirdiği minnetidir. Türk milletinin Lehistan'ın bağımsızlığı için ettiği mücadeleye karşılık teşekkür ederek tarihte büyük hizmetleri olan Ulu Gazi'ye sağlık ve mutluluklar dilemiştir²⁵⁷.

Konvan başkanı Mustafa Hakkı Bey Mustafa Kemal Atatürk'e bir telgraf çekmiştir:

REİSİCUMHUR ULU GAZİ MUSTAFA KEMAL HAZRETLERİNE

Dolmabahçe Sarayı

Milletler arasındaki Mason Birliği yedinci Konvanının İstanbul'da toplanması münasebetiyle hür ve laik Türkiye'mizin Büyük Kurtarıcısının sağlık ve saadetinin devamı ve yurdumuzun refahla yükselmesi, maddi ve manevi telakkisi yolunda görülen

²⁵³ Ht, "Mason Dünya Şüunu", *Büyük Şark Dergisi*, S. 6, (Nisan – Mayıs 1932), s. 33.

²⁵⁴ Ht, "Mason Dünya Şüunu", *Büyük Şark Dergisi*, S. 7, (Haziran – Ağustos 1932), s. 48.

²⁵⁵ Ht, "1932 İstanbul Konvanı" *Büyük Şark Dergisi*, S. 8 – 9, (Kanunusani – Şubat 1933), s. 4.

²⁵⁶ "Büyük Meşrık'ın 1930 – 1933 Devresi Mesai Raporu", *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs–Temmuz 1933), s. 36.

²⁵⁷ Ht, "1932 İstanbul Konvanı" *Büyük Şark Dergisi*, S. 8 – 9, (Kanunusani – Şubat 1933), s. 9.

muvaffakiyetin temadisi temenniyatına hürmetle candan alkışlarla müttefikan karar verilmiş olduğu maruzdur Ulu Gazimiz.

Konvan Reisi

Mustafa Hakkı

MUSTAFA HAKKI BEYEFENDİ'YE

Dolmabahçe, C. – Türkiye hakkındaki her temenniyatınızı havi telgrafınızdan Reiscumhur Hazretlerinin memnun olduklarını bildiririm Efendim²⁵⁸.

Katibi Umumi

Hikmet

1.2.7. 1933 Yılı Gelişmeleri

1929 yılında Büyük Maşrık tarafından Mahfillerde tartışılmak üzere gönderilen konular arasında “Türkçemizin yükselmesi için düşündüklerimiz nelerdir?” konusu yer almıştır. Mahfiller yapılan tartışmalar neticesinde düşündüklerini Büyük Maşrık’a bildirmek için rapor hazırlamışlardır. Bu raporda;

1. Öz Türkçe sözleri Arapça, Acemce ve Frenkçe karşılıkları ile gösteren ayrıntılı ve büyük bir sözlük yapılmalıdır.
2. Yazılarımız için değişmez ve şaşmaz tek bir biçim konulmalı, yazılış bir yasa altına alınmalıdır.
3. İlim ve fen terimlerimiz dünyadaki medeni milletlerin birliğine uygun olmalıdır.
4. Dilimize girmiş olan yabancı kelimeleri Türkçenin yasalarına uydurmalıyız. Bundan sonra Arapça ve Acemce tamlamalar kullanmamalıyız.
5. Türkçede karşılığı bulunan sözlerin Arapça ve Acemcesi dilimizden atılmalıdır.

²⁵⁸ “1932 İstanbul Konvansı” *Büyük Şark Dergisi*, S. 8 – 9, (Kanunusani – Şubat 1933), s. 10.

6. Yazarken sözleri kısaca bağlamalı, resmi hitabet denilen belayı unutmaliyiz. (Yarım saatlik bir sözü bir solukta derlemeye çalışanların güzel yazması mümkün değildir.) Köy kanunu ile başlayan açık Türkçe yeni yapılan kanunlara da örnek olmalıdır. Bütün devlet odalarının yazıları sadeleşmelidir. Hükümet memurları bu işte de halka önyak olmalıdır.
7. Gazetelerimiz, okul kitaplarımız, ilim ve fen eserlerimiz kısa cümlelerle, açık ve öz Türk diliyle yazılmalıdır.
8. Halka yalnız okumayı değil, herhangi bir düşünceyi doğru söyleyip yazmayı öğretmeliyiz.
9. Yukarıda saydığımız yolda öğrenci yetiştirebilmek için okul müfredat programları değiştirilmeli ve düzeltilmelidir, ifadeleri yer almaktadır.

Masonlar böyle bir inkılabın Türk milletinin ilerlemesine ve yükselmesine fayda sağlayacağına inanarak bu işin aydın bir grubun yapabileceğini ve kendilerine de büyük görev düştüğünü ifade etmişlerdir²⁵⁹.

1933 yılında da Masonların bu düşüncelerine istinaden Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından Mason yayın organı olan Büyük Şark Dergisine bir mektup yazılmıştır:

BÜYÜK ŞARK MECMUASINA

Muhterem efendim,

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türk dilini özleştirme ve bütünleme işinde, başta memleketin aydınları olmak üzere, bütün milleti ilgilendirmesi başarılacak büyük işe ne kadar faydalı olacağını bildiği için, her yerde çıkan bütün Türkçe gazete ve dergilerde birer dil köşesi ayrılmasını, her millet işinde değerli varlıkları yardımcı olan basından rica etmeye karar vermiştir.

Cemiyetin yayın kolu bütün gazete ve dergilerdeki Dil Köşelerini göz önünde tutarak bunlardan kolların faydalanmasına yol göstereceği gibi bu köşelerdeki yazılara elinden geldiği kadar yardım edecektir. Bunu temin etmek için derginizin inde bu gibi yazılar bulunan sayılarından Ankara'da Türk Dili Tetkik Cemiyeti Genel Merkezine üçer tane gönderilmesini ve bu köşelerde yapılacak yayında bağlı küçük muhtırada

²⁵⁹ Ht., "Türkçemizin Yükselmesi İçin Düşündüklerimiz" *Büyük Şark Dergisi*, S. 10, (Mart – Nisan 1933), s. 37, 38.

bildirilen hususlara dikkat buyrulmasını rica ederim. Cemiyetimizin nizamnamesi ile Kelime Çıkarma kolu talimatnamesinden ve derleme işleri için hazırlanan Derleme kılavuzu ile defterinden birer tane takdim edilmiştir.

Derginiz yazarlarından Derleme işinde çalışmak isteyenler her yerde kurulmuş olan Derleme heyetlerine veya ocaklarına müracaat ederek lazım olduğu kadar Derleme defteri alabilirler.

Saygılarımı sunarım, efendim²⁶⁰.

T. D. T. C. Umumi Katibi

Türk Masonları arasında yardımlaşma duygusunu kuvvetlendirmek, Ebediyet Maşrıkı'na geçen yani vefat eden Masonların ailelerine destek olma amacıyla Teavün Sandığı oluşturulmuştur. Operatör Dr. Mim Kemal Öke'nin teklifiyle kurulan sandık Türk Yükselme Cemiyeti Teavün Sandığı adını almıştır. 18 Aralık 1931'de Büyük Maşrık Genel Heyeti toplantısında bu kuruluşun nizamnamesi kabul edilmiştir.

Teavün sandığı için üyelerden öncelikle birer lira peşin olarak depozito alınmıştır. Her vefatta ellişer kuruş taksitle elde sürekli para bulundurulmuş ve üyelerden birinin ölümü üzerine vasiyet ettiği kişiye yardımda bulunulmuştur²⁶¹.

1933 yılında Teavün Sandığında yer alan kişilerin sayısı 863'e ulaşmıştır. İzmir'de vefat eden Mason Talat Bey'in ailesine üye olduğu Ebram Mahfilî tarafından 417 lira yardımda bulunulmuştur. Bu yardımlar sadece Masonlar arasında sınırlı kalmamış kimsesiz çocuklardan kırk yetime battaniye, yorgan yardımı yapılmıştır. Yardımlaşma sandığı toplu sermayeli bir kuruluş haline gelmiş ve sonradan Mason okulu veya Mason hastanesi gibi bütün Masonların ihtiyaçlarına cevap verecek bir hale gelmesi sağlanmıştır. Durumu uygun olmayan Ankara Cumhuriyet Mahfilîne ve Samsun Işık Mahfilîne yardımda bulunulmuştur. Yardımlaşma heyeti İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetine 320 küsur lira, Bursa'da Nilüfer Mahfilînin inşası için 250 lira yardımda bulunmuştur.

²⁶⁰ "Büyük Şark Mecmuasına", *Büyük Şark Dergisi*, S. 10, (Mart – Nisan 1933), s. 36.

²⁶¹ Apak, a.g.e., s. 155.

Bunlar dışında 1933 yılında Türk Yükselme Cemiyeti nizamnamesi gerçek niteliğine uygun bir şekilde tadilata alınmış ve Masonluğun hukuki durumu iyileştirilmiştir²⁶².

1931 ve 1935 yılları arasında Türk Masonluğunun tek yayın organı yurt içi ve yurt dışında da önem taşımış olan Büyük Şark Dergisi'dir. Dergi Avrupa ve Amerika obediyanlarına gönderilerek Türkiye'deki milli Masonluk yabancı Mason kuruluşlarına tanıtılmış, Avrupa dergilerinden geri kalmamıştır. Türk harflerinin kabul edilmesiyle birlikte eski harflerle basılmış olan nizamnameler ve ritüeller genel olarak sadeleştirilerek evrakların, günlük olayların, tutanakların Türk harfleriyle tutulması kararlaştırılmıştır²⁶³.

1.2.8. 1934 Yılı Gelişmeleri

Muhibbani Hürriyet Mahfilinden Salim Ahmet 1934 yılında sekiz tanesi kendi mahfillerinden, beş tanesi diğer mahfillerden olan toplam on üç yardım işi yapıldığından bahsetmiştir. Kabataş lisesinde lise eğitimi bitene kadar bir öğrencinin her türlü ihtiyacı karşılanmıştır²⁶⁴. Yine harici olarak yapılan yardımlar arasında Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetlerine yardımlar yapılmış, Himaye-i Etfal'de bulunan çocuklara aile sevgisini gösterebilmek için Selamet Mahfili Masonlar aileleriyle birlikte senede en az bir kere günleri çocuklarla geçirmişlerdir. Vefa Mahfili Masonlarından Abdi Kamil'in oğlu Fasih, Halkalı Ziraat Okulunda, okul bittikten sonra da yine Vefa üyelerinden Şükrü Paşa tarafından Avrupa'da okutulmuştur. 1934 yılından itibaren fakir ve gıdasız çocuklar için ayrılmış olan 350 liralık bütçe iki katına çıkarılmış ve Hilal-i Ahmer'in yardımından faydalanamayan çocuklar için sıcak yemek temin edecek kişiler görevlendirilmiştir²⁶⁵.

1 Ağustos 1934 Türkiye Masonluğunun 25. Senesi olması sebebiyle Ankara'da kutlama yapılmak üzere balo düzenlenmiştir. Bu baloya Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Profesör İhsan Abidin, Meclis Başkanı Kazım Özalp, Mason Büyükelçiler ve milletvekillerinin

²⁶² "Büyük Meşrik'in 1930 – 1933 Devresi Mesai Raporu", *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs – Temmuz 1933), s. 37 – 41.

²⁶³ "Büyük Meşrik'in 1930 – 1933 Devresi Mesai Raporu", s. 35.

²⁶⁴ Salim Ahmet, "1934 Senesi İsat Münasebetiyle Muhterem Mahfillerde Söylenen Nutuklar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart – Nisan – Mayıs 1934), s. 13.

²⁶⁵ Hüseyin Kenan, "1934 Senesi İsat Münasebetiyle Muhterem Mahfillerde Söylenen Nutuklar", *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart – Nisan – Mayıs 1934), 24, 25.

katıldığı ifade edilmektedir. Kutlamanın sonunda Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere Büyük Üstat tarafından büyük liderlere teşekkür amaçlı telgraflar çekilmiştir²⁶⁶.

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine

Türkler için en saadetli ve en verimli bir devir yaratan ve insanlığa en doğru yolu gösteren Ulu Gaziye minnetlerini ve tazimlerini arz etmeye bugün müesseselerinin 25'inci yıl dönümünü kutlayan ve yüce Halaskarın açtığı nurlu yolda ilerlemeyi yegane vazife bilen Türk Masonlarını mütefikan karar verdiklerini arza tavassutu ömrünün en şerefli bir vazifesi telakki ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa Hazretlerine

Bugün müesseselerinin 25'inci yıldönümünü kutlayan ve ülkülerini Cumhuriyet devrinde tahakkuk etmiş gören Türk Masonlarının ihtiram ve şükranlarını arz vesilesiyle ihtiramatımı teyit eylerim.

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine

Bugün müesseselerinin 25'inci yıldönümünü kutlayan Türk Masonlarının Cumhuriyet Hükümeti devrinde mazhar oldukları saadetten doğan şükranlarını arz ve ihtiramatımı tayit eylerim.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyefendi Hazretlerine

Bugün müesseselerinin 25'inci yıldönümünü kutlayan ve Cumhuriyet Hükümeti devrinde en büyük emniyetle milli vazifesini ifa imkanına nail olan Türk Masonlarının ihtiram ve şükranlarını arz ederim²⁶⁷.

²⁶⁶ Gündoğdu, a.g.m., s. 40.

²⁶⁷ M.C., "Milli Büyük Meşrükümüzün 25'inci Yıldönümü", *Büyük Şark Dergisi*, S. 16, (Eylül-Birinciteşrin 1934), s. 3.

2. Kapanışa Giden Süreç: 1928-1932 Olayları

2.1. 1928 Yavuz-Havuz Olayı

Yavuz–Havuz Davası Cumhuriyet tarihinin ilk siyasal yolsuzluk davasıdır. Birinci Dünya Savaşı’nda önemli rolü olan Yavuz Zırhlısı’nın onarımı ve yeniden donanmaya kazandırılması devletin öncelikli konuları arasında yer almıştır. Yavuz Zırhlısı dönemin teknik harikalarından biriydi ve yeniden faaliyete geçmesi Türkiye için stratejik açıdan önem taşımaktaydı. Ancak devletin böyle bir onarımı sağlayabilecek tekniği ve sanayisi yoktu²⁶⁸. Dönemin Bahriye Vekili İhsan Bey Bakanlar Kurulu’nun onayını almadan ve yetki sınırlarını aşarak Yavuz Zırhlısı’nın onarımı için yabancı bir şirketle sözleşme imzalamıştır. Bunun üzerine İsmet Paşa, Bakanlar Kurulu’nun kararına aykırı hareket etmesi gerekçesiyle Meclis Başkanlığına bir takrir vererek İhsan Bey hakkında Meclis tahkikatı açılmasını ve Yüce Divan’da yargılanmasını istemiştir²⁶⁹. Bu olay aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir bakan hakkında yüce divan kararı verilmiş olması açısından önem taşımaktadır²⁷⁰. Bu şirketin ortakları arasında 1925–1927 yılları arasındaki Türkiye Maşrık-ı Azamı’nın Büyük Üstadı ve 1926–1928 yılları arasındaki Türkiye Yüksek Şurasının Hakim Büyük Amiri Dr. Fikret Takiyeddin de bulunmaktaydı. Dr. Fikret Takiyeddin sorgulama sırasında 55 bin lira komisyon aldığını beyan etmiştir. Yargılama İhsan Bey’in, Dr. Fikret Takiyeddin’in ve diğer şirket ortaklarının yolsuzluk yaptıkları tespit edilerek hapis cezası almalarıyla sonuçlanmıştır. Bu olay hem Masonluğun itibarını sarsmış hem de Mason karşıtlığı için çok elverişli bir malzeme oluşturmuştur. Mason locasınca dolandırıcılıkta adı geçen kişilerin Mason kaydının silindiği belirtilmiştir²⁷¹.

2.2. 1930 Seçimi, Necat ve Etoile D’orient Mahfillerinin Kapatılması

1 Ağustos 1930 tarihinde sekizinci dönem umum heyeti, Büyük Üstat ve daimi heyeti seçmek için toplanmışlardır. Tüzüğe göre delegeler arasında en kıdemli Masonun başkan olması gerekiyordu. Fakat başkan, delege olmayan ancak en kıdemli Mason olan

²⁶⁸ Ahmet Mehmetefendioğlu ve Cemal Necip Güre, “Yavuz – Havuz Davası”, *TOD*, S. 19, (Eylül 2014), s. 234.

²⁶⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi, Yirmi ikinci İnikat, 24.12.1927 Cumartesi**, s. 157-164.

²⁷⁰ Mehmetefendioğlu, a.g.m., s. 248.

²⁷¹ Gündoğdu, a.g.m., s. 33.; Mehmetefendioğlu, a.g.m., s. 253.

Hakkı Şinasi Paşa olmuştur. Bu kişi aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkasının güvenilir kişilerinden birisi ve partinin İstanbul başkanıydı. Konvan da ritüellere uygun olarak açılmamış ve hemen seçime geçilmiştir. Fakat burada seçilecek kişilerin hazır bir liste halinde sunulması sorun teşkil etmiştir. Hakkı Şinasi Paşa'nın "*Hükümet Mason Cemiyetini tanımıyor, Türk Yükselme Cemiyetini tanıyor. Biz de ancak bu cemiyet için seçim yapacağız. Halk Partisi bütün cemiyetleri kontrol ettiği gibi seçimi de kontrol edecektir. Şu dağıtılan listeye oylarınızı vereceksiniz.*" şeklinde bir ifadede bulunduğu iddia edilmektedir. Serbestçe oy kullanamayan üyeler bu duruma tepki göstermişler ve neticede toplantıyı terk etmişlerdir. Diğer taraftan listede yer alan herkes seçilmiş, Servet Yesari Büyük Üstat, Mim Kemal Öke de kaymakamlığa getirilmiştir (Ek 3)²⁷².

Necat locası bu olay karşısında 14 Eylül 1930'da "Kanun ve Nizamlara Muhalif Davranışların Düzeltilmesi" şeklinde bir belge hazırlayarak bütün localara göndermiştir. Belgeyi aynen aktarıyoruz:

Selamet Mahfil-i Muhterem

Üstad-ı Muhterem ve Aziz Kardeşler,

Mahfilimizin 14 Eylül 1930 tarihinde münakit celsesinde İTTİFAKLA kabul olunan tahrir ile işbu tahrirde mevzubahis kanuna muhalefet hakkında Büyük Hatip tarafından dermeyan olunan kanuni esbabı mucibe bervechi zir arz olunur:

Tahrir sureti

"Necat Mahfili Muhteremine"

"Murahasların verdiği izahattan ve cereyan eden müzakerattan, 1 Ağustos 1930 tarihinde akdedilen Türkiye Maşrık-ı Azamı heyeti umumiyesi ictimasında kavanin-i esasiyeye ve nizamname-i umumiye muhalif harekatta bulunulduğu ve yapılan intihabda manevi tazyik icra edildiği anlaşılmaktadır."

"Necat mahfili azası Türkiye Maşrık-ı Azamı'nın kavanin-i esasiyesine ve nizamname-i mmumisine ve kanun ve nizama muvafık mukarreratına riayet edeceklerine yemin etmiş olduklarından yeminlerine hanis olmayı kabul etmezler. Binaenaleyh kavanin ve nizamata muhalif olarak cereyan eden ahvalin tashihini talep

²⁷² Suha Umur, "Tükiye'de Masonluğun 1935 – 1948 Uykü Dönemi, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 65, (1987), s. 12.

ederler. Aksi taktirde tahaddüs edecek bilcimle maddi ve manevi mesuliyetin müsebbiplerine ait olacağını beyan ederler.14-9-930”

Kanuni esbabı mucibe

1. *Celse usul ve merasimi mahsusa ile küşat edilmemiş ve bu suretle nizamname-i umuminin 43'üncü maddesine muhalif hareket edilmiştir.*
2. *İctima murahhas olmayan muhterem bazı zairler tarafından idare edilmiştir. Halbuki kavanin-i esasiyenin 12'nci ve nizamname-i umuminin 45 ve 46'ncı maddeleri mucibince murahhas olmayanlar Maşrık-ı Azama'a ancak zair olarak girebilirler fakat hakk-ı kelama malik değildirlere.*
3. *Riyaset mevkiindeki mason en kıdemli olmadığı gibi Nazır-ı Evvel ve Sani mevkilerini işgal eden Birader'in kademleri ile Hatip ve Katip mevkilerinde bulunanların sinleri nizamname-i umuminin birinci maddesine muhalif bulunmuştur.*
4. *Murahhasların salahiyetleri tetkik ve ellerindeki vesikalar Mahfillerden gelen levhalarla karşılaştırılmamış ve bu suretle nizamname-i umuminin ikinci maddesine muhalefet olunmuştur.*
5. *Reylerin tasnifi nizamname-i umuminin yedinci maddesine muvafik bir surette yapılmamıştır.*
6. *Riyaset mevkiinde bulunan mason hürriyeti münakaşa ve hürriyet-i kelama riayet etmemiş ve murahhasları cebren susturmuştur. İşbu hareket kavanin-i esasiyenin birinci maddesine muhaliftir.*
7. *Mason teşkiletında siyasetle iştigal memnu iken siyasi bir fırka namına namzet listesi tevzi edilmiş ve bu listeye rey itası lüzumu riyaset mevkiinde katiyetle beyan olunmuştur.²⁷³*

15 Eylül'de ise Necat locası geçici olarak kapatılmış ve diğer loca çalışmalarına katılması yasaklanmıştır. Karar şu şekilde bildirilmiştir:

Necat Mahfili Muhterem Üstadı Dr. Orhan Tahsin Bey'e

Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler,

²⁷³ Akkan, a.g.m., s. 17, 24.

14 Eylül 1930 Pazar günü akşamı celsenizde cereyan eden müzakerat ve ittihaz edilen mukarrerat hakkında müfettiş-i azamlık tarafından verilen rapor üzerine tetkikat ve müzakerat-ı lazımede bulunan daimi büyük heyet mezkur müzakerat ve mukarreratın Masonluğun şan ve şerefine ve menafi-i aliyesine ve mahfil arasındaki ahenk ve münasebatın idamesine muhalil ve Masonluğun emniyet ve mevcudiyetini tehlikeye ilka edici mahiyette olduğunu nazar-ı dikkate alarak haiz olduğu kanuni salahiyyete binaen Muhterem Mahfilinizin, tevessül edilen icabat-ı kanuniyenin neticesine kadar muvakkaten şeddine karar verilmiş olduğundan tahkikata esas olmak üzere zabıt defterinizin ve o celsede kabul edilen takririn hemen Büyük katipliğe gönderilmesi rica ve selam-ı biraderanemiz iblağ olunur, Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşlerim²⁷⁴.

Fakat Necat Locasının 8 Ekim 1930'da Etoile D'Orient Locası toplantısına katılması sebebiyle bu loca da geçici olarak kapatılmıştır. Bu olay Masonlar arasındaki birliğe zarar vermiştir. Locanın kapatılmasına dair belge şu şekildedir:

Muhterem Selamet Mahfiline

Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler, Etual Doryan Mahfil-i Kebir'inin 8 Teşrinievvel 1930 Çarşamba günü akdettiği bu senenin ilk celsesinde henüz Mahfil-i Muhtereme yeni Büyük Maşrik Heyeti Dairesinin teşekkülüne ve mukarreratına ait olarak gönderilmiş olup Üstad-ı Muhterem'in celseden evvel malumatına vasıl olmuş olması tabii ve zaruri olan levhalardan malumat bile verilmeksizin mesdud Necat Mahfil-i Muhteremi azasından bazılarını Heyet-i Dairenin o bapta kararına mugayir olarak Mahfil-i Muhtereme kabul ve ithal ve Mahfil dahilinde amili sükun ve intizam olması lazım iken bilakis en başta kendisi kemal-i şiddetle şuriş ve isyan teşebbüsünü körükleyecek surette idari kelimeler ve Mahfil-i Muhterem Hatibinin kavanin ve nizamat-ı Masoniyeyi müdafaa saadetinde masruf olan gayretlerine müraat ve kanuni taleplerini is'af etmeyerek bilakis Mahfil-i Muhteremi tahrik ve tehviç eylemiş olan Üstad-ı Muhtereminin gayri kanuni ef'aline iştirak eylemiş olduğu ve bu celsede ittihaz ettiği mukarreratın Masonluğun şan ve şerefine ve menafi-i aliyesine ve Mahfil arasındaki ahenk ve münasebatın idamesine muhalif ve Masonluğun emniyet ve mevcudiyetini tehlikeye ilka edici mahiyette olduğu görülerek Daimi Büyük Heyet haiz olduğu salahiyyet-i kanuniye binaen mezkur Mahfil-i Muhteremi tevessül edilen icabat-ı

²⁷⁴ Akkan, a.g.m., s. 17, 25.

kanuniyenin neticesine kadar muvakkaten şed ve mezkur Mahfil azası Biraderin diğer Mahfil-i Muhteremlere girmemelerini de taht-ı karara aldığı arz olunur. Şu kadar ki Etual Doryan Mahfil-i Muhteremine mensup olup da aynı zamanda diğer Mahfiller azasından bulunan Birader Etual Doryan Mahfilinin bu hareketini kabul ve tasvip etmediklerini ve bu Mahfilin malum celsesinde verilen karara hiçbir suretle iştirak etmediklerini tahriren Daimi Büyük Heyete bildirdikleri taktirde haklarında ayrıca ittihaz edilecek kararlar bu memnuiyet ref ve diğer Mahfillere kema fissabık devamları temin edileceği de karargir olmuştur. Keyfiyeti taminen tebliğ vesilesiyle kardeşçe selamlarımızı teyit eyeriz, Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler²⁷⁵.

2.3. Daimi Heyet ve Büyük Üstad'ın İstifaları

20 Ekim 1930 tarihli daimi heyet toplantısında Büyük Üstat Kaymakamı Mim Kemal Öke yaşanan bu olayların büyük üzüntü yarattığını, daimi heyetin istifa etmesi gerektiğini ifade etmiş ve diğer üyeler de buna katılmıştır. 31 Ekim 1930 tarihinde yapılan ara seçimde Büyük Üstatlığa Mim Kemal Öke, Kaymakamlığa da M. Hakkı Nalçacı seçilmiştir (Ek 4). Bu heyet Necat ve Etoile D'Orient localarına verilmiş olan geçici kapama kararlarını alınmamış olarak kabul etmiştir²⁷⁶.

2.4. 1932 Azim Olayı

1931 yılı sonunda Büyük Daimi Heyet “ Bir locada iki yıl Büyük Üstatlık yapmış bir kişinin aradan bir sene geçmeden tekrar Büyük Üstat seçilemeyeceğine” dair bir karar almıştır. Azim locasından 33 üyenin bu kararı kişinin hürriyetine ve serbest vicdanına bir müdahale olarak değerlendirmesi üzerine Azim locasının uykuya yatırılması talep edilmiştir. Talep metni şu şekildedir:

Azim Mahfil-i Muhteremine

Üstad-ı Muhterem ve Aziz Kardeşler,

İki seneden fazla bir Mahfilde bir sene geçmedikçe tekrar Üstat yapılmasını mümkün olmadığına dair Maşrık-ı Azam Heyeti Umumiyyeden geçirilen Madde-i

²⁷⁵ Akkan, a.g.m., s. 17, 26.

²⁷⁶ Akkan, a.g.m., s. 17, 18.

muadeleyi Azim Mahfil-i Muhteremi Evlatları Hürriyet ve Serbesti vicdanlarına bariz bir müdahale ve tahakküm olarak kabul ve telakki eylemişlerdir. Adalet, Şefkat ve İnsaniyet-i Amir olan Masonluk mesleki kanun ve nizamdan ziyade vicdanlara hitap etmesi ile şimdiye kadar yaşamış ve ensal-i atıye olsun bizlere terk-i mevki eylemiştir. Azim Mahfili Evlatları mesleğin bütün umdelerine muhalif olan bu muaddel maddeyi sureti katiyede kabul edemezler.

Bu şerait dahilinde imkan-ı mesai kalmadığına kani olan bizler bütün Avakib-i derpiş ederek vakt-i merhununa talikan Azim Mahfil-i Muhtereminin muvakkaten uykuya yatırılmasını talep eyleriz. Bunun mesuliyeti vicdaniyesi müsebbiblerine ait olsun. Üstad-ı Muhterem ve Aziz Kardeşler²⁷⁷.

Azim Locası'nın uykuya yatırılma kararı Büyük Locaya bildirilmiş ve kabul edilmiştir. Karar metni şu şekildedir:

Muhterem Selamet Mahfiline

Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler,

(AZİM) Mahfil-i Muhtereminin 11 Kanunisani 1932 tarihli celsesinde, ruzname-i mesaisi muvazzafin intihabat-ı umumiyesi olduğu halde, ita edilip okumak mecburiyetinde kaldığı 33 imzalı bir takririn müzakeresi neticesinde kendi kendisini muvakkaten şed ve tatil eylediği Üstad-ı Muhterem A. Nehri, Hatip namına Ziya ve Katip İbrahim imzalarını havi 11 Kanunisani 1932 tarihli levhalarından anlaşılmıştır. Mahiyet-i mesele hakkında tahassul edecek netayic-i kanuniye ifa olunmak üzere şimdilik bu Mahfilin şed ve tatil keyfiyeti taminen ve selamı biraderanemize terdifen tabliğ olunur, Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler²⁷⁸.

27 Ocak 1932 tarihli Umumi Heyet toplantısında alınan kararla da Azim locası üyeleri düzensiz ilan edilmiştir. Türkiye Büyük Locası Arşivinde bu karara ilişkin belge şu şekildedir:

Muhterem Selamet Mahfili'ne

Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler,

²⁷⁷ Akkan, a.g.m., s. 18, 27.

²⁷⁸ Akkan, a.g.m., s. 18, 31.

22/1/1932 tarihinde HEYET-İ HAKİME şeklinde inikat eden Türkiye Büyük Maşrık-ı Heyeti Umumiyesince tatiline karar verilmiş olan İstanbul vadisindeki (AZİM) Mahfil-i Muhtereminin Biraderinin gayrı muntazam ilan edildikleri ve bu Mahfilin kanuna muhalif kararını kabul etmeyip Büyük Maşrık'a müracaat eden ve edecek olan Biraderinin haklarında da ayrıca karar ittihaz ve iş'ar olunacağı taminen selmai biraderanemize terdifen tebliğ olunur, Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler²⁷⁹.

Bu olayın ardından 6 Şubat 1932'de Büyük Daimi Heyet, tekris öncesinde adaydan istenilen vasiyetnamenin birinci maddesini değiştirme kararı almıştır. Bu maddede hariciye sorulan "Halike karşı vazifeniz" sorusu "Nefsinize ait vazifeniz" şeklinde değiştirilmiştir. Kapatılmış olan Azim locasının Büyük Üstadı Ahmet Nehri bu kararı İskoç Ritinin ve Yüksek Şuranın "hüküm kudretini kırmayı" amaçlayan bir hareket olarak görmüş, Büyük Üstadı ve daimi heyeti Yüksek Şuraya şikayet etmiştir. Azim locasını yargılama görevi Aydın locasına verilerek alınan kararla bazı kişiler geçici olarak ihraç edilmiştir. Kararın yer aldığı belgeyi aynen aktarıyoruz:

Muhterem Selamet Mahfiline

Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler,

Heyet-i Hakime şeklinde inikat eden Türkiye Büyük Maşrıkı Heyeti üyesince tatiline karar verildiği 27 Kanunisani 1932 tarih ve 464 numara tamimnamemizle bildirilen Azim Mahfilinin muhakemelerinin icrası Aydın Muhterem Mahfiline havale edilen vazifedaran ve azası hakkında mezkur Aydın Muhterem Mahfili Usul Heyetince Büyük Maşrık kavanini esasıyesininin 10'uncu ve kavanini hukukıyesininin 12'nci maddeleri mucibince Üstad-ı Muhterem Ahmet Nehri, Muvazzafininden Ziya, İbrahim, Şükrü, Mehmet Emin ve Galip Fikri Biraderlerin Cemiyetten katiyen ihraçlarına ve Asım, Deyirmenoi zade Hayri Biraderlerin de bir sene müddetle Cemiyetten muvakkaten ihraçlarına Kabil-i istanağ olmak karar verilmiş ve mumaileyhime tabligat icra edilmiştir.

İsimleri yukarıda zikrolunanlardan maada Mesdut Azim Mahfiline mensup olup haklarında adem-i mes'uliyet kararı ittihaz edilmiş bulunan Kardeşlerin şeddi hasebiyle gayrı muntazam ilan edilmiş olmalarından dolayı arzu ettikleri muntazam bir Mafile müracaatla iade-i intizam etme lazım geleceği ve bu Kardeşlerden evvelce diğer

²⁷⁹ Akkan, a.g.m., s. 18, 32.

Mahfile de intisap etmiş olanların da yine iade-i intizam mecburiyetinde buldukları tamimen tabliğ ve kardeşçe selamlar terdif olunur, Muhterem Üstat ve Aziz Kardeşler.

İhraç edilen bu kişiler 21 Mart 1932'de İstanbul vilayet makamından aldıkları onay belgesi ile Türk Masonluğu Yüksek Azim Mahfili adında yeni bir büyük loca kurmuşlardır²⁸⁰. Yeni Mason locasının kurucularından olan Ahmet Bahri Bey bu örgütü öncelikli olarak Türkiye Masonluğunu kozmopolit saha ve cereyandan kurtarmak için kurduklarını, Türk kültürünü kabul eden gayri Müslim her vatandaşın cemiyete girme hakkının olduğunu belirtmiştir. Ahmet Bahri Bey kültür milliyetinin temel alındığı bir Masonluğa taraftar gibi görünmektedir. Ahmet Bahri Bey'e cevap olarak diğer Masonlar, Türkiye Meşrik-ı Azamına mensup olan Masonların da baskın gelen bir çoğunlunun saf Türklerden ve Türk vatandaşlarından oluştuğunu ifade etmişlerdir. Yeni Mahfilin başarılı olmasının mümkün olmadığını da eklemişlerdir. Bu olay, yakışsız itham ve şikâyetler çok sayıda Mason tarafından eleştirilmiştir²⁸¹.

²⁸⁰ Akkan, a.g.m., s. 18, 35.

²⁸¹ Vakit, (4 Mayıs 1932), s. 4.

3. Mason Localarının Kapatılma Süreci (1935)

Osmanlı'da yılda ortalama dört loca berat alırken Cumhuriyet döneminde bu sayı ikiye düşmüştür²⁸². 1935 yılına yani kapatılma dönemine gelindiğinde Türkiye'de etkin olan 31 Mason locası bulunmaktaydı. Bunların 24'ü Türkçe, 6'sı Fransızca, bir tanesi de Almanca olarak çalışıyordu. 31 locanın bir tanesi Fransız Büyük Locasına, 30 tanesi de İskoç Büyük Locasına bağlıydı²⁸³. Bu yavaşlamanın sebebi olarak 1920'li yıllarda devrimlere yönelen iç ve dış tehditlere karşı rejimin oldukça dikkatli davranması görülmektedir. Saltanatçılar, İttihatçılar, Tarikatçılar yani dışarıyla bağlantısı bulunan herkes sıkı bir kontrol altındaydı²⁸⁴.

Ülkede böyle bir hava hakimken 1920 yılında Kiraz Hamdi Paşa tarafından kurulan gizli bir cemiyet olma özelliği taşıyan Tarikat-ı Salahiye Cemiyeti dikkat çeken olaylardan biri olmuştur. Üyeleri İttihat ve Terakki düşmanı olan cemiyet, 1919 yılında kurulmuş olan İla-yı Vatan Cemiyeti'nin yer altı örgütü gibi görülmektedir. Fakat cemiyetin varlığı çok sürmemiş İstiklal Mahkemesi tarafından sonlandırılmıştır. Bu cemiyet Masonlar açısından önemlidir. Çünkü Kiraz Hamdi Paşa amaçlarının "*İslam dünyasının kuruluşuna çalışacak ve siyasal İslam Farmasonluğu niteliğinde bir örgüt kurmak*" olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Masonlukla bütünleştirilen gizliliği, özel törenleri, yeminli kapalılığı, esrarı taklit edilmek istenmiştir. Masonlukta olduğu gibi bu cemiyette de dereceler, çeşitli törenler ve ayinler yer almıştır²⁸⁵.

Cumhuriyet döneminde Masonluk, kimi zaman dinsiz, kimi zaman dini bir örgüt ve kökü dışarıda olması ithamlarıyla yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Din olgusu Osmanlı Dönemi'nden itibaren toplumda Masonluğun olumsuz bir şekilde algılanmasının nedenleri başında gelmektedir. 18. yüzyılda Katolik bağnazlığına savaş açmış olan Masonluk İslam dünyasında da bir tehdit olarak algılanmış, içerisinde Rum, Yahudi veya Ermeni gibi farklı milletleri barındırdığı için milliyetçilik ve ırkçılık kavramlarını yeni yeni öğrenmeye başlayan bir toplum için olumsuz bir imaj

²⁸² Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar, s. 46.

²⁸³ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 44.

²⁸⁴ Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar, 46.

²⁸⁵ Tarık Zafer Tunaya, "Türk Devrimine Karşı İdeolojik Bir Muhalefet Girişimi: Tarikat-ı Salahiye Cemiyeti ve Eylemleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 38, S. 3-4, (1984), s. 257-260.

çizmiştir²⁸⁶. Hatta Masonluk, Batı ülkelerinde sadece İslam dini ile mücadele etmek ve Hristiyanlığı yaymak için kurulmuş bir teşekkül olarak algılanmış olmakla birlikte İslam dini ile mücadelede başarılı olabilmek için de ülkemizde Türk Teali Cemiyeti adı ve maskesi altında var olmuş bir cemiyet olarak görülmüştür²⁸⁷. Masonluğa karşı alınan bu olumsuz tavırlar her zaman gündemde yer almıştır. Örneğin 1922 yılının genel yapısından bahseden Ziyaettin Efendi, hükümetin dininin İslam olduğunun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile tespit edilmiş olmasına rağmen birtakım eğlence ve zevk düşkünü insanların laiklikten ve dinsizlikten bahsettiklerini açıklamıştır. Bir yandan Avrupa misyonierlerinin ve genç Hristiyan cemiyetlerinin ülke topraklarında Hristiyanlığı yaymak için uğraştıklarını bir yandan da Mason localarının açılmaya devam ettiğini ifade etmiştir²⁸⁸. Yine aynı yıl Bozok Milletvekili Ahmet Hamdi Bey Dahiliye Vekaleti'ne Maşrık-ı Azam namı Farmason Cemiyeti hakkında bir soru önergesi vermiş, fakat hangi sebeple olduğu belirtilmeden soru önergesini geri almıştır²⁸⁹. 1933 yılında ise Mussolini İtalya'sına mensup İtalyan bir casusun Masonluk, kardeşlik sembollerini kullanarak Sarıkamış dolaylarına kadar sokulduğu ve yakalandığı haberi duyulmuştur²⁹⁰.

3.1. Mahmut Esat Bozkurt ve Basında Mason Aleyhtarlığı

1930'lu yılların başları Mason aleyhtarlığının artış gösterdiği yıllar olmuştur. Ahmet Akkan, Masonluk aleyhinde hareketlerin 1927 yılında Adliye vekili Mahmut Esat Bozkurt'un ve Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Katibi Recep Peker'in Masonluğa müracaatları olayı ile başladığını iddia etmektedir²⁹¹. Bu iddiaya göre Mahmut Esat Bozkurt 1927 yılında Masonluğa girmek istemiş ve kabul edilmeyince buna tepki olarak İzmir'de içkili bir halde Loca binasına ateş açmıştır. Olayın polis tarafından kapatılması üzerine Mahmut Esat Bozkurt'un Masonluğa girişi reddedilen diğer devlet büyüklerinden olan Recep Peker ile Masonluk aleyhinde yazılar yazmaya başladığı

²⁸⁶ Eldem, a.g.m., s. 16.

²⁸⁷ Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın , Mason Derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/156), 29.01.1951, s. sayısı : 140.

²⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, EllibeşinciÇetima 14.2.1341 Cumartesi, s. 414.

²⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, ElliikinciÇetima 10.2.1341 Salı, s. 273.

²⁹⁰ TBMM Tutanak Dergisi,Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma, s. 311.

²⁹¹ Akkan, a.g.m., s. 18.

iddia edilmiştir²⁹². Ateş etme olayına dair İzmir Zuhal Mahfilinin 3 Ağustos 1933 tarihli belgesinde 1/2 Ağustos gecesi sabaha karşı 5 civarında eski adliye vekili Mahmut Bey yanına Giritli Şevki ve Torbalı Emin isimlerindeki iki kişiyi alarak Karşıyaka Lokallerinin önünde altı el ateş edildiği, kaçmalarına rağmen aracın yakalandığı yer almaktadır. Giritli Şevki kurşunları kendisinin attığını ve Masonların zararlı insanlar olduğunu söylemiş, fakat Masonlar asıl kışkırtanın Mahmut Esat Bey olduğunu ifade etmişlerdir²⁹³. Mahmut Esat Bey ise yaptığı açıklamada Masonluğa girmeye hiçbir gün hiçbir yerde talip olmadığını ifade etmiştir²⁹⁴.

Yine Zuhal Locasının 5 Ağustos 1933 tarihli belgesinde Mahmut Esat Bey'in Kahramanlar mahallesinde Masonluk aleyhinde konuşmalar ve kışkırtmalar yaptığı belirtilmiştir²⁹⁵. Mahmut Esat Bey'in 1930'lu yıllarda başlattığı Mason aleyhtarlığı propaganda, milliyetçiliği ile ilişkili olarak Türk Ocaklarının kapatılmasına gösterdiği tepki olarak da değerlendirilmektedir. Locaların kapatılması konusunda hem Masonlar hem de hariciler bu propagandanın etkili olduğunu kabul etmişlerdir²⁹⁶. 25 Mart 1931'de Mustafa Kemal Atatürk, Türk Ocaklarını Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleştirme kararı konusunda şu demeci vermiştir: *“Teessüs tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sabketmiş olan Türk Ocakları'nın, aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manasıyla yek vücud olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.”*²⁹⁷ Atatürk'ün bu müdahalesinden sonra Türk Ocakları 10 Nisan 1931 tarihinde lağvını kabul ederek bütün haklarını Cumhuriyet Halk Fırkası'na devretmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk Ocakları'nın siyasi bir yol izlemesi karşısında kendisi duruma müdahale etmiş ve kapatılmasına karar vermiştir. Türk Ocaklarının koyu taraftarı olan Mahmut Esat Bey alınan bu karara üzülmüştür. Türk Ocakları kapatılmasına rağmen Mason Cemiyeti'nin neden kapatılmadığına dair tepkilerini Ekim

²⁹² Celil Layikteş, “Önlüksüz Mason, Mason Aleyhtarı Mahmut Esat Bozkurt”, *Tesviye Dergisi*, S. 55, (Mayıs 2002), s. 21.

²⁹³ Suha Umur, “1933 Yılında Bir Olay”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 27, (1978), s. 49 – 52.

²⁹⁴ Milliyet, (16 Teşrinievel 1931), s. 2.

²⁹⁵ Umur, “1933 Yılında Bir Olay”, s. 49 – 52.

²⁹⁶ Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar, s. 52.

²⁹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III (Beşinci Baskı. Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1997), s. 130.

1931'den itibaren Anadolu gazetesinde göstermeye başlamıştır²⁹⁸. Masonluk sadece milliyetçiler tarafından değil sol görüşlü aydınlar tarafından da eleştirilmiştir. Örneğin Zekeriya Sertel 18 Ocak 1931 tarihinde Son Posta gazetesinde yer alan yazısında Avrupa emperyalistlerinin Doğu ülkelerinde nüfuz ve kuvvetlerini etkin hale getirebilmek için kullandıkları üç vasitanın tarikatlar, misyonerler ve Masonlar olduğunu belirtmiştir. Biraz ilerlemiş ülkelerde ise tarikatlarla misyonerlerin iş göremeyeceği yerlerde bunların vazifesini Masonların gördüğünü belirtmiştir. Mason teşkilatını insancıl hislere dayanan uluslararası bir müessese gibi görünmesine rağmen, gerçekte ekonomik yayımlara vasıta olan çağdaş bir tarikat olarak nitelendirmiştir. Türkiye'de diğer iki unsur için tedbirler alınırken Masonluk için hiçbir tedbir alınmadığına dikkat çekerek Mason teşkilatının kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır²⁹⁹.

Mahmut Esat Bey'in İzmir basınındaki Mason aleyhtarlığı kampanyası 8 Ekim 1931'de başlayacak olmasına rağmen bu tarihe kadar beyan ettiği sözlü düşüncelerine karşılık olarak bazı gazetelerde kendisine karşı yazılar yer almaya başlamıştır. 15 Eylül 1931 tarihli Hizmet gazetesinde Mason Avukat Nahit Hilmi Bey, Masonluğa karşı kampanya başlatmış olan Mahmut Esat Bozkurt'a cevap olarak bir yazı yazmıştır. Öncelikli olarak Masonların bu saldırılardan duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve bu saldırıyı yapanların Masonluğu anlayamamış kişiler olduğunu belirtmiştir. Masonluğa bir zamanlar din karşıtı yakıştırmaların yapıldığı fakat dine ne kadar bağlı oldukları anlaşılınca bu sefer milliyet düşmanı şeklinde saldırıların yapılmaya başlandığını söyleyerek Mahmut Esat Bey'in Masonların milliyetçiliğini yeterince araştırmamasından da şikâyet etmiştir. Eğer Masonluk milliyet düşmanı bir cemiyet ise Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde varlığının devam etmesine nasıl izin verildiğini sormuştur. Hatta Masonluğun Türk Ocaklarından daha bilinçli bir şekilde çalıştığını, Türk Masonluğunun milli bir teşkilat olduğunu vurgulamıştır³⁰⁰.

Nahit Hilmi Bey ertesi gün de yine aynı gazetede Masonluğun uluslararası boyutunu ele almıştır. Masonluğun uluslararası olan cephesini, bütün insanlığı sevmesi ve her ferdin vatanına, milletine karşı olan görevlerini yerine getirmesi olarak açıklamıştır. Uluslararası Masonluğun tüm dünya Masonlarının birliği için çalıştığını

²⁹⁸ Mahmut Esat Bozkurt, "Masonluk Meselesi", Anadolu, (8 Teşrinievvel 1931), s. 2.

²⁹⁹ Zekeriya Sertel, "Şeyhler, Misyonerler ve Masonlar", Son Posta, (18 Kanunisanı 1931), s. 3.

³⁰⁰ Nahit Hilmi, "Masonluk Nedir?", Hizmet, (15 Eylül 1931), s. 1, 3.

ancak tüm milletlerin milli Masonluğunu da kabul ettiklerini belirtmiştir³⁰¹. 17 Eylülde de yazılarına devam eden Nahit Hilmi Bey, Mahmut Esat Bey'i şovenlik derecesinde bir milliyetçi olarak nitelendirmiştir. Türk Masonluğunun öncelikli amacının Türk milletini ve vatanını yükseltmek olduğunu belirtmiş bu nedenle de adının uluslararası yükselme cemiyeti değil, Türk Yükselme Cemiyeti olduğunu vurgulamıştır. Masonluğu gerçekten incelediği vakit Mahmut Esat Bey'in Masonluk hakkında fikrinin değişeceğini belirtmiştir³⁰².

Hizmet gazetesi 18 Eylül'de bu sefer Mason olmayan Osmanzade Lemi Bey'in Nahit Hilmi Bey'e verdiği cevaba yer vermiştir. Lemi Bey Masonluk davasının asılsız olduğunu ve Nahit Hilmi Bey'in yazısında hiçbir kıymet görmediğini belirtmiştir. Nahit Hilmi Bey'in "*biraz daha okusanız, araştırırsanız gerçeği öğreneceksiniz*" sözlerine karşılık verdiği cevapta bazı şeyleri görmek, öğrenmek için okumanın yeterli olmadığını, kendi alanlarında sahip oldukları tecrübelerin de önemli olduğunu vurgulamıştır. Osmanzade Lemi Bey tüm milletleri içine alan Masonluk teşkilatında milliyetçiliğe dair bir eser aramanın hata olduğunu, Türk Masonluğu içerisinde de Türk olmayanlar unsurlardan Türk milliyetçiliği beklemenin abes olduğunu belirtmiştir³⁰³.

Mahmut Esat Bey, Nahit Hilmi Bey'e cevap olarak kaleme aldığı yazıda Masonluk hakkında yazılanların hiçbir şekilde fikrini değiştirmediklerini, tam tersine fikirlerini daha da kuvvetlendirdiklerini belirtmiştir. Masonların vurguladığı uluslararası kavramının milliyetçilikle ters olduğunu ifade ederek Masonluğu bir mezhep olarak görmüş ve farklı milletleri barındıran bu mezhebin milliyetçi yönünün kalmadığını savunmuştur³⁰⁴. Mahmut Esat Bey yaptığı başka bir açıklamada da "*Türk milletinin, memleketi ikiye ayıran bu tehlikeyi de kökünden söküp atacağından şüphe yoktur. Biz her şeyden evvel Türküz, her şeyden sonra gene Türküz. Onun için yaşarız, onun için ölürüz.*" ifadesini kullanmıştır³⁰⁵.

Üstad-ı Azam Mim Kemal Öke Mahmut Esat Bozkurt'a cevap olarak Son Posta gazetesinde Mahmut Esat Bey'in zaten Mason düşmanı olduğunu ve sözlerinin hiçbir kıymeti olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Türk Milletinin Masonluğu kaldırmayacağını

³⁰¹ Nahit Hilmi, "Masonluk Nedir?", Hizmet, (16 Eylül 1931), s.1.

³⁰² Nahit Hilmi, "Masonluk Nedir?", Hizmet, (17 Eylül 1931), s. 1, 3.

³⁰³ Osman zade Lemi, "Masonluk Nedir?", Hizmet, (18 Eylül 1931), s. 1, 3.

³⁰⁴ Mahmut Esat Bozkurt, "Masonluk Meselesi", Anadolu, (8 Teşrinievvel 1931), s. 2, 5.

³⁰⁵ Mahmut Esat Bozkurt, "Masonluk ve Mahmut Esat Bey", Milliyet, (8 Teşrinievvel 1931), s. 1

tam tersine onu yükselteceğini de eklemiştir³⁰⁶. Mason olan Noter Servet Yesari Bey de Mim Kemal Öke'nin bu sözlerini destekler nitelikte olarak Mason ailesinin milli bir müessese olduğunu ifade etmiştir³⁰⁷. Peyami Safa ülkenin ikiye bölünme iddiasına karşılık olarak: *“Anlaşıyor ki Mahmut Esat Bey’e göre Masonların Üstad-ı Azamı Operatör Kemal Bey eline bir neşter almış, Türkiye’yi ameliyat masasına yatırmış, merhametsizce ikiye biçiyor; fakat operatörün beyanatından sonra ameliyat masasına eğilip bakıyoruz, bir de ne görelim? İkiye biçilen zavallı, Türkiye değil, bizzat Mahmut Esat Bey’dir.”* Yazının devamında bu iddiadan bir şey anlamadığını belirterek Mahmut Esat Bey’in, Masonluğun Türkiye’yi neden ikiye böldüğünü ve tehlikeli olduğunu, Türk milletinin bu tehlikeyi nasıl kökünden söküp atacağını izah etmediğine dikkat çekmektedir. Peyami Safa aynı zamanda Mim Kemal Öke'nin *“Masonlar milliyetçidir, halkçıdır, insaniyetçidir.”* sözünü de eleştirerek milliyetçilerin, beynelmileliyetçi veya insaniyetçi olamayacaklarını belirtmiştir³⁰⁸.

10 Ekim tarihli Milliyet gazetesi Mason teşkilatının cemiyetler kanuna aykırı olduğu yönünde yersiz dedikoduların arttığına dikkat çekerek teşkilatın gizli olmadığını ve Türk Yükselme Cemiyeti adıyla tescil olduğunu bildiren bir açıklamaya yer vermiştir³⁰⁹.

Mahmut Esat Bey 11 Ekim tarihli yazısında hücumlarının şahıslara değil, Masonluğun prensiplerine olduğunu ifade ederek Masonluğun insani olduğu iddia edilen prensiplerle insanlığı istismar ettiğini savunmuştur. Buna örnek olarak Mason olan İngiliz casusu Lawrence’yi ve başlarında bulunan Ağahan’ı (Sultan Muhammet Şah) göstermiştir. Ağahan’ın İngiliz Masonluğu namına Hindistan’ı dolaştığını ve kardeşlik teraneleriyle 320 milyon insanı esarete sürüklediğini belirtmiştir. Aynı şekilde Masonluğun Türkiye aleyhine de kullanıldığını, milliyetçilik duygularını öldürdüğünü savunmuştur. Çünkü uluslararası sistemde olabilmek için yıkılması gereken ilk unsurun milliyetçilik olması gerektiğini vurgulamıştır. Mahmut Esat Bey gizlilik konusuna da değinmiş ve gizli teşekküllerin kanuna aykırı olmasına rağmen gizliliğini devam ettirdiğine hayret ederek ve Türk Yükselme Cemiyeti adı altında bu teşekkülün kanuna uydurulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Yavuz–Havuz Olayı’na da değinerek Masonların

³⁰⁶ Mim Kemal Öke, “Masonlar Ateş Püskürüyor”, Son Posta, (10 Teşrinievvel 1931), s. 6.

³⁰⁷ Servet Yesari, “Masonluk”, Son Posta, (11 Teşrinievvel 1931), s. 3.

³⁰⁸ Peyami Safa, “Memleket İkiye mi Ayrılıyor?”, Son Posta, (11 Teşrinievvel 1931), s. 3.

³⁰⁹ Milliyet, (10 Teşrinievvel 1931), s. 2.

kendi çıkarları için çalıştıklarını hatırlatmıştır. Mahmut Esat Bey Masonluğun Türk gençliğini şüursuz hayaller içine soktuğu gerekçesiyle uyarıda bulunmuştur. Türk gençliğinin, ideallerini Masonlukta değil, on bin yıllık Türk tarihi kokan bu topraklarda bulabileceğini ifade etmiştir³¹⁰.

Vakit gazetesi Mahmut Esat Bey hakkında “Türk Masonları ve Milliyetperverlik” başlığı altında yaptığı bir araştırmaya yer vererek Mahmut Esat Bey’in Mason düşmanlığının İsviçre’de bulunduğu zamandan yani gençliğinden itibaren başlamış olduğunu belirtmiştir. Ankara’da bir kanun hakkında görüşülürken Mahmut Esat Bey’in “*Elimden gelse birer birer bütün Masonları ipe çekerim*” ifadesini Mason aleyhtarlığına örnek olarak göstermiştir. Gazete, Masonluk aleyhinde çıkan dedikodular hakkında fikri sorulan şair-i azam Abdülhak Hamit Bey’in düşüncelerine de yer vermiştir. Babası ve büyük ağabeyi Mason olan Abdülhak Hamit Bey Masonluk hakkında pek bilgisi olmadığını ancak Mahmut Esat Bey’in söylediklerini doğru bulmadığını beyan etmiştir³¹¹.

Hizmet gazetesinin 12 Ekim tarihli yazısında Mim Kemal Öke’nin “*Masonluk mezhep değil, ilmi hakikate erişmek için bir vasıta*dır.” sözüne yer verilmiş, Masonluğun tek kabahatinin localarını herkese açıp konferanslar düzenlememesi olduğunu da eklemiştir³¹². Peyami Safa Son Posta gazetesindeki yazısında “*Masonlar sık sık büyük lokantalarda, yahut kendi localarında toplanırlar, kapıları bacaları sıkı fıkı örterler, belki bir de gözcü koyarlar, sanki yemek, içmek, gevezelik etmek, ilmi sohbetler yapmak ayıp bir şeymiş gibi kendi kendilerine yer içer, hoş beş eder, dağılır giderler... Mason kardeşler, sık sık ziyafetler tertip edip şarabı, şampanyayı atıştırıyorlar ya? Keyifleri yerinde ya? Onlar da şunun bunun tarzine aldırmasınlar, kızmasınlar. Bütün dünya beşeriyetin saadeti namına çalışıyor, yiyor, içiyor, eğleniyor. Mason kardeş aldırma, ye, iç, kadehini doldur, çek. Şerefine!*” sözleriyle Masonları alaycı bir dille eleştirmiştir³¹³.

Mahmut Esat Bozkurt 13 Ekim tarihli “Masonluğun Aforozu” adlı makalesinde Masonluğu dünya politikacılarının, Siyonist Yahudilerin elinde bir aldatma, bir istila,

³¹⁰ Mahmut Esat Bozkurt, “Masonluk Meselesi”, Anadolu, (11 Teşrinievvel 1931), s. 4.

³¹¹ Vakit Gazetesi, (12 Teşrinievvel 1931), s. 4.; TBMM. Zabıt Ceridelerinde Mahmut Esat Bozkurt’un böyle bir konuşmasına tesadüf edilmemiştir.

³¹² Zeynel Besim, “Masonluk Bahsi”, Hizmet, (12 Teşrinievvel 1931), s. 1.

³¹³ Peyami Safa, “Onları Kendi Hallerine Bırakalım”, Son Posta, (12 Teşrinievvel 1931), s. 3.

bir soygunculuk vasıtası olarak nitelendirmiş ve Türk olmayan bu kişilerin, Masonluğu ülkemizde kullanmaya çalıştıklarını savunmuştur³¹⁴. Çünkü Yahudilerin, buldukları bütün cemiyetler içerisinde o cemiyetlerin milli ve dini taassuplarını aşındırarak kendilerine karşı olan düşmanlık hislerini ortan kaldırmak istedikleri şeklinde bir kanat söz konusudur. Aynı şekilde Masonluğun da esas amacının “insaniyet” prensibini kullanarak dünya milletlerini aldattığı düşünülmeyle birlikte Masonlar, Yahudiler ve bazı dönme yazarlar Türkleri Yahudileştirmek ve etkileri altına almak isteyen bir tehlike olarak görülmüştür³¹⁵.

“Masonluğun Aforozu” adlı makaleye cevap olarak M. Sami Hizmet gazetesinde alaylı bir dille “*Mahmut Esat Bey Masonluğu aforoz etti. Bu asi Papa hazretlerine Masonluk ne kadar teşekkür etse azdır. Hakikaten Masonluğa aforoz edilmek, Papa hazretlerinin zihniyetine de aforoz etmek yakışırdı. Allah mübarek etsin.*” ifadelerini kullanmıştır. M. Sami Mahmut Esat Bey’in bulunduğu fırkanın bile yüzde doksan sekizinin Mason olduğunu belirterek yazısına şöyle devam etmiştir: “*Mahmut Esat Bey Türkiye’de Masonluğun kökünü kazımak mı istiyor, o halde her şeyden evvel Halk Fırkasının kökünü kazıyacaktır. Siyaset ve milliyet yolunda yoldaşları aleyhinde bu kadar derin bir cephe alan arkadaşın daima haksızlığına hükmedilir*”³¹⁶.

15 Ekim tarihinde Aka Gündüz Cumhuriyet gazetesinde Mahmut Esat Bozkurt’a hitaben yayınladığı açık mektubunda içerisinde ünlü Masonların da olduğu bir liste yayınlamıştır. Bu listede şu isimler yer almıştır: Ahmet Vefik Paşa, ilk Maarif Nazırı Münif Paşa, Cevdet Paşa, Şemseddin Sami Bey, Yunus Emre, Melami olan Niyazi Mısri, Tiryaki Hasan Paşa, Alemdar Mustafa Paşa, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa, Süleyman Paşa, Gazi Muhtar Paşa, Gazi deli Fuat Paşa, Şinasi Paşa, Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik, Şeyhülislam Hüsnü Efendi, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Şeyhülislam Niğdeli Hayri Efendi, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Talat Paşa. Mektupta ayrıca Mason olmayan ve Mason düşmanlığı güdenlerin de isimleri yer almıştır. Bunlar arasında Derviş Vahdeti, Hürriyet ve İtilaf Reisi Sadık Bey,

³¹⁴ Mahmut Esat Bozkurt, “Masonluğun Aforozu”, Anadolu, (13 Teşrinievvel 1931), s. 1.

³¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Kırk sekizinci birleşim 22.02.1951 Perşembe, s. 434.

³¹⁶ M. Sami, “Mason Prensipleri”, Hizmet, (14 Teşrinievvel 1931), s. 1.

Şeyhülislam Mustafa Sabri, Sait Molla, Filibelizade Hilmi, Şeyh Sait, Şeyh Esat, Derviş Mehmet gösterilmiştir³¹⁷.

Hizmet gazetesi bu sefer G. Kenan'ın kaleminden çıkan Masonluk aleyhinde bir yazıya yer vermiştir. G. Kenan Masonluk teşkilatının Türkiye gibi bir memleket için gereksiz ve anlamsız olduğunu vurgulayarak ilmin tüm çıplaklığıyla insanlık içinde yapılması gerektiğini ancak Masonların bunu gizleyerek yapmalarını eleştirmiştir. Ayrıca Masonluğun milliyetçi olmadığını ve milli camiaya zarar verme yolunda ilerlediğini belirtmiştir³¹⁸.

Hizmet gazetesi 15 Ekim tarihli haberde Mahmut Esat Bey'in 33. derece olmak istediğini ancak olamadığını şu şekilde ifade eden bir yazıya yer vermiştir: *“Mahmut Esat Bey İzmir’de Mason olmak istiyor. O zaman Güneş locasını idare eden zata müracaatta bulunuyor. Bu müracaat talepname vermek suretiyle değil, şahsendir. Müracaatı dinleyen zat Mahmut Esat Bey’de fazla ihtiras gördüğünden kendisine usulüne uygun olarak talepname vermek lüzumunu söylemiyor, atlatmak için. ‘Hay hay... yaparız.’ diyor. Aradan epeyce zaman geçtiği halde bir ses çıkmaması Mahmut Esat Bey’i sinirlendiriyor ve bu şekilde Ankara’ya dönüyor. Bir akşam Ankara’da mecliste Mahmut Esat Bey’le İzmir’de müracaat ettiği Mason üstadı buluşuyorlar. Mecliste Mason olan ve olmayan birkaç zat da vardır. Söz Masonluğa geliyor ve İzmir’deki sözlü müracaat keyfiyeti alevleniyor. Hazır bulunan Masonlardan birisi Mahmut Esat Bey’e hitaben;*

- *Sizi bu müracaata sevk eden şey mutlaka ihtirasınız olacaktır. Girer girmez şef olmak niyetinde idiniz galiba diyor.*

Mahmut Esat Bey de hiddetli bir şekilde;

- *Elbette, diyor, 33. dereceyi isterim...*

Bunun üzerine

- *Size bir dereceyi vermek bile mümkün değildir, deniliyor ve işte kıyamet bundan kopuyor.*

³¹⁷ Aka Gündüz, “Mahmut Esat Beyefendi’ye Birinci Mektup”, Cumhuriyet, (15 Teşrinievvel 1931), s. 3.

³¹⁸ G. Kenan, “Masonluk ve Milliyet”, Hizmet, (15 Teşrinievvel 1931), s. 2.

*Mahmut Esat Bey'in Masonluk düşmanlığı bu olaydan başlar. Ne buyurursunuz, bu düşmanlık ilmi, milli veya harsi mi yoksa şahsi mi?*³¹⁹

15 Ekim tarihli Akşam gazetesinde ise Mahmut Esat Bozkurt'un Masonluğa talip olmadığını beyan eden şu telgrafi yayınlanmıştır: *“Masonluğa girmeye hiçbir yerde, hiçbir gün talip olmadım. Masonluğu öğrendiğim günden beri, Türk milleti için çok tehlikeli ve zararlı buldum. Bundan dolayı mücadele ediyorum”*³²⁰.

Hizmet gazetesi Mahmut Esat Bey'in Masonluğa müracaatını uzun uzun anlatmış olmasına rağmen Anadolu gazetesinde 18 Ekim tarihindebu durumun tam tersi yönünde bir haber yer almıştır. İzmir'deki Mason üstatlarından olduğunu iddia eden ismini vermek istemeyen bir zat Anadolu gazetesini aramış ve şunları söylemiştir: *“Mahmut Esat Bey'in İzmir'de Mason olmak için Güneş Mahfiline müracaat ettiğini bir gazetede okudum. Mahmut Esat Bey Masonluğa alınması için burada ne müracaatta bulundu ne de Masonlarla bu mesele hakkında konuşmuştur. Keyfiyeti bu suretle açıklamaya lüzum gördüm.”*³²¹

Son Posta gazetesi Masonluk aleyhinde şiddetli yayınların yapıldığı bu tarihlerde halkın Masonluk hakkında ne düşündüğünü içeren bir araştırmaya yer vermiştir. Gazete, görüştüğü kişilere “Masonluk nasıl bir meslektir?” sorusunu yöneltmiş ve şu cevapları almıştır:

Salik Bey (Çarşıkapı Yağcı Han 20)

- Bir mesleğe, bir mezhebe iyi veya kötü diyebilmek için onun ya geleneklerini ya da prensiplerini ve esaslarını bilmek lazımdır. Halbuki ben Masonları ne tanırım ne de prensiplerini gördüm. Yalnız her gün “ Masonluk kötü bir şeydir” diye kuru bir hüküm işitirim o kadar.

Hidayet Bey (Sirkeci Velora Han 10)

- Masonluk insanıyeti ve yardımı dar bir zaviyen gören yalnız bunları kendi mensuplarına esirgemedi bol bol yapan kendi keyfini düşünen bir tarikattır. Tarikatın piri Suriyeli Hazreti Süleymanmış. Uluslararası ile milliliğin, cin ve peri

³¹⁹ Hizmet, (15 Teşrinievvel 1931), s. 3.

³²⁰ Akşam, (15 Teşrinievvel 1931), s. 1.

³²¹ Anadolu, (18 Teşrinievvel 1931), s. 1.

zihniyetiyle çağdaşlığın nasıl bir araya geldiğine bir türlü akıl erdiremiyorum. Bence gizli kapaklı bir cemiyetin, cemaatin her siyaseti açık olan bir idare de olamaz.

Selim Bey (Kumkapı Nişancası 75)

- Masonluk aleyhinde birçok yazılar yazıldı, Masonlar bunlara belirsiz ve ilgisiz cevaplar verdiler: Masonluk milliyetperver, vatanperver bir meslektir, dediler. Bence bu cevaplar sudan şeylerdir. Bana kalırsa Masonlar programları, prensipleri ne ise yazmalıydılar.

Hüseyin Bey (Fatih Atpazarı cad. 15)

- Masonluk bütün iyilikleri ve yardımları kendi mensuplarına vermiş tekelci bir teşekküldür. Bununla birlikte bunların milliyetten ve vatanperverlikten bahsetmeleri bir muammadır. Türkiye’de gizli toplanmalar, gizli görüşmeler toplanma kanununa göre yasak iken bunların bu hallerine göz yummak doğru değildir. Masonlar programlarını hükümete vermeliler ve resmen izin almalıdırlar.

Nüzhet Bey (Taksim Sıraserviler 12)

- Bir zamanlar Bektaşılık bir sır idi. Cumhuriyet güneşi bunların üzerindeki örtüyü kaldırdı, mahiyetleri meydana çıktı. Şimdi de Farmasonluk bir sırdır. Gizli selamlar, rumuzlu el sıkımlar falan... Bunlara benim aklım ermez. Her şey açık olmalı azizim³²².

Mahmut Esat Bey Milliyet gazetesine bir telgraf göndererek şahıslarla bir derdinin olmadığını, Farmasonluk prensiplerinin ve uygulamalarının düşmanı olduğunu, bunları millet ve memleket için çok tehlikeli bulduğunu, kendisini bu mücadeleye mecbur hissettiğini belirtmiştir³²³.

Peyami Safa Son Posta gazetesinde Masonların, Mason olmayan ve Masonluğa aidat vermeyen fakirlere bir tas çorba içirdiklerini, toplumsal faaliyetlerini, bir eserini, hareketlerini görmediğini belirtmiştir. Masonların ortak olarak hiçbir şey meydana getirmediğine dikkat çekmiş, kendilerinin her şeyde imzaları olduğunu savunmalarına karşı çıkmıştır. Peyami Safa Masonları masal dünyalarında hayaller kuran

³²² Son Posta, (17 Teşrinievvel 1931), s. 2.

³²³ Milliyet, (17 Teşrinievvel 1931), s. 2.

megalomanlara benzeterek Bakırköy Hastanesi ile esrarkeş kahvelerin böyle insanlarla dolu olduğunu ifade etmiştir³²⁴.

Mahmut Esat Bey 18 Ekim tarihli yazısında “Mason tekkesinin imtiyazı nedir ki hala duruyor?” sorusunu sormuş, ayrıca Mim Kemal Bey’den sorduğu soruların cevaplarını alamadığını ifade etmiştir. Mahmut Esat Bey Masonluğun propaganda yaptığına da değinerek Mason başı olan Kemal Bey’in Masonluk propagandası yapmadığını inanmadığını yazmıştır. Ayrıca Yüzellilikler içerisinde de Masonlar olduğunu belirtmiştir. Eğer Masonların amacı Türk’ü yükseltmek ise Türk Ocakları gibi Masonların da aynı amaç için uğraşan Halk Fırkası’na katılmalarını teklif etmiştir. Masonluğun lüzumsuz bir teşekkül olduğunu ifade etmiştir.

Ayrıca Anadolu gazetesi 18 Ekim tarihinden itibaren “Masonluğun İcyüzü ve Esrarı” başlıklı bir yazı dizisi başlatmış, ilk sayısında da “Bir insan nasıl Mason olur?, Mason olmak için ne lazım?, karanlık odanın içinde...” yazısına yer vermiştir.³²⁵ Hizmet gazetesinde ise Leo Taxil’in³²⁶ kitabından bazı bölümlere yer verilmeye başlanmıştır. Leo Taxil Masonluğa tercihen nüfuz sahibi kişilerin alındığını, bu nedenle de tekliflerin refah ve mevki sahiplerine yapıldığını açıklamıştır. Localarda ahlaklı kişilerin yanı sıra ahlaksız sayılabilecek kişilerin mevcudiyetine de dikkat çekerek Paris’te bir birahane sahibinin ve bir genelev işletmecisinin Mason olmasını örnek olarak göstermiştir. Din konusunda ise dinsiz, Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ne olursa olsun locaların kabul ettiğini yazmıştır. Bunlar dışında Masonluk merasimlerinden bahsetmiştir³²⁷.

Mahmut Esat Bey Anadolu gazetesinde bu sefer Masonların törenlerinde kullandıkları kılıçların yasak silahlar arasında yer almasına rağmen ne hakla taşıdıklarını sormuştur. M. Kemal Öke’nin açıklamalarını şahsına yapılan saldırı olarak yorumlanmış ve cevap olarak da “*Milletimden başka kimseye verecek hesabım yoktur. Allah’a bir kuru can borcum var. İşte o kadar.*” ifadesini kullanmıştır. Bu yazısında da

³²⁴ Peyami Safa, “Masonlar Ne İddia Ediyorlar?”, Son Posta, (18 Teşrinievvel 1931), s. 3.

³²⁵ Mahmut Esat Bozkurt, “Masonluğun İcyüzü ve Esrarı”, Anadolu, (18 Teşrinievvel 1931), s. 1, 5.

³²⁶ Leo Taxil 1854 yılında doğmuş Fransız gazeteci ve yazardır. Katolik karşıtı görüşleriyle tanınmıştır. Bir zamanlar Mason olmuş fakat daha sonra Masonluktan ayrılmış ve Masonluğu eleştiren yazılar yazmıştır. Bkz: <http://www.masonicdictionary.com/taxil.html>, (11.04.2016).

³²⁷ Hizmet, (18 Teşrinievvel 1931), s. 2.

Türk Yükselme Cemiyeti adına değinmiş ve tıpkı Yahudi Beneberit Cemiyeti'nin³²⁸ kendisine milliyetçi Türk fırkası demesi gibi Masonluğun da Türk Yükselme Cemiyeti adı altında asıl amacını sakladığını iddia etmiştir. Türk zabıtasının Mason localarını sıkı bir kontrol altında bulundurmamasından da şikayet etmiştir³²⁹.

Hizmet gazetesinde 20 Ekim tarihinde Masonluk aleyhinde yer alan yazıda Türk vatanını, Türk milletini öz Türk'ten başka kimsenin sevemeyeceği, Masonların aralarına aldıkları Ermenilerin, Rumların özellikle Yahudilerin Türklük duygusunu taşıyamayacakları vurgulanmıştır. Dünyada en dürüst Yahudilerin Almanya'da bulunmasına rağmen Alman Masonluğunun, Yahudileri arasına almamasına dikkat çekilmiştir. Alman Masonlarının bu şekilde aşırı milliyetçi ruhu örnek gösterilirken Türk Masonlarının da böyle hareket etmeye niyetlerinin olup olmadığı sorulmuştur. İzmir'de bir Mason ziyafetine denk gelen yazar ziyafete katılanların yüzde doksanının Türk olmadığını ve genelini Yahudilerin oluşturduğunu iddia etmiştir. Masonların büyük görevler yerine getirdikleri söylemlerine karşılık hiçbir uygulamanın görülmemesi, çalışmaların gizli yapılması eleştirilmiştir. Masonluk bir efsane, kuru bir hayal olarak nitelendirilmiş, komedyaya çevirmekten de başka işe yaramadığı savunulmuştur³³⁰.

Mahmut Esat Bey Anadolu gazetesinde 20 Ekim tarihli yazısında, 12 Ekim tarihinde Vakit gazetesinde kendisi tarafından söylenildiği belirtilen “*Elimden gelse Masonları asarım*” şeklinde bir ifadeyi kullanmadığını açıklamıştır. Yalnız Lozan Antlaşması görüşmelerinde Türk olmayan fakat Türkiyeli büyük rütbeli bir Masonun bu memlekette kapitülasyonların kalması için propaganda yaptığını, işte bu gibi kişilere yetkisi olsa cezalarını vermekte tereddüt etmeyeceğini belirtmiştir³³¹.

³²⁸ B'nai B'rith örgütü Türkiye'de genellikle Bene-Berit olarak yazılış ve okunuşuyla anılır. Bene-Berit “Ahit Oğulları” anlamına gelen Yahudi hizmet örgütüdür. Örgütün programı Yahudileri ilgilendiren tüm sorunları kapsamaktadır. Bkz: Rıfat N. Bali, “Bir Yahudi Dayanışma ve Yardımlaşma Kurumu: B'nai B'rith XI. Bölge Büyük Locası Tarihçesi Yayın Organı Hamenora Dergisi”, *Müteferrika Dergisi*, S. 8-9, (Bahar-Yaz 1996), s. 42.

³²⁹ Mahmut Esat Bozkurt, “Masonluk Meselesi”, Anadolu, (19 Teşrinievvel 1931), s. 1, 5.

³³⁰ Hizmet, (20 Teşrinievvel 1931), s. 2.

³³¹ Mahmut Esat Bozkurt, “Masonluk Meselesi”, Anadolu, (20 Teşrinievvel 1931), s. 1.

Anadolu gazetesinin aynı sayısında “Masonluğun İç Yüzü ve Esrarı” adlı yazı dizisinde Mason olmak isteyen kişinin gözlerinin bağlandığını sonra içeri alındığını anlatan yazıya yer verilmiştir³³².

Mason üstatlarından Nahit Hilmi Bey 21 Ekim tarihli Hizmet gazetesinde yer alan yazısında, Mahmut Esat Bey’in Masonluğun vaziyeti ile gayesini birbirine karıştırdığını belirterek bunlar arasındaki farkı açıklamıştır. Masonluğun gayesi Mahmut Esat Bey’in de iddia ettiği gibi beynelmileliyettir. Yani dünyadaki bütün insanların birbirini sevmesi, birbirlerine yardım etmesi, din ve milliyet farkı olmaksızın kardeşliğin sağlanmasıdır. Fakat Masonluk insanların siyasi ihtiraslar peşinde koştuğunu bildiği için dünyada hiçbir Mason camiası sınırlarını diğerine açmamıştır. Dünya Masonluğu öncelikle milli Masonluğu oluşturmuş, kendi vatanının, milletinin yükselmesi için çalışmıştır. Türk Masonluğunun vazifesinin de bu olduğunu, hiçbir Masonun milliyetini kaybetmediğini açıklamıştır. Yazısının sonunda “*Masonluk ne siz Mahmut Esat Beyefendi’nin hücumlarıyla bir zerresini kaybeder, ne de köpeklerinizden korkar. Sonuç olarak Masonlara saldıracak olan o beş yüz köpeğiniz ulur, kervan yürür*” ifadesini kullanmıştır³³³.

21 Ekim tarihinde tartışmalara katılan Rusçuklu Fahri Bey, hiçbir memleketin Masonlarının o memleket aleyhinde çalışmadığını vurgulamıştır. Masonluk lehinde yaptığı açıklamalardan sonra Mahmut Esat Bey hala aleyhtarlığa devam ederse zararı yok diyerek her iki tarafa da bol şans dilemiştir³³⁴.

Mahmut Esat Bey 22 Ekim tarihli yazısında Masonluğun kökeninden bahsetmiş ve yine milliyetçilik konusuna gelmiştir. Masonlar hangi milletten olursa olsun birbirlerine yardımla sorumlu olduklarını belirttikten sonra yazısına şöyle devam etmiştir: “*Bir Türk ve Yunanlı Masonla, bunların yanında Mason olmayan bir Türk tasavvur edelim, Farmasonluk esasına göre Türk Mason, Mason olmayan Türk’ten evvel, Mason olan Yunanlıya muavenete borçlu!.. Her nerede bulunursa bulunsun Çin’de Maçin’de, muhaberede, kavgada ilah gibi!.. Yeter ki bunlar tuhaf tuhaf Mason işaretleri ile birbirini tanısunlar!.. Kendi milletinden olmayanları, mücerret Masondur diye kendi milleti efradına tercih eden Farmasonluk nasıl olur da milliyetçi bir*

³³² Anadolu, (20 Teşrinievvel 1931), s. 2.

³³³ Nahit Hilmi, “Masonluk ve Düşmanları”, Hizmet, (21 Teşrinievvel 1931), s. 2.

³³⁴ Rusçuklu Fahri Bey, “Masonluk Aleyhtarlığı”, Anadolu, (21 Teşrinievvel 1931), s. 2.

teşekküldür denebiliyor? Biz milliyetçiliği her şeyden evvel kendi milletini, vakit kalırsa başkalarını düşünmek diye anlarız. Samimi, açık konuşalım; ben kendi hesabıma, mesela bütün bir dünya Yahudiliği açlıktan ölse, kırılrsa sonra bunun yanı başında da bir Türk aynı halde bulunsa kanımı taşıyanın yardımına koşmakta gözümü bile kırpmam. Bir tek Türk'ü bütün dünya Yahudiliğinden hatta dünyadan bile üstün tutarım!.. Önde Türk, hatta bir tek Türk, sonra beşeriyet, sonra insaniyet! Bu türlü düşünceyi, bu türlü hükmü milliyetçilik icabı sayarım. Açlıktan kırılan Yahudilik için de olsa olsa acırım. İşte bu kadar!..”³³⁵

23 Ekim tarihinde Masonluk hakkında Vakıf gazetesinde çok ilginç bir yazı yer almıştır. Yazının sahibi Hafız Necip Efendi Mason kelimesinin Frenkçe bir kelime olup duvarcı anlamına geldiğini, mecazi olarak ise dinsiz, imansız, zındık anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Ona göre Masonlara duvarcı denmesinin sebebi Masonluğa girenlerin dinine, imanına duvar çekmeleri, onları din ve imandan ayırmaları olarak belirtmiştir. Bilinen kitaplara göre Masonluğun kurucularının Şeddat ve Firavun olduğunu ifade eden Necip Efendi, bunların Tanrılık vasıflarını onaylattırmak için bazı zavallıları yer altı mağaralarına hapsettiklerini ve giriş kısımlarını duvarla ördüklerini beyan etmiştir. Bu şekilde aç susuz bırakılan kişiler Şeddat ve Firavun'un Tanrılık vasfını onaylamak zorunda bırakılmış ve bunlar Masonların başına geçmiştir³³⁶.

Mahmut Esat Bozkurt 24 Ekim 1931 tarihli yazısında Farmasonluğun gizliliğine değinmiş ve tescil olunmakla gizlilik vasfının kalkmadığını vurgulamıştır. İddiasına göre cemiyet ne olduğunu, ne yaptığını, programının içeriğini hükümete bildirmemekte ve Türk Yükselme Cemiyet adı altında iç yüzünü saklamakta olduğunu belirtmiştir. Masonluğu, içerisine Yahudi, İngiliz, Arap, Yunan, Türk, Acem gibi farklı milletleri alan siyasi bir teşekkül olarak görmekte ve Masonluk, memleketin her tarafında sivil ve askeri kurumlar arasında siyasetini yürütmeye çalışmaktadır³³⁷.

24 Ekim tarihli Son Posta gazetesinde Mason teşkilatının milliyetçilik açısından zararları sayılmıştır. Birincisi Masonluk, emperyalist ülkelerin Türkiye'deki ajanıdır ve bu ülkeler Masonluk aracılığıyla birtakım fayda ve ayrıcalıklar sağlamaya çalışmaktadır. İkincisi, Türkiye Masonluk teşkilatı Fransız Masonlarına ya da İskoç

³³⁵ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonlar Dinleyiniz!”, Anadolu, (22 Teşrinievvel 1931), s. 4.

³³⁶ Hafız Necip Efendi, “Masonluk Babında”, Vakıf, (23 Teşrinievvel 1931), s. 2.

³³⁷ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonlar Dinleyiniz”, Vakıf, (24 Teşrinievvel 1931), s. 2.

teşkilatına bağlıdır ve oradan emir alır, onların usullerini takip eder. Nitekim Mütareke döneminde de İskoç teşkilatına bağlı Masonlar İngiliz mandasını istemişlerdir. Üçüncüsü, Masonluğun milliyeti inkar etmesidir. Bu nedenle İstanbul Masonları arasında İngiliz, Fransız ve başka yabancılar da bulunmuştur. Bu tehlikelere rağmen bir Türk Mason için yabancı bir Masonun, Mason olmayan Türk'ten daha kıymetli olması eleştirilmiştir³³⁸.

Mahmut Esat Bey 25 Ekim tarihinde yayınlanan yazısında bazı Masonlardan ve zarar verici hareketlerinden bahsetmiştir. Bunlardan biri olan Papaz Frew'in Mütareke döneminde sarayı, millet ve memleket aleyhinde idare ettiğini, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin kurulmasına destek olduğunu ifade etmiştir. Casus Lawrence'nin idaresinde olan Mason Hintli Mustafa Sağır de Ankara'ya gelmiş ve Mustafa Kemal Atatürk'esuikast düzenleyeceği anlaşılınca asılmıştır. Rıza Tevfik'in de bir zamanlar Talat Paşaları susturduğunu ve Türkiye Masonluğunu düşmanlar lehine çevirdiğine dikkat çekmiştir³³⁹.

26 Ekim'de yine masonluğa cevap vermeye devam eden Mahmut Esat Bey Masonların iddia ettiği beş yüz kişiyi kabul etmemiş ve kalabalıktan hoşlanmadığını belirtmiştir. Böyle bir şey söylemiş olsa dahi Masonların, kendisini Abdülhamit'in hafiyeleri gibi takip mi ettiğini merak ederekbu hafiyelerin yerini almamaları için temennide bulunmuştur³⁴⁰.

“Farmasonluğa Son ve Kısa Cevaplarım” adlı yazı dizisinde yazmaya devam eden Mahmut Esat Bey bir kişinin hem Farmason hem de milliyetçi olamayacağını bir Acem şiirinin şu mısralarıyla ifade etmiştir: “*Azizim insan hem köse hem de pala bıyık olamaz. Ya köse ya da pala bıyık olur!..*” Bir insan hem Müslüman, hem Yahudi, hem Hıristiyan olamaz. Mahmut Esat Bey Masonların laik ve cumhuriyetçi olmalarına da inanmamakta ve her devrin makamına ayak uydurduklarını düşünmektedir. Abdülhamit,

³³⁸ Son Posta, (24 Teşrinievvel 1931), s. 3.

³³⁹ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonluğa Son ve Kısa Cevaplarım 1”, Anadolu, (25 Teşrinievvel 1931), s. 1.

³⁴⁰ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonluğa Son ve Kısa Cevaplarım 2”, Anadolu, (26 Teşrinievvel 1931), s. 1.

Sultan Reşat, İttihat ve Terakki, Vahdettin, İtilaf ve Hürriyet ile hoş geçinen Masonların şimdi de Cumhuriyet ile hoş geçindiğine inanmaktadır³⁴¹.

Masonların milliyetçiliği konusunda yazmaya devam eden Mahmut Esat Bey 18. ve 19. yüzyıllarda İskoçya, İngiltere ve Fransa’da oluşmuş olan Masonluğun dünya Masonluğunu meydana getirdiğini ifade ederek Türkiye Masonluğunun prensiplerinin de buna bağlı olmasına rağmen bizdeki Masonluğun nasıl milliyetçi olduğunu merak etmiştir. Merasimlerinde kullanılan önemli kelimeler dahi eski Yahudicedir, İbrani kelimelerdir. Ayrıca Halk Fırkası’nın yüzde doksanın Farmason olduğu iddialarına karşılık olarak Masonların var olduğunu kabul etmiştir, ancak bunun yüzde doksan bir oranda olmadığını ifade etmiştir. Bir zamanlar Halk Fırkası içerisinde Bektaşilerin, Kadirilerin, Mevlevilerin, Nakşibendilerin de bulunduğunu, fakat bunların varlığı onlara aleyhtar olunmasına ve kapatılmalarına engel olmadığını da eklemiştir³⁴².

Nahit Hilmi Bey Hizmet gazetesinde 21 Ekim tarihli yazısında, Masonlar hakkında yazı yazan kantar ağası zade Salaheddin Bey için “*hangi taşı kaldırsak altından çıkıyor*” ifadesini kullanarak Salaheddin Bey’in, Masonluğun esrarını ifşa etmeye başladığını iddia etmiştir. Hizmet gazetesi 27 Ekim tarihli sayısında bu sefer Salaheddin Bey’in düşüncelerine yer vermiştir. Salaheddin Bey, Nahit Hilmi Bey’in bu ifadesiyle kendisini solucana benzettiğini belirterek tüm ithamları reddetmiş, Masonluğun “M” sini bile bilmediğini bu nedenle herhangi bir şeyi ifşa edemeyeceğini belirtmiştir. Nahit Hilmi Bey’in Mahmut Esat Bey için söylediği “*Beş yüz köpeğiyle Masonluğa saldırıyor*” ifadesinde beş yüz kişinin kimler olduğunu açıklamasını istemiştir³⁴³.

Farmasonluğun siyaset yaptığını savunmaya devam eden Mahmut Esat Bey bunu bir örnekle açıklamıştır. Meşrutiyet döneminde İngiliz bir baş tercüman ve Farmason olan Fits Moris, Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda Talat Paşa’dan daha fazla nüfuz sahipti. Bu kişi Şeyhülislam Musa Kazım Efendi’nin Mason olduğunu bir milletvekiline söylemesi üzerine tartışma başlamış ve meclise kadar gitmiştir. Mahmut

³⁴¹ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonluğa Son ve Kısa Cevaplarım 3”, Anadolu, (27 Teşrinievvel 1931), s. 1.

³⁴² Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonluğa Son ve Kısa Cevaplarım 4”, Anadolu, (28 Teşrinievvel 1931), s. 1.

³⁴³ Kantar ağası zade Salaheddin, “Mahmut Esat Bey’in ‘kuçukuçularından maksat nedir kimlerdir?’”, Hizmet, (27 Teşrinievvel 1931), s. 2.

Esat Bey bu durumun İkinci Hizip muhalefetine neden olduğunu ve Farmasonluğun Türk milletini ikiye bölmek için İngiliz Masonluğunca siyaset aleti olarak kullanıldığını belirtmiştir³⁴⁴.

Orhan Rahmi 30 Ekim tarihli yazısında Masonların meşrutiyetten önce ve sonra inkılâpların yüzde doksanını kendileri yapmış gibi göstermelerine karşılık olarak inkılapta birkaç Masonun bulunması, başarıların tamamının Masonluğun bir başarısıymış gibi gösterilemeyeceğine dikkat çekmiş, Mason olan Türklerin bu başarılarının altında memleket ve millet davasının yattığını ifade etmiştir³⁴⁵.

5 Kasım 1931 tarihli Son Posta gazetesi Mahmut Esat Bey'in gazetelerde bir anda başlayan kampanyasının bir anda aynı şekilde kesildiğini, bunda Ankara'ya çağrılmasının ve Cumhuriyet Bayramı'nın yaklaşmasının etkili olabileceğini beyan etmiştir. Kampanya ne Masonluğa karşı bir hükümet girişimine neden olmuş ne de Mahmut Esat Bey'in dışlanmasına neden olmuştur. Tam tersine kendisine duyulan güven 5 Kasım 1931 tarihli Son Posta gazetesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “... *Bozkurt-Lotus Lahey Adalet Divanındaki savunmaya Mahmut Esat Bozkurt görevlendirilmiştir. Mahmut Esat Bey şimdiden incelemelere başlamıştır. Duyduğuma göre Mahmut Esat Bey davayı kazanacağından emin görünmekte ve memlekette bazı önemli adalarla milyonlarca lira kazandıracağını tahmin etmektedir. Masonlukla mücadelesinden sonra Mahmut Esat Bey'in bu önemli vazifeye tayini mücadelenin burada iyi karşılandığı hissini vermektedir.*”³⁴⁶

Bu arada Mahmut Esat Bey 8 Haziran 1932 tarihinde Masonluk teşkilatının kanuni ve idari durumu hakkında soru önergesi vermiştir. 15 Haziran tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası grubunda sunulan önerge tartışılmış ve Şükrü Kaya cevap olarak mevcut kanunlara aykırı bir durum olmadığını, kanuna aykırı herhangi bir durum karşısında devletin kovuşturmada bulunacağını açıklamıştır³⁴⁷. Bu arada İstanbul'da 6 Eylül 1932 tarihinde Uluslararası Mason Birliği (A.M.I.) toplanmıştır. Kongre 6-10 Eylül tarihlerinde de devam etmiştir. Mason kongresinin dağılmasının ardından A.M.I. icra heyeti başkanı M. Karpantiye söz alarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e çektiği telgrafa karşılık aldığı telgrafi okumuş ve saygılarını belirten bir konuşma

³⁴⁴ Mahmut Esat Bozkurt, “Masonlar Dinleyiniz”, Anadolu, (29 Teşrinievvel 1931), s. 1, 3.

³⁴⁵ Orhan Rahmi, “Masonluk Davası”, Hizmet, (30 Teşrinievvel 1931), s. 1, 2.

³⁴⁶ Son Posta, (5 Teşrinisani 1931), s. 1.

³⁴⁷ Vakit, (15 Haziran 1932), s. 1.

yapmıştır³⁴⁸. Fransa Mason teşkilatı adına katılmış olan M. Groussier'in Vakit gazetesine söyledikleri arasında, Uluslararası Mason Birliği'nin bütün Mason örgütlerini kendi etrafında toplanmış olarak görmek istediği ve kongrede de bu konunun incelendiği, ayrıca Masonluğun din ve siyasetle alakadar olmadığı yer almıştır³⁴⁹.

Masonluk lehinde bu şekilde gelişmelerin yaşanması ve hükümetin tepki göstermemesi Mahmut Esat Bey'in Ekim 1932'de tekrar Mason aleyhtarlığı bir kampanya başlatmasına neden olduğu belirtilmektedir³⁵⁰.

Mahmut Esat Bey 24 Ekim'de Anadolu gazetesinde "Farmasonluk Dağılmalıdır" adında yeni bir yazı dizisi başlatmıştır. Gazete bu sayıda Masonların yemin metnini yayınlamıştır:

S. A. K.'in ve şu muhterem Mas. Cemiyetinin huzurunda kendi arzu ve irademle kemal-i halisiyet ve samimiyetle yemin ederim ki bana öğretilecek ve söylenecek Mas.luk sırlarını hakiki bir Mas. dan başkasına, usul ve kaidesine muvafık olarak teşekkül etmiş bir mahfilden gayri bir yerde beyan ve ifşa etmeyeceğim.

K. K.'ı sevmeyi, yardımlarına koşmayı, ihtiyaçları zamanında kendilerine imdat eylemeyi onların ve Mas.luğun müdafaası emrinde her fedakarlığı yapmayı vaat ve taahhüt ederim.

Zaillere muavenet, herkese karşı icra-yı adalet, aileme, vatanıma karşı fedakarlık eyleyeceğimi ve haysiyet-i nefsimi muhafaza edeceğimi beyan ederim.

Türkiye Yüksek Şurası'nın kanun ve nizamlarına, usulüne uygun olarak verilecek kararlarına ve beni sinesine kabul eden şu muhterem Mah.'in hususi nizamı ve kararlarına riayet edeceğim.

Vaadimden dönmekten, yeminimi bozmaktan ise ölmeyi tercih edeceğime yemin ederim³⁵¹.

Masonların gizli çalıştıklarının kanıtı olarak "S... A... K." şeklinde kullanılan kısaltmalar gösterilmiş ve yemin metinlerinde geçen "K. K. Masonları sevmeyi,

³⁴⁸ Cumhuriyet, (11 Eylül 1932), s. 1.

³⁴⁹ Vakit, (11 Eylül 1932), s. 1

³⁵⁰ Ergün Aybars, "Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, S. 4 - 5 (1994, 1995), s. 253.

³⁵¹ Türkiye Mason Derneği Türkiye Yüksek Şurası Birinci Derece Çalışma Usulü Çalışma Rehberi "Yemin Sureti", BCA., 10.09/70.214.1

yardımlarına koşmayı, ihtiyaçlara zamanında yardım etmeyi, onların ve Masonluğun müdafası emrinde her fedakarlığı yapmayı vait ve taahhüt ediyorum.” ifadesinde geçen “K. K.”, “Kaka Mason” şeklinde alaycı bir dille yorumlanmıştır³⁵². Mahmut Esat Bey de bu yemin metninden yola çıkarak Masonlukta gizliliğinin devam ettiğini belirtmiştir. Metinde Farmasonluk sırlarının hakiki bir Masondan başkasına açılmayacağı belirtilmesine rağmen cemiyet kendini hükümete tescil ettirmiş, fakat sırlarını nasıl tescil ettirdiğini anlayamamıştır. Cemiyetin hükümeti aldattığını belirtilerek iç yüzünün meçhul kaldığını vurgulamıştır. Mahmut Esat Bey bu sırların kanun tarafından bilinmesi gerektiğini, gizliliği olan böyle bir cemiyetin cemiyetler kanuna aykırı olduğunu savunmuştur³⁵³.

Mason Üstadı Mim Kemal Öke, Masonluğun Türkiye’de tam anlaşılmadığından dolayı halkın gözünde gizli bir cemiyet olarak kaldığını ifade etmiştir. Oysaki Masonlara göre Masonluk, özellikle demokrasi memleketlerinde milli bünye içerisinde yüksek bir insanlık idealinin sağlanması için çalışan bir fikir müessesesidir. Mim Kemal Öke Masonluğun antimilitarist bir teşekkül olduğunu iddia edenlerin de olduğunu belirterek Mason Maşrık-ı Azamının Üstad-ı Azamı olan Faik Paşa’nın harp cephesinde, İsmail Hakkı Paşa’nın III. Ordu kıtası başında şehit olduğunu açıklamıştır³⁵⁴.

Hizmet gazetesi 24 Ekim 1932 tarihli “Bunu da sormayalım mı?” yazı dizisinde Mahmut Esat Bey’in neden sahibi, başyazarı, yayın müdürü, idare müdürü yani kendisi Mason olan bir gazetede Masonları bombardıman ettiğini sormuştur³⁵⁵. 25 Ekim 1932 tarihinde ise Masonluk millet tanımaz diyen Mahmut Esat Bey için, hükümette Mason milletvekillerinin bulunduğunu, hükümet dairelerinde Mason başkanların olduğunu belirterek bunların Yahudi dinini mi kabul ettiklerini, vatan, millet tanımadıklarını mı sormuştur³⁵⁶.

Mahmut Esat Bey kendisini insani bir örgüt olan nitelendiren Masonluk ile yine insani bir kuruluş olarak nitelendirilen Hilal-i Ahmer cemiyetini karşılaştırmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyetinde neden üyelere yeminler ettirilmediğini sormuş ve buradan

³⁵² TBMM Tutanak Dergisi, **Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma**, s. 309.

³⁵³ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonluk Dağılımalıdır 1”, Anadolu, (24 Birinci Teşrin 1932), s. 1, 2.

³⁵⁴ Mim Kemal Öke’nin “Masonluğun Mahiyet ve Maksadı” adlı yazısı, BCA.,490.01/611.123.3.

³⁵⁵ Hizmet, (24 Teşrinievvel 1932), s. 1.

³⁵⁶ Hizmet, (25 Teşrinievvel 1932), s. 1.

hareketle Masonluğun insani değil, kendisine mahsus siyasi ve dini anlayışları, amaçları olduğunu belirtmiştir³⁵⁷.

Zeynel Besim Bey 26 Ekim tarihli Hizmet gazetesinde Masonluk, iddia edildiği gibi vatan, millet aleyhinde bir örgüt ise incelenmesini ve iddialar doğru ise locaların derhal dağıtılmasına taraftar olduklarını belirtmiştir. Mahmut Esat Bey'e, eğer Masonluk vatan, millet aleyhtarı ise hükümetin neden sessiz kaldığını sormuştur. Bu iddianın gerçeklik payı varsa hükümeti ilgisiz olmakla itham edeceklerini belirterek böyle önemli bir meseleye kayıtsız kalan hükümetten Mahmut Esat Bey'in istifa edip etmeyeceğini merak etmiştir³⁵⁸.

26 Ekim tarihinde Anadolu gazetesinde "Türklüğü küçük düşüren Hizmet Farmason gazetesi mi?" başlıklı sorusu altında Hizmet gazetesi Farmasonluğu sevdiği kadar öz Türklüğü sevse, ona hürmet etse, büyük Türk milletine "Üç Buçuk Türk" sıfatını kullanmasa daha iyi olurdu yorumu yer almıştır. Gazetenin aynı sayısında Mahmut Esat Bozkurt Farmasonluğun mutlaka dağılması gerektiğini içeren yazısını yazmaya devam etmiştir. Farmasonluğun milliyetçiliğe düşman olduğunu Farmasonluğun en büyük başlarından sayılan Endres'in şu sözlerle ifade ettiğini iddia etmiştir: *"Yeryüzüne yayılmış; iyi, asil, birbirine yardım etmeyi seven insanlar arasında birlik meydana getirmek Farmasonluğun yüce gayesidir. Bu gaye, milliyetçiliğe açıkça karşıdır. Zıttır. Milliyetçilikle uzlaştırılmaz. Tam manasıyla söylemek gerekirse Farmasonluk uluslararasıdır... Milliyet yok, insaniyet var."*³⁵⁹

Zeynel Besim Bey 27 Ekim tarihli Hizmet gazetesinde, Anadolu gazetesine cevap olarak bir gazetenin Mason gazetesi olması eğer o gazeteyi çıkaran kişilerin Masonlukla alakasına bağlı ise Mason bayrağı tabirine layık olan gazetenin, içinde tek bir Mason bulunan Hizmet gazetesi değil, içinde dört Mason bulunan Anadolu gazetesi olduğunu, Masonların fikirlerini yayan bir gazete olmadıklarını belirtmiştir. Mahmut Esat Bey'in *"Benim şahıslar ile işim yoktur, ben Masonluk prensipleriyle uğraşıyorum."* ifadesini *"Hırsızlık fenadır ama hırsız olanlara söyleyecek sözüm yoktur."* ifadesine

³⁵⁷ Mahmut Esat Bozkurt, "Farmasonluk Dağılmalıdır 2", Anadolu, (25 Birinci Teşrin 1932), s. 1, 2.

³⁵⁸ Zeynel Besim, "Masonluk İyi midir, Fena mıdır?", Hizmet, (26 Teşrinievvel 1932), s. 1.

³⁵⁹ Mahmut Esat Bozkurt, "Farmasonluk Dağılmalıdır 3", Anadolu, (26 Birinci Teşrin 1932), s. 1, 2.

benzetmiş, Masonluk prensipleri fena ise onları kendisine rehber edinen bir kişinin iyi olmasını manasız bulmuştur³⁶⁰.

Mahmut Esat Bey 27 Ekim tarihli yazısında Farmasonluğun siyasi bir örgüt olduğu düşüncesi üzerinde durmuştur. Baş Farmasonlardan Endres'in sözleri olduğunu iddia ederek şu ifadelere yer vermiştir: “...*Farmasonluk mensup olduğu partinin içinde daima anlaşmazlık çıkarmalıdır. Bu çok iyidir. Çünkü mensup olduğu partiyi Farmasonluk düşüncelerine meylettirir...*” Mahmut Esat Bey bu ifadeleri bir fırkanın veya hükümetin Farmasonluğa alet edilmeye çalışılması olarak yorumlamıştır. Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih profesörü Charles Seignobos'un da Farmasonluğun hükümet ve devlet şekilleriyle meşgul olmadığını, Cumhuriyetle, meşrutiyetle geçindiği gibi zorba Çar Birinci Aleksandr ile de geçindiğini belirten ifadesine yer vermiştir. Farmasonluğun Cumhuriyet aşığı gibi görünerek ikiyüzlü bir siyaset uyguladığını ifade eden Mahmut Esat Bey, Farmasonluğun resmi kitabından aldığı belirttiği şu ifadelere de yer vermiştir: “*Farmasonluk siyasetle, dinle meşgul olmaz demek mevcut dinlerden birine veya mevcut siyasi cereyanlara kapılmaz demektir. Yoksa kendine mahsus siyaseti ve mezhebi vardır.*”³⁶¹

Hizmet gazetesinde 31 Ekim tarihinde Kuşadalı Mehmet Emin adında bir kişinin Mahmut Esat Bey'e yazdığı mektup yer almıştır. Bu kişi Mahmut Esat Bey'e övgüler yağdırmış, onun Masonluk aleyhinde söylediği her şeyi doğru bulmuş ve takdir etmiştir. Masonlardan doğru dürüst bir cevap gelmediğini belirterek Mahmut Esat Bey'i anlayan olmadığını, bir süre sessiz kalmasını tavsiye etmiştir³⁶².

2 Kasım tarihinde ise Anadolu gazetesi Hizmet gazetesinde yer alan bu haberinin yalan olduğunu bildirmiştir. Kuşadalılar Anadolu gazetesine telgraf çekerek bahsedilen mektubun kesinlikle Kuşadası'ndan yazılmadığını belirtmişler, ayrıca Türkler için “Üç Buçuk” tabirini kullanan bir gazetenin Mahmut Esat Bey'e övgü dolu sözler içeren bir mektuba yer vermesini inandırıcı bulmamışlardır³⁶³. Aynı sayının

³⁶⁰ Zeynel Besim, “Mason Gazetesi Değil, Halk Gazetesiyiz”, Hizmet, (27 Teşrinievvel 1932), s. 1.

³⁶¹ Mahmut Esat Bozkurt, “Farmasonluk Dağılmalıdır 4”, Anadolu, (27 Birinci Teşrin 1932), s. 1, 2.

³⁶² Hizmet, (31 Teşrinievvel 1932), s.

³⁶³ Anadolu, (2 İkinci Teşrin 1932), s. 1.

üçüncü sayfasında Kuşadalı Mehmet Emin, Osmanlı Devleti'nde yer alan Düzmece Mustafa'ya benzetilerek “Düzmece Mehmet Emin” ifadesi kullanılmıştır³⁶⁴.

Bir gün sonra Anadolu gazetesinde Kuşadası kazasının Selçuk nahiyesi halkından gelen telgrafta Hizmet gazetesinde adı geçen mektubun uydurma olduğu ve bir Farmason tarafından kaleme alındığı belirtilmiştir³⁶⁵. Yine Selçuk nahiyesinin Şirince köyünden gelen mektupta da böyle bir yazının Kuşadalı biri tarafından değil bir Farmason tarafından yazıldığı tekrar vurgulanmıştır³⁶⁶.

Masonların İzmir'de böyle bir kampanyaya sürüklenmeleri olumsuz olarak karşılanmıştır. Çünkü Masonlar bu tür tartışmalardan ve iç sorunlarını ortaya dökmekten kaçınmaktadırlar. Masonluğun asıl bulunduğu İstanbul ve Ankara yerine İzmir'de yoğunlaşması bazı yerel soruların ön plana çıktığını ve Masonlar arasında tam bir huzur bulunmadığını göstermiştir³⁶⁷.

3.2. Türkiye'de Mason Localarının Kapatılması

1930'lu yıllar Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da Mason aleyhtarı basın mevcut olduğu yıllardır. Masonluğa karşı geniş bir kampanya başlatılmıştı. Fransız basınında Masonluk, laikliği müdafaa, Katolik Kilisesi ve faşizmle mücadele, Milletler Cemiyetine önderlik etmek, solcu milli birliği yaratmak ve onu idare etmekle suçlanmıştır. Almanya basını Masonluk ve Yahudi meselesini birleştirmiş, İtalyan basını ise İtalya'daki tüm felaketlerin Masonlardan kaynaklandığına yer vermiştir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Masonluk İtalya'nın harp ganimeti elde etmesine engel olmuş, Versailles Antlaşması da Masonluğun İtalya'ya karşı bir komplosu olmuştur. Aynı şekilde İsviçre'de de Masonluğa şiddetle karşı çıkılmış, Masonluk aile düzeni ve vatanın düşmanı, sosyal hayatı mahveden bir cemiyet olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde İspanya ve Polonya'da Masonluk yasaklanmıştır³⁶⁸. 1934 yılında bu ülkelerde Masonluğun yasaklanmasının ardından Türkiye'de de Mason localarının kapatılacağı basında yer almaya başlamıştır. İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya ise

³⁶⁴ Nihat Şevki, “Düzme Mustafa Hizmet Gazetesinde Hortladı”, Anadolu, (2 Teşrinisani 1932), s. 3.

³⁶⁵ Anadolu, (3 İkinci Teşrin 1932), s. 1.

³⁶⁶ Anadolu, (7 Kasım 1932), s. 1, 6.

³⁶⁷ Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar, s. 81.

³⁶⁸ Celil Layiktez, “Mason Aleyhtarlığı”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 13, (1973), s. 53.

hükümetin böyle bir kararı olmadığını ve dedikodulara ehemmiyet verilmemesini istemiştir³⁶⁹.

1923 – 1935 yılları arası Masonluk ve siyasetin de iç içe girmeye başladığı yıllar olmuştur. Kimi Masonların Masonluğu bir araç olarak görmeye başlaması ve partizanca tavırlar sergilemesi Masonlar arasında tartışmalara neden olmuş, partizanca tutum sergileyen kişilerin Mason karşıtlarının eylemlerine kolaylık sağladıkları yönünde eleştirilere neden olmuştur³⁷⁰. Masonluğun bu tarihlerde kapanış sürecine gitmesinde hem basında yer alan olumsuz iç ve dış haberler hem de Masonluğun kendi içinde bazı kişilerin fikirlerinin değişmesi etkili olmuştur. Bu kişiler artık Masonluğun rolünü tamamlamış olduğunu düşünmeye başlamışlar ve bunların Masonluğa olan ilgileri azalmıştır³⁷¹. İdealist olarak Masonluğa giren bazı kişilerin ideallerini kaybettikleri, hayalperest oldukları ve Mason aleyhtarlığı yapmaya başladıkları, toplantılarda devamsızlıkların olduğu, Masonluğun seviyesinin düşmeye başladığı gibi konular gündeme gelmeye başlamıştır³⁷².

1934 yılında Masonluğun vazifesinin bitip bitmediği tartışma konusu olmuştur. Bu konuyu kaleme alan Halit Tekin'e göre insanlığın Masonluğa olan ihtiyacı bitmemiştir. Ancak birçok kişiye göre ise dünya cehaletten kurtulmuş, demokrasi esasları anlaşılmış, Masonluk fikirleri yayılmış olduğundan bu teşekkülün devamına gerek görülmemektedir. Artık vicdan ve fikir hürriyeti de anlaşılmış olduğundan bu uğurda mücadele edilecek ya da tartışılacak bir durum da kalmamıştır. Halit Tekin bu fikirlerin iyice incelenmediğini düşünmekte ve sıradan yüzeysel bir görünüşten ibaret olduğunu savunmaktadır. Yalnız yaşayan insanlarla topluluk halinde yaşayan insanları kıyaslayarak toplu yaşayanların cesaret, kahramanlık ve birçok konuda yalnız yaşayanlardan daha kuvvetli olduklarını ifade etmiştir³⁷³.

İlhami Soysal, Masonlar arasında gündeme getirilen gerekçeleri minareye kılıf geçirme çabası olarak görmüş ve daha resmi bir şekilde şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, devletin ve devleti yöneten tek partinin*

³⁶⁹ Dündar Erendağ, “İdeal Muhterem Locasının Tarihi 2, *Tesviye Dergisi*, S. 12, (Haziran 1994), s. 23.

³⁷⁰ Oktay Gündoğdu, “Masonik Tarihimizden Kesitler”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 114, (1999), s. 33.

³⁷¹ Apak, a.g.e., s. 162.

³⁷² H. Agopyan, “1935 İsad Merasiminde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 18, (Sonkanun – Şubat – Mart 1935), s. 30.

³⁷³ Halit Tekin, “Masonluk Vazifesini Yapmış Bitirmiş midir?”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 17, (Sontesrin – İlkkanun 1934), s. 29 – 31.

denetim ve yönetiminde olmayan, kökünün dışarıda olduğu ileri sürülen, ilişkilerinin derinliği bilinmeyen Mason localarının kapatılmasına karar vermiştir³⁷⁴. Ancak İlhami Soysal'a göre Mustafa Kemal Atatürk bunu Masonların kendilerinin yapmasını istiyordu. Zaten Masonluk ilkeleriyle Cumhuriyet Halk Partisinin ilkeleri ve amaçlarının aynı olduğunu Masonlara da tespit ettirmişti³⁷⁵.

Türkiye'de bu dönemde, 1909 Cemiyetler Kanunu yürürlükte bulunmaktaydı. Bu kanunla birlikte çok sayıda eski, gizli, ihtilalci ve çeteci komite kurumsallaşarak siyasi amaçlarını, görünürde değişik amaçlı dernekler ardında gizlemişlerdir. Birçok derneğin adı asıl amaçlarını yansıtmıyordu³⁷⁶. Ancak Cumhuriyet Halk Fırkası Mayıs 1935 kurultayında 69. maddeyi kabul ederek uluslararası amaçlarla cemiyet yapılamayacağını, kökü dışarıda olan cemiyetler kurmanın yasak olduğunu resmileştirmiştir: "*Beynelmilel maksatlarla cemiyet yapılamayacağı gibi kökü yurt dışında olan cemiyetler kurmak yasak olacaktır. Milletler arasında beraberlik yapmakta devletin fayda göreceği maksatlarla cemiyet kurmak veya kurulu olanların şubesini açmak için İcra Vekilleri Heyetinin kararı lazımdır.*"³⁷⁷ Masonların iddiasına göre Masonluk için başvuruda bulunan ve reddedilen Maliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt Mason düşmanı olmuş ve onunla birlikte Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Katibi Recep Peker bu yasayı kötüye kullanmışlardır³⁷⁸.

İlhami Soysal Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1935 Mayıs'ındaki kurultayında locaların kapatılmasının gündeme getiriliş şeklini milletvekili İbrahim Arvas'ın anılarından şu şekilde aktarmıştır: "*Mustafa Kemal Paşa bir gün eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'u çağırdı, kendisine Masonların taksimat, teşkilat ve ahvalini bildirir bir kitap verdi. Bunu güzelce mütalaa et, bir takrirle Halk Partisi Grup Başkanlığına ver, grupta bunlara şiddetli bir hücum yap ve grupça kapanmasına delalet et. Senin de bu işte büyük şeref payın olacaktır dedi. Grup günü Mahmut Esat Bozkurt riyaset makamına bir takrir verdi ve takririnin okunmasını reisten rica etti. Katip takriri okudu. Grup dinledi. Hülasası şöyle idi:*

³⁷⁴ Soysal, a.g.e., s. 314.

³⁷⁵ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 53.

³⁷⁶ Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, (1983), s. 207, 208.

³⁷⁷ **CHP. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, İkinci Oturum Yedinci Kısım**, 9-16 Mayıs 1935, s. 76.

³⁷⁸ Ergin Koparan, "Resne'den Sur'a Kırkbeş Yıl: Erenler Muhterem Locası", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 125, (2002), s. 10.

'Bizim eba ancet gelen atalarımızın mensubu buldukları tarikatları kapattık. Masonluk da kökü dışarıda bir Yahudi tarikatından başka bir şey değildir. Memleketimizde bunun ne işi vardır? Bunu da grup kararıyla kapatalım.' Ve söz istedi, kürsüye gelerek takririni gayet veciz olarak izah etti. Meclisteki Masonları bir telaştır aldı. Hele sözcüleri Şükrü Kaya'yı görseydiniz, başından süt dökülmüş kediye benziyordu. Meşhur hatip Mahmut Esat Bey'e söz yetiştirilebilir miydi? Şükrü Kaya Masonluğun bir hayır müessesesi olduğunu kürsüde söylediği zaman grubun hemen bütün azası yüzüne haykırdılar. Hayır eserleri dediğiniz nedir birisini gösterebilir misiniz? Yalan söylüyorsun, in aşağı! dediler. Mahmut Esat ise Masonluğun kökü dışarıda, gizli, memleket ve millet için muzır bir tarikat olduğunu ve yerde umumi reisleri yani Maşrık-ı Azamları Yahudi birçok vesikalarla ispat etti.

Şükrü Kaya, Kazım Özalp, Mazhar Germen son çareyi Katib-i Umumi Recep Peker'e sığınmada buldular. Ve salonda oturan Recep Peker'in etrafını alarak yalvarmaya başladılar. Gruptaki hava çok elektrikli idi. Heyecan son haddini bulmuş, her tarafta kapatalım sesleri yükseliyordu. O sırada Recep Peker söz istedi ve kürsüye gelerek: 'Arkadaşlar çok mühim bir iş üstündeyiz, müsaade buyurun, bu işi bir defa da devlet reisine götürelim, onun da reyini alalım, gelecek hafta bugün tekrar huzurunuzda getireceğim.' dedi. Bu söz grubun onayını aldı ve mesele gelecek haftaya kaldı. Bir hafta sonra olsun, biz herhalde bütün locaları kapatırız dediler. Ertesi hafta Recep Peker geldi ve kürsüye çıkarak şu müjdeyi verdi:

'Arkadaşlar bugünden itibaren Türkiye'de Masonluk kalmamıştır ve bütün localar kapanmıştır.' Salonda bir kıyamettir koptu, alkışlar, bağırılmalar ve kahrolsun Yahudi uşakları sesleri tavanları çınlatıyordu. Şükrü Kaya ile arkadaşları sırna kadem basmışlardı. Grup dağıldıktan sonra Doktor Mim Kemal'i öne katarak meclisteki Masonlar toplu olarak Cumhurbaşkanına gitmişlerdi. Mim Kemal Cumhurbaşkanına hitaben:

'Efendimiz biz zaten maiyet-i devletindeyiz, fakat siz Maşrık-ı Azamımız olursanız bir pervane gibi etrafınızda dönüp dolaşırız.' demiş. Cumhurbaşkanı, 'Peki bir şey soracağım, bana cevap veriniz de sonra... Siz Avrupa'da hangi locaya bağlısınız ve matbuunuzun ismi nedir?'

'Biz Cenova'ya bağlıyız ve reisimiz de Borca Mişon Cenaplarıdır.' demişler. *Bunun üzerine küplere binen Mustafa Kemal Paşa da onlara hitaben:*

'Haydi defolun buradan, cehennem olun gidin. Yahudi uşakları. Benim milletim bana kahraman sıfatını verdi, ben sizin gibi bir Çıft Yahudi'ye uşak mı olacağım. Bu gece sabaha kadar Türkiye'deki bütün localarınızı kapatmadığınız taktirde, yarın teşkil edeceğim divan-ı harp örfiye hepinizi verir ve astırırım haydi defolun karşımdan.' diyerek onları kovmuş. *Onlar da yıldırım telgraf ve telefonlarla vaziyeti İstanbul, İzmir, Adana'ya bildirdiler ve sabah olmadan hepsinin kapanma kararlarını getirip henüz sofrasından kalkmayan Cumhurbaşkanına verdiler ve derin bir nefes aldılar. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa bu suretle bütün Mason localarını kapattı.*³⁷⁹

CHF kurultayında Mason localarının kapatılacağına dair tartışmaların, İstanbul Milletvekili Hakkı Şinasi Paşa, Tekirdağ Milletvekili Cemil Bey, Trabzon Milletvekili Hasan Saka arasında görüşüldüğü ve 31 Mayıs 1935'te hem Cumhuriyet Halk Fırkası umumi katip muavini hem de Cumhuriyet Locası Büyük Üstadı olan Münir Akkaya'nın bir mektubu ile bu durumun İstanbul'a bildirildiği iddiası yer almaktadır. Bu haber üzerine Yüksek Şura tedbir amacıyla fesih kararı bildirilmeden önce bütün evraklar ile banklardaki paraların munasip bir yere nakli, hiçbir gazete ve dergiye beyanatta bulunulmaması konusunda uyarılar yapmış ve komisyon kurmuştur³⁸⁰.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya İstanbul'dan Şura Amir Hakimi Dr. İsmail Hurşit, Büyük Üstat Muhittin Osman Omay, Fuat Süreyya Paşa, Nihat Kuran, Devlet Şurası Başkanı Mustafa Reşat Mimaroglu ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ı Ankara'ya çağırarak yürürlükte olan Türk kanunlarına göre Türk Mason Cemiyeti'nin kapatılması için kanuni bir sebep ve olay olmamasına rağmen, Halk Partisi'nin kendi kontrolü dışında kalmış böyle bir cemiyetin faaliyetine devam etmesini istemediğini, Masonluğun amaçlarının, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin Halkevleri ve Halk Odaları faaliyetleri içinde gerçekleştirildiğini, bu nedenlerle Masonluğun faaliyetini tatil etmesi gerektiğini, hükümetinde bu konuda kararlı olduğunu açıklamıştır³⁸¹. Toplantıya katılan kişiler bu kararın verilebilmesi için Büyük Maşrık Umumi Heyeti'nin toplanması

³⁷⁹ Soysal, a.g.e., s. 319 – 320. Bu olaya ne Cumhuriyet Halk Fırkasının Mayıs 1935 kurultayında ne de Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinde tesadüf olunmamıştır.

³⁸⁰ Akkan, a.g.m., s. 19, 20.

³⁸¹ Seyhun Tunaşar, Türk Ulusal Masonluğunda 1935 Uykuya Yatma Olayı (Ankara: Piramit Yayıncılık, 2005), s. 18.

gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak Şükrü Kaya için uzamasını istemediğinden derhal karar verilmesini istemesi üzerine Masonlar bu konuda hazırlanan 9 Ekim 1935 tarihli beyannameyi imzalayarak Şükrü Kaya'ya vermişlerdir³⁸². Beyannameyi aynen aktarıyoruz:

Türk Mason Kurumu

Faaliyetine nihayet, emlakini Halkevlerine verdi

Türk Mason Cemiyeti, memleketimizin sosyal tekamülünü ve günden güne artan muazzam terakkilerini nazar-ı itibara alarak ve Türkiye Cumhuriyeti'nde hakim olan demokratik ve cidden laik prensiplerin tatbikinden doğan iyilikleri müşahede ederek faaliyetine –bu hususta hiçbir kanun olmaksızın- nihayet vermeyi ve bütün mallarını memleketin sosyal ve kültürel kalkınmasına çalışan Halkevlerine teberruu muvafık görmüştür.

Beyanname Anadolu Ajansı aracılığıyla bütün gazetelerde “Türkiye Mason Locaları Bir Emirle Kapatıldı” başlığı altında “İçişleri Bakanlığınca verilen emir üzerine Türkiye Mason localarının faaliyetine nihayet verilmiştir. Bu emir daha evvelce malum olduğundan, tatil-i faaliyet kararı verilmek üzere Türkiye Üstad-ı Azamı, Yüksek Maşrıkı toplantıya çağırmıştır. Türkiye Üstad-ı Azamı olan İstanbul Emlak Bankası Direktörü Muhiddin Osman Omay Türkiye Mason localarını yüksek makamdan aldığı emir üzerine kapandığını arkadaşlarına bildirmiştir. Bu suretle Türkiye Masonluğunun İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Edirne, Muğla, Gaziantep, Adana ve diğer yerlerde bulunan müteaddid locaları kapanmış, bunların emlaki hükümete intikal etmiştir.”³⁸³ Bundan kısa bir süre sonra da Büyük Üstad Muhittin Osman Omay dernek mührü ve lokallerinin anahtarını 3 Aralık 1935 tarihinde İstanbul Valiliğine teslim etmiş ve böylece Masonların kendi tabirleriyle uyku dönemi başlamıştır. Masonlar bu uyku dönemine girişi büyük üzüntüyle karşıladıklarını ifade etmişlerdir³⁸⁴.

Emniyet-i Umumiyyede bulunan dosyada yer alan bilgiye göre de faaliyetlerini tatil eden Mason Cemiyeti'nin kendi rızası ile menkul ve gayrimenkul mallarını Halk Partisine devretmiştir. Ancak bu devir işinin umumi heyet kararına ulaşip ulaşmadığı hakkında bir bilgi olmamasıyla birlikte cemiyetin Mustafa Kemal Atatürk tarafından

³⁸² Apak, a.g.e., s. 163.

³⁸³ Cumhuriyet, (14 Ekim 1935), s. 1, 3.

³⁸⁴ Erendağ, “İdeal Muhterem Locasının Tarihi 2, s. 23, 24.

kapatıldığına dair bir kayıt da bulunmamaktadır³⁸⁵. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberler de bunu doğrular niteliktedir. Mason localarının kapanmasının ardından İçişleri Bakanlığınca bütün valiliklere birer genelge gönderildiğine, Mason localarında toplantı yapılmasını yasak ettirildiğine dair haberler yayılması üzerine 15 Ekim 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesi, Dahiliye Müsteşarı ve Emniyet Genel Müdür Yardımcısına böyle bir genelgeden haberdar olup olmadıklarını sormuş ve haberdar olmadıkları cevabını almıştır³⁸⁶. Cumhuriyet gazetesi 16 Ekim tarihinde de Türkiye Yüksek Maşrıkı'na hükümet tarafından lağvedildiğine dair bir tebligat yapılmadığını belirtmiştir. Türkiye Üstad-ı Azamı Mason mahfillerinin faaliyetlerini kendiliğinden tatil ettiklerini, Masonların, teşkilatın yaptığı hayır işleri, baktığı yetimler, okuttuğu ve sanat öğrettiği çocuklar olması nedeniyle toplanmalarının gerekli olduğunu ifade ederek ve şu açıklamayı yapmıştır: *“Masonların itaatten ve inkiyaddan başka hiçbir düşünceleri yoktur. Masonluk, her devrede, üstünde yaşadığı toprağa, içinde bulunduğu memlekete bağlı kalmış, hürriyetin en hararetli mürüvvici olmuştur. Bilhassa Cumhuriyet prensiplerine dört elle sarılmış, koyu taassuba karşı mücadele etmiştir. En büyük hedefi laikliktir.”*³⁸⁷ Gazetenin 16 Ekim tarihli beşinci sayfasında ise ismi sadece “N.” olarak belirtilmiş bir kişinin düşüncelerine yer verilmiştir: *“Gazeteler, Türkiye’deki Mason localarının kapandığını yazıyorlar. Haber beni çok sevindirdi... Mason localarının kapanması iyi oldu.”*³⁸⁸ Mason localarının kapanmasının hemen ardından 1935 yılı içerisinde İzmir vilayeti civarında büyük bir mühimmat deposu infilak etmiş ve Türk kamuoyunca bunun sorumlusu “kardeşlik” söyleminden istifade eden Mussolini İtalya’sına mensup Masonlar olarak düşünülmüştür. Görülüyor ki toplumda Masonluk, kötü olayların altında yatan sebeplerden biri olarak algılanmaktadır³⁸⁹.

Mason olan Kemalettin Apak kapanma olayını, bazı yayınların Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılap hareketlerini anlamayan kesimi kullanarak Masonluğunu harcadığı yönünde değerlendirmiştir³⁹⁰.

Şükrü Kaya bu konuyla ilgili şunları ifade etmiştir: *“Masonlar kendi ideallerinin hükümetin esas programında dahil olduğunu görerek kendi teşkilatlarını kendileri*

³⁸⁵ TBMM Tutanak Dergisi, **Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma**, s. 310.

³⁸⁶ “Mason Locaları Niçin Kapandı?”, Cumhuriyet, (15 Birinciteşrin 1935), s. 3.

³⁸⁷ “Masonlara Henüz Tebligat Yok”, Cumhuriyet, (16 Birinciteşrin 1935), s. 2.

³⁸⁸ “Biz Bize Masonluk”, Cumhuriyet, (16 Birinciteşrin 1935), s. 5.

³⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, **Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma**, s. 311.

³⁹⁰ Apak, a.g.e., s. 167.

feshetmişlerdir. Hükümetin bu iş üzerinde hiçbir teşebbüsü ve alakası yoktur."³⁹¹ Şükrü Kaya Masonların kendi kendilerini feshettiğini söylemesine karşın İlhami Soysal, zamanının geldiği gerekçesiyle Mustafa Kemal Atatürk'ün Mason localarını bir emirle kapattırıldığını ifade etmiştir³⁹².

Yozgat Milletvekili Sırrı İçöz, Mustafa Kemal Atatürk'ün Maşrık-ı Azam Mim Kemal Öke'yi huzuruna getirterek cemiyetin amacı benim takip ettiğim amaç ise ben bu cemiyeti kaldırdım dediğini aktarmaktadır³⁹³. Afyon Karahisar Milletvekili Gazi Yiğitbaşı da cemiyet kökü dışarıda, gizli, zararlı ve uluslararası olduğu için Mustafa Kemal Atatürk tarafından kapatıldığını, cemiyetin Allah, din tanımadığını ve millet içerisinde çeşitli sınıf ayrıcalıkları meydana getirdiğini belirtmiştir³⁹⁴. Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan da aynı şekilde bir araya geldikleri yeri "Mabet" olarak nitelendiren³⁹⁵ bir teşekkülün, tarikat ve tekkelerin kapatıldığı bir yerde kapatılmasını çok da şaşkıncu bulmamıştır³⁹⁶. Ancak Mason Derneği'nin tüzüğünde uluslararası olduğuna ve diğer yerlerdeki Mason teşkilatıyla münasebete girişeceklerine dair hiçbir kayıt görülmemekle birlikte, Mason Cemiyeti nizamnamesinde kökünün dışarıda olmadığı, merkezinin Türkiye olduğu, dıştaki Mason Cemiyetleri ile bir ilgisi olmadığı yer almakta ve Türk Masonlarının hakimiyetinin Türkiye Masonlarına ait olduğu belirtilmektedir³⁹⁷. Ayrıca bizdeki Masonluk anlayışı ile Avrupa'daki Masonluk anlayışının aynı olmadığı, Fransız Masonluğunun laiklik anlayışı bizim memleketimize girdikten sonra dinsizlik gibi algılandığı ifade edilmektedir. Fakat laikliğin de Masonluğun da din düşmanı olmadığını vurgulamaktadır³⁹⁸.

Türkiye Masonlarının ileri gelenlerinden Avukat Sadi Rıza şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: "*Masonluk faaliyetine evvelce ne için müsaade edildiyse, bugün de yine o sebepten dolayı faaliyetine son veriliyor. Hükümetin kararlarının herhangi biri üzerinde münakaşa etmeyi uygunsuz bulurum. Yalnız bu işte Masonların küçük bir ihmali olduğunu söylemekten çekinmeyeceğim. Masonlar daha önceden*

³⁹¹ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 55.

³⁹² Soysal, a.g.e., s. 309.

³⁹³ TBMM Tutanak Dergisi, Yüz beşinci birleşim 9.VI.1951 Perşembe, s. 652.

³⁹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Altmış beşinci birleşim 16.04.1951 Pazartesi, s. 201.

³⁹⁵ Türkiye Mason Derneği Türkiye Yüksek Şurası Birinci Derece Çalışma Usulü Çalışma Rehberi "Yemin Sureti", BCA., 10.09/70.214.1

³⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Yüz beşinci birleşim 9.VI.1949 Perşembe, s. 652.

³⁹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Yüz beşinci birleşim 9.VI.1949 Perşembe, s. 652, 653.

³⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Kırk altıncı birleşim 18.02.1953 Çarşamba, s. 448.

davranıp hükümetin kararını beklemeden kendi kendilerine dağılacaklardı. Bunu yapmamakla hükümeti güç durumda bıraktılar.”

Adliye Doktoru Mason Salim Haşim ise “*Bence Masonluk Türkiye için çoktan tarihe karışmıştı. Belki 15’inci, 16’ncı Lui’ler Fransa’da iken Masonluğun bir manası vardı. Çünkü Masonluk istibdata, zulme ve Klerikalizme³⁹⁹ karşı yapılmış bir gizli isyan teşekkülü idi. Aynı kara kuvvetlerle çarpışarak dünya milletlerinin en laiklerinden biri mevkiine çıkan Türkiye’de Masonluğun veya buna benzer herhangi gizli bir teşekkülün yeri olamazdı. Masonluk eğer bir din ise mevcut dinlere bile omuz silkindiği bir çağda bu gizli din sökmeyi. Eğer sosyal bir varlık ise bütün dünyada ondan çok daha önemli, çok daha kuvvetli müesseseler meydana geldiği için yine bir faydası yoktur. Masonluk çoktan beri yaşamıyordu. Çünkü o bir manken olmuştu. En sonunda bütün geçmişleri içine alan tarih müzesindeki yerini buldu.” değerlendirmesini yapmıştır⁴⁰⁰.*

İzzet Nuri Gün ve Yalçın Çeliker’e göre ise Mustafa Kemal geçliğinin geçtiği, Masonların en yoğun faaliyet gösterdiği yerler olan Selanik ve Makedonya’da Masonların ne olduğunu, kimleri ne şekilde kullandıklarını anlama fırsatı bulmuş, bunları tek tek tespit etmiştir. Bu kişilerin çoğu arkadaşı ve amiriydi. Özellikle Balkan Savaşı ve Trablusgarp cephesinde İtalyan Mason Localarının ve Türkiye’deki üyelerinin rollerini öğrenmiştir. Tüm bunlar ilerleyen yıllarda vatanın kurtuluşu için kullanılacak bazı kararların doğmasına neden olmuştur. Ve yine iddialarına göre Mustafa Kemal Atatürk Masonluktan nefret etmekteydi. Bunu göstermek için de kitabında Mustafa Kemal’in şu sözüne yer vermiştir: “*Ben çok iyi bildiğim ve tanıdığım bu Masonluğu yetkilerimi kullanarak hem de kendi rızaları ile yasak ettirdim. Localarını kapattırdım. Beni sevenler ve kararlarıma değer verenler bu gayemi yaşatmalıdırlar.*”⁴⁰¹

Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan Türkiye’de Masonluğun 1809 yılından itibaren Türk aydınlarını bünyesine toplamaya başladığını bildirmiştir. Aydınların bu cemiyete girmelerinin sebebini, ülkedeki kötü durumu bu cemiyete üye olarak düzeltebileceklerine inanmış olmaları olarak değerlendirmiştir. Çünkü Masonluk o

³⁹⁹ Dinin ve din kurumlarının toplum hayatının çeşitli kesimlerindeki yerini güçlendirmeyi amaçlayan toplumsal, ekonomik akım. Bkz: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.570ff913161a9.47796034, (11.04.2016).

⁴⁰⁰ Soysal, a.g.e., s. 317.

⁴⁰¹ Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 45, 46. Atatürk’ün Söylev ve Demeçlerinde böyle bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

dönemde güçlü görülen devletler tarafından desteklenmekteydi ve bu destekten faydalanabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak gördüler ki ne Trablusgarp Savaşı'nda ne Balkan Savaşları'nda ne de Birinci Dünya Savaşı'nda bir çıkar elde ettiler. Türk ırkından olmayanlar ben tam özgürlük istiyorum diyerek imparatorluktan ayrılmaya başladılar. Masonluğun Osmanlı Devleti'ne hizmet etmesi beklenirken Osmanlı İmparatorluğunu parçaladığını, Osmanlı'yı avucuna almak isteyen İngiltere ve Fransa'nın da Mason derneği kurmak için rekabete girdiğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu dernekleri kapatmasının sebebi olarak vatanseverlik duygusunu göstermiştir⁴⁰². Nitekim Türk Maşrık-ı Azamı Mim Kemal Öke Mustafa Kemal Atatürk'e verdiği cevapta Masonluk idealinin ülke sınırları dışına yayıldığını şu sözleriyle göstermiştir: “*Evet memleket dahilinde realize etmek istediğiniz yüksek ideal ile Masonluğun tahayyül ve realize etmek istediği ideal aynı olabilir. Halk Fırkasının umdeleri memleket hudutları dahilinde caridir. İşte Masonluk bu ideali memleket hudutları haricine intişarına vasıta olan rasyonel hissi bir teşekküldür. Bu bakımdan hikmeti vücudu reddedilemez.*” Ahmet Gürkan, Mim Kemal Öke'nin bu itirafından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün bu teşekkülün hemen kapatılmasını istediğini ifade etmiştir. Bu kararın Türk halkında derin bir ferahlık yarattığını da eklemiştir (Ek 5)⁴⁰³.

Mahmut Esat Bey'in Mason cemiyetinden biriyle olan mücadelesine değinen Sinan Tekelioğlu, Mahmut Esat Bey tam bu kişiyi mağlup edecekken Recep Peker'in Mustafa Kemal Atatürk'e arzedelim dediğini ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de Mason teşkilatını kapattığını belirtmiştir⁴⁰⁴.

Türkiye Büyük Locası'nın fesih kararı dış basında da yer almıştır. Paris'te yayınlanan Illustration Dergisi'nde bu durum Türkiye'de Masonluğun son bulduğu ve mallarının elinden alındığı şeklinde haber edilmesi üzerine Türkiye Masonları cevap olarak şu açıklamayı yapmışlardır:

“*Yurdumuzun medeniyet yolundaki gelişimi ve günden güne artan aşamalarını gören ve Türkiye'yi yöneten demokratik prensipleri gözleyen Türk Mason Örgütü, bu*

⁴⁰² TBMM Tutanak Dergisi, Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma, s. 307.

⁴⁰³ Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın, Mason Derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/156), 29.01.1951 s. sayı: 140.

⁴⁰⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Elli yedinci birleşim 18.III.1949 Cuma, s. 68.

konuda özel bir kanun olmaksızın çalışmalarını durdurmaya ve mallarını milletin kalkınmasına çalışan Halkevlerine aktarmaya karar vermiştir. Saygularımızla.”

Fransa Grand Orient'inin “La Chaine d'Union” adlı dergisinde Ekim 1935 ve Kasım 1935 tarihli sayısı Türkiye ilgili olarak Mason cemiyetlerinin faaliyetleri durdurulmadan önce Masonların Türkiye’de muntazam bir şekilde çalıştıklarını, Mason aleyhtarı saldırılar ve cemiyetin yasaklanmasına dair yasa teklif edilmiş olmasına rağmen bunlardan sonuç alınamayacağını belirtmiştir. Masonların merkezi bir dünya otoritesine bağlı olduğu düşüncesinin de Mason düşmanlarında bir takıntı olması eleştirilmiştir. La Chaine d'Union dergisi Türkiye Masonluğu için bu şekilde haberlere yer verirken 15 Ekim tarihinde İstanbul’dan Le Temps gazetesine gelen şu telgraf görmüştür: *“Alınması sıklıkla önerilen tedbir alınmıştır. Bu tedbire göre Masonik cemiyetler lağvedilecek ve mal ile mülkleri Devlet’e intikal ettirilecektir. İçişleri Bakanlığı valilere yollanan tebliği ile tüm Masonik toplantıları yasaklamıştır.”* Bir süre sonra bu haber La Chaine d'Union Dergisinin İstanbul muhabiri tarafından kendilerine şu şekilde bildirilmiştir: *“Mason locaları Türkiye’de yasaklandı, mal ve mülklerine el konuyor. Türk Yükselme Cemiyeti adı altında çalışan Mason locaları lağvedilecek, tüm mal ve mülkleri devlete intikal ettirilecektir. İçişleri Bakanlığı tüm vilayetlere tebliğ ettiği bir sirküler mektupla valilerin locaları ve Masonik eğilimli toplantıları yasaklamaları isteniyor.”* Yazının devamında dergi, bu çilenin kısa sürmesini ve Türkiye Mason Localarının yeniden çalışmaya başlaması dileklerini sunmuştur. Dergide ayrıca Türk Masonluğuna karşı yapılan eleştirilerin bir temeli olmadığı belirtilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Mason karşıtı olduğunu da kabul etmemiştir. Tam tersine Masonluğun idealine sempati duyduğunu iddia etmiştir. Yine dergiye göre hükümet 1935 yılında Masonlardan kapatılmalarını değil sadece çalışmalarını durdurmalarını istemiştir. Bunun sebebinin de siyasi olduğunu belirtmiştir⁴⁰⁵.

Masonlar 1935 yılında Masonik faaliyetlerin durdurulmasının baskı altında gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Ancak bunun sadece kendileri için değil bütün derneklerin faaliyetleri için de geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Masonlar olayı cemiyetin feshedilmesi değil faaliyetini durdurması olarak görmüşlerdir⁴⁰⁶. Türkiye’de

⁴⁰⁵ Celil Layiktez, “Grand Orient’in Yayını La Chaine d'Union”, *Tesviye Dergisi*, S. 74, (Mayıs 2008), s. 38,29.

⁴⁰⁶ Akkan, a.g.m., s. 19 -22.

Mason localarının kapatılması demek resmi olarak var olan Türk Mason Cemiyeti'nin ve Türkiye Büyük Locasının kapatılması demektir. Hukuki bir varlığı olmayan Yüksek Şura'nın kapatılması anlamına gelmiyordu⁴⁰⁷. Bu nedenle Yüksek Şura üç locayla çalışmalarına devam etmiştir⁴⁰⁸.

Mason locaları 1935'te kapandıktan sonra arşiv belgeleri bir süre başkanı Mason olan Hayvanları Koruma Cemiyeti'nde muhafaza edilmiştir. 1948'de Masonluk tekrar canlanmaya başlayınca arşiv belgeleri Safiye Ayla'nın evine götürülmüş, orası dar gelince de 1952'de Tepebaşı'ndaki binaya götürülmüştür. Masonlara göre bu belgeler eskidi ve kimsenin işine yaramazdı. Havanın da soğuk olması ve odun, kömürün pahalı olması nedeniyle belgeler kalorifer kazanında yakılmıştır. Bu döneme ait bilgiler sahaflardan toplanarak ya da ölmüş olan Masonların geride bıraktıkları kişisel evraklardan elde edilmiştir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁷ Soysal, a.g.e., s. 324.

⁴⁰⁸ Layiktez, "Türk Masonluğunun Özet Tarihi", s. 17.

⁴⁰⁹ Celil Layiktez ve Ali Oktay Cever, "Esaki Evrakın Önce Yakılması, Sonra da Arşiv ve Müzenin Kurulması", *Tesviye Dergisi*, S. 51. (Ekim 2001), s. 23.

4. Atatürk Ve Masonluk

En çok tartışılan konulardan biri Atatürk'ün Mason olup olmadığıdır. Batı Masonluğu belge göstermeden Mustafa Kemal'in Mason olduğunu ilan etmiştir. Yazar Cemal Kutay da bunu doğrular nitelikte olarak Mustafa Kemal'in 196 kayıt numarasıyla Mithat Şükrü'nün evinde Talat Bey ve Kazım Nabi tarafından tekris edildiğini, kısa bir süre içinde Masonluktan vazgeçtiğini, toplantılara katılmadığını ve *“Biz kendi yolumuza devam edelim.”* şeklinde bir konuşma yaptığını iddia etmektedir. Batı kaynaklarında ise Makedonya Risorta ve Veritas locasında tekris edildiği bilgisi yer almakla birlikte Belçika ve Hollanda Mason arşivlerinde Mustafa Kemal'in Masonluğuyla ilgili bir bilgiye rastlanılmadığı ifade edilmektedir. Orhan Koloğlu'nun yorumu ise şu şekildedir: *“1906- 1908 döneminin siyasal ortamında Mustafa Kemal Masonluk kanalıyla İttihat ve Terakki'ye girme önerisini kabul etmiş olabilir. Büyük bir olasılıkla tekris de edilmiştir. Ancak son derece pragmatik yapısı sebebiyle İttihatçılık ve Masonluk kurumlarından birincisinin hedefe götürmeye yeterli olduğunu fark etmiş, Masonluğun pratikteki sınırlılığını hesaplayarak onunla ilgisini erkenden kesmiştir. 'Gayri Muntazam' sınıfına geçmiştir.”* Mustafa Kemal Atatürk 'ün, Masonluğu aşırı şekilci olarak değerlendirdiği ve bu nedenle fazla ilgilenmediği, ancak sosyal yönünü göz önüne bulundurarak Masonluğa karşı da çıkmadığı ifade edilmiştir⁴¹⁰. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün Masonluğuna dair bir belgenin bulunmadığını da vurgulamıştır⁴¹¹.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Mason olduğu iddiası Türk Masonlar tarafından genel olarak onaylanmamaktadır. Çünkü Türkiye Masonları Yüksek Şurası Atatürk'e doğrudan doğruya 33. derecenin verilmesi kararını alarak Türk Masonlarının fahri başkanı olmasını teklif etmişlerdir. Bu işle görevlendirilen Dr. Fikret teklifi Mustafa Kemal Atatürk'e sunmuş ve cevap olarak: *“Böyle bir teklifi duymamış olayım. Şimdilik kalsın. Evvela kendinizi, ne olduğunuzu gösteriniz. Millete kendinizi sevdirmeye gayret ediniz. Gereğini sonra düşünürüz.”* karşılığını aldığını iddia ederek Mustafa Kemal'in Masonluğu kabul etmediği belirtilmiştir. Hatta bazı Masonlara göre Atatürk ve Masonlar arasında geçtiği iddia edilen bu diyalog düşmanlığın başlamasına neden olmuştur⁴¹².

⁴¹⁰ Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, s. 46 – 48.

⁴¹¹ Koloğlu, Abdülhamit ve Masonlar, s. 16.

⁴¹² Gün ve Çeliker, a.g.e., s. 47 – 49.

Türk Masonları, Mustafa Kemal Atatürk'ün kendileri için özel bir yeri olduğunu belirtirler. Siyasi düşünceleri ne olursa olsun bütün Masonlar kendilerini inkılâp yolunda Atatürk'ün en sadık, en disiplinli askerleri olarak tanımlamaktadırlar. İnkılâpçılık Türk milletinin yükselme aşkını temsil eder. Masonluk inkılap Türkiye'sinde kendine yer bulmuş ve adı Türk Yükselme Cemiyeti olmuştur. Masonlar Türk milletinin kendisine verdiği bu mevkiyi yükseltmek için elinden geleni yapacaklarını ifade etmişlerdir⁴¹³. Masonlar 1935 yılının ilk aylarında “*Millete cumhuriyet idaresini veren, derin inkılaplar yapan, yeni bir idare sistemi kuran Mustafa Kemal Atatürk Türk Masonluğunun faaliyetlerini millet için hayırlı ve faydalı görmektedir.*” ifadesini kullanmışlardır. Bu cümleyi söylerlerken Masonluğun tamamıyla tatil olunması tehlikesiyle karşı karşıya olmadıklarını belirtmişlerdir⁴¹⁴.

Mason olmayan Cevat Rifat Atilhan'ın anlattıklarına göre ise Mustafa Kemal Atatürk 1905 senesinde Selanik'te Karasso'nun evine götürülmüştür. Amaçları memleketin yetenekli kişilerini Yahudi Farmason tuzağına düşürmek ve silahlı kuvvetlere nüfuz ederek II. Abdülhamit'i tahttan indirmektir. Mustafa Kemal Atatürk'ün burada cevap olarak “*Şu Yahudiliği bir tarafa bırakalım da, padişahın elinden hürriyeti nasıl alacağız ondan bahsedelim.*” dediği iddia edilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Masonluğa kabul edilmediği yalanlarından biri bu olmuştur. Yalanlardan diğeri de 1935'te Mustafa Kemal'in Üstad-ı Azam Mim Kemal Bey'e memlekette büyük bir inkılap yapıldığı ve artık Farmasonlara gerek kalmadığını söylemesi üzerine Masonların kapılarını Mustafa Kemal Atatürk'e kapatmış olduklarıdır. Cevat Rifat Atilhan 1935 yılından önceki sürece ilişkin olarak da içinde yüz binlerce vatan çocuğunu barındıran bazı dernekler kapatılırken, kökü dışarıda ve gizli bir tarikat olan Farmasonların kılına bile dokunulmamış olmasından duyduğu rahatsızlığını dile getirmiştir⁴¹⁵.

Türk Masonları tarafından Mustafa Kemal Atatürk ve Masonlar arasında genel itibariyle sorun teşkil eden bir olayın yaşanmadığı belirtilmektedir. Hatta Atatürk'ün Masonlar Türkiye Büyük Locasının Ankara binasının yapımına para yardımıyla

⁴¹³ Fahrettin Kerim, “1934 Senesi İs'at Münasebetiyle Muhterem Mahfillerde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 14, (Ocak – Şubat 1934), s. 9, 10.

⁴¹⁴ A. Fahri, “1935 İsad Merasiminde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 18, (Sonkanun – Şubat – Mart 1935), s. 24.

⁴¹⁵ Atilhan, a.g.e., s. 70-73.

bulunduğu, kapanış döneminde Tahsisat-ı Mahsusadan Masonluğa para yardımı yapıldığı iddia edilmektedir. Bu iddianın dayanağının 1 Mayıs 1965 Konvanında Fikret Çeltikçinin verdiği bilgiler olduğu, arşivde buna dair bir şey bulunamadığı da ifade edilmiştir⁴¹⁶. Atatürk'ün yakın çevresi içerisinde de her zaman Masonlardan birileri bulunmuştur. Örneğin Mustafa Kemal Atatürk 2 Aralık 1930 tarihinde, beraberinde Kılıç Ali, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Ruşen Eşref Ünaydın ve üst dereceli askerlerle Galatasaray Lisesini ziyaret etmiş ve şeref defterini imzalamıştır. Mustafa Kemal Atatürk okul müdürü İsmail Fethi İsfendiyaroğlu ve diğer çalışanlar tarafından karşılanmıştır. Burada verilen isimlerin Mason olmaları nedeniyle önem taşıdığı belirtilmektedir. Bu kişilerin kayıtlı localar ve matrikül numaraları şu şekildedir:

İsmail Fethi İsfendiyaroğlu

Resne Muhterem Mahfili, Matrikül No:192

Tekris tarihi: 1.7.1921, Kalfalık: 8.12.1921, Üstatlık: 15.6.1922

Hasan Ali Yücel

Vefa Muhterem Mahfili

Tekris tarihi: 10.4.1925, Kalfalık: 18.12.1925, Üstatlık: 1.1.1926

Şükrü Kaya

Resne Muhterem Mahfili, Matrikül No: 239

Tekris tarihi: 11.5.1924, Kalfalık: 18.6.1925, Üstatlık: 18.6.1925⁴¹⁷.

Masonlarla Mustafa Kemal Atatürk arasında şöyle bir anının var olduğu ifade edilmektedir: 1925 yılında Mustafa Kemal Atatürk, köpeği tarafından ısırılması üzerine dönemin tanınmış veterinerlerinden ve aynı zamanda Mason olan Hayim Naum İstanbul'dan çağrılmıştır. Veterinerin Mason olduğunu öğrenen Mustafa Kemal'in bu vesile ile Masonlara selam gönderdiği, Büyük Maşrık da bu selama teşekkür olarak şu mektubu yazdığı iddia edilmektedir:

⁴¹⁶ Celil Layiktez, "1935 Kapanışı İle İlgili Doktora Tezi", *Tesviye Dergisi*, S. 74, (Mayıs 2008), s. 37.

⁴¹⁷ İsmail İşmen, "Gazi Mustafa Kemal Galatasaray'da", *Tesviye Dergisi*, S. 39, (Nisan 1999), s. 35.

Efendimiz Hazretleri,

Ankara'da hizmet-i Celilelerinde bulunan Doktor Hayim Naum Efendi vasıtasıyla Türkiye Masonluğuna isal-i selam lütfunda bulunmuş olmanızı derin bir tahassüs-ü minnetterane ile istihbar eden Türkiye Maşrık-ı Azam, hissiyat-ı samime-i müteşekkiranmesini hakipayi samilerine arz ve i'la ile kesb-i fahr eder diye başlamakta ve teşekürat-ı tazimkaranemizi hakipayi sami-i riyasetpenahilerine arz ve tekrar eyleriz, efendimiz hazretleri.⁴¹⁸

9 Mayıs 1925

Reis Servet Yesari

Çeşme'de bir toplantıda Dr. Sadrettin ve Mustafa Kemal Atatürk arasında geçtiği iddia edilen bir görüşmenin, Mustafa Kemal Atatürk'ün Masonluğa bakış açısını göstermesi açısından önem taşıdığı belirtilmektedir. Bu görüşmede Sadrettin Bey'in, Mustafa Kemal Atatürk'e Masonluğa katıldığı taktirde müessesenin kuvvet bulacağını belirttiği, fakat Atatürk "*Ben sizin cemiyetinizin çok faydalı bir teşekkül olduğunu, insanlık idealine büyük hizmet ettiğini biliyorum. Bunun için size mümkün olduğu kadar yardımcı olmak isterim. Mussoli'nin yaptığı gibi takibata uğramanıza asla izin vermeyeceğim. Yalnız büyük görevim dolayısıyla sizin kabul usullerinize tabi olamayacağım için aranıza katılamam.*" açıklamasında bulunduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Masonlara karşı bir önyargısı bulunmadığını gösteren durumlardan biri olarak da 1932 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Konvan olmuştur. Çünkü Konvanı engelleyici bir teşebbüste bulunmamış ve daha önce de belirttiğimiz gibi çok sayıda da devlet adamı bu Konvanda yer almıştır.

Orhan Koloğlu, Atatürk'ün Abdülhamit'inkine benzer bir davranış sergilediğini ifade ederek kuruma karşı çıkmadığını, üye olanlara karşıtlığı olmadığını ama destekleyici bir yanı da olmadığını belirtmiştir⁴¹⁹.

⁴¹⁸ Ergin Koparan, "1905 – 1935 Döneminde Türkiye'de Masonluk Tarihi", *Mimar Sinan Dergisi*, S. 135, (2005), s. 51.

⁴¹⁹ Koloğlu, Cumhuriyet Dönemi Masonlar, s. 96.

SONUÇ

Fransızca bir kökene sahip olan Mason kelimesi “duvar ustası” anlamına gelen bir meslek grubunu ifade etmektedir. Masonluğun oluşumu birçok efsanelere dayandırılmakla birlikte kökeni milattan öncelere kadar götürülmektedir. Hiram efsanesi, Nuh Tufanı efsanesi, Ahilikle bağdaştırılması ya da Tamplier Şövalyeleri arasında doğmuş olması Masonluğun oluşumuna atfedilen efsaneler arasında yer almaktadır.

Masonluğun ilk dönemi olarak adlandırılan Operatif Masonluk fiili çalışma dönemini içermektedir. Bu grup reform dönemine kadar büyük gelişme göstermiş, çok sayıda yapı meydana getirmiştir. Ancak Roma kilisesinin dinde reform hareketini başlatması ve yapı işlerini yavaşlatması Operatif Masonların zayıflamaya başlamasına neden olmuştur. Masonların varlığını sürdürebilmeleri için en uygun yer İngiltere olmuş ve Masonlar 17. yüzyılın sonlarından itibaren içlerine meslekten olmayan kişileri de almaya başlamıştır. Sonradan dahil olan kişiler “kabul edilmişler” olarak adlandırılmıştır. Böylelikle Spekülatif Masonluk olarak adlandırılan bu grup, Masonluğun fikri bir boyut almasını sağlamıştır. 1717 yılında İngiltere Büyük Locası kurulmuş ve Anderson Nizamnamesi adındaki ilk tüzükleri oluşturulmuştur. Ancak bazı Masonlar, Büyük Locanın Spekülatif Masonluğun dinsel özelliğini yok ettiğini düşünerek örgütlenmişler ve Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasını kurmuşlardır. 1813 yılına gelindiğinde ise iki loca birleşerek İngiltere Birleşik Büyük Locasını kurmuşlardır. Günümüzde de devam etmekte olan Masonluk İskoç ve York geleneği şeklinde iki kola ayrılmıştır. İskoç kolu Fransız, York kolu Anglo-Sakson özellikler taşımaktadır.

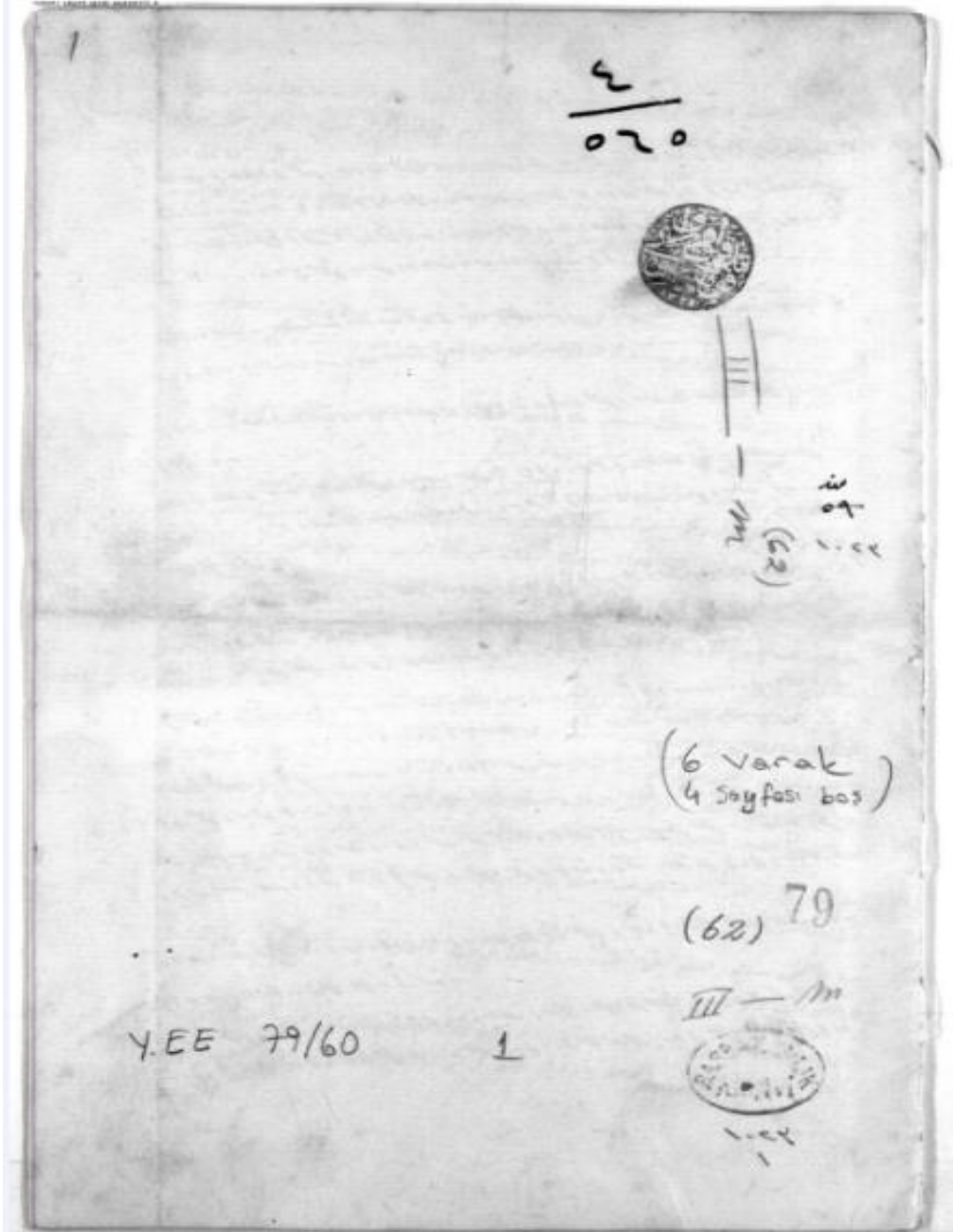
Masonlara göre günümüzde kendini yetiştirmiş, belirli bir seviyeye gelmiş herkes Mason olabilmektedir. Üyeler burada 1. dereceden 33. dereceye kadar yükselebilmektedirler. Masonların ifadelerine göre Masonluk insanlığın gelişiminde önemli rol oynamıştır. Özellikle Avrupa’da birçok sosyal ve kültürel müessesenin oluşumunda etkin olmuştur. Tarihe adını yazdırmış çok sayıda isim Masonlar arasında yer almıştır. Bunlar arasına Türkler de dahil olmuştur. Osmanlı Devletine baktığımızda 1700’lü yıllardan itibaren Osmanlı topraklarında da Masonluğun var olduğu

görülmektedir. Ancak Meşrutiyet dönemine kadar Türklere özgü milli bir Mason teşkilatı bulunmamaktaydı. Bu dönemde Osmanlı topraklarında var olan localar İngiliz, Fransız, İtalyan, İspanyol, Yunan, Polonya, Mısır Büyük Maşrıkına veya Büyük Mahfillerine bağlı bulunmaktaydılar. Bu tarihlerde dahi yüksek tabakadan çok sayıda Türk'ün Mason olduğu belirtilmektedir. Meşrutiyete kadar özellikle II. Abdülhamit döneminde Mason locaları kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu durum Anadolu topraklarında Masonik faaliyetlerin kısıtlı olmasına neden olmuştur. Böyle bir süreçte Masonlar için en uygun yer, II. Abdülhamit'in etkisinin daha az olduğu Makedonya bölgesi olmuştur. Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan Genç Osmanlılar burada Masonlarla olan ilişkilerini artırmışlardır. Her iki grubun da ortak özellikleri feodalizmin, mutlakîyetin, dinsel bağınazlığın karşıtı olmaları, liberal, pozitivist bir düşünceyi savunmalarıdır.

Osmanlı Devleti'nde milli Masonluğun kurulma süreci İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gelişimiyle paralellik göstermektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyelerinin çoğu Masonlar arasında yer almış ve İtalyan Masonluğunun desteğini inkar etmemişlerdir. Locaların İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşkilatlanmasına uygun bir ortam sağlamalarının yanı sıra II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde, 31 Mart isyanının bastırılmasında ve Abdülhamit'in tahttan indirilmesinde önemli rol oynadıkları belirtilmektedir. Ancak Trablusgarp Savaşı'nda İttihatçıların Masonlardan gerekli desteği görememesi üzerine ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Bununla birlikte Rıza Tevfik'in Büyük Üstat olmasıyla İttihatçılar arasındaki sürtüşmeler de artmıştır. Rıza Tevfik İttihatçı Masonları localardan temizleme girişimine başlamıştır. Bu olumsuz gelişmelerin neticesinde 1935'e kadarki sürede Masonluğun etkisi azalmıştır.

Özellikle 1919-1935 yılları arası Masonlar için yeniden yapılanma dönemi olarak görülebilmektedir. Bu nedenle kendi aralarında bazı çatışmaların da yaşandığı bir dönem olmuştur. 1928 Yavuz-Havuz olayı, 1930 seçimi, 1932 Azim olayı Masonluğu olumsuz yönde etkileyen olaylar olmuştur. Fakat bunların yanı sıra yaptıkları birtakım faaliyetlerle kendilerinden söz ettirmeyi de sağlamışlardır. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin, İkmal-i Tahsil Cemiyeti'nin, Kızılay'ın, Yunus Çimento Fabrikası'nın kurulmalarında etkin rol oynadıklarını belirtmektedirler. Bunlara ek olarak da düzenledikleri yardım faaliyetleri dikkatleri çekmiştir.

Olumlu faaliyetlerin yaşanması Mason localarının kapatılmasına engel olamamıştır. Özellikle basında yer alan propagandalar bu süreci hızlandırmıştır. Bunun dışında birçok cemiyetin de kapanmış olması ve Mason Cemiyetinin de bunlardan farkı olmaması kapatılma kararında etkili olmuştur. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Masonlar, Mason Cemiyeti kapatılma kararı verilmeden önce kendileri uyku sürecine girdiklerini ifade etmektedirler.

EKLER**Ek 1: Nusret Paşa'nın Masonlar Hakkındaki Raporu**

Ek 2: Türkiye'de Masonluğun Kurulmasına Dair Bir Belge

3 Mars 1904 N° 1

201.02/436
T. S. L. Argiv

A. L. O. D. O. A. de l'Un.

LIBERTÉ. ÉGALITÉ. FRATERNITÉ

 ordo ab Chao
 Union, Force, Progrès.

Suprême Conseil de Turquie du 33e et dernier degré du Rite Ecossais ancien et accepté.
 Pouvoir régulateur de l'Ordre pour l'Empire Ottoman et ses dépendances.
 Siège à Constantinople.

Nous Prince Aziz Hassan S. G. S. G. du Rite régulier 33e et dernier degré du Rite Ecossais ancien et accepté, élevé à ce degré de S. G. S. G. par le Suprême Conseil confédéré d'Egypte reconnu à la Conférence Internationale de Bruxelles tenue le 10 au 15 Juin 1904 ayant domicile en Turquie et en résidence fixe de Suprême Conseil régulier en Turquie.

En les prérogatives accordées en ce cas aux S. G. S. G. conformément aux Grandes Constitutions de 1786... J'ai procédé à la formation d'un S. C. pour la Turquie ayant droit sur tout le territoire de l'Empire Ottoman et ses dépendances au Conférant 1er le 33e et dernier degré.

à l'Ordre :	Mehmed Talat Bey	à nous deux au
"	Djavid Bey	à nous trois au
"	Rahmy Bey	à nous quatre au
"	Mehmed Churri	à nous cinq au
"	St Rize Tewfik Bey	à nous six au
"	Kessim Mazliah	à nous sept au
"	Michel Bragomghin	à nous huit au
"	David J. Cohen	à nous neuf au
"	Osman Adil	à nous dix au
"	Assim Bey	à nous onze au
"	Mehmed Karif	à nous douze au
"	Mehmed Fouad Houlci	à nous treize au
"	Jalil bey	

T.S.L.
ARGIV

Ayant pour ce fait le chiffre requis et au delà de ce que prescrit l'art 5 § 1 des grandes Contributions de 1786.

Le nombre de neuf membres étant suffisant pour constituer un Suprême Conseil, nous déclarons le Suprême Conseil du Rite deussais ancien et accepté régulièrement constitué.

Les membres présents ont à l'unanimité de vote consenti à se conformer aux statuts et règlements des grandes Contributions de 1786 et de ce que décide en tout et pour tout à la Conférence Internationale tenue à Bruxelles du 10 au 15 Juin 1904 et ce afin d'appartenir à la Confédération des Supr. Cons. Confédérés.

Tout en ayant constitué le Suprême Conseil régulier du Rite pour l'Empire Ottoman et ses dépendances, avons décidé de nous réunir à une prochaine séance pour répartir les charges des Dignitaires du Supr. Cons. par vote unanime.

Axons clos le présent procès-verbal conformément aux prescriptions et formalités du Rite.

Soit et rédigé à Constantinople le 3 Mars 1904 L. N. et de N. L. 5904

Gr. N. L.

Vu et attesté
L'assistant Conseil

F. de H. L.

⁴²¹Tesviye Dergisi, S. 14, (Kasım 1994), s. 26, 27.

Ek 3: 1930 – 1933 devresi için intihap edilen Daimi Büyük Heyet Listesi

1930 – 1933
devresi için intihap edilen
Daimi Büyük Heyet listesi: *ve siba d*

Büyük Üs.:	SERVET YESARI K.: 33.:	Sabık Malikencel Tenyüz Azaından, sabık Hukuk Mâderrisi, Mâlik Neter.
Bü. Üs.: Mua.:	M. KEMAL K.: 18.:	Dokör, Operator, Güllhane Muallimlerindes.
Birinci Bü.:	Na.: CEMDET HAMDİ K.: 32.:	Tacir, Arıkara Vilâyeti Meclisi Umumi Azaından.
İkinci Bü.:	Na.: MUSTAFA HAKKI K.: 30.:	Darülmün Mâderrislerindes, Zarphane Kınyakeri.
Bü.:	Hat.: İBRAHİM NECMİ K.: 22.:	Avukat, Edebiyat Muallimi.
Bü.:	KÂ.: AHMET FAHRİ K.: 14.:	Dr. Operator, Haseki Hastahanesi cerrahi poliklinik Şefi.
Bü.:	KÂ.: Mua.: MEHMET ALI HAŞMET K.: 4.:	Felsefe Doktora, Tenakki Lisesi Mâderrü.
Bü.:	Haz.: FERİT ASEO K.: 32.:	Sabık Maliye Müfettişlerindes.
Bü.:	İda.: Memu.: AHMET NEHRİ K.: 27.:	Sabık Ösmirik Mâderrü, Tacir.
1inci Bü.:	Muhak.: CELAL TAHSİN K.: 15.:	Tıbbi Adil Kınyahanesi Mâderrü Muavini, Muallim, Doktor.
2inci Bü.:	Muhak.: ALI KÂMI K.: 15.:	Profesör, Darıspafaka Mâderrü.
3üncü Bü.:	Muhak.: ALI RANİZ K.: 15.:	Tacir.
4üncü Bü.:	Muhak.: YARVANT YUSUPYAN K.: 22.:	Sabık Malbuat Hariciye Memurlarından.
1inci Bü.:	Teş.: HAYDAR ALI K.: 22.:	Himayet Etfal Muameli Mâderrü.
2inci Bü.:	Teş.: BABA KURBANOP K.: 22.:	Tacir.
3üncü Bü.:	Teş.: MEHMET KEMALETTİN K.: 9.:	Hayvan Borsasi Komiseri.

Ek 4: 1930 – 1933 devresini ikmal için intihap edilen Daimi Büyük Heyet listesi

U. M. Y. Ş.
HURRIYET MÜSAVAT UNVUFET

İTTİHAT KUVVET TERAKKİ
Büyük Millîyet Dalini

1930-1933
Devresini ikmal için intihap edilen
Daimî Büyük Heyet listesi :
31 Teşrinievvel 1930

Y.B.A.
ARŞİV

Büyük Uca	Er.Operator M.Kemal	Ba
Büyük Uca İsmail	Mustafa Nakki	Ba
Birinci Bha Bha	Cevat Abdurrahim	Ba
İkinci Bha Bha	Dr. Osman Çerçettin	Ba
Bha Hata	İsmail Hatip	Ba
Bha Kâa	Şeyit	Ba
Bha Kâa Kâa	H.İngaryun	Ba
Bha Bha Kâa Kâa	Ferit Ansoo	Ba
Bha İsmail Hama	Mikâl zade Behrettin	Ba
1 inci Bha Kâkaka	Eğün Hual	Ba
2 " " "	H.Kralovic	Ba
3 " " "	Dr. Avni	Ba
4 " " "	Dr. İhsan İsmail	Ba
1 inci Bha Tepe	İsmail Nakki	Ba
2 " " "	Dokakia zade Feridun	Ba
3 " " "	Osman Fehmi	Ba

202.86
A.206

Ek 5: Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın, Mason Derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/156), 29.01.1951

DÖNEM : IX

CİLT : 6

TOPLANTI : 1

T. B. M. M.

TUTANAK DERGİSİ

Altmış dokuzuncu Birleşim

27 . IV . 1951 Cuma

İçindekiler

	Sayfa		Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	285-286	İçişleri Bakanı Halil Özyörük'ün sözlü cevabı (6/246)	288-290
2. — Havale edilen kâğıtlar	286-287	4. — Zonguldak Milletvekili Rifat Sivişoğlu'nun, Posta, Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü tarafından açılmış meslek okulu varsa sayısına, kuruluş tarihine, nerelerde ve kaç talebesi olduğuna, yıllık sarfiyatı ile senede kaç mezun verdiğine ve bu okul haricinde mektepten yetişerek askerliğini bitirmiş açıkta sıra bekleyen memurların miktarına dair Ulaştırma Bakanlığından sözlü sorusu (6/251)	290
3. — Başkanlık Divanının Kamutaya sunuşları	287	5. — Zonguldak Milletvekili Cemal Kıpçak'ın, İşçi Sendikaları Kanununa, asgari ücret işinin halli ile Ücretli Hafta Tatili Kanununun bir an evvel çıkarılmasına, işçilerin terfi, terfih, ikramiye, prim gibi hak ve menfaatlerinin düzenlenmesine dair Çalışma Bakanlığından sözlü sorusu (6/252)	290
1. — Orman Kanununa bazı hükümler eklenmesine ve bu kanunun birinci maddesinde değişiklik yapılmasına dair olan 4785 sayılı Kanuna ek kanun tasarısının Geçici Komisyona havalesi (1/179)	287	6. — Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıoğlu'nun, devlet matbaalarının tevhidini için alınmış bir karar olup olmadığına, varsa bundan istisnâli umulan devlet menfaatinin neden ibaret bulunduğuna, hususi matbaaların durumlarıyla sahiplerinin ve işçilerinin hak ve menfa-	
2. — Sayın üyelerden bazılarına izin verilmesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tezkeresi (3/171)	287-288		
4. — Sorular ve cevaplar	288		
1. — Balıkesir Milletvekili Ali Fahri İşeri'nin, Edremit'ten Balıkesir Hastanesine sevk edilen 20 erin gidiş ve dönüşlerindeki yolsuz muameleye sebebiyet verenler hakkında ne yapıldığına dair Milli Savunma Bakanlığından sözlü sorusu (6/230)	288		
2. — Afyon Karahisar Milletvekili Gazi Yiğitbaşı'nın, mason dernekleri hakkında Başbakanlıktan sözlü sorusu (6/237)	288		
3. — Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran'ın, Atatürk'ün mânevi varlığına ve maddî hâtıralarına vâkı teccavüzler hakkında Başbakanlıktan sorusuna			

Sayfa	Sayfa
atlerini koruyucu tedbirlere ve ceza evleri matbaalarına dair Başbakanlıktan olan sorusuna Devlet Bakanı ve Başbakan, Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun sözlü cevabı (6/254) 290:292	
7. — Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller'in, Karadeniz kıyıları halkının verimli sahalara iskân edilmesi, meyvecilik ve dokumacılık işleriyle geçimlerinin sağlanması hakkındaki sorusuna, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhlis Ete ve Tarım Bakanı Nedim Ökmen'in sözlü cevapları (6/255) 292:294	
8. — Sivas Milletvekili İbrahim Duygun'un, Erzurum P. T. T. Başmüdürü Fuat'ın aldığı yevmiyelere, Ankara dışında çalışan müfettişlerin yevmiyelerinin verilip verilmemesi hususundaki görüş farklarının izalesi için bir teşebbüse geçilip geçilmediği, Eskişehir Başmüdürü Hayri Oktay'ın aldığı harciraha, Ankara Telefon Müdürü Sadi Alasgil'in yapmış olduğu söylenen usulsüz sarfiyata ve 14 Mayıs 1950 tarihine kadar Ankara Telefon Müdürlüğünde tahsil olunmayan telefon ücretleri miktarına dair olan sorusuna Ulaştırma Bakanı Seyfi Kurtbek'in yazılı cevabı (6/258) 317:319	
9. — Afyon Karahisar Milletvekili Ahmed Veziroğlu'nun, Afyon Karahisar İline bağlı ilcelerin hangilerinde imar plânı ve parselasyon haritası yapılıp, hangilerinde yapılmadığına dair olan sorusuna İçişleri Bakanı Halil Özyörük'ün yazılı cevabı (6/190) 319:322	
10. — Konya Milletvekili Abdürrahman Fahri Ağaoğlu'nun, Umumi Muvazeneye dâhil dairelerle bunun haricinde kalan bütün Devlet daire ve müesseselerinin, İktisadi Devlet Teşekküllerinin ve sermayesinin bir kısmı Devlete ait şirketlerin 1950 mali yılı içinde ödedikleri ve ödyecekleri	
kira bedellerinin miktarı ile bu daire ve müesseselerin Devlete ait binalarda toplanmasının mümkün olup olmadığı hakkındaki sorusuna Maliye Bakanı Hasan Polatkan, İşletmeler Bakanı Muhlis Ete, Tarım Bakanı Nedim Ökmen, Ulaştırma Bakanı Seyfi Kurtbek, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoglu ve Çalışma Bakanı Hulusi Köymen'in yazılı cevapları (6/153) 322:332	
5. — Görüşülen işler 294	
1. — Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında kanun tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu (1/167) 294	
2. — Zonguldak Milletvekilleri Fehmi Açıksöz ve Rifat Sivişoğlu'nun, Bâzı Suç ve Cezaların Affı hakkındaki 5677 sayılı Kanuna ek kanun teklifi ve Adalet Komisyonu raporu (2/170) 294:297	
3. — Zonguldak Milletvekili Rifat Sivişoğlu'nun, genel ve katma bütçelerle özel idare ve belediyeler bütçelerinden ve İktisadi Devlet Teşekküllerinden aylık ve ücret alan memur ve hizmetlilerin siyasetle uğraşamıyacaklarına dair kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/33) 297:301	
4. — Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran'ın, 1 Kasım 1939 tarihli ve 367 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması hakkında kanun teklifi ve Adalet Komisyonu raporu (2/79) 301:307	
5. — Tokad Milletvekili Ahmet Gürkan'ın, Mason derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/156) 307:316, 317,333:336	
6. — Afyon Karahisar Milletvekili Kemal Özçoban ve 44 arkadaşının, 20 . II . 1948 tarihli ve 5189 sayılı Kanunun birinci maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında kanun teklifi ve Adalet Komisyonu raporu (2/135) 316:317	

porun Komisyona iade hakkındaki önergesinin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Raporu aynen oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Adalet Komisyonu raporu kabul edilmiştir.

5. — Tokad Milletvekili Ahmet Gürkan'ın, Mason derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/156) [1]

(Adalet Komisyonu raporu okundu).

BAŞKAN —Oyunuzda arz ediyorum.

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Muhterem arkadaşlar, raporun tenkidine geçmeden evvel masonluğun küçüklük bir tarihçesini yapmama müsaadenizi rica edeceğim. (Buyurun sesleri).

Masonluğun tarihçesi hakkında muhtelif rivayetler vardır. Hattâ beş bin sene geriye, yani mâbedi Süleymanı yapan Hiram Abit ustaya kadar dayandığını söyleyenler vardır. Fakat bizim asıl ayan beyan olarak bildiğimiz bir hakikat var, o da şudur : Fransa'da Ortaçağda başlayan bir mücadele vardır. İlim ve din adamları arasındaki mücadele. Bu mücadele çok sert olmuştur. Tahripkâr olmuştur, hunharane olmuştur. Bu mücadeleyi ilim adamları lehine muvaffakiyete isal etmeye âmil olan bu cemiyet orta çağda kuruldu. (Frances Maçons) yani serbest duvarcular namıyla teşekkül etti. Din adamlarının aleyhinde çalıştığı için hakikaten faaliyetinde de muvaffak oldu. Fransa İhtilâlinde sonra artık faaliyetine lüzum görmeyen bu teşekkül kendiliğinden tatili faaliyet etti. Fakat İngiltere bunun muvaffakiyetini gördüğü ve anladığı için kendi müstemlekelelerinde bu teşkilâtı kurmak ve o teşkilâtta nâfiz şahsiyetlerle çeşitli menfaatlerini temin etmek için her müstemlekesinde bu teşkilâtı kurdu.

Bizde bunun ilk teşekkül tarihi 1809 tarihindedir. İlk defa Türkiye'de bu teşekkül kurulduğu zaman gayrimüslim münevverleri içerisine aldı. Yavaş yavaş Türk münevverlerini de sinesine toplamaya başladı. Bunun içerisine giren münev-

[1] 140 sayılı basmayazı tutanağın sonundadır.

verlerden memleketimizdeki fevî durumu görenler belki memlekette bir ileri hamle temin edebiliriz ümidiyle kuvvetli gördükleri ve arkasında o gün çok kuvvetli görülen devletlerin destekledikleri bu teşkilâta girmekle memleketteki ileri hamleleri yürüteceklerini düşündüler ve bu saikle bu teşkilâtın içerisine girdiler. Zaman geldi gerek Birinci Cihan Harbinde, gerek ondan evvelki Trablusgarp ve Balkan harblerinde bu teşkilâta çalışan vatanperverler hiçbir menfaat temin edemediler. Çünkü bunun sembolize ettiği fikir, (Hürriyet, müsavat, uhuvvet) idi. Türk ırkından olmıyanlar, ben tam hürriyet istiyorum demek suretiyle imparatorluk camiasından ayrılma yolunu tuttular. İşte bu suretle memlekete hizmet edeceği zannedilirken masonluk Osmanlı İmparatorluğunu parçaladı ve ondan sonra öyle bir zaman geldiki Türkiye'yi o zamanki hasta devleti ben avucuma alayım diye Fransa ve İngiltere burada masonlar derneği kurmak suretiyle âdetâ birbiriyle rekabete giriştiler.

Yani bu dernekler vasıtasıyla Türkiye'yi avucunun içine almak ve nihayet dernekler içindeki kimseleri de kendi avuçlarına almak yoluna koyuldular.

Bu mevzuda birçok yazılar okuduk. Burada ruhları tazip etmek istemiyorum, hiç birisinden bahsetmiyeceğim.

Yalnız Merhum Atatürk'ün kapattığı bu teşkilâtın kapanmasındaki esbabı mucibeyi her halde benden daha çok takdir edersiniz, Atatürk'ün bu kapatma işinde vatanperverlik duygusuna dayandığını gördük.

Muhterem arkadaşlar, bunun tarihçesini böyle yaptıktan sonra raporun tenkidine geçiyorum: Raporu okuduğum zaman hakikaten raporu tanzim eden arkadaşlar Masonluğu okadar medhüsena ettiler ki az kalsın benim de Mason olası geliyor. (Gülüşmeler).

Arkadaşlar, bu cemiyetin beşeriyet arasında ümanizmaya hizmet eden bir teşekkül olduğunu beyan ederlerken zımnen beynelmilel bir teşekkül olduğunu kabul etmiş olmuyorlar mı? Biz fert olarak, münevver bir insan olarak elbette beşeriyete hizmet etmek isteriz. Beynelmilel düşüncelerle değil, bunu bir millet olarak milliyetçilik mefhumu altında yapabiliriz. Nitekim emsali meydandadır. Kore'de çarpışan kahramanlarımız insanlık ideali uğrunda çarpışıyor,

B : 69 27.4.1951 O : 1

fakat onları oraya masonluk göndermiş değildir. (Ne münasebet sesleri).

Sevgili arkadaşlarım; beşeriyete hizmet etmek isteyenler muhakkak ki Kızılay teşkilâtına girebilirler, Çocuk Esirgeme Kurumuna girebilirler, fakat böyle mahiyeti belli olmayan, gizli çalışan, beynelmül olduğu herkesçe malûm ve müsellemlen bulunan bir teşkilâta girmekle bu olmaz.

Arkadaşlarım; hukuk bakımından iddiaları şudur : Diyorlar ki, Anayasa bize viedan hürriyeti vermedi mi, dernek kurma hakkı vermedi mi? O halde birkaç komünist bir araya toplansa ve size «Anayasa madem ki dernek kurma hakkını tanımıştır, müsaade edin biz de kuralım» dese buna müsaade verecek miyiz? (Hayır sesleri). Kralcı esaslara dayanan bir dernek kurmak isteyen birkaç kişi çıksa bunlara müsaade edebilir miyiz? (Hayır sesleri). Biz viedan hürriyeti bahsinde de, bir milletin kendi bünyesine göre, vatandaşın başkasının hürriyetine veya cemiyet hürriyetlerine tecavüz etmemesi şartıyla olan bir viedan hürriyetini tanıyoruz. Sonra diyorlar ki; efendim Avrupa'da vardır, evet orada komünist teşkilâtları da vardır. Kimisi çıkıyor diyor ki; eğer bu iyi bir teşkilât olmasa idi Rusya bunu kapamazdı. Rusya'da kralçılık diye bir teşkilât yoktur, orada yoktur diye bu memlekette krallığı kurabilir miyiz?

Sevgili arkadaşlarım; gerekçem manzuru âliniz olmuştur. Gerekçemde kaydetmiş olduğum gibi, Anayasaya ait maddelere mugayır şekilde masonluğun kökünün dışarda olduğu ve İskoçya'dan idare edilmektedir.

Kıymetli arkadaşlarım; vatandaşlar arasında bu teşkilâta dinsiz diye bakanlar vardır. Ben bu bakımdan meseleyi mütalâa etmiyeceğim. Lâik düşünen bir arkadaşınız olmak itibarıyla herhangi bir vatandaşın dinî düşüncesine katıyen müdahale etmek, târizde bulunmak niyetinde değilim. Aneak birşey vardır: Türk milleti gizli çalışan bu teşekkülün dinî duygularının hangi mahiyet ve istikâmette olduğunu öğrenmek istiyor. O halde müsaadenizle yine 33 derece masonların kendi ağızlarından din hakkındaki düşünceleri üzerinde bir iki yazı okumama müsaadenizi rica edeceğim; bir iki satır. Pardon... Ondan evvel şunu arzedeğim :

Sosyalizmanın anası masonluktur. (Babası

sesleri). (Gülüşmeler). Müsaade buyurunuz.. Nitekim Karl Marks 33 derece masondu, komünizm doktrinini, masonluğun müsavat ifade eden sembolünden alarak yazmıştır. Karl Marks 33 derece masondu.

MÜKERREM SAROL (İstanbul) — Ne demektir?

AHMET GÜRKAN (Devamla) — Hattâ masonların sosyalizmayı müdafaa eden bir yazısını okuyayım müsaadenizle :

(Beşeriyetin refah ve itilâsı yolunda masonluk sosyalizmaya pek iyi bir yardımcı bulmuştur. Sosyalizmaya her türlü yardımcı yapmıyoruz.)

Yine dine mevzu olan birçok yazılarından birini okuyayım :

(Allahsızlık dünya kahramanlarının ve beşeriyetin en canlı unvanlarından biridir. Hiçbir felsefe ve hiçbir din insanlığa Allahsızlığa kıyas edilecek bir hakikat bağışlamamıştır. Yaşasın bu ön saflarda çarpışan terakkiperver mücahitler. Dünyayı düzeltmek için gökleri unutanlarla, insani düşünerek Allahı unutanlar var olsunlar.)

İşte masonların dinî düşünceleri bundan ibarettir.

Şimdi son olarak elime geçen bir vesika vardır. Cenubi Amerika'daki masonlar bir talimatname yayınlamışlardır. Bu talimatnamenin bir suretini İsviçre'de intişar etmekte olan «Frayer» isimli gazete 17 Nisan 1951 tarihli nüshasında neşretmiştir. Bunda deniliyor ki; «farmasonlar, farmasonluk tarafından verilecek kararlar üzerinde kendi bayan ve çocuklarını dinî inançlardan ve akidelerden uzak tutmakla mükelleftir.»

Arkadaşlar, bu yazı karşısında bunlar ne kadar dine hürmet edemezlerse desinler inanılmaz. Çünkü 17 dereceye kadar masonun dinî skidesine dokunulmaz. Fakat 17 dereceden sonra muhakkak ki, bu yazıların ihtiva ettiği hükümleri, kaideleri benimsemesi lazımdır. (Gürültüler.

Şimdi sevgili arkadaşlarım, beni bu teklifin yapılmasına sevk eden saik hepimizce malumdur. Türk Milleti bu cemiyete, gizli çalıştığı için, iyi gözle bakmamaktadır. Bunlar kendi mahiyetlerini açıklasınlar, bir tek mason çıksın kürsüye masonluğun müdafaaasını yapsın; eğer Hükümet isterse bu cemiyetin gizli çalıştığına dair

B : 69 27.4.1951 O : 1

olan elimdeki gizli vesikaları vermeye hazırım. (oku sesleri).

İşte bunlardan bir tanesini okuyacağım :

Türkiye Mason Derneği Türkiye Mason şûrası birinci derecede çalışma usulü diye bir forma var. Bir de bunun ikinci derecede çalışma usulüne ait olan vardır. Bu ikincisi tabedilmedi. Bunun birincisini gizli olarak tabettiler ve 250 liraya sattılar.

Şimdi teksir ediliyor. İkinci çalışma sistemleri de var. Nasıl gizli çalışılır, nasıl yemin eder, nasıl önlük giyer ve nasıl işaret taşır bunları tesbit ediyor.

Vaktinizi çok almak istemiyorum. Yeminden bahsedeyim; gizli çalıştıkları şundan belli: S... A... K, (nokta nokta). Bu noktaların ne olduğu belli değil, remiz bu.

Karanlık bir oda içinde gözleri bağlı olarak şöylece yemin ediyor: «şu muhterem mason cemiyetinin huzurunda arzu ve irademle ve kemali hulûsiyet ve samimiyetimle yemin ederim ki, bana öğretilecek.» (Sakın yemin etme sesleri). Etmem çünkü, af buyurun, burası bir mason mahfili olsa yemin sayılır, fakat burası Yüksek Meclistir yemin sayılmaz. (Alkışlar, gülüşmeler).

«... bana öğretilecek ve söylenecek masonluk sırlarını hakiki bir masondan başka usul ve kaideye muvafık olarak teşekkül etmiş bir mahfiliden gayri teşekkül etmiş bir yerde beyan ve ifşa etmiyeceğim.»

«Kaka mason», kaka diyorum af buyurun, iki (K) yanyana geldiği için böyle söylüyorum, (Gülüşmeler). «K. K. masonları sevmeği, yardımlarına koşmayı, ihtiyaçlara zamanında imdat eylemeyi, onların ve masonluğun müdafaası emrinde her fedakârlığı yapmayı vait ve taahhüt ediyorum.»

Arkadaşlar, masonluk idealini kabul edenler birbirlerine yardım etmek hususunda; milliyet, parti, cemiyet farkı gözetmeden hepsinin üstünde biri birlerine yardım ederler. Arkadaşlar; şunu arz edeyim, Avrupa'da birçok komünistler mason teşkilâtına girmiştir; düşünün ki, bir mason milliyetçidir, bir mason komünisttir. Bunların ikisi pekâlâ biri birleriyle anlaşabilir. Nitekim şu yemini yapanlar herşeyin üstünde bu yemine hürmet ve ittibala mükellef sayarlar kendilerini.

Biz bu memlekette varlığımızı korumuş ve

bundan sonra da koruyacaksa milliyetçilik hislerimizi elimizde bir meşale gibi tutmak mecburiyetindeyiz.

Ben masonluğun aleyhindeyim. Şu bakımdan aleyhindeyim ki beynelmileli bir teşkilâttır. Bu birinci derece. Bir de masonluğun ikinci derecesi var. Bunun çalışma usulü şöyle târif edilir. «Kadim, makbul İskoğ Riti.» (Rite) İngilizcede ibadet usulü demektir. Nihayet arkadaşlar bütün kendi eserlerinde tetkik ettiğimiz zaman masonlar masonduğa bir tarikat diye isim verirler. Tarikattır derler, mahfeldir, mabettir derler. O halde tarikat olduğunu kendileri ifade ettikleri zaman görüyoruz ki bir tarafta tarikatları, tekkeleri kaparken bir tarafta daha çok geriye giden, kökü dışarda bulunan sözde modernize bir tarikatın devamına Yüksek Meclis müsaade edecek mi? (Alkışlar).

Sevgili arkadaşlar, kanun kapamaya kâfidir diyorlar. Fakat 9 neu madde diyor ki; «Arsulusal maksatlarla cemiyet kurulamaz.» Bana dediler ki, Kızılay da Arsulusal maksatlarla kurulmuştur. Evet amma Cemiyetler Kanununda onun için madde mahsusa vardır. Kızılay Beynelmilel hazırlanan bir program dâhilinde çalışabilir; fakat kökü dışarda değildir. Merkezi umumisi Ankara'dadır.

Şimdi kıymetli arkadaşlarım, bu mevzuda siz uzun boylu yorup vakitlerinizi zayi etmek istemem. Takdir sizindir. Bendeniz komisyon raporunun reddini teklif ediyorum. Ve bunun açık oyla olmasını istiyerek teklifime beyaz reylerinizi vermenizi sizden istirham ediyorum. Vedeceğiniz karar en isabetli karar olacaktır. (Alkışlar).

İÇİŞLERİ BAKANİ HALİL ÖZYÖRÜK (İzmir) — Muhterem arkadaşlar, Gazi Yiğitbaşı arkadaşımızın bir sözlü sorusu münasebetiyle bu mevzuda bazı tetkikat yapmıştım, meselemin tenevvürüne hâdim olacağı mülâhazasıyla bunları arz etmeyi uygun buluyorum.

Masonluk memleketimizde ilk defa 30 Haziran 1927 tarihinde (Tekâmülü Fikri Cemiyeti) ünvanıyla İstanbul Vilâyetince tescilli yapılmış ve bu tescil keyfiyeti 200 No. lu ilmühaberle teyit edilmiştir.

16 Mayıs 1929 tarihinde bu ünvan (Türk Yükseltme Cemiyeti) ne tebdil edilerek bu isimle tekrar teşgilli yapılmış ve 3 neü defa 11 Ocak 1933 tarihinde nizamnamesinde bazı tadiller

B : 69 27.4.1951 O : 1

yapılmak suretiyle (Türk Yükseltme Cemiyeti - Türkiye Büyük Masrıkı) namıyla yeni bir tes-cil muamelesi ifa edilmiştir. 1935 senesine ka-dar faaliyetine devam eden 3 Kânunevvel 1935 te Muhittin Osman İmzası ile İstanbul Valiliği-ne verilen bir beyanname ile faaliyetine son ve-rildiği bildirilmiştir.

Emniyeti Umumiyede' mevcut dosyasında bulunan malûmata göre tatili faaliyet etmesini mütaakıp menkul ve gayrimenkul mallarını kendi rızasıyla Halk Partisine devrû teslim ettiği görülüyor (Bravo sesleri, gülüşmeler, sü-rekli alkışlar)

Ancak bu devir işinin umumi heyet kararına İktiran edip etmediği hakkında bir bilgi yok-tur.

Bilâhara 5 Şubat 1948 tarihli, pullu ve der-nek mühürünü taşıyan bir istidaname ile İstan-bul Valiliğine müracaat olunarak üyelerinin fikri temayüllerine hürriyet ,müsavat ve kar-deşlik prensiplerinin Türkiye hudutları içinde gelişmesine çalışmak ve hayır işleri ile uğraş-mak maksat ve gayesi ile (Türkiye Mason Der-neği) adı ile bir dernek kurulduğu dernek mer-kezinin İstanbul olduğu, lüzum görülen yerler-de şubeler açabileceği, Galata asikürasyonu Ce-nerali hanında 6 numaralı odada çalışacağı ve idare kuruluna seçilen âzanın isimlerini ihtiva eden listenin ve dernek tüzüğü'nün iki nüshası-nın birlikte tevdi edildiği beyan edilmiş ve bu istidaname altında Meedi Âli Akasya, Cevdet Hamdi Balım, Cemil Hamdi Balım, Muhip Nihat Kuran, Hâzım Atif Kuyuçak, Mustafa Hakkı Nal-çacı ve Yahya Orhan Tahsin, imzalarının ko-nulmuş olduğu görülmüştür. İhtisrilen listede de, reis; Mustafa Hakkı Nalçacı, reis vekili Yahya Orhan, umumi müfettiş Meedi Âli Akas-ya, raportör Hâzım Atif Kuyuçak, genelkâtip Muhip Nihat Kuran, muhasebeci Cevdet Hamdi Balım, üye Cemil Hamdi Balım isimlerinin yazı-lı olduğu anlaşılmıştır.

Derneğin, İzmir'de bir şubesinin açıldığı, İzmir Valiliğinin 10 . I . 1949 gün ve emniyet, şube 3/248 sayılı yazısında: Ve Ankara'da 10 Ocak 1949 da bir şubesinin açıldığı da dosya-sında bulunan kayıta belirtilmiştir.

Bundan başka 21 . II . 1950 günü, eski ida-recilerinden avukat Ali Galip Taş ve Doktor Hâzım Tiner imzalarıyla İstanbul Valiliğine ve-rilen bir beyanname cemiyetin fevkalâde iç-

timaa çağırılacağı bildirilmiş ve 11 . III . 1950 günü yapılan toplantıda cemiyetin yeni idare üyeleri seçilerek isim listesi vilâyete verilmiş ve bu suretle cemiyetin faaliyete geçtiği tesbit olunmuştur.

Dosyalarımızda mevcut kayıt ve malûmat bundan ibarettir.

Biraz evvel dilekçe ile birlikte tevdi edilmiş olduğundan bahsettiğim (Türkiye Mason Der-neği Statüsü) ismini taşıyan tüzüğü'nün ikinci maddesinde (derneğin mevzu ve gayesi: Üye-lerinin fikri, felsefi, ilmi ve ahlâki tekâmülle-rine hürriyet, müsavat ve kardeşlik prensiple-rinin Türkiye hudutları içinde gelişmesine ça-lışmak ve hayır işleriyle meşgul olmak) tan iba-ret olarak gösterilen faaliyet mevzularıyla bir-likte bu gayelere varmak için derneğin mecumua, risale neşir ve üyeleri arasında konferanslar, musahaba ve münakaşalar tertip ve tanzim ede-ceği de yazılıdır.

Tüzüğü'nün üçüncü maddesi, kurucu üyelerin isimlerini, dördüncü madde, üye olabilmek için gereken şartları ihtiva etmekte, beşinci madde de, her üyenin dilediği zaman dernekten istifa edebileceği ve her üyenin sebep gösterilmeden Genel Kurul kararıyla dernekten çıkarılabilece-ği, altıncı maddesinde, şubeler açılabilceği ve şubelerin ancak kendi çevreleri içinde derneğin maksat ve gayelerinin husulüne çalışacağı ve bunu takip eden diğer maddelerde, Genel Ku-rulun sureti teşekkülü, salâhiyetleri, gelir kay-nakları, Cemiyetler Kanunu hükümleri-ne göre defter tutacağı ve fesih veya infisah halinde mallarının Genel Kurulca bir karar ve-rilmemiş ise Çocuk Esirgeme derneğine verile-ceği tesbit edilmiştir.

Görülüyor ki, Mason Cemiyeti, Cemiyetler Kanunu hükümlerine göre teşekkül etmiş bir dernektir.

Arzettiğim bu bilgiler dışında kökünün dış-arda olduğu, gizli ve zararlı beynelmilelel bir cemiyet bulunduğu hakkında malûmat mevcut olmadığı gibi, Atatürk tarafından kapatıldığı hakkında da bir kayıt yoktur. Yalnız evvele arzettiğim gibi; üyelerinden birisi tarafından 1945 senesinde faaliyetinin tatil edildiğinden başka da bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı Ba-kanların mason oldukları ve başkalarını mason olmaya tahrik ve teşvik ettikleri hakkında bir

B : 69 27.4.1951 O : 1

bilgimiz de yoktur. Nerede olursa olsun, bir mason cemiyetinin mutlaka ve behemahal kökü haricte olan bir merkeze bağlı olduğunu da bilmiyoruz. Memleketimizde bu cemiyetin durumunu arzettim. Fazla bir bilgi ve hakikaten kanuna ve âdaba uymayan bir faaliyeti varsa bunun açıkça ifade edilmesi icabeder. Biz bunu mücerret bir cemiyet olarak tanıyoruz. (Bravo sesleri, alkışlar)

FEHMİ ÇOBANOĞLU (Erzurum) — Sayın arkadaşlar, bendeniz bu hususta 20 sene zarfında geçen olayları huzurunuzda belirtmek istiyorum. 18 sene evvel Erzurum'da müstahkem mevki başhekimini bulunduğum zaman Sarıkamış dolaylarında bir casus yakalandığını işittim. Bunun Musolini İtalya'sına mensup bir İtalyan casusu olduğunu ve oralara kadar sokulmasında masonluk, kardeşlik sembolünden istifade ettiğini duyduk. Meselenin birinci misali budur.

İkinci keyfiyete gelince: İçişleri Bakanı buyurdular ki: 1935 senesinde verilen bir önerge ile mason dernekleri kapatılmıştır. Yine o zaman duyduk ki; İzmit Vilâyeti eivarında bulunan büyük bir mühimmat deposu infilâk etmişti. (Soldan doğru doğru sesleri) Bunu hatırlamanızı rica ederim. Burada da Musolini İtalya'sına mesup masonların kardeşlik yollarından istifade ederek sokuldukları ve bu işi yaptıkları söylendi.

Bundan evveline geçiyorum: 1324 Meşrutiyeti esnasında, Fransa ve Londra kamaraları, Türkiye mebuslarından bir heyeti mebuse istedi. Bizden de bir heyeti mebuse tanzim olundu, bunların içinde merhum Rıza Tevfik, Süleyman Bostani, Amasya mebusu sarıklı münevverlerden bâzıları ve belki de Hüseyin Cahit de dâhildi. Bunlar gitti. Paris'te, güzel Fransızca konuştuğu için, merhum Rıza Tevfik konuştu. Bu konuşma sessiz, sadasız geçmişti. Aldığımız malûmata göre Londra'ya gittikleri zaman orada da güzel İngilizce bilen Süleyman Bostani konuşmuş. Süleyman Bostani konuştuğu zaman İngiliz Avam Kamarası o kadar heyecanlanmış o kadar heyecanlanmışlar ki; gürültüden adeta duramamışlar, ondan sonra otele gidilmiş. Bu heyetten bâzıları Süleyman Bostani'ye soruyorlar: Sen bunlara ne söyledin ki bu kadar keyiflendiler, tepindiler, alkışladılar?

Süleyman Bostani diyor ki; ben onların can alacak inec noktalarını bilirim. O inec nokta

nedir diye soruluyor, o da şunları söyledim diyor: Bakınız şu dünyaya, İngiliz memleketleri semalarında güneş batmıyor. Dünyada siz nelere kaadir değilsiniz? Şu dünyaya Musa gibi bir kaatil, İsa gibi bir piç, Muhammet gibi bir yetim geliyor, bunlar, asırlardan beri hükmünü iera ettiği halde, siz nelere kaadir değilsiniz? İşte bunun için keyfendiler ve ter ter tepindiler, diyor.

Artık karar Yüksek Heyetinizindir. (Alkışlar).

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Muhterem arkadaşlar; gayet kısa konuşacağım. Ordu Milletvekili Refet Aksoy'u aradım bulamadım. Çok isterdim ki, şimdi burada bulunsun. İçişleri Bakanı arkadaşımız burada izahat verirken Hükûmete nasıl müracaat edildiğini izah buyurdular. Müracaat edildiği vakit bu müracaat Başbakanlık Müddevenat Müdürlüğüne gönderildik, ozaman Refet Aksoy arkadaşımız Müddevenat Müdürü idi. Onun mütalâası istendi: Zaten Hükûmete verilen tüzük 25 maddeliktir ve için zahiri tarafıdır şu 25 maddelik tüzüğe dayanan teşkilâtın bugünkü Cemiyetler Kanunu muvacehesinde memleketimizde kurulması mümkün müdür? diye mütalâası alındı. Verilen mütalâa, bu cemiyetin kurulmasına Cemiyetler Kanununun müsait olmadığı mahiyetindedir. Buna rağmen yine kurulmuştur.

Hükümet henden vesika istiyor, kendisine vesika vermeye de hazırım. Ancak bundan daha evvel eğer Hükümet kapatırsa bu defa diyecekler ki; Hükümet kendi hissi sebepleriyle kapattı. Meclisi Âli bunu kapamaya karar verirse her taraf susar ve hiçbir şey söylenmez. Onun için takdir Yüksek Heyetinizindir. (Alkışlar).

BAŞKAN — Avni Yurdabayrak.

İÇİŞLERİ KOMİSYONU SÖZCÜSÜ AVNİ YURDABAYRAK (Zonguldak) — Muhterem arkadaşlar, İçişleri Komisyonu sözcüsü olarak huzurunuzda çıktım. Muhterem Ahmet Gürkan ve sayın İçişleri Bakanı bize bu işin tarihini lâyık veçhile anlattılar. Ben de şahsan oraya dokunmıyacağım. Mensup olduğum Komisyon adına biz bunu burada, mason teşkilâtının şu şekli, bu şekli üzerinde durmadık. Bir ka'nun devleti olarak İç komisyonuna gelen bu teklif bir kanun mevzuu mudur; böyle bir kanun bir kanun devletinde vaz'edilebilir mi? Bunun üzerinde durduk. (Bravo sesleri).

B : 69 27.4.1951 O : 1

Teklif Komisyonumuzda evvelâ Anayasanın 69, 70 ve 75 nei maddeleriyle tebarüz eden ruhuna mugayir bir teklif olarak telâkki edilmiştir. Bundan sonra da bu bir kanun mevzuu değildir diye üzerinde duruldu. Sebebi şudur: Mason dernekleri mevcut kanun hükümleri dairesinde kurulmuştur. Yani 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun hükümleri dairesinde teşekkül etmiştir. Bizim anladığımıza göre. Artık burada aynı kanunun 9 veya 10 neu maddelerine girecek bir durum var mı, yok mu diye münakaşa edilemez. Çünkü bu dernekler teşekkül etmiş ve bugün hükmi şahsiyeti iktisap ederek memlekette ana tüzükleri dairesinde faaliyete başlamışlardır. Bu şekilde çalışıyorlar. Bunun haricinde hareket etmişlerse aynı kanunun ahiren muaddel 30 neu maddesine girecek bir hal vardır. Bu halde sayın teklif sahibi arkadaşımızın demin söyledikleri vesaiki mahallin adalet makamlarına, Cumhuriyet savetlarına tevdi etmek suretiyle 32 nei madde gereğince bu derneği kapatabilirler.

Sözlerim bundan ibarettir. Tamamen hukukidir. Takdir Yüksek Meclisindir efendim. (Alkışlar).

HÜSEYİN ORTAKÇIOĞLU (Çorum) — Efendim; müsaade buyurursanız, Adalet Komisyonunda bu kanunun neğin reddedildiğini huzurunuzda bir iki kelime ile arz etmek isterim. (Komisyon namına mı sesleri) Hayır, şahsım adına konuşuyorum.

Anayasa ve Cemiyetler Kanunu cemiyet kurmaya cevaz vermiştir. Ve bu esasa dayanılarak bu cemiyet kurulmuştur. Hali hazırda Türkiye'de kurulan bütün cemiyetler bu kanun hükümlerine dayanılarak kurulmuşlar. Eğer Cemiyetler Kanununa muhalif hareket ettikleri görülürse yine bu kanunun 30 neu maddesine göre kapatılırlar. Ahmet Gürkan arkadaşımız, bu cemiyetin kapatılması için müstakil bir kanun teklif etmiştir. Adalet Komisyonunda masonluğun mahiyeti tetkik edilmemiştir. Komisyon, masonluğun memleketimiz için zararlı olup olmadığı hususunda bir fikir beyan etmemiştir. Eğer Mason Cemiyetinin memlekette yaşamasını bugünkü Cemiyet Kanunu sağlıyorsa ve bunun kapatılması lâzımgeliyorsa arkadaşımızın Cemiyet Kanununun ilgili maddesinin tadili suretiyle Meclise gelmesi icabeder. Filân cemiyetin kapatılması için bir kanun, ve falan cemiyetin kapatılması için bir başka kanun, şu cemiyetin açıl-

ması için bir diğer kanun çıkarılamaz. Biz hukuk bakımından ve bu mütalâaya dayanmak suretiyle Ahmet Gürkan'ın müstakil bir kanun mahiyetinde olan bu teklifini reddetmiş bulunuyoruz.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ VACİT ASENA (Balıkesir) — Ahmet Gürkan arkadaşımızın teklifi kanunisi halen uygulanmakta bulunan Cemiyetler Kanununun hükümlerine tamamen aykırıdır. Herhangi bir hâdise hakkında mevzuu ele almak suretiyle Büyük Millet Meclisi kanun çıkarmaya kalkarsa bu takdirde kanun enflasyonuna kendimizi kaptırırız oluruz. Şunu arz etmek isterim ki, 3512 numaralı kanunun yani Cemiyetler Kanununun birinci maddesinin son fıkrasında şu hüküm tedvin edilmiştir:

«Amaçları kanuna, ahlâka, genel âdaba aykırı dernekler kurulamaz» denildiği gibi aynı kanunun 9 neu maddesinin A, B, C, D, E fıkralarında ne gibi teşekküllerin, kurulların, kanuna âdaba mugayir olduğu katî şekilde tasrih edilmiştir.

Gürkan arkadaşımız burada için edebiyatını kendi şahsi düşüncesinin edebiyatını yaptı. Ancak kanunun bedahati karşısında bu teklif redde mahkumdur. Meclis; şimdiye kadar herhangi bir zühule kendisini kaptırmamış daima münezzehe kalmıştır, muhakkak ki ben de tenzih ederim, Ahmet Gürkan arkadaşımızın elinde bu cemiyetin kanuna mugayir hareketini mutazammın bir belge mevzuata alâkalı mercilere baş vurma suretiyle kanun yolundan yürüyebilir. Aksi takdirde kanun çığından meseleyi çıkarmaktan başka bir maksat ve gaye takip etmediği neticesine varılır ki komisyon bu esas ve gayeyi hedef tutarak teklifi reddetmiştir.

AHMET GÜRKAN (Tokat) — Arkadaşlarım, buyurdular ki Cemiyetler Kanununun 30 neu maddesi buyurduğumuz haller vâkı ise bu cemiyeti kapamak kâfidir. Onun için 30 neu maddeyi huzuru âlinizde okuyorum:

«Mevzuları itibariyle hususi murakabeye tâbi tutulmuş olan cemiyetler üzerinde ait olduğu makamların murakabesine mütalâalîk hükümler bakidir.»

30 neu madde bundan ibarettir. Hükümet murakabe etmez, edemez, o başkadır. Şunu Cemiyetler Kanununda kapamak için bir kayıt yoktur. Yalnız..

B : 69 27.4.1951 O : 1

KOMİSYON SÖZCÜSÜ VACİT ASENA (Balıkesir) — Affınızı istirham ederim, tabıda bir hata vardır, 30 neu madde olarak yazılmıştır, bu 32 olacaktır. 33 nci madde aynen şöyledir: «1 nei maddenin son fıkrasında yazılan ve 9 neu maddede yasak edilen dernekleri kuranlar ve idare edenler hakkında hareketleri daha ağır cezayı gerektiren bir suç olmadığı takdirde, Türk Ceza Kanununun 526 nei maddesinin birinci fıkrasında yazılı ceza hükmolunmakla beraber bu derneklerin çalışmaları menolunur.

Mahkeme, hükümden önce dahi bu derneklerin faaliyetlerini menedebilir ve mallarını muhafaza altına alabilir.»

Ahmet Bey arkadaşımız kendilerini yine bir zühule kaptırdılar, (Kâfi, kâfi sesleri)

BAŞKAN — Müzakerenin kifayeti teklif edilmektedir, müzakerenin kifayetini oyunuzda arz ediyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Efendim bunun idesi hakkında bir teklif olduğu gibi bunun müzakeresinin neticesinde İftüzüğün 136 nei maddesi mucibince açık oya konulması hakkında da bir teklif mevcut bulunmaktadır. Şimdi bunu oyunuzda arz edeceğim: (Gürültüler)

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Müsaade buyurun usul hakkında konuşacağım.

BAŞKAN — Buyurun.

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Tüzüğün 136 nei maddesi «15 milletvekili teklifte bulunursa her hangi bir mesele açık oya arz edilir.» der.

BAŞKAN — 136 nei madde «15 milletvekili tarafından istenebilir» deniyor. Binaenaleyh açık oya konmasını oyunuzda arz edeceğim. (Gürültüler.)

Müsnade ederseniz maddeyi okuyayım, 136 nei madde aynen şöyledir:

«Gösterme oyuna baş vurulması gerekli olmayan başka işlerde açık oy verilmesi isteme bağlıdır. Açık oy, bir meselenin ilk oya konmasında 15 milletvekili tarafından yazılı olarak istenebilir.»

İstenilmek 15 milletvekili tarafından konmuştur. Binaenaleyh istenilmiştir ve ben de bunun muvafık olup olmadığını oyunuzda arz edeceğim.

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Söz istiyorum.

BAŞKAN — Ahmet Bey arkadaşımız usul hakkında konuşunlar ondan sonra açık oyuna müracaat edeceğim.

AHMET GÜRKAN (Tokad) — 15 milletvekili tarafından isteme hakkı kabul ediliyor ve açık oya konulur deniyor. Birinci fıkrayı nazara alsınlar.

BAŞKAN — Arkadaşlar, maddeyi tekrar okuyorum. (İstemez sesleri).

İhtilâf olmasın, çok rica ederim, bir gelenek kuracağız.

FERİDUN FIKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) — Meşrutiyetten beri böyle birşey olmamıştır. (136. Madde tekrar okundu).

FERİDUN FIKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) — Arkadaşlar, Meşrutiyetin ilânından beri gerek Osmanlı Meclisi Mebusanında, gerekse T. B. M. M. nde 15 imza ile açık oy için verilmiş olan tavriler Meclisin kararına arz olunmaz. Bu, kaidi mutlakadır. Bunun mefhumu muhalifi, yani gizli oy Meclis kararına menuttur. Fakat açık oy Meclisin 15 imza ile otomatik surette tatbik ettiği bir keyfettir. Rica ederim, bunda ta Meşrutiyetten bu güne kadar hiçbir tereddüde mahal kalmıyacak bir şekilde Meclisin en mühim bir hakkı salâhiyeti mevzuubahistir.

15 imza ile Meclis kararı almadan hâdise halledilir. Yüksek Riyasetten istirham ederim, niyaz ederim, bu meseleyi kökünden esaslı şekilde halletmek iktiza eder. Hattâ eski nizamname yanında değildir, orada da böyledir. «İstenebilir» kelimesi ancak talebin behemehal Meclis kararına arz edilmesinin ierası içindir.

Nitekim gizli oy hakkındaki madde okunsun, Meclis kararının gerekte olduğunda tereddüdü mucib birşey yoktur. Ricam ve teklifim; bir kanunun mevzuunun tahtında bu hak bir sakatlığa uğramasın.

HALÜK ŞAMAN (Bursa) — Muhterem arkadaşlar, zannederim Düşünsel arkadaşımız bir zühule kapılıyorlar. Ben İftüzüğümüzün tatbikatına taallük eden notlarda şunu bulmuştum: 28 . XII . 1946 tarihli oturumda kanunun bir maddesi hakkında verilen değiştirgenin açık oya konması 19 imza ile teklif edilmiş ve değiştirge Kamutay Başkanlığınca oya arz edilmiştir, denilmektedir.

Demek ki, bir misal var. Meşrutiyetten beri bugüne kadar açık oya arz edilmemiştir, demek yanlışdır. Sonra da maddede «istenebilir» tâbiri

B : 69 27.4.1951 O : 1

kullanılmıştır. Kimden istenir? Pek tabii olarak Kamutay'dan. Elbette bu, Kamutay'dan istenecek, kabul etmeye veya etmemeye Kamutay karar verecektir.

FERİDUN FİKİRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) — Arkadaşlar, bu mesele böyle heyecanlı bir münakaşa ile hallolunacak kadar basit değildir. Bu, bu Meclisin en ana haklarından birine taallük eden bir iştir. Arkadaşımın söylediği 19 imzalı önerge de hatırdadır. 50 imzalı bir önerge de ki, bunun maddesi de tezyidi varidat ve tenkisi varidat maddelerine taallük eder. Eski nizamnamede böyle dediğine göre yani elli imzalı takrire menuuttur, denmektedir. Hatırdada kaldığına göre bu madde 126 nci madde olacaktır. Bütçede varidatın tenkisi veya tezyidi için ya Hükümetin veya elli imzalı önerge verilmesi hakkındadır. Yoksa 19 imza verildiğinden tabii reye konmaz. Hattâ bu mevzu tereddüde mahal vermeyecek kadar basittir. Bu mevzuu Riyaset tetkik etsin, yoksa Meclisin karar vermesi gibi yanlış bir karara varmayalım. Gizli oy maddesini de okusunlar, görülür ki orada Meclisin kararının lâzım olduğu tasvih edilmiştir. Bu, İstanbul Meclisindeki nizamnamei dahilinde de böyledir, bizim yeni Türkçeye çevirmeden evvelki nizamnamede de böyledir. 15 imzalı takrire bir mevzuun açık oya konması okadar mühimdir ki hattâ nizamnamenin bir maddesinde, ya 136 veya 137 nci maddede, şu hüküm vardır: Reis ve kâtipler bir mevzu hususunda anlaşamazlarsa ya re'sen Riyaset tarafından veya 5 âza ayağa kalkmak suretiyle dahi açık oy istiyebilirler. Açık oy, Meclisin en mühim haklarından, bunun korunması bir zarurettir.

BAŞKAN — Arkadaşlar, Başkanlık Divanı meseleyi tezekkür ve bundan evvelki gelenekleri tetkik etti. Biraz evvel arkadaşlarımızın ileri sürmüş oldukları 72 numaralı notu da tetkik etti. Oradaki değişikliğe de Kamutaya Başkanlıkça arz edilmiştir. O meselede değişikliğe oya konmuş, Meclisin bu husustaki reyini alınmamıştır.

Bundan evvel, Tahsin Coşkan arkadaşımızın masbatasının tasdiki esnasında talebedilen açıkoy esnasında Yüksek Kamutayın müsaadesi alınmadan doğrudan doğruya açıkoya gidilmiştir.

REFİK ŞEVKET İNCE (Manisa) — Usul

hakkında söz istiyorum. (Meclis kararını verdi sesleri).

BAŞKAN — Efendim biz karara vardık.

REFİK ŞEVKET İNCE (Devamla) — Reisin bir muamele yapmış olması Meclis kararı değildir. Nottur....

BAŞKAN — Gelenek vardır...

REFİK ŞEVKET İNCE (Devamla) — Karar yoktur. O hakke... (Başkanlık Divanının kararı nedir? sesleri).

BAŞKAN — Başkanlık Divanı bunu doğrudan doğruya açıkoya koymak kararındadır. (Bravo sesleri, alkışlar).

REFİK ŞEVKET İNCE (Manisa) — Aziz arkadaşlarım; nizamname mevcut iken yanlış olduğu yahut yanlış olmasa bile evvelce tatbik edilen usullerin tatbikinde ısrar etmemek, nizamnamenin ruhuna uygun hareket etmek bakımından da çok yerinde olur. Riyaset makamı talebi, şimdiye kadar kendine mecburi bir hareket tarzı telâkki ederek reye koymuş. Talebolunabilir deyince, 15 kişi ittifak ettiği takdirde bütün Meclisin mukadderatı bu 15 kişinin elinde oyuncak olmuş olur. (Ne munasebet, herkes reyinde hürdür sesleri, gürültüler).

BAŞKAN — Lütfen muhalif fikirleri de sü-künette dinliyelim.

REFİK ŞEVKET İNCE (Devamla) — Talep olunabilir demekle talebetmek hakkını veriyor. Fakat Meclisi bu taleple mukayyet kılmıyor. Şimdi 15 arkadaş tasavvur ediniz ki bunlar parlamento oyunlarına kendilerini kaptırsınlar ve ekseriyet partisinin mesaisini skâmete uğratmak için mütemadiyen çalışsınlar. Rey vermekten canımız çıkar.

Arkadaşlar bakınız ne diyor; 136 nci maddenin son fıkrasını okuyorum. «Açık rey isteyenlerin isimleri Resmî Gazete ile ilân olunur.» diyor.

Arkadaşlar 15 arkadaşın talebi bir talep olmak itibarıyla eskâri umumiyede tek adam talebinden farklıdır. Fakat bu talep ne dereceye kadar muvafıktır? Komisyonu ne dereceye kadar mukayyet kılar, keyfiyetini hiçbir zaman hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Meclis, arkadaşların ekseriyet kararıyla mukayyettir. Yoksa bir kişinin kararı ile mukayyet olamaz. Binaenaleyh böyle yapmışsak bile çok rica ederim, Meclis kendi salâhiyetini kullanmak hususunda tekâmül gösterdi, asabiyet gösterdi, bunu bir

B : 69 27.4.1951 O : 1

defa daha göstermiş olsun arkadaşlar. (Alkışlar).

BAŞKAN — Yalnız arkadaşlar şunu arz edeyim ki, bu hususta her hangi bir muamele yapmamıza imkân yoktur. İftizüğün tadili, hususi hükme tâbi olduğuna göre neticeyi Yüksek Heyetinizin reyine arz edemeyeceğim, Başkanlık Divanının kararını arz edeceğim. (Doğru, doğru sesleri).

AVNİ YURDABAYRAK (Zonguldak) — Bendeniz Refik Şevket İnce'nin söz alması üzerine kürsüye çıkmış bulunuyorum.

Bu şekilde olursa 15 kişi Meclise hâkim olur gibi bir söz söylediler. Böyle birşey hatırlamamızdan geçmez. Herhalde işin mahiyet ve ehemmiyeti nazarı dikkati celbetmiştir ki, bu kadar imza atılmıştır. Yoksa böyle olmasaydı 50 imzaya ne lüzum vardı? Bir imza ile bu iş halledilebilirdi. Hiçbir zaman 15 arkadaş Meclise hâkim olmaz. Herkes reyinde serbesttir. Bence 15 arkadaş böyle bir takdir imza ettiklerine göre buna artık Meclisin reyinin inzinam etmemesi lâzımdır. Aksi takdirde imzanın kıymeti kalmaz.

BAŞKAN — Sayın arkadaşlar; Açıkoya koymadan evvel bir noktayı hâtura olarak arz edeyim; 28. XII. 1946 tarihli 26 nci Birleşim Tutanağının 757 ve 758 nci sayfalarında aynen Yüksek Heyetinizde müzakere edildiği gibi, usul bakımından geçen Devrede müzakere yapılmış fakat netice itibariyle Başkanlık Divanınca Yüksek Heyetinizin açık oyuna konulması kararlaştırılmış ve konulmuştur. Bu geleneği ve müzakere-leri tesbit ettikten sonra doğrudan doğruya açık oya gidilmesi icabetmektedir. Eğer buna aykırı bir teklif varsa bu İftizüğün tadiline taallük eder. Binaenaleyh arkadaşlar arzu ederlerse ayrıca bir teklif halinde getirilir.

REFİK ŞEVKET İNCE (Manisa) — Müsaade buyurursanız yerimden arz edeyim: Makamı Riyaset usule ait meselelerde kendi noktayı nazarında ısrar etmez. Lâtfen hâkem olan Umumi Heyetin reyine müracaat ediniz; mesele halledilsin.

BAŞKAN — Efendim, Divanın kararı daimi katıdır.

AHMED VEZİROĞLU (Afyon K.) — Varidatın tezyidi hakkında 50 imzalı bir önerge verildiği zaman reye vazedilir mi edilmez mi? (olmuyor sesleri).

BAŞKAN — O hususta Tüzükte sarahat var.

AHMED VEZİROĞLU (Devamla) — Bunun da öyle reye konulması lâzımdır.

BAŞKAN — Varidatın tezyidi ve tenkisi hakkında İftizükte sarahat bulunduğu için bu hususta mutlaka Kamutayın oyuna müracaat ediyoruz, sarahat olmadığı hallerde açık oya gidiyoruz, burada da sarahat olmadığı için açık oya gidiyoruz.

AHMET GÜRKAN (Tokad) — Müsaade buyurun....

BAŞKAN — Önerge raporun reddi hakkındadır, şimdi okutacağım.

25 . IV . 1951

B. M. M. Başkanlığına

Mason derneklerinin kapatılması hakkındaki Kanun teklifini redde mütedair olan İşçileri ve Adalet Komisyonları raporlarının reddi ile kanunun maddelerine geçilmesini ve keyfiyetin açık reye arz edilmesini İftizüğün 136 nci maddesi gereğince arz ve teklif ediyoruz.

Tokad	Afyon Karahisar
Ahmet Gürkan	Bekir oynaganlı
Samsun	Afyon Karahisar
Hasan Ustaoglu	Süleyman Kerman
Afyon Karahisar	Niğde
Gazi Yiğitbaşı	Halil Nuri Yurdakul
Tokad	Erzurum
Mustafa Özdemir	Rıza Topçuoğlu
Erzurum	Ağrı
Sabri Erduman	Halis Öztürk
Muş	Maras
Hamdi Dayı	Ahmet Bozdağ
Ankara	Maras
Ömer Bilen	Ahmet Kadoğlu

Elizağ

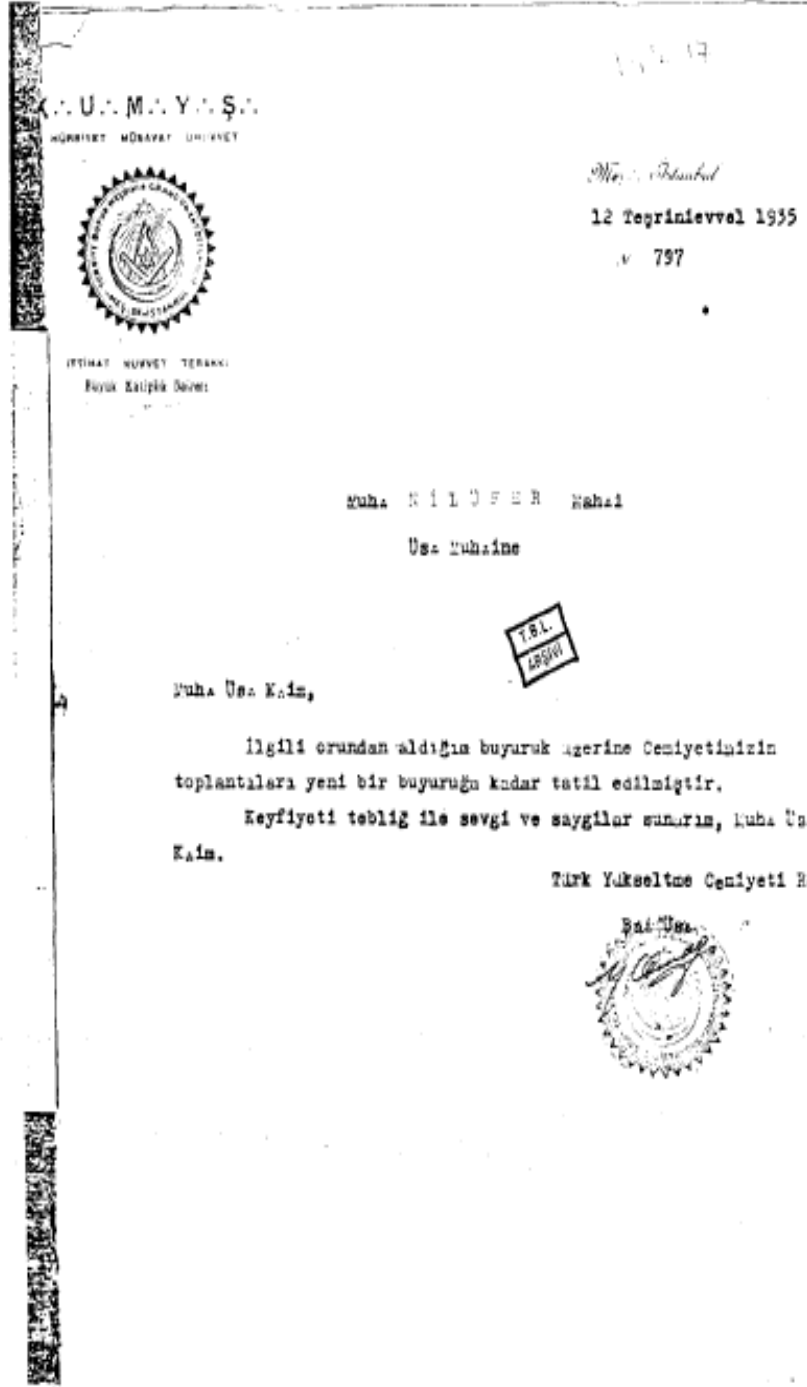
A. Demirtaş

BAŞKAN — Yalnız dikkat nazarınızı çekeceğim. Açık oya koyacağımız, Ahmet Gürkan ve 14 arkadaşının komisyon raporunun reddi hakkındaki önergesidir. Komisyon raporunun kabul veya ademikabulü değildir.

Önergeyi dikkate alanlar beyaz oy vereceklerdir. Bu takdirde rapor reddedilmiş olacaktır. Dikkate alınmayanlar kırmızı oy vereceklerdir. Kırmızı oy, komisyon raporunun kabulüdür. Yeşil çekinsemdir. (Yani, sesleri)

Devam ediyoruz kutular dolmaktadır.

Ek 6: Türk Yükselme Cemiyeti'nin kapanma kararını beyan etmesi

⁴²⁴Mimar Sinan Dergisi, S. 87, (1993), s. 39, 40.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Osmanlı Arşivi

BOA, Y.A.RES, Dosya No: 88, Gömlek No: 91.

BOA, Y.PRK.TKM, Dosya No: 27, Gömlek No:11.

BOA, Y..PRK.TKM, Dosya No: 24, Gömlek No: 45.

BOA, Y.E.E, Dosya No: 79, Gömlek No: 60.

Cumhuriyet Arşivi

Mim Kemal Öke'nin" Masonluğun Mahiyet ve Maksadı" adlı yazısı, BCA., 490.01/611.123.3.

Türkiye Mason Derneği Türkiye Yüksek Şurası Birinci Derece Çalışma Usulü Çalışma Rehberi, BCA., 010.09/70.214.1.

Masonluk Artık Aşıkâr Bir İş Oldu" Başlıklı Gazete Haberi, BCA.,490.01/611.123.3.

TBMM ZABIT CERİDELERİ VE TUTANAK DEFTERLERİ

TBMM Zabıt Ceridesi, Elliikinci İçtima 10.2.1341 Salı.

TBMM Zabıt Ceridesi, Ellibeşinci İçtima 14.2.1341 Cumartesi.

TBMM Zabıt Ceridesi, Yirmi ikinci İnikat, 24.12.1927 Cumartesi.

TBMM Tutanak Dergisi, Elli yedinci birleşim 18.III.1949 Cuma.

TBMM Tutanak Dergisi, Yüz beşinci birleşim 9.VI. 1949 Perşembe.

TBMM Zabıt Ceridesi, Kırk sekizinci birleşim 22.02.1951 Perşembe.

TBMM Tutanak Dergisi, Altmış beşinci birleşim 16.04.1951 Pazartesi.

TBMM Tutanak Dergisi, Altmış dokuzuncu birleşim 27.04.1951 Cuma.

TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci birleşim 30.04.1951 Pazartesi.

TBMM Tutanak Dergisi, Kırk altıncı birleşim 18.02.1953 Çarşamba.

TBMM Zabıt Ceridesi, Ellinci İnikat 28.03.1956 Çarşamba.

Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın, Mason Derneklerinin kapatılması hakkında kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları (2/156), 29.01.1951

CHP. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, İkinci Oturum Yedinci Kısım, 9-16 Mayıs 1935, s. 76.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/harici-profan.html>

<http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/loca-mahfil.html>

<http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/sansolye.html>

<http://www.mason-mahfili.org.tr/sozluk/kelime/ekosizm.html>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.570ff913161a9.47796034

KİTAPLAR

Anduze, Eric. **Osmanlı Türkiye'sinde Masonluk 1908 – 1924**. Çeviren: Can Kapyalı. Omnia Yayınları, İstanbul 2012, 216.

Apak, Kemalettin. **Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi**. Türkiye Mason Derneği Yayınları, İstanbul 1958, 231.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. Beşinci Baskı. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, 145.

Atılhan, Cevat Rıfat. **Kendi Vesikalarına Göre Masonluk Nedir?**. Üçüncü Baskı. Doğan Güneş Yayınları, İstanbul 1964, 80.

Avşar, Emre. **Cumhuriyeti Kuran Masonlar**. Noktakitap Yayınları, İstanbul 2007, 187.

- Bayar, Celal. **Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş**. İkinci Cilt. Sabah Kitapları, İstanbul 1997, 279.
- Çapa, Mesut. **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914 – 1925)**. (İkinci Baskı. Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara2010,243.
- Ercan, Bahri. **Çınar Yaprakları**. Yayın no 1. Çınar Muhterem Locası, Ankara 2003, 57.
- Gün, İzzet Nuri ve Yalçın Çeliker. **Masonluk ve Masonlar**. İkinci Baskı. Yağmur Yayınevi, İstanbul 1978, 352.
- Iacovella, Angelo. **Gönye ve Hilal İttihad - Terakki ve Masonluk**. Çeviren: Tülin Altınova. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 96.
- Naudon, Paul. **Tarihte ve Günümüzde Masonluk**. Çeviren: Samih Tiryakioğlu. 3. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınları, 1990, 118.
- Karabekir, Kazım. **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**. İkinci Cilt. Emre Yayınları, İstanbul 1994, 464.
- Koloğlu, Orhan. **Abdülhamit ve Masonlar**. 3. Baskı. Eylül Yayınları, İstanbul 2011, 248.
- Koloğlu, Orhan. **Cumhuriyet Dönemi Masonlar**. 5. Baskı. Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, 269.
- Koloğlu, Orhan. **İttihatçılar ve Masonlar**. İkinci Baskı. Eylül Yayınları, İstanbul 2002, 340.
- Okay, Cüneyd. **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917 – 1923**. Şule Yayınları, İstanbul 1999, 135.
- Soysal, İlhami. **Dünyada ve Türkiye’de Masonluk ve Masonlar**, Der Yayınları, İstanbul 1988, 512.
- Taglia, Stefano. **Intellectuals And Reform In The Ottoman Empire: The Young Turks On The Challenges Of Modernity**, Roudledge, London and New York 2015, 167.
- Tanyu, Hikmet. **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**. Cilt 1, İkinci Baskı. Bilge Yayınları, İstanbul 1979, 602.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. **Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Doğuşu.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, 514.

Tunaşar, Seyhun. **Türk Ulusal Masonluğunda 1935 Uykuya Yatma Olayı.** Piramit Yayıncılık, Ankara 2005, 176.

Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasal Partiler.** Cilt 1, İkinci Baskı. Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, 688.

Türkiye Büyük Locası Localar Genel Tüzüğü. Yenilik Basımevi, İstanbul 1972, s. 54.

MAKALELER

Abdi İpeççi, “Her Hafta Bir Sohbet”, *Tesviye Dergisi*, S. 6, (Nisan 1993), s. 5-14.

Abdülbaki Gölpınarlı, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynaklar”, *İÜİFM*, Cilt XI, Sayı 1-4'den ayrışım, (1950), s. 354.

Abdürrahman Erginsoy, “Dünya Masonluğunun Oluşumu”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 14, (1974), s. 7-24.

A.Fahri, ““1935 İsad Merasiminde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 18, (Sonkanun – Şubat – Mart 1935), s. 12-36.

Ahmet Akkan, “Türkiye’deki Masonluk Tarihinde İbret Alınması İcap Eden Bir Dönem (1930 – 1935)”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 87, (1993), s. 15-22.

Ali İhsan Gülcü, “Masonlar da Şeffaflaştı”, *Tesviye Dergisi*, 40. Sayıya Ek, s. 21-24.

Ahmet Mehmetefendioğlu ve Cemal Necip Güre, “Yavuz – Havuz Davası”, *TOD*, S. 19, (Eylül 2014), s. 233-267.

Atuf Zühtü, “Mason Mesaisi Neden Gizlidir?”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart-Nisan-Mayıs 1934), s. 8-11.

“Aydınlanma Çağının Başlangıcı ve Masonlar”, *Tesviye Dergisi*, S. 58, (Nisan 2003), s. 9, 10.

“Büyük Meşrik’in 1930 – 1933 Devresi Mesai Raporu”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs-Temmuz 1933), s. 34-42.

“Büyük Şark Mecmuasına”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 10, (Mart-Nisan 1933), s. 36, 37.

- Can Kapyalı, “Yeni Osmanlılar ve Masonlar”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 122, (2001), s. 73-88.
- Celil Layikteş ve Ali Oktay Cever, “Esaki Evrakın Önce Yakılması, Sonra da Arşiv ve Müzenin Kurulması”, *Tesviye Dergisi*, S. 51. (Ekim 2001), s. 23-25.
- Celil Layikteş, “Freemasonry Universal Kent Henderson & Tony Pope Türkiye Bölümü”, *Tesviye Dergisi*, Sayı no 47, (Kasım 2000), s. 21-25.
- Celil Layikteş, “G Harfi”, *Tesviye Dergisi*, S. 62, (Ocak 2005), s. 59.
- Celil Layikteş, “Grand Orient’in Yayını La Chaine d’Union”, *Tesviye Dergisi*, S. 74, (Mayıs 2008), s. 36-39.
- Celil Layikteş, “Mason Aleyhtarlığı”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 13, (1973), s. 53-92.
- Celil Layikteş, “Masonluk Hakkında En Çok Sorulanlar”, *Tesviye Dergisi*, S. 58, (Nisan 2003), s. 38, 39.
- Celil Layikteş, “Önlüksüz Mason, Mason Aleyhtarı Mahmut Esat Bozkurt”, *Tesviye Dergisi*, S. 55, (Mayıs 2002), s. 21-23.
- Celil Layikteş, “Türkiye”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 75, (1990), s. 64-75.
- Celil Layikteş, “Türkiye Büyük Locası Kuruluşu Öncesi Osmanlı Türkiye’sinde Masonluk”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 94, (1994), s. 14-28.
- Celil Layikteş, “Türk Masonluğunun Özet Tarihi”, *Tesviye Dergisi*, S. 39, (Nisan 1999), s. 14-23.
- Celil Layikteş, “Yüksek Şuranın Yeniden Kuruluşu” *Tesviye Dergisi*, S. 74, (Mayıs 2008), s. 48, 49.
- Celil Layikteş, “1748’de I. Mahmud’un Masonluğu Kapatma Nedenini Açıklayan Üç Mektup”, *Tesviye Dergisi*, S.75, (Eylül 2008), s. 38-40.
- Celil Layikteş, “31 Mart Olayı”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 89, (Eylül 1993), s. 27-42.
- Celil Layikteş, “1935 Kapanışı İle İlgili Doktora Tezi”, *Tesviye Dergisi*, S. 74, (Mayıs 2008), s. 36-39.
- Cevad Gürer, “Nedir, Ne Değildir?” *Tesviye Dergisi*, S. 67, (Mart 2006), s. 49-51.

- Cevad Gürer, “Bir Sembolizma Çalışması”, *Tesviye Dergisi*, S. 68, (Mayıs 2006), s. 31-33.
- “Cumhuriyet ve Masonluk Paneli”, *Tesviye Dergisi*, S. 56, (Aralık 2002), s. 46-48.
- “Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Altın Çağı ‘1921 – 1950’ Dr. Fuat Umay”, *Tesviye Dergisi*, S. 71, (Nisan 2007), s. 28-31.
- Durdu Mehmet Burak, “Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 14, (2003), s. 291-318.
- Dündar Erendağ, “İdeal Muhterem Locasının Tarihi 2”, *Tesviye Dergisi*, S. 12, (Haziran 1994), s. 21-24.
- Dündar Erendağ, “Uyku Döneminde İdeal Muhterem Locası”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 53, (1984), s. 15-34.
- Dündar Erendağ, “İdeal Muhterem Locasının Tarihi”, *Tesviye Dergisi*, S. 11, (Nisan 1994), s. 11-13.
- E. Baykal, “1935 İsat Merasiminde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 19, (Nisan-Mayıs 1935), s. 11-22.
- Edhem Eldem, “Genç Osmanlı Döneminde Masonluk ve Siyaset Üzerine İzlenimler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 33, (Eylül 1996), s. 16-28.
- Ergin Koparan, “1905 – 1935 Döneminde Türkiye’de Masonluk Tarihi”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 135, (2005), s. 35-93.
- Ergün Aybars, “Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, S. 4 – 5, (1994, 1995), s. 245-262.
- Fahrettin Kerim, “1934 Senesi İ’sat Münasebetiyle Muhterem Mahfillerde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 14, (Ocak-Şubat 1934), s. 2-19.
- Fuat, “1935 İsat Merasiminde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 19, (Nisan-Mayıs 1935), s. 11-25.
- Fuat Hulusi Demirelli, “Medeni Ülkümüz”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 19, (Mayıs-Nisan 1935), s. 1.

- H. Agopyan, “1935 İsad Merasiminde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 18, (Sonkanun-Şubat-Mart 1935), s. 12-36.
- Halit Tekin, “Masonluk Vazifesini Yapmış Bitirmiş midir?”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 17, (Sontęşrin-İlkkanun 1934), s. 29-32.
- Hazer Akın, “Ritler, Oluşumları ve Spekülatif Masonluktaki Yerleri”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 115, (2000), s. 25-38.
- Hazım Atıf, “Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 6, (Nisan-Mayıs 1932), s. 13-17.
- Hazım Atıf, “Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar” *Büyük Şark Dergisi*, S. 10, (Mart-Nisan 1933), s. 6-9.
- Hazım Atıf, “Masonluk Tarih ve Mahiyetine Bir Nazar, Mason Sembolizmi”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs-Temmuz 1933), s. 10-12.
- Hikmet Turat, “Türkiye’de Masonluğun Kuruluşu”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 14, (1974), s. 25-37.
- Hüseyin Kenan, “1934 Senesi İsat Münasebetiyle Muhterem Mahfillerde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart-Nisan-Mayıs 1934), 12-25.
- Ht., “Türkçemizin Yükselmesi İçin Düşündüklerimiz” *Büyük Şark Dergisi*, S. 10, (Mart-Nisan 1933), s. 37, 38.
- Ht, “1932 İstanbul Konvanı” *Büyük Şark Dergisi*, S. 8 – 9, (Kanunusani-Şubat 1933), s. 1-14.
- Ht, “Mason Dünya Şüunu”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 6, (Nisan-Mayıs 1932), s. 32, 33.
- Ht, “Mason Dünya Şüunu”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 7, (Haziran-Ağustos 1932), s. 48, 49.
- İsmail, “Hikmet, Kuvvet, Güzellik”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 14, (Ocak-Şubat 1934), s. 28-35.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak’ası”, *Belleten*, Cilt VIII, S. 29, (1994), s. 71-118.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “V. Sultan Murad’ın Tedavisine ve ölümüne ait Rapor ve Mektuplar 1876-1905”, *Belleten*, Cilt X, S. 38, (Nisan 1946), s. 317-367.

- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “V. Murad’ı Tekrar Padişah Yapmak İsteyen K. Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi”, *Bellekten*, Cilt VIII, S. 30, (Nisan 1944), s. 245-328.
- İsmail İşmen, “Gazi Mustafa Kemal Galatasaray’da”, *Tesviye Dergisi*. S. 39, (Nisan 1999), s. 29-35.
- İsmail İşmen, “Türkiye’de Masonluğun Kurulmasına Dair Bir Belge” *Tesviye Dergisi*, S. 14, (Kasım 1994), s. 23-28.
- İsmail İşmen, “1875 Yılında Alınan Bir Masonik Bina Belge Ve Planı”, *Tesviye Dergisi*, S. 32, (Ocak 1998), s. 16-20.
- İ.N., “Türk Masonluğunun Mahiyeti”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 1-2, (Nisan-Mayıs 1931), s. 20-24.
- K.N., “Milliyet ve İnsaniyet”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 3, (Haziran 1931), s. 1-3.
- Kemal Sahir Sel, “Masonluk Aleminin Meşhur Meçhulleri”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 18, (1975), s. 34 -44.
- Kemal Şakir, “Masonlukta Sır”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 11, (Mayıs-Temmuz 1933), s. 2-5.
- Makbule Sarıkaya, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 34, (Erzurum, 2007), s. 321-338.
- Mehmet Ali Haşmet, “Mason Konvan ve Kongreleri ve A. M. I.”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 7, (Haziran-Ağustos 1932), s. 38-47.
- M.C., “Masonlar ve Masonluklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart-Nisan-Mayıs 1934), s. 31-36.
- M.C., “Milli Büyük Meşrikimizin 25’inci Yıldönümü”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 16, (Eylül-Birinciteşrin 1934), s. 1-5.
- M.C., “Nizamlarımız Değiştirilirken”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 17, (Sonteşrin-İlkanun 1934), s. 37-40.
- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 6, (Nisan 1993), s. 26.
- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 8, (Eylül 1993), s. 27.

- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 9, (Kasım 1993), s. 26, 27.
- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 10, (Ocak 1994), s. 30, 31.
- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 11, (Nisan 1994), s. 31.
- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 13, (Ağustos 1994), s. 30.
- “Merak Ettikleriniz”, *Tesviye Dergisi*, S. 28, (Nisan 1997), s. 29-23.
- Mesut Tunçel, “Masonlar ve Beşinci Sultan Murad”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 66, (1987), s. 4-26.
- Mim Kemal Öke, “Mason İdeali Nedir?”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 14, (Ocak-Şubat 1934), s. 2-6.
- Mim Kemal Öke, Büyük Üstad, “ 22/04/1932 Tarihinde Heyeti Umumiye Fevkalade İçtıması”nda İrat Ettiği Nutuk, *Büyük Şark Dergisi*, S. 6, (Nisan-Mayıs 1932), s. 1-4.
- Muhiddin Osman, “Masonluğumuzun Ülküsüyle Cumhuriyet Hükümetimizin Umdelerinin Uygunluğu”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 12, (Eylül-Teşrinievvel 1933), s. 6, 7.
- Muhiddin Osman, “Türk Masonluğunun Ülküsü”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 12, (Eylül-Teşrinievvel 1933), s. 5.
- “Necat Mahfil-i Muhteremi ve Himaye-i Etfal Cemiyeti”, *Tesviye Dergisi*, S. 70, (Ocak 2007), s. 28-32.
- Oktay Gündoğdu, “Masonik Tarihimizden Kesitler”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 114, (1999), s. 30-42.
- Oktay Gündoğdu, “Masonik Tarihimizden Kesitler”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 111, (1999), s. 17-32.
- Osman Balcıgil, “İki Satır ve Bir Masonik Hayat Hikayesi Yunus Çimento ve Yunus Kardeş”, *Tesviye Dergisi*, S. 66, (Aralık 2005), s. 54-57.
- Ömer Muhiddin, “Mason Mahfili”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 14, (Ocak-Şubat 1934), s. 36-43.

- Raşit, “Harici Münasebatımız Hakkında”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 12, (Eylül-Teşrinievvel 1933), s. 13-20.
- Reşit Ata, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Mason Vekiller”, *Tesviye Dergisi*, S. 55, (Mayıs 2002), s. 19, 20.
- Reşat Atabek, “İttihat ve Tarakki’nin Kuruluşu ve Masonluk”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 60, (1986), s. 9, 10.
- Reşat Atabek, “1880 – 1890 Yılları Arasında İstanbul’da Dışa Dönük Masonik Faaliyetler”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 56, (1995), s. 4-8.
- Rıfat N. Bali, “Bir Yahudi Dayanışma ve Yardımlaşma Kurumu: B’nai B’rith XI. Bölge Büyük Locası Tarihçesi Yayın Organı Hamenora Dergisi”, *Müteferrika Dergisi*, S. 8-9, (Bahar-Yaz 1996), s. 41- 60.
- Sahir Erman, “Türk Masonluk Tarihi ile İlgili Papalık Belgeleri”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 34, (1980), s. 9-14.
- Sahir Erman, “Tekrisin Anlamı”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 64, (1987), s. 15-21.
- Sahir Talat Akev, “Doksanıncı Yıl Ve Sonrası”, *Tesviye Dergisi*, S. 39, (Nisan 1999), s. 3-8.
- Salim Ahmet, “1934 Senesi İsat Münasebetiyle Muhterem Mahfillerde Söylenen Nutuklar”, *Büyük Şark Dergisi*, S. 15, (Mart-Nisan-Mayıs 1934), s. 12-25.
- Satılmış Gökbayır, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3.1, (2012), s. 61-96.
- Suha Umur, “Selamet Mahfil-i Muhteremi ve İkamal-i Tahsil Cemiyeti”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 23, (1977), s. 73-80.
- Suha Umur, “Tükiye’de Masonluğun 1935 – 1948 Uyku Dönemi”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 65, (1987), s. 8-17.
- Suha Umur, “Yanlışlar Ve Doğrular”, *Tesviye Dergisi*, S. 22, (Mayıs 1996), s. 13, 14.
- Suha Umur, “1933 Yılında Bir Olay”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 27, (197), s. 49-54.

- Suha Umur, “V. Murad’ın Masonluğu Hakkında Belgeler”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 18, (1976), s. 19-33.
- Tanju Koray, “Erkeklere Mahsustur”, *Tesviye Dergisi*, S. 1, (Mayıs 1992), s. 20, 21.
- Tanju Koray, “Hür Masonluk Nedir?”, *Tesviye Dergisi*, S. 72, (Ekim 2007), s. 21-24.
- Tamer Ayan, “Masonluk Ve Zaman”, *Tesviye Dergisi*, S. 16, (Mart 1995), s. 16-18.
- Tamer Ayan, “Meclis-i Mebusan ve Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey’in Kendisine Yapılan Masonluk Teklifine Karşı Mektubu”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 134, (2004), s. 24-42.
- Tarık Zafer Tunaya, “Türk Devrimine Karşı İdeolojik Bir Muhalefet Girişimi: Tarikat-ı Salahiye Cemiyeti ve Eylemleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 38, S. 3-4, (1984), s. 257-265.
- “Türk Masonluğunun Yüce Milletimize Açıklaması”, *Tesviye Dergisi*, S. 20, (Şubat 1996), s. 3-6.
- Ünlü Yakaruç, “Ataürkçülük, Laiklik Ve Masonluk Üzerine”, *Mimar Sinan Dergisi*, S. 41, (1981), s. 1118-125.
- “Üstad-ı Azam’ın Açma Nutku”, *Büyük Şark Dergisi*” S. 8-9, (Kanunusani-Şubat 1933), s. 10-14.
- Yavuz Selim Ağaoğlu, “Derviş Masonlar”, *Tesviye Dergisi*, S. 67, (Mart 2006), s. 32, 33.
- Yılmaz Kızıltan, “I. Meşrutiyet’in İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, S. 1, (2006), s. 251-272.
- “Yüz Yıllık Masonluğumuzda İz Bırakanlar” *Tesviye Dergisi*, S. 68, (Mayıs 2006), s. 7-15.
- Zafer Toprak, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, (1983), s. 205-208.
- “1932 İstanbul Konvansı” *Büyük Şark Dergisi*, S. 8-9, (Kanunusani-Şubat 1933), s. 1-10.

GAZETELER

- Akşam. 15 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 8 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 11 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 13 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 18 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 19 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 20 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 21 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 22 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 25 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 26 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 27 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 28 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 29 Teşrinievvel 1931.
Anadolu. 24 Birinci Teşrin 1932.
Anadolu. 25 Birinci Teşrin 1932.
Anadolu. 26 Birinci Teşrin 1932.
Anadolu. 27 Birinci Teşrin 1932.
Anadolu. 2 İkinci Teşrin 1932.
Anadolu. 2 Teşrinisani 1932.
Anadolu. 3 İkinci Teşrin 1932.
Anadolu. 7 Kasım 1932.
Cumhuriyet. 15 Teşrinievvel 1931.
Cumhuriyet. 11 Eylül 1932.

- Cumhuriyet. 14 Ekim 1935.
- Cumhuriyet. 15 Birinciteşrin 1935.
- Cumhuriyet. 16 Birinciteşrin 1935.
- Hizmet. 15 Eylül 1931.
- Hizmet. 16 Eylül 1931.
- Hizmet. 17 Eylül 1931.
- Hizmet. 18 Eylül 1931.
- Hizmet. 12 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 14 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 15 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 15 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 18 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 20 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 21 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 27 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 30 Teşrinievvel 1931.
- Hizmet. 24 Teşrinievvel 1932.
- Hizmet. 25 Teşrinievvel 1932.
- Hizmet. 26 Teşrinievvel 1932.
- Hizmet. 27 Teşrinievvel 1932.
- Hizmet. 31 Teşrinievvel 1932.
- Hürriyet. 24 Aralık 1989.
- Milliyet. 8 Teşrinievvel 1931.
- Milliyet. 10 Teşrinievvel 1931.
- Milliyet. 16 Teşrinievvel 1931.

- Milliyet. 17 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 18 Kanunisani 1931.
- Son Posta. 10 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 11 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 12 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 17 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 18 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 24 Teşrinievvel 1931.
- Son Posta. 5 Teşrinisani 1931.
- Vakit. 4 Mayıs 1932.
- Vakit. 12 Teşrinievvel 1931.
- Vakit. 23 Teşrinievvel 1931.
- Vakit. 24 Teşrinievvel 1931.
- Vakit. 15 Haziran 1932.
- Vakit. 11 Eylül 1932.